

IBE

*losy absolwentów
szkół zawodowych*

Absolwenci szkół zawodowych z roku szkolnego 2016/2017

Raport z pierwszej rundy monitoringu losów edukacyjno-
zawodowych absolwentów szkół zawodowych

Autorzy:

Krzysztof Bulkowski
Paweł Grygiel
Grzegorz Humenny
Małgorzata Kłobuszewska
Michał Sitek
Jędrzej Stasiowski
Tomasz Żółtak

Wzór cytowania:

Bulkowski, K., Grygiel, P., Humenny, G., Kłobuszewska, M., Sitek, M., Stasiowski, J. i Żółtak, T. (2019). *Absolwenci szkół zawodowych z roku szkolnego 2016/2017. Raport z pierwszej rundy monitoringu losów edukacyjno-zawodowych absolwentów szkół zawodowych*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

Wydawca:

Instytut Badań Edukacyjnych
ul. Górczewska 8
01-180 Warszawa
tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

Egzemplarz bezpłatny

Spis treści

1. Wprowadzenie	6
2. Monitorowanie losów edukacyjnych i zawodowych absolwentów szkół zawodowych – potrzeby informacyjne interesariuszy	11
2.1. Metodologia badania	11
2.1.1. Charakterystyka zrealizowanej próby badawczej	14
2.1.2. Problemy napotkane w trakcie realizacji badania	15
2.2. Potrzeby informacyjne w zakresie monitorowania losów absolwentów szkół kształcących zawodowo	16
2.2.1. Perspektywa pracodawców.....	16
2.2.2. Przedstawiciele samorządów.....	18
2.2.3. Przedstawiciele szkół i placówek pozaszkolnych.....	22
2.2.4. Doradcy zawodowi	32
2.2.5. Uczniowie i absolwenci	35
2.3. Wybrane wyzwania kształcenia zawodowego	46
2.3.1. Złożoność systemu zarządzania szkolnictwem zawodowym.....	46
2.3.2. Problemy (nie) kompatybilności systemu edukacji zawodowej i rynku pracy	50
2.3.3. Wyzwania praktycznej nauki zawodu.....	58
2.3.4. Pracodawcy o młodzieży kształcącej się zawodowo	62
3. Uczniowie ostatnich klas szkół zawodowych w roku szkolnym 2016/2017	66
3.1. Branże i zawody	66
3.2. Charakterystyka demograficzna uczniów ostatnich klas	69
3.3. Miejsce zamieszkania uczniów	71
3.4. Poziom zamożności i kapitał kulturowy gospodarstw domowych uczniów	73
3.4.1. Doświadczenia edukacyjne przed rozpoczęciem nauki	76
3.4.2. Samoocena w gimnazjum	76
3.4.3. Powtarzanie klasy i wiek uczniów	79
3.5. Uwarunkowania wyboru rodzaju szkoły	81
3.6. Motywacje wyboru szkoły i zawodu	83
3.6.1. Planowanie wyboru szkoły ponadgimnazjalnej	83
3.7. Motywy wyboru szkoły	85
3.8. Motywy wyboru zawodu	88
3.9. Środowisko szkolne: praktyki zawodowe	91
3.9.1. Praktyki zawodowe	91
3.10. Doświadczenia zawodowe przed ukończeniem nauki	93

3.11. Egzaminy i postawy wobec egzaminów oraz dodatkowe aktywności edukacyjne	98
3.12. Ocena szkoły	100
4. Ścieżki edukacyjne absolwentów	105
4.1. Podejmowanie studiów	105
4.2. Kierunki studiów	108
4.3. Rodzaj i forma studiów	111
4.4. Szkoły policealne	111
4.5. Kontynuowanie nauki przez absolwentów zasadniczych szkół zawodowych	113
5. Sytuacja na rynku pracy	114
5.1. Praca i podejmowanie nauki	114
5.2. Uwarunkowania sytuacji edukacyjno-zawodowej absolwentów	121
5.2.1. Uwarunkowania szkolne	122
5.2.1. Uwarunkowania strukturalne	129
5.2.2. Uwarunkowania indywidualne i rodzinne	135
5.1. Charakterystyka pierwszej pracy	143
5.1.1. Moment rozpoczęcia pracy	143
5.1.2. Typ miejsca zatrudnienia	145
5.1.3. Forma i wymiar zatrudnienia	147
5.1.4. Zgodność pracy z wyuczonym zawodem.....	151
5.2. Satysfakcja z pracy i zarobki	156
5.2.1. Wysokość zarobków	156
5.2.2. Satysfakcja z pracy	160
5.3. Nietypowe formy zatrudnienia	167
5.3.1. Praca nieformalna	167
5.3.2. Praca półformalna	171
5.3.3. Umowy cywilnoprawne.....	174
5.3.4. Samozatrudnienie	178
5.3.5. Zatrudnienie w rolnictwie.....	180
6. Podsumowanie.....	184
6.1. Badanie potrzeb informacyjnych interesariuszy, system monitorowania losów	184
6.2. Uczniowie	186
6.3. Absolwenci na rynku pracy	188
Załącznik 1. Tabele wynikowe modeli wielozmiennowych	195

1. Wprowadzenie

Dostosowywanie szkolnictwa branżowego do dynamicznie zmieniających się potrzeb rynku pracy i zwiększenie szans na zatrudnienie absolwentów to jedno z ważniejszych wyzwań polityki edukacyjnej w Polsce. Realizacja tych zadań jest szczególnie ważna ze względu na pojawiające się w kraju niekorzystne zjawiska. Jednym z nich jest niewystarczająca podaż kadr w stosunku do liczby stanowisk, na których wymagane jest wykształcenie zawodowe – wskazują na to badania popytu na pracę. Drugie zaobserwowane zjawisko to relatywnie niska aktywność zawodowa absolwentów szkół zawodowych. Taki stan rzeczy sugeruje, że trudności z zatrudnialnością absolwentów są związane z niedopasowaniem kwalifikacji i kompetencji absolwentów do potrzeb rynku pracy. Tego rodzaju problemy nie są specyficzne tylko dla polskiej oświaty. Wynikają one również ze światowych trendów na rynkach pracy wynikających ze zmian technologicznych i globalizacji oraz wyzwań demograficznych, takich jak masowe migracje i starzenie się ludności. Wszystkie te czynniki silnie wpływają na system kształcenia zawodowego i stwarzają konieczność ciągłego dostosowywania oferty kształcenia do zmieniającego się kontekstu społeczno-gospodarczego.

Jak pokazują doświadczenia z innych krajów, lepsze dopasowanie oferty szkolnictwa branżowego do potrzeb rynku pracy oraz wzrost zatrudnialności absolwentów można osiągnąć podejmując różnego rodzaju działania. Jednym z nich jest większe zaangażowanie pracodawców w definiowanie podstaw programowych oraz zwiększanie ich zaangażowania w proces kształcenia czy potwierdzania efektów kształcenia. Wiele krajów podejmuje też inicjatywy w zakresie poprawy dostępności i jakości doradztwa zawodowego. Istotne jest również lepsze wykorzystywanie wiedzy i danych pochodzących z prognoz zapotrzebowania na zawody, analiz ofert pracy, analiz zapotrzebowania na kwalifikacje i kompetencje prowadzonych w oparciu o współpracę z interesariuszami. W ostatnich latach coraz więcej krajów inwestuje w prowadzenie badań absolwentów i lepsze wykorzystywanie wyników. Wiele z tych działań ma charakter systemowy – prowadzi do tworzenia rozwiązań, które pozwalają na systematyczne dostarczanie rzetelnej wiedzy o sytuacji absolwentów. Znaczenie tworzenia i rozwijania systemów monitorowania losów absolwentów szkół zawodowych podkreślone zostało w rekomendacjach Rady Ministrów Edukacji UE z 20 listopada 2017 r., które zawierają zalecenia, aby badania na ten temat prowadzone były systematycznie, zarówno z wykorzystaniem danych administracyjnych, jak i innych źródeł danych, takich jak badania sondażowe prowadzone wśród absolwentów.

Informacje o tym, jak absolwenci poszczególnych kierunków kształcenia i placówek oświatowych radzą sobie na rynku pracy lub dalszych etapach edukacji mają istotne znaczenie dla różnych grup odbiorców, w tym dla:

- Ministerstwa Edukacji Narodowej – w związku z: przeprowadzaniem modyfikacji podstaw programowych; promowaniem kształcenia w określonych branżach i zawodach; oceną skutków wprowadzanych regulacji oraz kreowaniem pozytywnego wizerunku szkolnictwa branżowego;
- dyrektorów szkół – w związku z: kształtowaniem oferty edukacyjnej szkół, kreowaniem pozytywnego wizerunku szkolnictwa branżowego; jako kluczowa informacja zwrotna o jakości pracy szkoły;
- Samorządów – w związku z kształtowaniem oferty edukacyjnej szkół i lokalnej polityki rynku pracy;
- Uczniów i ich rodziców – jako pomoc przy podejmowaniu decyzji o wyborze dalszej ścieżki edukacyjnej, ale też jako źródło kształtowania realnych oczekiwań względem rynku pracy.

Celem projektu „Monitorowanie Losów Absolwentów Edukacyjnych i Zawodowych Absolwentów i Młodych Dorosłych (POWR.02.15.00-00.0004/16)” realizowanego w ramach Programu Operacyjnego Edukacja Rozwój 2014–2020 przez Instytut Badań Edukacyjnych na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej jest opracowanie, przetestowanie i przygotowanie do wdrożenia systemowych narzędzi pozwalających na monitorowanie losów zawodowych absolwentów szkolnictwa branżowego. Narzędzia te mają wykorzystywać dostępne dane administracyjne, ograniczając w ten sposób konieczność prowadzenia kosztownych badań empirycznych i umożliwiając dostęp do informacji o sytuacji edukacyjno-zawodowej absolwentów z możliwie dużej liczbie szkół. Opracowanie takich narzędzi wymaga zidentyfikowania potencjalnych źródeł danych, ich dostępności oraz możliwości ich wykorzystania do prowadzenia analiz, formułowania wniosków i rekomendacji. Następnie dane te, gromadzone pierwotnie w celach niezwiązanych z monitorowaniem losów absolwentów, muszą zostać przekształcone do postaci wskaźników, które w syntetyczny sposób zobrazują najważniejsze cechy sytuacji zawodowej i edukacyjnej absolwentów. Tak przygotowane wskaźniki muszą odpowiadać na potrzeby informacyjne użytkowników systemu. Głównym celem opisywanych w tym raporcie badań empirycznych jest zidentyfikowanie trafnych wskaźników, które mogłyby stać się podstawą systematycznego monitoringu oraz lepsze zrozumienie kontekstu funkcjonowania absolwentów na rynku pracy.

Projekt jest realizowany w ścisłym powiązaniu z projektem realizowanym w trybie konkursowym „Monitorowanie losów absolwentów szkół zawodowych – pierwsza runda” (MLASZ) w ramach działania „Zapewnienie informacji zwrotnej dla systemu kształcenia zawodowego na temat losów absolwentów szkół zawodowych (sygnatura POWR.02.15.00-IP.02-00-003/16)”, którego beneficjent (PBS Sp. z o.o.) miał za zadanie przeprowadzić badania terenowe. W projekcie konkursowym wykorzystano produkty (próby badawcze, szczegółowe instrukcje dotyczące rozwiązań metodologicznych oraz narzędzia badawcze: kwestionariusze i scenariusze wywiadów) wytworzone w ramach projektu MLEZAIMD.

Pierwsza runda monitoringu opiera się na badaniach przeprowadzanych wśród uczniów i absolwentów szkół zawodowych. Metodologię badania opisano szczegółowo w odrębnym raporcie¹. Źródłem analizowanych danych jest badanie zrealizowane techniką CAPI na próbie losowej uczniów ostatniej klasy/roku kształcenia w roku szkolnym 2017/2018. Zbadano 10 102 uczniów (ZSZ: 3 848, technikum: 4 972, szkoła policealna: 1 282). . Te same osoby ponownie przebadano w okresie marzec–czerwiec 2018 r. W badaniu absolwentów wzięło udział 7 713 respondentów (2 834 wcześniejszych uczniów ZSZ, 3 918 wcześniejszych uczniów techników oraz 961 wcześniejszych uczniów szkół policealnych).

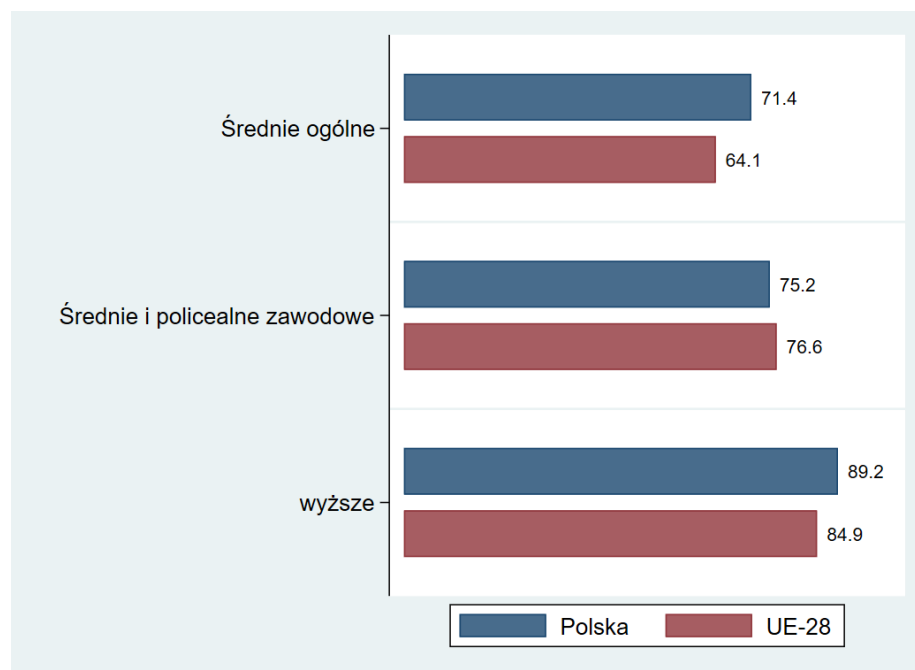
Przedstawione w raporcie wyniki pokazują znacznie dokładniej, niż jest to możliwe na podstawie dostępnych dotąd danych, jak przebiegała nauka w szkołach zawodowych oraz co dzieje się z absolwentami po zakończeniu nauki. W szczególności dyskusje prowadzone w Polsce dotyczące kształcenia zawodowego bardzo rzadko opierają się na dokładnych danych dotyczących obszaru i kierunku kształcenia. Przedstawione w raporcie wyniki umożliwiają też lepsze zrozumienie trendów w zatrudnialności absolwentów. Należy przy tym pamiętać, że wyniki dotyczą absolwentów z roku szkolnego 2016/2017, a więc w oczywisty sposób nie odzwierciedlają efektów zmian wprowadzanych w systemie oświaty, w tym zwłaszcza niedawnych zmian w kształceniu zawodowym wprowadzonych

¹ Bulkowski, K., Grygiel, P., Humenny, G., Sitek, M., Stasiowski, J. i Żółtak, T. Monitorowanie Losów Edukacyjno-Zawodowych Absolwentów i Młodych Dorosłych – raport metodologiczny. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, 2019.

ustawą z dnia 22 listopada 2018 r. o zmianie ustawy – Prawo oświatowe, ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 2245).

Wskaźniki obrazujące sytuację absolwentów pokazują, że uzyskanie wyższego wykształcenia zapewnia znacznie lepsze szanse na znalezienie zatrudnienia. W Polsce różnica między absolwentami mającymi wykształcenie średnie ogólne, a absolwentami z wykształceniem średnim zawodowym (w tym zasadniczym zawodowym) lub policealnym jest relatywnie niewielka w porównaniu ze średnią dla 28 krajów Unii Europejskiej, ale większa niż w wielu innych krajach².

Wykres 1 Wskaźnik zatrudnienia absolwentów w wieku 20–34 lata w trakcie 1–3 lat od zakończenia nauki w Polsce i w Unii Europejskiej w 2017 r. w podziale na rodzaj ukończonego kształcenia (dane w proc.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat (edat_ifse_24). Wskaźnik jest wyliczany dla osób, które zakończyły kształcenie, nie uczą się w edukacji formalnej i pozaformalnej (w okresie 4 tygodni poprzedzających wywiad).

Bardziej szczegółowe dane z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności pokazują, że duże znaczenie ma rodzaj uzyskanego wykształcenia zawodowego. Absolwenci techników są bardziej aktywni zawodowo, mają wyższe wskaźniki zatrudnienia oraz niższe wskaźniki bezrobocia. O ile dysponujemy dość dobrym rozpoznaniem ogólnych prawidłowości, a statystyka publiczna dostarcza systematycznych danych dotyczących wskaźników zatrudnienia i bezrobocia absolwentów, o tyle interpretacja tych danych jest już utrudniona – z jednej strony ze względu na brak ich odpowiedniej szczegółowości, a z drugiej z powodu trudności analitycznych, które wpływają na ich interpretację.

² Zob. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_rates_of_recent_graduates

W polskich warunkach ważnym i trudnym do uwzględnienia w analizach czynnikiem jest przede wszystkim kontynuowanie nauki na studiach przez absolwentów techników. Spora część absolwentów uczących się zawodu w technikach nie trafia po ukończeniu szkoły bezpośrednio na rynek pracy, ale kontynuuje naukę na studiach, najczęściej od razu po zakończeniu nauki w szkole.

Moment rozpoczęcia aktywności zawodowej przez daną osobę nie zawsze jest prosty do określenia. Młodzi ludzie mogą łączyć edukację z pracą zawodową, np. rozpoczynają aktywność zawodową jeszcze w trakcie studiów, pracując dorywczo lub w charakterze młodocianych pracowników. Droga do uczestnictwa w rynku pracy może być prosta (od formalnej edukacji bezpośrednio do stałego zatrudnienia w pełnym wymiarze godzin lub do bierności zawodowej) lub bardziej złożona (łączenie nauki z pracą w niepełnym wymiarze godzin i / lub szukaniem pracy lub naprzemienną bezczynnością i pracą, lub poszukiwaniem pracy). Niektórzy młodzi ludzie podporządkowują swoje zatrudnienie edukacji, jak na przykład studenci, którzy pracują tylko kilka godzin w tygodniu. Inne osoby traktują swoje zatrudnienie pierwszoplanowo, a kształcenie jest dla nich zajęciem dodatkowym – jak na przykład absolwenci zasadniczej szkoły zawodowej uczący się w liceum dla dorosłych w trybie weekendowym. Łączenie pracy z nauką jest relatywnie rzadsze w Polsce niż w krajach Europy Zachodniej i młodzi ludzie stosunkowo późno wchodzą na rynek pracy³.

Istotne trudności analizowania efektywności kształcenia są związane także ze zróżnicowaniem przestrzennym struktury kształcenia i strukturą demograficzną absolwentów. Jak pokazują wyniki zaprezentowane w dalszych częściach raportu, osoby z wykształceniem zawodowym mieszkają i kształcą się głównie w mniejszych ośrodkach, podczas gdy wśród młodzieży kształcącej się w dużych miastach popularniejsze jest kontynuowanie nauki w liceach ogólnokształcących. Także oferta kształcenia w poszczególnych branżach i zawodach szkolnych jest w pewnym stopniu zróżnicowana przestrzennie, co jest także widoczne w prognozach zapotrzebowania na zawody szkolnictwa branżowego. Czynniki te utrudniają dokonanie oceny, na ile wskaźniki obrazujące sytuację na rynku pracy absolwentów wynikają z efektywności kształcenia, a na ile odzwierciedlają bardziej ogólne problemy lokalnego rynku pracy.

Zdecydowano, że na potrzeby raportu przedstawione zostaną wyniki analiz uwzględniających uczniów i absolwentów zasadniczych szkół zawodowych i techników. Wprawdzie dysponujemy także danymi dotyczącymi uczniów szkół policealnych, jednak liczba przebadanych osób jest zbyt mała, żeby móc zaprezentować wyniki szczegółowych analiz wymagających większej liczebności próby.

Raport składa się z trzech części. Pierwsza część dotyczy społecznego i instytucjonalnego kontekstu funkcjonowania systemu monitorowania losów absolwentów i wzięto w niej pod uwagę badania jakościowe przeprowadzone wśród przedstawicieli szkół, samorządów oraz innych instytucji powiązanych z systemem edukacji zawodowej. Druga i trzecia część raportu zostały oparte na badaniach sondażowych zrealizowanych wśród uczniów i absolwentów.

Część druga dotyczy wyborów edukacyjnych oraz doświadczeń edukacyjnych uczniów zasadniczych szkół zawodowych i techników. W tej części raportu pokazano różne aspekty zróżnicowania szkolnictwa branżowego: zróżnicowanie szkół ze względu na obszary kształcenia i branże oraz strukturę społeczno-demograficzną uczniów szkół zawodowych. Pokazujemy też dane ilustrujące różnice w motywacjach

³ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Participation_of_young_people_in_education_and_the_labour_market

stojących za wyborem szkoły i zawodu. Ważnym elementem analiz są też różnice dotyczące trybu praktycznej nauki zawodu i doświadczenia w pracy poza szkołą. Opisujemy także kwestie związane ze zdawalnością egzaminów zawodowych i przystępowaniem do matury. Na końcu znajdują się analizy związane z oceną jakości kształcenia przez uczniów ostatnich klas.

Trzecia część raportu dotyczy ścieżek edukacyjnych i zawodowych absolwentów realizowanych w okresie 9 miesięcy po zakończeniu nauki. W pierwszej kolejności analizujemy zróżnicowanie absolwentów kontynuujących naukę w podziale na technika i zasadnicze szkoły zawodowe. W kolejnych rozdziałach pokazano ścieżki zawodowe absolwentów oraz charakterystykę ich pierwszej pracy. Ważnym wątkiem jest też podejmowanie pracy nieformalnej i półformalnej, wykorzystywanie umów cywilno-prawnych, samozatrudnienia i zatrudnienia w rolnictwie, jako że zjawiska te trudniej monitorować z wykorzystaniem danych urzędowych. Skala tych trudności jest więc ważnym problemem badawczym w przygotowaniu systemu monitorowania losów absolwentów wyłącznie w oparciu o dane administracyjne.

2. Monitorowanie losów edukacyjnych i zawodowych absolwentów szkół zawodowych – potrzeby informacyjne interesariuszy

Analizy i wnioski zaprezentowane w tej części raportu pochodzą z badań jakościowych zrealizowanych w ramach wspomnianego wyżej projektu konkursowego. Głównym celem tego raportu jest zarysowanie potrzeb informacyjnych przedstawicieli szkół, samorządów i pracodawców w zakresie monitorowania losów absolwentów szkół kształcących zawodowo.

Odbiorcami efektów projektu, w tym również niniejszego raportu, są instytucje publiczne zainteresowane sytuacją absolwentów na rynku pracy (Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Urzędy Pracy), instytucje zarządzające systemem edukacji (Ministerstwo Edukacji Narodowej), szkoły zawodowe, władze samorządowe oraz społeczność badaczy zainteresowanych problemami ekonomicznymi i społecznymi związanymi z aktywnością zawodową młodych osób.

2.1. Metodologia badania

Materiał wykorzystany w niniejszym raporcie został zgromadzony w ramach badań terenowych zrealizowanych przez firmę PBS wedle metodologii opracowanej przez Instytut Badań Edukacyjnych.

Na potrzeby badania opracowano odrębne scenariusze indywidualnych wywiadów pogłębionych dla 7 kategorii rozmówców. Scenariusze miały części wspólne, jednak zakres wywiadu każdorazowo dopasowano do zakresu wiedzy danej kategorii respondentów.

W przypadku zogniskowanych wywiadów grupowych posłużono się tą samą wersją scenariusza wywiadu dla wszystkich grup uczestników. Zakres wywiadów obejmował trzy elementy:

- winiety z historiami uczniów – w tym rekonstrukcję losów zawodowych i edukacyjnych, budowanie wariantów alternatywnych, identyfikację czynników kształtujących przebieg ścieżek kariery absolwentów (osie czasu),
- analizę SWOT lokalnego rynku pracy,
- projektowanie serwisu internetowego z informacjami o losach absolwentów szkół zawodowych.

Tabela 1. Kategorie respondentów w badaniu jakościowym interesariuszy systemu monitorowania losów

Kategoria respondentów	Obszary tematyczne IDI
dyrektorzy szkół zawodowych	współpraca z rodzicami i uczniami, zasoby szkoły i organizacja pnz, rynek pracy dla absolwentów
nauczyciele przedmiotów zawodowych, w tym nauczycieli praktycznej nauki zawodu	współpraca z rodzicami i uczniami, zasoby szkoły i organizacja pnz, rynek pracy dla absolwentów
uczniowie szkół zawodowych	ścieżki edukacyjno-zawodowe, ocena doświadczeń zawodowych, plany na przyszłość
absolwenci szkół zawodowych, którzy kończyli edukację w roku szkolnym 2015/2016	ścieżki edukacyjno-zawodowe, ocena doświadczeń zawodowych, plany na przyszłość
pracodawcy	lokalny rynek pracy i pracownicy, absolwenci w firmie – rekrutacja, doświadczenia, ocena, współpraca szkół z pracodawcami i plany na przyszłość
doradcy edukacyjno-zawodowi pracujący w szkołach zawodowych	praca w szkole i związane z nią wyzwania, zasoby szkoły i organizacja pnz, rynek pracy dla absolwentów
przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego na poziomie powiatu odpowiedzialnych za sprawy edukacji	system placówek kształcenia zawodowego, oferta kształcenia zawodowego, lokalny rynek pracy i miejsce absolwentów na rynku pracy, współpraca szkół z pracodawcami, przyszłość kształcenia zawodowego w powiecie

Zakładano, że każdego z wywiadów grupowych zrekrutowanych zostanie od 8 do 12 uczestników. Dodatkowo oczekiwano zróżnicowania kompozycji grup fokusowych realizowanych z pracodawcami ze względu na branże i wielkość reprezentowanych firm, a także zróżnicowane doświadczenia we współpracy ze szkołami kształcącymi zawodowo.

Badania realizowano w dwóch regionach, które reprezentowały zarówno odmienne warunki na lokalnym rynku pracy, jak i w zakresie organizacji systemu kształcenia zawodowego. Region 1 obejmował miasto Wrocław z niskim poziomem bezrobocia i skoncentrowaną terytorialnie siecią szkół kształcących zawodowo. Region II obejmował powiat szydlowiecki wraz z powiatami przyległymi (starachowicki, radomski, skarżyski, przysuski, konecki —77 szkół w 42 zespołach⁴), który charakteryzuje się relatywnie trudną sytuacją na rynku pracy i rozproszoną siecią szkół zawodowych. W przypadku Regionu II

⁴ W przypadku FGI realizowanych w Regionie II założono, iż co najmniej czterech respondentów powinno być przedstawicielami powiatu starachowickiego lub skarżyskiego, oraz co najmniej czterech powinno reprezentować pozostałe powiaty.

dodatkowo rekrutację uczestników zogniskowanych wywiadów grupowych prowadzono również na obszarze Radomia.

Realizację terenową badania rozpoczęło szkolenie moderatorów przeprowadzone w Warszawie 27.02.2017 r. przez badaczy PBS przy współudziale przedstawicieli Instytutu Badań Edukacyjnych. Ostatnie wywiady zrealizowano 30.08.2017 r.

Zogniskowane wywiady grupowe (FGI) oraz indywidualne wywiady pogłębione (IDI) prowadzone były na terenie szkół, placówek samorządowych, w profesjonalnych salach fokusowych oraz w punktach użyteczności publicznej. W badaniu przeprowadzono łącznie 30 FGI oraz 70 IDI. W sumie przebadano 232 respondentów, z czego 162 respondentów brało udział w FGI, natomiast 70 respondentów uczestniczyło w IDI. Średni czas trwania FGI wynosił 01:48, przy czym czas najkrótszej grupy, którą stanowili uczniowie w regionie 2 to 01:11, natomiast czas trwania najdłuższego FGI z nauczycielami przedmiotów zawodowych w regionie 1 to 03:00. W przypadku wywiadów IDI średni czas wynosił 00:43, przy czym najkrótszy wywiad z pracodawcą z Regionu II trwał 00:25, natomiast najdłuższy z dyrektorem szkoły zawodowej z Regionu I trwał 02:08⁵.

⁵ Raport z realizacji terenowej badania – moduł jakościowy „Monitorowanie Losów Absolwentów Szkół Zawodowych – pierwsza runda” Sopot: Pracownia Badań Społecznych, 2018.

2.1.1. Charakterystyka zrealizowanej próby badawczej

Tabela 2. Realizacja badania ze względu na lokalizację

Lokalizacja	FGI	IDI	Suma
Region I: Wrocław	15	35	50
Region II: Powiat szydłowiecki wraz z przylegającymi powiatami	11	35	46
Region IIa: Radom	4		4
Suma	30	70	100

Tabela 3. Realizacja indywidualnych wywiadów pogłębionych według kategorii respondentów i lokalizacji

Kategorie respondentów	Region I	Region II	Suma
absolwenci szkół zawodowych	12	12	24
doradcy edukacyjno-zawodowi pracujący w szkołach zawodowych	2	2	4
dyrektorzy szkół zawodowych	2	2	4
nauczyciele przedmiotów zawodowych	2	2	4
pracodawcy	5	5	10
przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego na poziomie powiatu	2	2	4
uczniowie szkół zawodowych	10	10	20
Suma	35	35	70

Tabela 4. Realizacja zogniskowanych wywiadów grupowych według kategorii respondentów i lokalizacji

Kategorie respondentów	Region I	Region II	Region IIa	Suma
absolwenci szkół zawodowych	3	2	1	6
doradcy edukacyjno-zawodowi pracujący w szkołach zawodowych	1	1		2
dyrektorzy szkół zawodowych	2	1	1	4
nauczyciele przedmiotów zawodowych	3	2	1	6
pracodawcy	3	2	1	6
przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego na poziomie powiatu	1	1		2
uczniowie szkół zawodowych	2	2		4
Suma	15	11	4	30

2.1.2. Problemy napotkane w trakcie realizacji badania

W trakcie badania wykonawca napotkał trudności związane z rekrutacją respondentów, szczególnie w przypadku zogniskowanych wywiadów grupowych. Założenia odnośnie do liczby uczestników tych spotkań okazały się zbyt optymistyczne. Przewidywano, że w wywiadach weźmie udział od 8 do 12 osób, a ich faktyczna liczba wyniosła jedynie od 4 do 9. Problemy te szczególnie uwidoczniły się w przypadku grup absolwentów i uczniów, które charakteryzowała najwyższa absencja uczestników (mimo wcześniejszego potwierdzenia spotkania).

Pojawiły się również trudności związane z dotarciem do przedstawicieli doradców edukacyjno-zawodowych, którzy pracowaliby w badanych szkołach. Problemy z rekrutacją tej grupy wynikały głównie z trudności w operacjonalizacji pojęcia stanowiska przez dyrekcję szkoły. W wielu szkołach dyrektorzy deklarowali, że w ich placówce nie ma osoby pełniącej takiej funkcji, co znacznie wydłużyło proces dotarcia do respondentów, spełniających kryteria udziału w badaniu.

Wykonawca starał się przezwyciężyć problemy rekrutacyjne poprzez zaangażowanie do tych zadań najbardziej doświadczonych rekruterów, którzy byli odpowiedzialni za poszczególne regiony objęte badaniem.

2.2. Potrzeby informacyjne w zakresie monitorowania losów absolwentów szkół kształcących zawodowo

2.2.1. Perspektywa pracodawców

Opinie właścicieli firm i przedstawicieli pracodawców na temat informacji o absolwentach szkół kształcących zawodowo były ambiwalentne. Niektórzy nie dostrzegali zatem większej użyteczności takich informacji⁶:

B: (...) czy z pani punktu widzenia, byłaby interesująca wiedza dotycząca losów absolwentów szkół zawodowych? (...)

O: tzn. (...) dla nas to... do niczego ta wiedza. Tak jak mówię, ... co nam po tej wiedzy, co ten absolwent robi."

A42_Region1_Pracodawcy, Pracownik, M, 60 l. Rok założ. firmy 1945 [24161:26051]

Inni, zwłaszcza jeśli byli zaangażowani w jakiś sposób w kształcenie młodocianych pracowników, wykazywali większe zainteresowanie informacjami na temat absolwentów. Chcieliby wiedzieć, jak układają się dalsze losy ich podopiecznych, a w szczególności, czy podjęli oni pracę **zgodnie z otrzymanym wykształceniem**:

B: (...) czy informacja o tym, jak radzą sobie na rynku pracy absolwenci poszczególnych szkół w waszym regionie, w którym pani działa, była dla pani interesująca (...), była by pomocna dla pracodawców?

O: Zdecydowanie byłaby pomocna.

B: Jakie informacje według pani byłyby przydatne przede wszystkim (...) co pani by chciała wiedzieć o nich?

O: Najważniejsze zapewne w tym zawodzie jest to, czy pracowali, czy mieli styczność z tym zawodem.

B36_Region2_Pracodawcy, Właściciel, M, 28 l., Rok założ. firmy 2013 [11660:12289]

Pojawiały się również ogólniejsze refleksje na temat użyteczności informacji o sytuacji zawodowej absolwentów, np. **w kontekście zarządzania regionem i rozliczalności działań lokalnych władz**:

B: W jaki sposób pani by takie informacje (...) ? W jaki sposób byłyby dla pani przydatne? Jak mogłaby pani je wykorzystać, prowadząc swój biznes w tej branży?

O: No po prostu, w jakiś sposób. Po pierwsze dla własnej też wiadomości (...) z ciekawości czystej. Druga sprawa jest taka, że ci młodzi to jest taka nasza przyszłość, można powiedzieć. Dlatego też tak co się z tymi uczniami, absolwentami dzieje.

B39_Region2_Pracodawcy, Właściciel, M, 31 l., Rok założ. firmy 2003 [13940:14412]

Podobne głosy trudno jednak uznać za opinie reprezentatywne wyłącznie dla środowiska pracodawców – stanowią raczej wyraz obywatelskiej troski o efektywność i skuteczność prowadzonych polityk publicznych.

⁶ Wszystkie cytaty pochodzące z wywiadów zrealizowanych w ramach badań terenowych przytoczono w dokumencie w brzmieniu zgodnym z oryginalnymi wypowiedziami badanych. Stąd, naturalne dla języka mówionego, powtórzenia lub błędy językowe, które pojawiają się w niektórych wypowiedziach.

Dla pracodawców istotna jest nie tyle kwestia losów absolwentów, co informacje o przeprowadzonym naborze w poszczególnych zawodach i ewentualnych prognozach dotyczących dostępności określonych kategorii specjalistów w najbliższej przyszłości.

B: A czy informacje o tym, jak radzą sobie na rynku pracy absolwenci poszczególnych szkół tutaj z regionu byłyby dla państwa firmy (...) przydatne? (...)

O: Że za trzy lata będziemy mieć iluś piekarzy na rynku.

B: Tak.

O: Pewnie, że by były.

B38_Region2_Pracodawcy, Właściciel, M, 62 l., Rok założ. firmy 1992 [17776:18374]

Wiedza na temat kształcenia zawodowego na szczeblu lokalnym powinna być łatwo dostępna i kompleksowa. Z perspektywy pracodawcy istotne są zarówno informacje dotyczące realizowanych naborów, wyników egzaminów, jak i losów absolwentów. Spełnienie tych postulatów oznacza konieczność integracji różnych źródeł danych – informacji z systemu monitorowania losów, powiatowych sprawozdań z realizacji zadań oświatowych i wyników egzaminacyjnych.

Z perspektywy niektórych firm cenne **mogą okazać się informacje o wynagrodzeniach absolwentów szkół zawodowych, którzy podejmują pracę w ich branży**. Takie informacje mogłyby stanowić informację zwrotną dla niektórych pracodawców, o ile przyjęty poziom szczegółowości klasyfikacji branży byłby wystarczający.. **Warto zwrócić uwagę, iż w tym kontekście z perspektywy pracodawców bardziej użyteczne byłyby raczej raporty prezentujące dane w przekrojach branżowo-terytorialnych niż z poszczególnych szkół**. Pozwoliłoby to im zweryfikować, czy rzeczywiście oferowane przez nich warunki zatrudnienia są konkurencyjne. Taką wiedzą byłiby jednak zainteresowani nieliczni z naszych respondentów:

B: Czy z pani perspektywy jest interesująca informacja o tym, jak sobie radzą absolwenci różnych szkół zawodowych w regionie na rynku pracy? Kto ile zarabia, jak długo szuka pracy?

O: Zawsze, dlatego że wtedy jest to informacja, jakim my jesteśmy pracodawcą, czy mamy jeszcze jakieś możliwości finansowe do zachęcenia do podjęcia pracy u nas. Mogłaby być dostępna taka informacja, rzeczywiście.

B: Mogłaby pomóc w zdobywaniu pracowników?

O: Tak, dlatego że wydaje mi się, że czas pracy, warunki są porównywalne dlatego, że te małe zakłady, które były słabo umaszynowane pozamykały się. W tej chwili zostali najsilniejsi, którzy mają finansowe możliwości inwestowania, modernizowania się i wiedząc gdzie, kto, ile płaci, moglibyśmy może być konkurencyjni.

A41_Region1_Pracodawcy, Właściciel, M, 58 l., Rok założ. firmy 1991 [29139:30295]

Innym, interesującym pracodawców wątkiem, jest kwestia migracji zarobkowych absolwentów szkół zawodowych. Polscy pracodawcy coraz częściej spotykają się z problemem emigracji zarobkowej absolwentów szkół zawodowych. W pewnym stopniu zjawisko to dotyczy również osób przyjmowanych do pracy w charakterze młodocianych pracowników oraz osób uczestniczących w praktykach zawodowych. Informacje o skali i kierunkach migracji są trudne do uzyskania z wykorzystaniem przy wykorzystaniu danych administracyjnych. Dodatkowe dane sondażowe mogłyby rzucić nieco światła na to zjawisko. Informacje takie mogłoby pochodzić z dedykowanego narzędzia do badań internetowych udostępnionego szkołom i samorządom. W ten sposób dyrektorom szkół można by ułatwić kontakt z ich absolwentami, a także umożliwić zebranie poszerzonego, w stosunku do danych administracyjnych, zakresu informacji. Lepsze zrozumienie przyczyn obserwowanych migracji wymaga jednak prowadzenia pogłębionych badań, opartych na metodologii badań mieszanych tj. zarówno jakościowych, jak i ilościowych, zdecydowanie wykraczających poza zakres monitoringu losów

absolwentów. Takie badania mogłyby być prowadzone w skali regionalnej lub ogólnopolskiej, jak uzupełnienie podstawowych działań monitoringowych.

B: Gdyby taki raport powstał, jakie informacje byłyby dla pani przydatne? Chodzi mi o informacje na temat tych absolwentów szkół. Co by pani chciała wiedzieć o nich?

O: (...) chciałabym wiedzieć, w jaki sposób też starały się o tą pracę. Gdzie jej szukają. (...) czy oni są na miejscu, czy gdzieś wyjeżdżają. Tak jak mówię. Skończy pięć osób i gdzieś tam wyjeżdża. No tak, jak ja mam uczennicę, która chce wyjechać za granicę zarobić na prawo jazdy, a rezygnuje z szansy u mnie.

B39_Region2_Pracodawcy, Właściciel, M, 31 l., Rok założ. firmy 2003 [12118:12715]

Pracodawcy, którzy byli zaangażowani w jakiejkolwiek formy praktycznej nauki zawodu, w szczególności ci, którzy przyjmowali uczniów na praktykę, wyrażali zainteresowanie dalszymi losami swoich podopiecznych. Zainteresowanie to miało raczej wymiar osobisty – pracodawcy, z którymi rozmawialiśmy często byli zainteresowani sytuacją konkretnych absolwentów, z którymi się zetknęli a nie wiedzą o charakterze statystycznym, która rzuciłaby światło na losy całej grupy absolwentów. Niemniej **możliwość śledzenia losów absolwentów, którzy kształcenie zawodowe odebrali w modelu dualnym** – na przykład jako młodociani pracownicy – byłaby z pewnością interesująca.

B: Z pani punktu widzenia w tym zakładzie byłaby interesująca taka informacja dotycząca tego, jak sobie ci absolwenci na rynku pracy radzą? Jak szukają pracy, kiedy znajdują?

O: Z chęcią bym się dowiedziała, co później robią, chociażby dlatego, że każda taka informacja otwiera nam też trochę oczy i później wiemy, czy zrobiliśmy dobrą pracę, czy nie. Bo jak zachęcałam ją ze swojej strony i otworzyłam jej oczy, że to jest fajna praca, tylko trzeba chcieć, to dla mnie informacja jest.

A44_Region1_Pracodawcy, Właściciel, M, 21 l., Rok założ. firmy 2005 [22345:22937]

Różne tryby odbywania praktycznej nauki zawodu, w szczególności rozróżnienie między modelem opartym na nauce zawodu u pracodawcy i tym, w którym nauka odbywa się w szkole lub dedykowanej placówce pozaszkolnej, mogłoby stanowić źródło interesujących porównań. Są to jednak obszary badań właściwe raczej dla studiów o charakterze ogólnopolskim lub regionalnym.

Być może informacja zwrotna na temat pożytków płynących z realizacji praktycznej nauki zawodu w firmach wzmacniałaby determinację niektórych pracodawców do przyjmowania kolejnych młodocianych pracowników. Jest to również wiedza, którą byłyby zainteresowane instytucje pośredniczące w organizacji nauki młodocianych pracowników, takie jak Ochotnicze Hufce Pracy lub organizacje rzemiosła.

2.2.2. Przedstawiciele samorządów

Przedstawiciele samorządów powiatowych i miejskich, a także dyrektorzy szkół dostrzegali potrzebę prowadzenia monitoringu losów absolwentów szkół kształcących zawodowo. Z pewnością są to z ich perspektywy **informacje deficytowe**.

B: A czy z pana punktu (...) przydałyby się informacje na temat tego, jak szybko absolwenci zdobywają pracę po ukończeniu szkoły lub ile zarabiają?

O: (...) powiem inaczej, mnie każda wiedza interesuje, tak bym powiedział

A49_Region1_Przedstawiciele JST, Radny, K, staż pracy 41 l. [46003:46910]

B: Czy w ogóle informacje, jak sobie radzą na rynku pracy absolwenci poszczególnych szkół w regionie byłyby dla państwa interesujące?

O: No pewnie. Na pewno.

B: A jakie informacje byłyby przydatne?

O: Czy studiuje. Czy pracuje. To jest dla nas ważne.

B46_Region2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, K, staż pracy 29 l. [26232:27379]

RESPONDENT 1: Ja też byłem dyrektorem szkoły. Staraliśmy się, żeby w jakiś sposób ten kontakt był i żeby ta wiedza zostawała (...)

B45_Region2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, K, staż pracy 40 l. [36513:36814]

Jednocześnie wskazywano na wady istniejących statystyk publicznych – m.in. **kwestionowano użyteczność monitoringu zawodów deficytowych i nadwyżkowych** prowadzonego przez urzędy pracy:

(...) Natomiast mówię, do mnie do końca nie przemawiają statystyki, informacje w zakresie tych nadwyżkowych (zawodów – przyp. red.), tych których brakuje. Niestety nie wszystkie sytuacje trafiają do urzędu pracy. Do urzędu pracy trafia absolwent, który potencjalnie nie znalazł się na rynku pracy, prawda. I z tego tytułu musi być zarejestrowany i mieć pewne rzeczy zapewnione. Z różnych względów te osoby się rejestrują. Przecież część z nich studiuje, prawda.

45_Region2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, K, staż pracy 40 l. [34945:36512]

Samorządowcy utyskiwali również na niedostatki wiedzy dotyczącej emigracji zarobkowej absolwentów oraz ich migracji edukacyjnych. Wiedza ta jest interesująca z perspektywy JST, który ponosi wydatki na kształcenie, ale brakuje mu informacji na temat skali zatrudnienia wykształconych pracowników na jego terenie:

RESPONDENT 1: Natomiast tak, no nie ulega wątpliwości, że na pewno część z naszych absolwentów pracuje czy Starachowice, czy Końskie, czy Kielce, czy Warszawa itd. Natomiast jaka to jest cyfra... W tej chwili nie ma obowiązku meldunkowego w Polsce, prawda. I nikt de facto nie jest w stanie nad tym zapanować. Nie ma obowiązku. Drugie, nie ma obowiązku taki absolwent szkoły informować szkoły, co dalej robi(...) Może powinna być jakaś instytucja, tylko każdy sposób badania, określenia, jaka to będzie cyfra, nie wiem, czy będzie miarodajna i rzeczywista.

B45_Region2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, K, staż pracy 40 l. [42639:43229]

Zarówno z perspektywy samorządu, jak i szkół, istotna byłaby również **wiedza dotycząca kontynuowania edukacji przez absolwentów szkół zawodowych** – wybieranych specjalizacji i kierunków ewentualnych wyjazdów związanych z kontynuacją kształcenia.

B: A jakie informacje byłyby przydatne? Czy na przykład o tym...? Jak szybko znalazł pracę?

O: Czy studiuje. Czy pracuje. To jest dla nas ważne.

B: Czy studiuje? Czy pracuje? Na przykład.

O: Zawsze uznaję, że jesteśmy tylko jednym ogniwem w etapie edukacji. Więc chcemy wiedzieć, czy to ogniwo się przerywa, czyli czy kończy się edukacja definitywnie. Czy dalej jest prowadzona na poziomie wyższym. I jaki daje efekt. Bo może być połączenie tego jednocześnie. Praca i studia jednocześnie. Studia zaoczne. Tak byśmy chcieli wiedzieć.

B46_Region2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, staż pracy 29 l. [27235:28231]

Mimo zainteresowania przedstawicieli JST informacjami na temat losów zawodowych absolwentów niejasny pozostaje dla nich sposób wykorzystania tych danych w kształtowaniu polityki edukacyjnej:

RESPONDENT 1: Natomiast warto by było wiedzieć, czy pracuje w Australii, czy pracuje w Austrii, czy gdzie indziej. No bo rynek europejski jest otwarty. Czy potencjalnie wyjechał gdzieś koło Szczecina i założył firmę, nie wiem, wykopał kanał łączący jezior Dębie, prawda, itd. Natomiast z wielu względów tych informacji się nie pozyskuje. Ja też jakiś kontakt ze swoją szkołą kiedyś miałem, z uczelnią też, ale to przez ile, przez rok czasu.

MODERATOR: Rozumiem.

RESPONDENT 1: A później człowiek zajął się rodziną itd. Nie ulega wątpliwości, że taka wiedza by w jakiś sposób poszerzała nasz zasób. Tylko w jakim zakresie i jak do wykorzystania.

B45_Region2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, K, staż pracy 40 l. [46504:48629]

Dostępność rzetelnych informacji na temat losów absolwentów stwarza jednak pokusę oceny jakości pracy podległych JST szkół zawodowych jedynie w oparciu o dane na temat sytuacji na rynku pracy absolwentów tych placówek.

Przedstawiciele samorządów, którzy brali udział w badaniu przejawiali świadomość problemów, jakie wiązałyby się z bezrefleksyjnym wykorzystaniem takich danych do oceny pracy szkół. O sytuacji absolwentów na rynku pracy decyduje wiele czynników pozostających poza wpływem szkoły. Dodatkowo wynik egzaminu, poziom zarobków czy szanse znalezienia pracy absolwenta szkoły niewiele mówią o wysiłku dydaktycznym i wychowawczym nauczycieli, którzy z nim pracowali. Ocena pracy szkoły wymagałaby znajomości sytuacji kontrfaktycznej – oceny sytuacji absolwenta, który nie ukończyłby danej placówki. Takie intuicje, odwołujące się do metody edukacyjnej wartości dodanej, zniechęcały przedstawicieli samorządów lub szkół do zbyt entuzjastycznego podejścia do danych o losach absolwentów.

(...) bo dla mnie jako zarządzającego edukacją (...) ważne, czy egzaminy czy wyniki sprawdzianu po szkole podstawowej i potem ten sprawdzian gimnazjalny, czy egzamin gimnazjalny i matura, czy to jest jakoś ze sobą w korelacji. (...) bo że ta szkoła ma dobre wyniki, że ta gimnazjum ma dobre wyniki, a ta słabsze, a ta ma takie, no to wiemy statystycznie o grupie, która weszła do tej szkoły. Tylko pytanie, czy oni weszli, czy oni mają dobre wyniki, bo dobrych dostali, czy dlatego, że są dobrzy. Nie, że coś dodali. Pytanie jest o tą wartość dodaną tej edukacji. (...)w tym sensie ja bym chciał wiedzieć, bo wtedy byśmy mogli powiedzieć: no te szkoły się lepiej sprawdziły niż tamte. Chociaż jest to wiedza, można powiedzieć, że taka kłopotliwa(...) kłopotliwa do interpretacji, bo losy absolwentów to jest, no właśnie, przez najbliższe dwa lata czy trzy to jeszcze to coś znaczy. A po pięciu latach to już jest pytanie, co było tym czynnikiem decydującym o dalszym... No to wymagało by jakiegoś głębszego zastanowienia.

A49_Region1_Przedstawiciele JST, Radny, K, staż pracy 41 l. [46993:48556]

Między innymi z tych powodów przedstawiciele samorządów przestrzegali przed wykorzystaniem danych o sytuacji absolwentów do strategicznych korekt struktury kształcenia w danym regionie. Jednocześnie opisywali wyzwania, z jakimi mierzą się samorządy i szkoły, ustalając ofertę kształcenia na kolejne lata – zagadnieniu temu poświęcono kolejny rozdział tego raportu.

(...)też bym się chętnie dowiedział, (...) No są to dość naturalne pytania (...) ile zarabiasz i jak długo szukałeś pracy, ale to wydaje mi się... Inaczej powiem, wydaje mi się, to znaczy ja bym się tym interesował, ale traktował to jako taką bieżącą informację, że to nie jest perspektywiczna w tym sensie. Że to nie determinuje na długi okres, że ona jest wyznacznikiem aktualnej sytuacji na rynku, a nie prognozą na dłuższą przyszłość. No przepraszam, ja to tak odbieram te dwa parametry.

A49_Region1_Przedstawiciele JST, Radny, K., staż pracy 41 l. [46003:46910]

Natomiast z perspektywy naszych rozmówców informacje pochodzące z monitoringu losów absolwentów prowadzonego na podstawie danych urzędowych z pewnością uzupełniają **istotną lukę informacyjną na rynku edukacyjnym**. Wiedza na temat losów absolwentów może stanowić **pomoc dla uczniów, a także ich rodziców, którzy stoją przed wyborami szkół lub zawodów**. Szkoły lub samorządy mogłyby również wykorzystać podobne informacje **do działań promocyjno-marketingowych**:

(...) To, że szkoły sobie analizują teraz, bo sobie analizują, to jest już po to, żeby nabór był lepszy. I oni to prezentują. Zdaliśmy na poziomie takim i takim.

B: Rozumiem. Czyli taki marketing też.

O: Jesteśmy w rankingach tu i tu. To jest ich marketing. Tak. A mnie interesuje ich zdawalność. Żeby powiat spełnił swój obowiązek.

B46_Region2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, K, staż pracy 29 l. [28232:28722]

Przedstawiciele JST podkreślali, że wiedza na temat losów absolwentów jest raczej szczątkowa, a źródła informacji mocno ograniczone. Ograniczona dostępność podobnych informacji wiąże się z **wysokimi kosztami i problemami prawnymi (głównie w zakresie ochrony danych osobowych) związanymi z badaniem losów absolwentów**. Oddzielna kategoria wątpliwości zgłaszanych przez przedstawicieli samorządu dotyczyła **zagadnień organizacyjno-technicznych związanych z monitoringiem**: kto miałby prowadzić takie badania i ponosić ich koszty, na jakich zasadach miałyby się to odbywać, jakie instytucje byłyby odpowiedzialne za przetwarzanie, przechowywanie i ochronę danych osobowych. Kwestie te, zwłaszcza w kontekście wdrażanych w Polsce regulacji GODO, stanowią – w opinii respondentów – jedną z poważniejszych barier dla ustanowienia sprawnego systemu monitorowania losów absolwentów:

(...) Natomiast badania tego typu to jest szersze pojęcie, bo w jaki sposób to dokumentować.

MODERATOR: Czyli ciężko to udokumentować.

RESPONDENT 1: Wkraczamy w pojęcie danych osobowych. I wtedy zaczyna się GODO i różne rzeczy. I teraz tak, nie ma jakiegoś spójnego systemu, prawda. A poza tym druga rzecz, kto miałby uprawnienia do tego, żeby to prowadzić. Nasze szkoły starają się to robić. Natomiast myślę, że jest to rzędu 5%, maksymalnie 10% w skali absolwentów, którzy co roku kończą.

B45_Region2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, K, staż pracy 40 l. [34945:36512]

(...) Ja nie widzę możliwości prawnej usankcjonowania tego, ze względu na to, że trzeba by to w jakiś sposób później przekazać na papier. A jak przekazujemy na papier, przekazujemy jakieś dane jakieś osoby, to ona musi wyrazić zgodę itd.

MODERATOR: Na to zgodę, oczywiście.

RESPONDENT 1: Nawet jak wyrazi zgodę, to później jest to baza danych osobowych i trzeba ją zgłosić do X. Upoważnić osobę, która potencjalnie będzie to czytała, przetwarzała te dane,

do tego, że ma prawo przetwarzać, tak. No widzę problem z tym, no bo tak jak my mamy u siebie bazę danych osobowych i później mamy jeszcze wrażliwych itd. i cały czas trzeba pilnować, czy następna baza, którą tworzymy jest zgodna z prawem, czy możemy ją potencjalnie przetwarzać.

B45_Region2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, K, staż pracy 40 l. [48630:50797]

O: Porównywanie losów absolwentów to jest rzeczywiście rzecz, którą ja bym chciał, żeby była. (...) Z różnych powodów. My mieliśmy takie usiłowania, ale one się rozbiły o tak zwane dane osobowe, tajemnice danych, chronienie danych osobowych,

A49_Region1_Przedstawiciele JST, Radny, K, staż pracy 41 l. [46993:48556]

2.2.3. Przedstawiciele szkół i placówek pozaszkolnych

W tym rozdziale przedstawimy perspektywę dyrektorów szkół, placówek pozaszkolnych, nauczycieli szkół kształcących zawodowo i doradców zawodowych.

Przedstawiciele szkół i placówek pozaszkolnych byli szczególnie zainteresowani losami swoich absolwentów, zwłaszcza iż **gromadzenie podobnych informacji do niedawna należało do ich ustawowych obowiązków** (w momencie prowadzonych badań, a także późniejszych warsztatów z dyrektorami szkół, wielu z przedstawicieli szkół nie zdawało sobie sprawy z tego, że szkoły nie mają już obowiązku monitorowania losów absolwentów).

B: Dobrze. A czy ma w ogóle dla pani znaczenie jakakolwiek informacja, śledzenie losów absolwentów?

O: Bardzo.

B: Yhm.

O: To jest dla nas ważne....To jest trudne zadanie. (...) wiem, jak trudno jest szkołom też zbierać te informacje, chociaż to jest obowiązek szkół. (...)

A50_Region1, DYREKTOR CKP, M, staż pracy 35 l. [33900:34944]

I teraz tak, grupa odbiorców, kogo by to najbardziej interesowało, czyli takie informacje?

RESPONDENT 1: Szkoły. Dyrekcje

MODERATOR 1: Przede wszystkim?

RESPONDENT 7: Tak. Ale myślę, że by była to też kwestia samorządów.

RESPONDENT 1: Samorzady tak.

C01_Region3_Dyrektorzy szkół, FGI [64972:65218]

RESPONDENT 7: Generalnie dyrektorów szkół obowiązuje planowana taka polityka badanie losów absolwentów, ale też i prognozowanie na rzecz rozwoju szkoły. I można by to było powiązać.

C01_Region3_Dyrektorzy szkół, FGI [62740:63233]

Naturalnym źródłem informacji zwrotnej są również osobiste kontakty pedagogów z absolwentami ich szkoły:

O: Proszę pani no różnie to się, różnie to się z nimi dzieje. Przychodzą czasami, czasami nasi absolwenci po iluś tam latach do szkoły i się chcą, chcą zobaczyć, co się zmieniło, chcą ewentualnie powiedzieć, jak im się wiedzie. Niektórzy doszli, dochodzą, tutaj mieliśmy przypadki, że absolwent nasz już się doktoryzował w tym zawodzie. No gdzieś tam studentów i inżynierów elektryków jest trochę. No i rzemieślników jest, bo często jest tak, że gdzieś tam przyjeżdża ktoś z jakąś usługą, no a to tutaj chodziliśmy do szkoły, no i się okazuje, że to ...

B: Uczniowie.

O: Tak. No ten świat elektryczny wrocławski jest nie taki obszerny, że jak się, jak pracuje no te czterdzieści parę lat w zawodzie i się kształci, to siłą rzeczy w elektrycznym świecie jest dużo osób gdzie, gdzie mieliśmy kiedykolwiek styczność z sobą.

A08_Region1_Nauczyciele, M, 66 l., MASZyny, INSTALACJE ELEKTRYCZNE [33309:34156]

Jednak, dyrektorzy starają się realizować swój obowiązek w bardziej ustrukturyzowany sposób – poprzez krótkie ankiety lub formularze kierowane do absolwentów:

Respondent 1: Ja też opowiem o moim technikum. Dzieciaki odbierały teraz, ja mówię dzieciaki, no dzieciaki moje, odbierały teraz trzydziestego, czyli w piątek wyniki egzaminu maturalnego. I przy okazji wychowawcy wypełniają taką tabelkę, w którą uczniowie wpisują co będą robić od września, prawda.

A01_Region1_Dyrektorzy szkół, FGI [54598:55452]

O: Zbieramy. Robimy takie oceny i diagnozy (...). Oceniamy, jaki procent uczniów właśnie podejmuje dalsze kształcenie, gdzie podejmują prace (...) co się z nimi dzieje. Często jest tak, że wychowawcy mają takie osobiste kontakty (...) i jeszcze się dowiadują, po, po, po jakimś okresie czasu, co się dzieje z absolwentem...

A04_Region1_Dyrektorzy szkół, M, 66 l. [48402:49197]

(...) staramy się zdobywać takie informacje na naszej stronie internetowej, trochę taką ankietę dla absolwenta szkoły no i po ukończeniu staramy się tam, ogłaszamy się na naszej stronie, wysyłamy też często takie e-maile z prośbą o wypełnienie tej ankiety (...) no i mniej więcej w tej ankiecie są pytania właśnie, czy dalej kontynuuje naukę czy (...), w jakim kierunku, czy pracuje w swoim zawodzie, czy zmienił, czy wyjechał... B02_Region2_Dyrektorzy szkół, M, 40 l. [42465:44020]

RESPONDENT 7: Wydaje mi się, że my byśmy je wykorzystali, znaleźlibyśmy pole do wykorzystania tych danych.

RESPONDENT 1: Byłyby jakąś informacją, czy te zawody, w których kształcimy, to rzeczywiście są kontynuowane potem w pracy, czy jednak młodzież zmienia zupełnie zawód?

RESPONDENT 7: Swoje preferencje.

C01_Region3_Dyrektorzy szkół, FGI [63234:63536]

Zakres zbieranych informacji jest rozmaity, jednak oczekiwania naszych respondentów odnośnie do systemu monitorowania losów absolwentów były dość zbieżne i koncentrowały się na informacjach dotyczących sytuacji absolwentów na rynku pracy.

Moderator: Tak, tak, tak. Co by państwa interesowało?

Respondent 1: To po pierwsze, w formie prostych pytań, czy pracujesz, pierwsze pytanie. Drugie, czy pracujesz w swoim zawodzie.

Moderator: Praca w zawodzie.

Respondent 1: Tak. Jak długo poszukiwałeś pracy.

Moderator: Czas poszukiwania pracy.

Respondent 1: Tak, czas. No już nie zapytamy, ile zarabiasz, ale czy jesteś zadowolony. Poziom satysfakcji z wynagrodzenia.

Respondent 5: Istotne są zarobki.

A02_Region1_Dyrektorzy szkół, FGI [93253:93889]

Respondent 1: Czy planujesz wyjazd w sensie na inne rynki pracy.

(...)

Respondent 6: Znaczący tak zawód, ukończył technikum, szkołę jaką tam i później to dalej idzie

Moderator: Czyli jaka szkoła ukończona.

A02_Region1_Dyrektorzy szkół, FGI [94501:95122]

Jakie informacje byłyby dla państwa przydatne dla późniejszego... planowania pracy?

RESPONDENT 2: Trafność wyboru zawodu.

MODERATOR: Czy pracuje w swoim zawodzie.

B01_Region2_Dyrektorzy szkół, FGI [49227:49398]

O: Jak nie wiem, jak sobie radzą: czy pracują w zawodzie wyuczonym, może jakieś zarobki, czy pracują na umowę o pracę czy nie, czy byłaby cenna taka informacja, gdyby miała powstać taka strona, która badałaby losy absolwentów (...) no i czy to jest rzeczywiście jest to praca to czy w wyuczonym zawodzie

B: W wyuczonym zawodzie to jest ważne, tak?

O: Myślę, że to jest taka ważna (informacja – przyp. red.)

B03_Region2_Dyrektorzy szkół, K, 42 I. [26891:28460]

RESPONDENT 8: Gdzie dany absolwent się kształcił, we Wrocławiu czy poza [miastem]. W jakiej szkole. Czy znalazł pracę i czy w swoim zawodzie. Czy ten zawód dalej kontynuuje. Czy łatwo mu było pracę znaleźć. Czy szkoła była pomocna w jakiś sposób. Czy wykształcenie zdobyte, wykształcenie było pomocne w znalezieniu tej pracy.

MODERATOR: Państwo, czy inne informacje, jakieś inne zapotrzebowanie na informacje?

RESPONDENT 3: Aktywność, czy pracuje, czy się uczy, czy nie pracuje. Miejsce pracy, [miasto], poza [miastem], za granicą. Miejsce nauki, uczelnia, kierunek. Stanowisko, wyuczony zawód, inny. Forma zatrudnienia. I możemy zapytać, czy umowa o pracę, czy umowa śmieciowa. Zarobki, wysokość zarobków, możliwość awansu zawodowego. I czy może ma własną firmę.

A05_Region1_Nauczyciele, FGI [52080:52949]

Podsumowując głosy naszych respondentów, przedstawicieli szkół interesowałyby przede wszystkim następujące kategorie informacji o losach absolwentów:

- podejmowanie pracy przez absolwentów, bezrobocie, częstotliwości zmian miejsca pracy,
- zgodność podejmowanej pracy z wyuczonym zawodem (choć w tym zakresie formułowane również pewne zastrzeżenia/częściej zgłaszane przez nauczycieli),
- podstawa prawna zatrudnienia (praca na czarno, umowa o pracę),
- przedsiębiorczość absolwentów – prowadzenie własnej działalności gospodarczej,
- kontynuowanie nauki,
- wyjazdy za granicę,
- okres poszukiwania pracy,
- wysokość zarobków,

Badani wskazywali na trudności w interpretacji statystyk dotyczących sytuacji absolwentów. Podobnie jak przedstawiciele samorządów zwracali uwagę, iż ocena efektywności kształcenia zawodowego nie może opierać się na prostym podsumowaniu sytuacji absolwentów na rynku pracy. **Rzetelna ocena korzyści, jakie absolwent wyniósł z kształcenia, wymagałby uwzględnienia poprawki na jego indywidualny potencjał:**

B: A czy przydatna byłaby taka informacja, jak radzą sobie na rynku pracy absolwenci poszczególnych szkół w regionie? (...)

O: No ja, ja rozumiem intencję, bo to byłoby coś jak z edukacyjną wartością dodaną. Pewnie dla kuratorium, dla nadzoru mogłoby być to informacją, że kształci bezrobotnych, tak, czy bez zajęcia, czy źle kształci. W jakimś sensie, w jakimś, tak, ale też nie mielibyśmy tutaj odpowiedzi, bo to jest sytuacja złożona.

A50_Regio1, DYREKTOR CKP, M., staż pracy 35 l. [36685:37220]

Równie kłopotliwa okazuje się definicja sukcesu absolwenta na rynku pracy – w szczególności zgodności podejmowanej pracy z wyuczonym zawodem:

Respondent 1: Ale no cóż, mówimy o zawodach. Wychowujemy dzieci do przyszłości, której nikt nie zna. Niebawem to będą tylko fragmenty, skrawki zawodów. Jakieś umiejętności. Te tradycyjne zostają, a internet spowodował na przykład, że trzeba było przededefiniować wiele zawodów.

Moderator: Powstały nowe zupełnie.

Respondent 1: Powstają bardziej częściowe. Także też wymagamy od tych młodych ludzi, żeby od początku drogi, czyli w pierwszej klasie wiedział co teraz, już niebawem, za pięć lat będzie. To jest trudne.

A02_Regio1_Dyrektorzy szkół, FGI [74292:76220]

W tym kontekście istotna jest również perspektywa czasowa, w której oceniano by zgodność wykonywanego zawodu z zawodem wyuczonym. Zdaniem dyrektorów szkół kształcących zawodowo, młodzież z ich szkół w trakcie nauki często podejmuje prace dorywcze, niezwiązane z ich wykształceniem, ale dobrze płatne. Do wyuczonego zawodu wracają pod pewnym czasie, gdy orientują się, iż może im zapewnić lepszą pracę:

Respondent 6: A potem z biegiem czasu, kiedy dojrzeje i taki przychodzi błysk, że można wykorzystać to, co się do tej pory już umie i się ma umiejętności i na rynku jest potrzebny taki

zawód, to powracają do tego. (...) I powoli, powoli starają się ukierunkować. Nie mówię, że akurat wszyscy i akurat będą takie sytuacje, ale (rozmowy w tle) są takie przypadki, że jak kiedyś coś robił całkiem niezwiązanego ze swoim zawodem, powraca do niego i z całkiem dobrym efektem dla niego ekonomicznym.

A02_Regio1_Dyrektorzy szkół, FGI [22498:23221]

Z tych samych powodów w trakcie jednej z grup FGI nauczyciele wspominali o konieczności monitorowania losów absolwentów w dłuższym okresie, tak aby pokazać dynamikę ich rozwoju zawodowego:

RESPONDENT 6: A to fajne by było zestawienie po pół roku, po roku, po dwóch, takie bardziej perspektywicznie, nie tyle, co się dzieje po pół roku.

MODERATOR: Czyli aktualizacja tych danych: co, ile, co pół roku?

RESPONDENT 7: Ilu zmieniło zawód.

RESPONDENT 6: Tak, dokładnie, czy oni stoją w miejscu, czy oni się cofają, czy idą do przodu. Bardziej w ten sposób.

RESPONDENT 9: No tak, tylko pytanie, czy absolwenci będą mieli po pierwsze czas, po drugie chęci aktualizowania.

RESPONDENT 6: Możliwości.

B05_Regio2_Nauczyciele, FGI [64755:65449]

Dominującą funkcją informacji o losach absolwentów jest promocja szkoły, w szczególności zachęcenie uczniów (i ich rodziców) do wyboru oferowanych przez szkołę zawodów lub wyboru szkoły kształcącej zawodowo zamiast liceum. **Podobne informacje mogłyby również działać motywująco na uczniów, którzy skuszeni nieźle płatnymi pracami dorywczymi, porzucają naukę i nie dostrzegają finansowych korzyści z odroczenia momentu wejścia na rynek pracy.**

Respondent 5: Dokładnie, bo inaczej szkoła nie jest w stanie się przebić przez te media, które są. Poza tym nie ma finansów na to, żeby się reklamować.

Respondent 1: Wydaje mi się też, że w momencie, kiedy otwierane są rekrutacje, czyli rokrocznie do kolejnych szkół, żeby w tym momencie rodzice zobaczyli informację, jak to wygląda, praca dla absolwentów liceum. Ile z nich kończąc liceum, kończy potem wyższe studia i otrzymuje pracę w swoim zawodzie, a jak to jest dla absolwentów szkół technicznych, zawodowych (...) To być może to miałyby sens i miałyby wtedy jakąś, miałyby wpływ na to, że rodzice jednak zanim z tym dzieckiem podejmą decyzję, że wybieramy ogólniak, to jednak wybiorą to technikum.

A01_Regio1_Dyrektorzy szkół, FGI [107096:108054]

(...)no na pewno informacje... konkretnie z, z właśnie... z rynku pracy, to znaczy od pracodawców. Konkretnie dobrze by było mieć takie ... dane, liczby, którymi można by się podeprzeć nawet przy jakichś dniach otwartych, które organizujemy przy, przy naszych y prelekcjach w gimnazjach, teraz już podstawowych szkołach(...)

A03_Regio1_Dyrektorzy szkół, M, 65 l. [29767:30620]

MODERATOR: Chodzi o informacje, które moglibyście wykorzystać: absolwent szkoły x, pod takim i takim kierunkiem zarabia tyle i tyle...

RESPONDENT 1: To jest ważna sprawa, bo to można wykorzystać jako takie działania marketingowe. Pokazać, że wasz kolega, który 3 lata temu kończył szkołę, proszę bardzo, jest.

MODERATOR: Czyli to jest bardzo dobrym przykładem. Na dzieci to oddziałuje, najlepiej chyba.

RESPONDENT 1: To oddziałuje, jako przykład.

B01_Region2_Dyrektorzy szkół, FGI [51158:51661]

B: Ale czy na przykład, czy to jest umowa na czas określony czy nieokreślony, czy to by interesowało?

O: Wiadomo, jak z tymi ha, ha, ha no ale z drugiej strony no, ale myślę, że w celach reklamowych potem wykorzystać.

B03_Region2_Dyrektorzy szkół, K, 42 I. [26891:28460]

B: Czy taka informacja, nawet systematyczna, o tym, co dzieje się z absolwentami szkoły, pani kierunków, czy taka informacja byłaby dla pani przydatna w pracy?

O: Myślę, że byłaby przydatna, ponieważ można by wtedy motywować innych uczniów, wiedząc, że: a temu się udało, ten poszedł, zrobił to i wtedy można to praktycznie wykorzystać.

A09_Region1_Nauczyciele, K, 52 I., JĘZYK ANGIELSKI W ADMINISTRACJI, RACHUNKOWOŚCI [46613:47432]

Przez wzgląd na trudności w gromadzeniu podobnych informacji przedstawiciele szkół podchodzili dość sceptycznie do wiarygodności informacji pozyskiwanych w drodze ankiet realizowanych wśród uczniów i absolwentów. Stąd dostarczenie wiarygodnych, opartych na danych urzędowych, informacji na temat sytuacji absolwentów mogłoby się spotkać z ich entuzjastycznym przyjęciem:

(...) no na pewno potrzebne, tylko tak trochę sceptycznie do tego podchodzę, bo nie wiem jakie, jakie metody, jakimi metodami by można od tych, od tych absolwentów wyłapać po prostu. Konkretnie. Oni się rozpraszają i potem będzie to pewnie nie takie łatwe.

B: To musiała by być bardzo wiarygodna informacja.

O: Tak, no więc właśnie. Tak, bo to cały czas są te losy jakby obserwowane, ale to jest takie, takie trochę „mniej – więcej”, nic więcej. A03_Region1_Dyrektorzy szkół, M, 65 I. [54659:55504]

RESPONDENT 7: Pod warunkiem, że będą to informacje faktycznie rzetelne. (...) w niektórych przypadkach ci młodzi też fałszują. Mówią zupełnie co innego. Nie powiedzą czystej prawdy. Związanej z różnymi sprawami. To nie są badania do końca...

B01_Region2_Dyrektorzy szkół, FGI [51662:52058]

(...) natomiast, czy znajdą panie procedurę, żeby uzyskać tą pozytywną informację zwrotną, żeby ona była prawdziwa? Chodzi o to, żeby nie wypełnić coś, ale żeby to była prawda

RESPONDENT 1: Młodzież nawet dyplomów nie chce odebrać czasami, latami.

MODERATOR 1: Ale takie dane byłyby potrzebne?

RESPONDENT 1: Jak najbardziej.

C01_Region3_Dyrektorzy szkół, FGI [62740:63233]

(...) chcielibyśmy na pewno, żeby więcej osób takie informacje nam (...) udzielało i no ciężko jest zmusić. No bo zmusić już nie możemy ucznia czy naszego absolwenta, żeby nam takie informacje udzielił. (Możemy) jedynie prosić ale, ale no nie jest to zbyt duża ilość osób (...)

B02_Region2_Dyrektorzy szkół, M, 40 I. [42465:44020]

Prowadzenie badań losów absolwentów mogło początkowo wywołać obawy związane z ideą powszechnego monitorowania losów absolwentów. Nasi respondenci nie do końca uświadamiali sobie,

że podobny system mógłby funkcjonować bez ich dodatkowej pracy i obciążeń administracyjnych. Pewne obawy dotyczyły również wykorzystania danych z systemu do oceny pracy szkół, co jak już wielokrotnie podkreślano w raporcie, nie byłoby zabiegiem poprawnym metodologicznie, a mogłoby również być krzywdzące dla wielu dobrych szkół. Stąd w trakcie jednej z grup fokusowych z nauczycielami pomysł stworzenia systemu monitorowania losów absolwentów spotkał się z krytycznym przyjęciem:

MODERATOR: (System) ten śledziłby losy zawodowe, edukacyjne absolwentów szkół zawodowych pierwszy raz po pół roku od czasu ich skończenia szkoły? Co dla państwa jako dla nauczycieli byłoby istotną informacją, która powinna się (w takim systemie) znaleźć?

RESPONDENT 7: Ile z nich znalazło w zawodzie, zatrudnienie.

RESPONDENT 9: Całą ścieżkę pokazać. Ktoś wchodzi patrzy, jest ścieżka taka.

RESPONDENT 2: Ale wiecie co, to jest obciążenie dla nas.

RESPONDENT 10: To takie trochę jest znów po kostkach. To my się urobimy po kokardki.

RESPONDENT 9: A czyimi rękami to byłoby zrobione?

RESPONDENT 2: No naszymi, no naszymi.

RESPONDENT 10: Tak, to na nas spadnie.

RESPONDENT 1: Unijnymi, unijnymi.

RESPONDENT 10: I potem okaże się, że jesteśmy niepotrzebni. Nie, absolutnie nie. To byłby portal, który owszem te losy śledzi...

RESPONDENT 1: I później będzie dlaczego, czy nasze szkoły są... Dokładnie.

RESPONDENT 2: Robota dla nas by była dodatkowa.

RESPONDENT 10: Przecież my musimy pisać statystyki.

RESPONDENT 9: Kolejne rubryki, kolejna statystyka poleci.

MODERATOR: Dziękuję.

A07_Región1_Nauczyciele, FGI [74223:75460]

Informacje o losach absolwentów oraz ich opinie na temat programu kształcenia zapewniają rodzaj sprzężenia zwrotnego między rynkiem pracy a szkołą. Są użyteczne z perspektywy konstrukcji programów nauczania oraz w pewnym zakresie przy planowaniu kolejnych naborów.

No jest to wskaźnik dla nas. Wskazanie, no, jakimi drogami, gdzie może jeszcze to kształcenie i, i kierowanie tego młodego człowieka ma pójść w naszej szkole. W co należy jeszcze wyposażać tego ucznia. A04_Región1_Dyrektorzy szkół, M, 66 l. [48402:49197]

B: Takie informacje są potrzebne dla was?

O: Takie informacje

B: Pod kątem planowania też?

O: No planowania przyszłego ... przyszłych kierunków zainteresowań uczniów zmiany swojej pracy może doskonalenia.

B02_Región2_Dyrektorzy szkół, M, 40 l. [42465:44020]

Takie informacje mogą być jedną z wielu, ale nie jedyną przesłanką do otwierania lub zamykania określonych kierunków kształcenia. Mogą potwierdzać powszechne intuicje i pomagać w uprawomocnianiu trudnych decyzji (**funkcja legitymizacyjna**) podejmowanych przez samorządy.

O: I to nie mogłaby być diagnoza. Ja myślę tak, że szkoła, region, organ prowadzący doskonale wie. To byłoby tylko wzmocnienie tego badania, którzy absolwenci nie znajdują zatrudnienia.

A50_Region1, DYREKTOR CKP, M., staż pracy 35 l. [37587:37773]

Z drugiej strony zakres informacji, których oczekivaliby przedstawiciele szkół zdecydowanie wykracza poza możliwości monitoringu losów absolwentów, który opierałby się wyłącznie na danych urzędowych.

Przed wszystkim przedstawiciele szkół, a w szczególności nauczyciele są zainteresowani losami konkretnych osób – swoich uczniów. Podobną potrzebę prezentowali pracodawcy, realizujący praktyczną naukę zawodu. Charakter tych informacji dobrze wyraża poniższy cytat:

B: A jakich informacji o losach absolwentów szkoły panu brakuje? (...)

O: No najchętniej by się, najchętniej by się widziało informacje o wszystkich, co się, co się z nimi dzieje, osiągnięcia i, i nawet i niepowodzenia życiowe. Tyle tylko, że, że musieliby chcieć się tym, tymi informacjami dzielić. Natomiast no tam nie wszyscy są tacy otwarci, żeby się dzielić takimi rzeczami. (...) najczęściej to, to, to, że przychodzą sami i, i, i rozmawiamy. I wtedy jak się pojawi jeden, co jest z pozostałymi, czy są jakieś, jakieś informacje. No jeszcze do niedawna, jeszcze do niedawna był ten portal społecznościowy nasza klasa, więc tam można było też informacje uzyskiwać. No to, to na takiej zasadzie. Bo innych sposobów zdobycia wiedzy na temat konkretnej osoby praktycznie rzecz biorąc nie bardzo, nie bardzo widzę.

A08_Region1_Nauczyciele, M, 66 l., MASZYNY, INSTALACJE ELEKTRYCZNE [40709:41717]

Źródłem takiej wiedzy, jak wskazują pedagodzy, są bezpośrednie rozmowy z absolwentami i informacje zamieszczane przez nich na portalach społecznościowych.

Poza pogłębioną wiedzą na temat losów konkretnych absolwentów, przedstawiciele szkół interesuje ocena **efektywności i jakości praktyk lub zajęć praktycznych organizowanych u konkretnych pracodawców**:

RESPONDENT 7: Ma egzamin i ja wtedy z uczniami rozmawiam, nie tylko ja, bo tam są przynajmniej 3 osoby, na ile te praktyki się przełożyły. I czy miejsce praktyk poleciłoby na przyszłość, czy są zadowoleni, czy nie. Bo ja też muszę mieć podgląd, kierując na kolejne praktyki, czy ten zakład realizuje zalecenia. Niestety różnie to jest.

B01_Region2_Dyrektorzy szkół, FGI [49789:50124]

RESPONDENT 4: Prywatna szkolna praktyka zawodowa, jak później wpływa na to.

MODERATOR: Czyli ocena praktyki zawodowej.

B01_Region2_Dyrektorzy szkół, FGI [49399:49724]

Inną kategorią danych, które trudno byłoby pozyskać na podstawie źródeł urzędowych są **informacje na temat rozwoju zawodowego absolwentów** w ich miejscach pracy np. dostępnych szkoleń i awansów, **satysfakcji z wykonywanej pracy** lub opinii na temat ich pracodawców.

Respondent 1: Opinie o pracodawcach może też mogłyby być. Jak inni absolwenci by czytali, to mogą się dowiedzieć, że tu jest źle, to mogą też poprawić warunki pracy w jakimś zakładzie, bo za dużo byłoby skarg gdzieś tam na forum.

A06_Region1_Nauczyciele, FGI [40562:40791]

RESPONDENT 1: Ja bym jeszcze tutaj szukał takich informacji, jeżeli już pracuje, to czy pracuje w zawodzie. Ale też takie informacje o poziom wynagrodzenia. O to, czy pracodawca prowadzi jakieś szkolenia dla niego.

RESPONDENT 7: Rozwija się w danym zawodzie.

B01_Region2_Dyrektorzy szkół, FGI [50654:51157]

Moderator: Czyli nie były zainteresowane?

Respondent 1: Nie, nie były.

Moderator: Jakie jeszcze informacje o losach absolwentów?

Respondent 7: Czy ich satysfakcjonuje ta praca.

Moderator: Zadowolenie.

Respondent 7: Tak.

Moderator: Satysfakcja z aktualnej pracy.

Respondent 2: Z pracy i z pensji, bo to się troszkę łączy.

A06_Region1_Nauczyciele, FGI [40240:40561]

W pracy szkół kształcących zawodowo dużą rolę odgrywają opinie pozyskane przez nauczycieli/dyrekcję od wybranych absolwentów lub pracodawców. Jest to wiedza raczej o charakterze jakościowym niż statystyki oparte na badaniach absolwentów, co do których rzetelności badani wyrażali, przywoływane już wcześniej, zastrzeżenia. **Kwestia informacji zwrotnej na temat programu kształcenia powracała w innych wypowiedziach przedstawicieli szkół, co może wskazywać na potrzebę bliższej współpracy pracodawców z gronem pedagogicznym szkół kształcących zawodowo.**

Dostarczenie takich informacji w toku badań wiązałoby się z koniecznością uwzględnienia badań pracodawców oraz wykorzystania metodologii jakościowej, która dawałaby odpowiedź na pytanie o przyczyny i mechanizmy stojące za obserwowanymi zjawiskami. W tym kontekście ważne byłoby zdobycie informacji o tym, jak absolwenci oceniają swoje szkoły i jak można byłoby, ich zdaniem, poprawić jakość świadczonych usług edukacyjnych. Kwestie te interesowały zarówno dyrektorów szkół, jak i nauczycieli:

Respondent 1: Czy umiejętności, które nabyłeś w szkole okazały się przy, w trakcie nauki, bo to nie w szkole, okazały się przydatne. O to bym zapytała. Czy umiejętności, które nabyłeś w trakcie szkolenia i zaraz za tym co zmieniłbyś w programie nauczania.

A02_Region1_Dyrektorzy szkół, FGI [93890:94405]

(...) taka informacja co, co jakie umiejętności zdobyte w szkole na przykład pomogły mu w znalezieniu pracy, czy pomogły mu w pracy, którą obecnie wykonuje.

B: Jakie umiejętności czy pod kątem, czy pod kątem umiejętności?

O: Jakie umiejętności, na co kłaść nacisk najbardziej, co jest potrzebne później po ukończeniu szkoły, pracując w danym zawodzie, żebyśmy wiedzieli

B02_Region2_Dyrektorzy szkół, M, 40 I. [44021:44660]

O: Ale brakuje nam na pewno możliwości współpracy z pracodawcami i ta informacja zwrotna (...) Tego nam brakuje. Pracodawcy, no.

B: Czyli od pracodawców, jak się sprawują (...) I nawet ewentualnie nie tyle absolwenci, czy może właśnie czego brakuje w ich kwalifikacjach.

O: Ich, tak, ich wykształceniu, czego brakuje jeszcze (...) Czego oczekują jeszcze innego pracodawcy.

A04_Regio1_Dyrektorzy szkół, M, 66 l. [49737:50175]

RESPONDENT 9: Dla mnie byłoby ważne, czy te przedmioty, które były nauczane, czy one mu w jakiś sposób pomogły w pracy. Czyli te przedmioty zawodowe.

B01_Regio2_Dyrektorzy szkół, FGI [49399:49724]

(...) my zapytałibyśmy, jako nauczyciele, o to, czy przede wszystkim znaleźli pracę, jakie mieli problemy ze znalezieniem pracy. Jakie proponują, jeżeli pracują, zmiany w procesie kształcenia, co by nam tutaj ewentualnie wystawili. Czy umiejętności i wiedza, jaką zdobyli podczas szkoleń, jest wykorzystywana i w jakim stopniu. I przydałaby się nam tu na przykład zmiana metod nauczania, na coś, co rzeczywiście jest potrzebne do pracy.

MODERATOR: I jeszcze panią zapytam, co się pojawiło, czy coś nowego?

RESPONDENT 2: Oprócz tego, co już zostało powiedziane, jakie są wymagania pracodawców, na co zwracają uwagę, czego oczekują od przyszłych pracowników, absolwentów.

A05_Regio1_Nauczyciele, FGI [52950:53629]

Poziom agregacji prezentowanych danych (wskaźniki prezentowane na poziomie jednostek terytorialnych, branży, zawodów itp.) i przekroje analityczne (w tym sposób prezentowania wskaźników) pozostają dyskusyjne. Z jednej strony przedstawiciele szkół interesuje sytuacja ich absolwentów. **Ogólna pozycja szkoły jako gwarantującej wysoką zatrudnialność absolwentom to prawdopodobnie solidna podstawa komunikatu marketingowego, na którym zależy dyrektorom i nauczycielom.** Grupa absolwentów szkoły kształcącej zawodowo jest jednak zazwyczaj zbyt zróżnicowana, aby przygotować dla niej zbiorcze wskaźniki. **Dlatego z perspektywy przedstawicieli szkół cenniejsze wydają się porównania branżowe: dla zawodów lub grup zawodów.**

RESPONDENT 2: Porównania, to trudno, bo my kształcimy w określonych zawodach. I nas bardzo interesuje, żeby nasi absolwenci mieli pracę, żeby odnaleźli się na rynku pracy. Na pewno z ciekawości byśmy zajrzeli, jak wygląda sytuacja absolwentów innych zawodów, ale...

RESPONDENT 1: Tak, jak nas interesuje sytuacja w kraju, czy gospodarcza, polityczna, to po prostu te dzieci z innych szkół, to obywatele tego kraju i wszystko, co tu się dzieje, to nas interesuje.

RESPONDENT 2: Branże możemy sobie porównać.

A05_Regio1_Nauczyciele, FGI [55707:56409]

Kompromisem mogłoby być porównywanie sytuacji grup absolwentów konkretnych szkół, ale kształconych w określonych zawodach bądź grupach zawodów – takie informacje zostałyby wykorzystane do oceny pracy szkół oraz ich promocji:

MODERATOR: A porównania pomiędzy grupami absolwentów, czy byłyby dla państwa ciekawe?

RESPONDENT 7: Jak najbardziej, pomiędzy szkołami kształcącymi w tych samych kierunkach, czyli jak utrzymuje się na rynku pracy ta osoba, która została wykształcona przez moją szkołę i przez inną.

MODERATOR: Wyeliminowanie w ten sposób słabszej szkoły.

RESPONDENT 7: Dokładnie.

C02_Region3_Nauczyciele, FGI [76024:76386]

Jednak porównywanie efektywności (w kategoriach pozycji na rynku pracy) kształcenia w poszczególnych zawodach między szkołami mogłoby budzić pewne kontrowersje i prowadzić do nie do końca sprawiedliwych ocen poszczególnych placówek.

B: Czy chciałaby pani na przykład mieć jakiś taki dostęp do porównywania określonych kierunków kształcenia?

O: Myślę, że tak takie porównanie takie zestawienie można gdzieś ... wykorzystać.

B: A czy porównanie pomiędzy szkołami w regionie byłoby dobre?

O: No nie wiem, no właśnie tutaj, no właśnie tutaj tak jak mówię nie zawsze wszystko da się... (...)

B: Czyli ewentualnie między zawodami, tak?

O: Myślę, że tak, myślę, że tak.

B: Między zawodami...

O: Myślę, że tak, myślę, że tak bezpiecznie.

B03_Region2_Dyrektorzy szkół, K, 42 I. [28461:29402]

2.2.4. Doradcy zawodowi

Respondenci reprezentujący grupę doradców zawodowych byli zazwyczaj jednocześnie w jakiś sposób powiązani ze szkołami kształcącymi zawodowo, jednak przez wzgląd na specyfikę potrzeb tej grupy w zakresie monitorowania losów absolwentów wyodrębniono ją z grupy przedstawicieli szkół.

Grupa ta mogłaby się wydawać najbardziej zainteresowana monitorowaniem losów absolwentów, ale paradoksalnie jej przedstawiciele wykazywali mniejsze zainteresowanie niż przedstawiciele pozostałych, badanych grup. **Doradcy zawodowi, jeszcze w większym stopniu niż nauczyciele, koncentrowali się na jednostce – uczniu lub absolwencie, jego historii, indywidualnych predyspozycjach i oczekiwaniach zawodowych.** Stąd perspektywa stworzenia narzędzia, które za pomocą zagregowanych statystyk przybliżałoby losy absolwentów z ich szkół lub powiatów, nie spotkała się z wyjątkowo entuzjastycznym przyjęciem. Dla przykładu, w trakcie jednej z grup fokusowych pojawiły się wątpliwości do kogo w zasadzie należałoby kierować podobne rozwiązanie:

MODERATOR: Proszę państwa, zbliżamy się do końca. Ostatnia sprawa, o którą ja chciałbym państwa poprosić. Jak wspominałem, jednym z efektów tego projektu ma być taki portal służący śledzeniu losów absolwentów (...) Co dla państwa jako dla doradców zawodowych byłoby istotne z zakresu informacji, żeby się na takim portalu znalazło? (...)

RESPONDENT 4: (mężczyzna) A dla kogo on ma być?

RESPONDENT 2: (kobieta) No właśnie ja też nie rozumiem.

RESPONDENT 4: (mężczyzna) Ten portal ma być dla kogo.

RESPONDENT 2: (kobieta) No właśnie.

MODERATOR: Ten portal w zamierzeniu z tego co ja wiem, co mi przekazano, miałby być dla wielu, szerokiej grupy odbiorców.

RESPONDENT 4: (mężczyzna) Ale dla kogo?

MODERATOR: Między innymi dla państwa jako dla doradców, między innymi dla absolwentów.

RESPONDENT 2: (kobieta) Ale to co, będzie się miało wgląd do przypadku danej osoby?

RESPONDENT 1: (kobieta) Konkretniej osoby?

RESPONDENT 2: (kobieta) Jak się potoczyły jej losy?

MODERATOR: To jest chyba raczej niemożliwe.

RESPONDENT 1: (kobieta) No właśnie.

RESPONDENT 2: (kobieta) No właśnie, no to na co ma mi to służyć.

A45_Region1_Doradcy zawodowi, FGI [89218:90759]

Nasi rozmówcy dostrzegali dużą użyteczność takiego rozwiązania dla szkoły jako źródła informacji zwrotnej.

MODERATOR: ... pytanie o to na przykład, czy ktoś pracuje w zawodzie, tak, czy ktoś pracuje tam, gdzie chciał, czy kontynuuje naukę. A po co właściwie państwu tego typu informacje?

RESPONDENT 3: To znaczy nam mniej (...) Ja bym powiedział, że nam, doradcom, mniej. Natomiast na pewno taka informacja byłaby cenna dla szkoły.

A45_Region1_Doradcy zawodowi, FGI [98375:99587]

B: A na przykład takie porównanie, jak sobie radzą absolwenci poszczególnych szkół w regionie na rynku pracy? Czy to z pani punktu widzenia byłaby jakaś przydatna informacja?

O: Byłaby. Dla mnie, gdybym zobaczyła, że inni sobie lepiej radzą, to jest dla nas jakiś sygnał jako szkoły. Dla kandydata to przy wyborze (...)

A46_Region1_Doradcy zawodowi, K, staż pracy 30 l. [28103:29101]

O: Do planowania, ale u nas generalnie tak jest, że co roku wychodzi ten sam kierunek tak, (...) to też jest dla szkoły no tutaj jakaś informacja, czy się tym osobom udało się po tej szkole znaleźć pracę (...)

B42_Region2_Doradcy zawodowi, K, staż pracy 13 l. [30766:31330]

Jednocześnie respondenci wskazywali, że podobne informacje są już przez szkoły gromadzone. Wspominali o rozmaitych rozwiązaniach stosowanych w tym zakresie – indywidualne rozmowy z uczniami, absolwentami, pracodawcami, formularze wypełnianie przez wychowawców szkół, ankiety internetowe kierowane do uczniów lub rodziców.

Doradcy zawodowi, z którymi rozmawialiśmy, postrzegali system dostarczający informacje o losach absolwentów jako potencjalne narzędzie pomocnicze w ich pracy – przede wszystkim jako źródło dodatkowych argumentów w rozmowach z uczniami.

B: A te informacje można byłoby do czegoś wykorzystać, czy raczej tylko zaspokoić wiedzę swoją?

O: Nie, to... Bo to jest tak, jeżeli mam wiedzę, to teraz, co z tą wiedzą zrobię, jak ja ją wykorzystam...Więc można by było wykorzystać na spotkaniach przy pracy bieżącej, tak się wyrażę.

B: Jako doradca.

A47_Region1_Doradcy zawodowi, K, staż pracy 30 l. [43060:43639]

RESPONDENT 1: My pracujemy, ja powiem od siebie, pracuję z uczniami, więc na pewno mogłabym ich odsyłać do tej strony. Propagować tą stronę, że tam są zamieszczane informacje od waszych starszych kolegów, więc to jest wiarygodne, mają te same upodobania.

B41_Region2_Doradcy zawodowi, FGI [47917:48201]

Potrzeby informacyjne wskazywane przez doradców w kontekście monitorowania losów absolwentów nie różniły się znacząco od tych prezentowanych przez pozostałe grupy:

- podejmowanie pracy, nauki i poziom bezrobocia – informacje przydatne szczególnie dla szkół,
- wysokość zarobków i podstawa zatrudnienia – ważne jako czynnik motywacyjny dla uczniów, ale również informacja zwrotna dla pracodawców, którzy oferują mało konkurencyjne warunki zatrudnienia,
- okres poszukiwania pracy,
- migracje, zagraniczne i wewnętrzne.

RESPONDENT 1: W jakim czasie od ukończenia szkoły podjęli pracę bez względu na dokument, nazwijmy to, bo to może być czasem praca bez umowy pisanej.

RESPONDENT 5: Nielegalna (...)

RESPONDENT 3: Czy długo jest bezrobotny, długotrwale bezrobotny.

B41_Region2_Doradcy zawodowi, FGI [40069:40525]

RESPONDENT 5: W jakich zawodach skończyli.

MODERATOR: Jakie zawody.

RESPONDENT 3: Ilu uczniów ukończyło taką samą szkołę.

MODERATOR: Czyli w jakich zawodach się kształcili.

RESPONDENT 5: Czy zdali egzamin zawodowy.

MODERATOR: Czy zdali egzamin, tak. Co jeszcze?

B41_Region2_Doradcy zawodowi, FGI [39805:40068]

RESPONDENT 4: Ale nie ma podstawowej informacji zwrotnej, kto na studia się dostał.

A45_Region1_Doradcy zawodowi, FGI [94823:95479]

W trakcie wywiadów wspomniano również o informacji zgodności podjętej pracy z wyuczonym zawodem. Doradcy zawodowi bardziej stanowczo, niż pozostali przedstawiciele szkół, kwestionowali użyteczność takiego kryterium:

RESPONDENT 2: Kto dostał pracę w zawodzie może.

(...)

RESPONDENT 2: Bo to nie jest tak, że kończy dany zawód i w tym zawodzie pracuje.

RESPONDENT 3: Pani pracuje w swoim zawodzie?

RESPONDENT 2: No tak, ponieważ tak. (śmiech)

RESPONDENT 4: Jeszcze jedno, kto pracuje w tym, gdzie chciał, bo to nie zawsze to musi być.

RESPONDENT 3: Jola, ty pracujesz w swoim zawodzie?

RESPONDENT 1: Nie do końca, poniekąd. (śmiech)

RESPONDENT 3: Pan pracuje w swoim zawodzie?

RESPONDENT 4: Skoro chodziłem na jakieś studia dla tych, te roczne, nauczycieli to tak. (śmiech)

RESPONDENT 4: Już od czterech lat.

RESPONDENT 3: No a wcześniej?

RESPONDENT 4: A wcześniej nigdy w życiu.

MODERATOR: To prosiłbym jeszcze wpisać, czy pracuje tam, gdzie chciał, bo pan powiedział.

RESPONDENT 4: Tam, gdzie chciał, tak. Bo mógł być najlepszym uczniem krawiectwa, a chce gotować i, i po prostu pracuje tam, gdzie chce.

A45_Region1_Doradcy zawodowi, FGI [95683:96790]

Odosobnionym, choć dość ciekawym pomysłem było **uwzględnienie informacji na temat alternatywnych źródeł dochodu – w szczególności pomocy społecznej, zasiłków, alimentów**. Kontrola takich zmiennych jest o tyle uzasadniona, że podjęcie nauki przez absolwenta szkoły zawodowej może być w dużej mierze powodowane chęcią utrzymania dodatkowego dochodu, a niekoniecznie wizją dalszego rozwoju:

RESPONDENT 1: Czy korzysta ze wsparcia urzędu pracy bądź innych organizacji, MOPS, GOPS, jakieś takie historie (...) Wiecie, dlaczego chciałabym to wiedzieć, bo często jest tak, że u nas pewien system... Ja kiedyś miałam problem ze zrekrutowaniem do takiego projektu, bo u nas system pomocowy jest mocno (...) powiązany np. z podjęciem jakiejś nauki gdzieś albo nie podjęcie, bo są jakieś świadczenia, więc tutaj aktywność często powiązana jest z pomocowymi historiami, zasiłkami, świadczeniami itd. I dlatego chciałabym wiedzieć, czy oni np. oni bądź rodzina, korzysta z jakiś świadczeń.

B41_Region2_Doradcy zawodowi, FGI [40581:41405]

Podobnie jak w przypadku grupy nauczycieli pojawiał się **wątek oceny szkoły, programu kształcenia oraz zdobytych umiejętności**. Stosunkowo nowym pomysłem, podsuniętym przez jednego z respondentów, była próba uwzględnienia wpływu dodatkowych kursów, znajomości języków obcych i szeroko pojętego rozwoju zawodowego na wysokość zarobków. Ważne, aby absolwenci podejmujący pracę po zakończeniu szkoły rozumieli, że ich sytuacja zawodowa może ulec poprawie, a wiele w tym zakresie zależy od ich pracy i przemyślanej strategii samorozwoju.

RESPONDENT 1: (...) Po to mówimy, żeby on sobie pewne rzeczy uświadomił, bo można dokonać zmiany, bo to wynika z mojego lenistwa albo to wynika z mojego poziomu intelektualnego i miliona innych rzeczy. Ja wtedy mam takie spektrum, mam taką grupę zawodów, w których mogę się wykazywać i mogę to robić dobrze, zarabiać takie pieniądze. I ja bym szła w tworzenie stron internetowych zawodów, branż. Jeżeli np. będę znała język, to mam szansę na zarobki dwa razy takie (...).

B41_Region2_Doradcy zawodowi, FGI [54272:55672]

2.2.5. Uczniowie i absolwenci

Przedstawiciele szkół, z którymi rozmawialiśmy, podkreślali, że informacje o losach absolwentów mogą być przydatne dla młodzieży, która stoi przed wyborem szkoły ponadpodstawowej. Niniejszy rozdział

oparto na materiale pochodzącym ze zogniskowanych wywiadów grupowych, które przeprowadzono z uczniami i absolwentami szkół kształcących zawodowo.

Faktycznie, szczególnie z perspektywy uczniów, którzy decyzje dotyczące szkół podejmowali stosunkowo niedawno, takie informacje byłyby użyteczne. Uczniowie podawali konkretne kategorie informacji, które byłyby dla nich interesujące. W grupie absolwentów takie zapotrzebowanie było o wiele mniejsze. Pomysły absolwentów dotyczące strony www z informacjami na temat absolwentów ewoluowały w stronę portali poradnictwa zawodowego i zawodowych portali społecznościowych, które ułatwiałyby znalezienie pracy, nawiązanie kontaktów z pracodawcami lub zaplanowanie dalszej kariery zawodowej.

Uczniów interesowały takie zagadnienia, jak:

- **perspektywy znalezienia pracy** w zawodzie po ukończeniu danego kierunku, zawodu; odsetek pracujących, bezrobotnych,
- odsetek kontynuujących naukę, ale również łączenie pracy z nauką; w przypadku osób kontynuujących naukę – kierunki lub miejsce kontynuowania nauki; **uczniowie byliby zainteresowani, czy praca w danym zawodzie w praktyce i tak wiąże się z koniecznością podjęcia w przyszłości studiów,**
- zarobki oraz stanowiska, w szczególności zarobki w danym zawodzie,
- oferowane typy umów – głównie przez wzgląd na stabilność zatrudnienia,
- okres poszukiwania pracy i przebieg kariery zawodowej absolwentów, możliwości awansu zawodowego; nacisk na dynamiczne ujęcie – ile czasu szukają pracy i jak zmienia się sytuacja absolwentów określonych zawodów (wzrost zarobków, rozwój kariery); realizacja tych postulatów wymagałaby monitorowania losów absolwentów w dłuższym okresie – wielokrotnych pomiarów rozciągniętych w czasie.

RESPONDENT 2: Jeśli znalazł pracę, to jaką i gdzie, jakie zarobki, na jakiej zasadzie zatrudniony, ile pracuje? Czy się edukuje, jednocześnie pracując. Po jakim czasie by jeszcze mogło być. A10_Region1_Uczniowie, FGI [44872:45061]

RESPONDENT 4: Postęp życiowy i edukacyjny takiej osoby. Co po kolei na osi czasu by robiła od zakończenia edukacji. Praca w jakiej firmie, jakie doświadczenie.

RESPONDENT 1: Żeby od początku kształtować swoją drogę.

MODERATOR: Jakie informacje by chcieli tam państwo odnaleźć?

RESPONDENT 5: Czy udało jej się osiągnąć sukces.

A10_Region1_Uczniowie, FGI [43766:44091]

MODERATOR: Dotyczy ich życia edukacyjnego, zawodowego. I co z państwa punktu widzenia, z pana osobistego, byłoby interesujące, żeby się znalazło na takim portalu?

RESPONDENT 2: Aha, to jest w tym sens.

MODERATOR: I proszę powiedzieć, co jeszcze, jakie interesujące jeszcze informacje chcieliby państwo tam odnaleźć?

RESPONDENT 2: Może opcję na to, jak ktoś sobie poradził z brakiem możliwości dostania pracy.

RESPONDENT 6: Albo czy po tym pół roku znalazł jakieś zatrudnienie, czy jest bezrobotny.

A11_Region1_Uczniowie, FGI [70837:71471]

MODERATOR: Jakie jeszcze informacje chcieliby państwo na takim portalu?

RESPONDENT 3: Jaką taką osobą miała problemy takie największe, jak sobie je rozwiązała.

MODERATOR: Problemy największe, ale w sferze zawodowej, edukacyjnej?

RESPONDENT 3: W znalezieniu pracy, ogólnie w całym zawodzie.

RESPONDENT 6: Jak odnalazła się na rynku pracy.

RESPONDENT 4: I czy się odnalazła.

A11_Region1_Uczniowie, FGI [72088:72461]

RESPONDENT 2: Aha, w sensie co bym chciał wiedzieć o ludziach, którzy skończyli tam jakąś szkołę edukacyjną

MODERATOR: Pół roku po...

RESPONDENT 1: Ile też zarabiają.

RESPONDENT 2: Tak, zarobki.

RESPONDENT 6: Stanowisko.

RESPONDENT 1: Nazwa pracy, zarobki i z czego się uczyli, jaką szkołę skończyli.

A11_Region1_Uczniowie, FGI [74384:74683]

RESPONDENT 7: Taka osoba powinna się dowiedzieć, jaki minął czas od ukończenia szkoły takiej osoby do pierwszej pracy.

B09_Region2_Uczniowie, FGI [42432:42568]

RESPONDENT 4: Tutaj wyżej jeszcze w sumie by się przydała forma zatrudnienia, właśnie, czy to jest umowa o pracę czy umowa zlecenie.

A11_Region1_Uczniowie, FGI [81920:82269]

Stosunkowo często w trakcie rozmów z uczniami powracał wątek pracy w zawodzie jako istotnego aspektu losów absolwentów. Takie wypowiedzi skłaniają do refleksji nad procesem decyzyjnym stojącym za wyborem szkoły i zawodu – w jakim stopniu ma na niego wpływ ekonomiczny rachunek ponoszonych nakładów i antycypowanych zysków, a w jakim jest on uwarunkowany osobistymi preferencjami, umiejętnościami i talentami:

RESPONDENT 5: Czy ta szkoła, w której była zagwarantowała jej to, nauczyła ją tego, przyczyniła się do sukcesu. Czy udało jej się znaleźć pracę w tym zawodzie tylko dzięki ukończeniu tej szkoły.

A10_Region1_Uczniowie, FGI [44213:44440]

RESPONDENT 7: Danej osoby. Informacje czy osoba pracuje w zawodzie, w którym zawsze chciała pracować. Połączenie hobby z pracą. Czy osoba, która pracuje w tej firmie, pracuje w zawodzie, w którym się wykształciła. Jak traktuje pracodawca pracownika. Jak ja chciałbym być traktowany. Czy zarobki, które panują w firmie, satysfakcjonują mnie. Czy dana osoba pracująca w tej firmie, ma stabilne zatrudnienie.

B09_Region2_Uczniowie, FGI [42745:43149]

RESPONDENT 4: Ewentualnie, czy znalazł zatrudnienie w zawodzie.

MODERATOR: Czy znalazł zatrudnienie i czy to jest zatrudnienie w zawodzie?

A11_Region1_Uczniowie, FGI [70837:71471]

W trakcie grup FGI uczniowie formułowali również alternatywne kryteria sukcesu absolwentów szkół kształcących zawodowo:

- możliwość **usamodzielnienia się po zakończeniu edukacji**, w szczególności perspektywa zarobków wystarczających do wyprowadzki z domu,
- **realizacja założonych planów**, niezależnie czy wiążą się z pracą w zawodzie, czy nie,
- **efektywne wykorzystywanie zdobytych umiejętności w pracy** – radzenie sobie w miejscu zatrudnienia; ocena, czy szkoła faktycznie przygotowała do pracy w zawodzie.

MODERATOR: To zapiszemy jako kolejny punkt, czy znalazła ta osoba pracę.

RESPONDENT 2: Czy ma w niej trudności jakiegokolwiek. Czy radzi sobie w pracy, jak sobie radzi. Czy łatwo, czy jest jej ciężko.

MODERATOR: Może ja pozwolę sobie wpisać, jak sobie w niej radzi.

RESPONDENT 2: Czy szkoła przygotowała ją do pracy.

RESPONDENT 4: Czy zdobyte doświadczenie w szkole wystarcza do pracy.

RESPONDENT 1: Czyli czy ta szkoła przygotowała.

A10_Region1_Uczniowie, FGI [45062:45640]

Informacje, jakie interesowałyby ucznia szkoły kształcącej zawodowo, to nie tylko perspektywy kariery w jego zawodzie, ale również wskazówki dotyczące czynników, które mogłyby poprawić perspektywy

jego sukcesu na rynku pracy. W tym kontekście uczniowie wykazywali się dużym pragmatyzmem. Chcieliby wiedzieć, jakie znaczenie dla przebiegu ich kariery mają: dodatkowe kwalifikacje, kursy, certyfikaty, znajomość języków, a nawet wyniki egzaminacyjne.

MODERATOR: Czyli jak szybko znajdują pracę osoby w danym zawodzie?

RESPONDENT 5: tak.

RESPONDENT 4: i czy robiły jakieś szkolenia dodatkowe.

B08_Region2_Uczniowie, FGI [39125:39309]

Innymi słowy, interesowało ich, w jakim stopniu wysiłek podjęty na etapie edukacji przełoży się na gratyfikację finansową w przyszłości i lepsze perspektywy kariery:

RESPONDENT 2: Żeby też to było w jakiś sposób klarowne dla osoby, która się uczy. Czy na przykład rzeczywiście trzeba spać tyłek i z tych 40% wejść na 50%. Czy może jednak można wyluzować i tak znaleźć zatrudnienie.

A11_Region1_Uczniowie, FGI [83069:83287]

RESPONDENT 2: Ewentualnie, co mogę zmienić w swoim życiu, jeżeli jestem ewentualnie w tej samej szkole co ten absolwent, to czy muszę pracować nad swoją przyszłością, czy mogę poczekać, bo szkoła przygotowuje coś.

RESPONDENT 5: Może zamieścić, co absolwent robił, nie tylko, co szkoła mu dała. Czy się uczył, szkolił dodatkowo, a nie tylko chodził do szkoły.

RESPONDENT 2: Czy chodził do pracy i nabierał doświadczenia.

RESPONDENT 1: Czy też on miał wpływ na tą swoją drogę edukacyjną.

RESPONDENT 5: Tak.

RESPONDENT 1: Takie własne zaangażowanie.

RESPONDENT 3: Praca nawet nie musi być w zawodzie. Bo każda praca przygotowuje do każdej kolejnej pracy.

A10_Region1_Uczniowie, FGI [46763:47408]

Powracał również wątek względnych korzyści wynikających z podjęcia nauki w technikum w porównaniu do liceum – w przypadku absolwentów, którzy decydują się kontynuować naukę na studiach wyższych.

Informacje na temat losów absolwentów mogłyby nie tylko ułatwiać podjęcie trafniejszych decyzji odnośnie do wyboru kierunku kształcenia, ale również podtrzymywać motywację w trakcie nauki (na co również wskazywali przedstawiciele szkół lub doradcy zawodowi).

MODERATOR: Po co państwu te wszystkie informacje? Do czego one by się państwu przydały?

RESPONDENT 4: Żeby dokonać wyboru.

RESPONDENT 1: Obrać drogę.

RESPONDENT 5: Czy jest sens iść do tej szkoły.

A10_Region1_Uczniowie, FGI [46566:46762]

RESPONDENT 2: Podbudować psychicznie, że komuś się udało to mi też się uda.
A10_Region1_Uczniowie, FGI [47677:47752]

Podnoszono również kwestię użyteczności takich informacji również z perspektywy decydentów w obszarze systemu edukacji oraz nauczycieli, co wydaje się o tyle paradoksalne, że te same grupy wskazują młodzież jako głównych odbiorców systemu. **Przedstawiciele szkół oczekiwali od młodych osób dokonywania bardziej przemyślanych decyzji odnośnie do kierunków kształcenia, młodzież z kolei liczy na większą refleksyjność i responsywność systemu edukacji w kontekście potrzeb rynku pracy.**

MODERATOR: Ktoś jeszcze państwu przychodzi do głowy? Jakaś grupa, która mogłaby być zainteresowana takim portalem?

RESPONDENT 4: Oświata może.

RESPONDENT 3: Nie wiadomo.

RESPONDENT 2: Ministerstwo.

MODERATOR: Co by ich interesowało?

RESPONDENT 2: Jakie mamy wymagania, jak nas uczyć, co my chcemy potrafić.

RESPONDENT 1: A nie to, co oni nam narzucają. Tak jak z tym językiem, narzucają to w szkole, a to się nie zgrywa.

RESPONDENT 2: Czy edukacja przydała się w dalszym życiu.

RESPONDENT 5: Czy przynosi efekty.

RESPONDENT 3: Tak. Jak kierunek się nie przydaje nawet w danym zawodzie, no to coś jest jednak nie tak. Przez 4 lata uczyć się czegoś, co się w tym samym zawodzie nie przydaje...

MODERATOR: Efekty ja rozumiem, głównie w sensie możliwości bycia zatrudnionym i odnalezienie się na rynku pracy, tak?

RESPONDENT 3: Tak.

A10_Region1_Uczniowie, FGI [52116:52941]

RESPONDENT 1: Może też wracając do tych nauczycieli, żeby byli świadomi tego jak wygląda ta dalsza praca po szkole.

A10_Region1_Uczniowie, FGI [50610:50726]

Uczniów interesowałyby przede wszystkim przekroje branżowe, dotyczące perspektyw zatrudnienia w ich zawodach, w szczególności w ich regionie. Informacja dotycząca szkoły jest również istotna, ale raczej ze względu na przygotowanie do egzaminów (głównie matury). Specyfika kształcenia zawodowego oznacza natomiast, że uczeń wybiera jednocześnie szkołę i zawód. Wydaje się, że przede wszystkim istotne są ogólne perspektywy zatrudnienia w danym zawodzie; różnice w przygotowaniu do podjęcia pracy w określonych zawodach, jakie rysują się między szkołami są z perspektywy uczniów drugorzędne. Preferencja ta odzwierciedla realne możliwości wyboru kierunków kształcenia zawodowego – szkoły z danego powiatu rzadko konkurują ze sobą w zakresie oferowanych kierunków kształcenia.

MODERATOR: A takie porównania pomiędzy samorządami, jak sobie radzą szkoły w powiecie powiedzmy [nazwa powiatu]. To by państwa interesowało?

(...)

RESPONDENT 5: To nie ma znaczenia. Ktoś kto mieszka we Wrocławiu, nie pójdzie do oddalonego technikum.

RESPONDENT 3: Ale to może działać w drugą stronę.

RESPONDENT 5: No w sumie tak.

RESPONDENT 3: Ja mam w klasie może z 5 osób z Wrocławia, reszta jest spoza.

RESPONDENT 1: To zależy też od kierunku. Ochrona środowiska jest tylko w tym technikum. Inny wydział jest w zupełnie innym mieście. Więc myślę, że ludzie nie będą patrzeć pod względem regionu.

A10_Region1_Uczniowie, FGI [48499:49124]

MODERATOR: Że w ten sposób, że tak jest. A teraz już ostatnie zadanie. [Moderator nakreśla ideę portalu internetowego o absolwentach]. Wchodzicie na taką stronę i widzicie, czy byście chcieli widzieć na przykład konkretne osoby, czy na przykład właśnie z jakimiś zawodami, czy szkołami, czy moglibyście wykorzystać do czegoś taką informację?

RESPONDENT 6: Może po zawodzie bardziej, na jaki zawód jest popyt teraz.

RESPONDENT 5: No właśnie, może, ile osób pracuje w danym zawodzie. B08_Region2_Uczniowie, FGI [37882:38365]

Jednocześnie w trakcie wywiadów pojawiały się sceptyczne głosy na temat rankingów szkół. Wynikały z przeświadczenia, że podobne zestawienia mogą być przedmiotem manipulacji:

MODERATOR: Tutaj jest ze strony pracownika, tutaj przedstawia się w drugą stronę, tutaj jest ogólnie też rankingi. Rankingi też są czasami ważne?

RESPONDENT 8: Tak.

RESPONDENT 6: Tak.

RESPONDENT 1: Nie do końca.

RESPONDENT 7: Czasami mogą być naciągane.

MODERATOR: Jest tutaj w okolicy jakaś szkoła, która się cieszy jakąś dobrą renomą? Jakies liceum na przykład?

RESPONDENT 1: Jeżeli do liceum, to lepiej do Kielc, zdecydowanie.

RESPONDENT 8: Niby się cieszy.

RESPONDENT 8: Ekonomik, parę osób znam, miałem odwagę żeby wstać i powiedzieć, że pani w tym momencie nie zaliczyła koleżance przedmiotu specjalnie, żeby ktoś nie zdał matury, żeby szkoła miała lepszą statystykę. To jest niby problem, o którym się nie mówi, ale on jest nagminny.

RESPONDENT 4: W ekonomiku tak jest.

MODERATOR: Czyli sporo osób nie przystąpiło do matury?

RESPONDENT 4: Mój kolega miał taką sytuację, że nie został dopuszczony do matury i miał ultimatum. Albo zgarnia 2 i nie podchodzi do matury, albo pochodzisz do matury, ale masz 1 i tak do tej matury nie podejdziesz.

MODERATOR: Nauczyciele boją się tych wyników?

RESPONDENT 1: Tak, bo nauczyciele za to potem odpowiadają przed dyrekcją. Ale tak się nie robi.

B09_Region2_Uczniowie, FGI [45133:46318]

W trakcie spotkań z uczniami pojawiały się pomysły wzbogacenia portalu o historie losów anonimowych absolwentów konkretnych kierunków lub zawodów lub możliwości bezpośredniego kontaktu z takimi osobami.

RESPONDENT 1: Każda forma jest dobra, jeśli komuś zależy, aby uzyskać informację.

RESPONDENT 2: Ale nie wideo.

RESPONDENT 3: Jeśli ktoś opowiada, to fajnie.

RESPONDENT 2: Ciekawsze by było, jakby ktoś opowiadał, a nie, że masz siedzieć i czytać formularz.

RESPONDENT 5: Ale niekoniecznie napisy, tylko historia.

RESPONDENT 1: Nawet w formie animacji.

RESPONDENT 5: Tak. Widzimy ten rozwój tej osoby. Widzimy, jak idzie na rozmowę o pracę, jak idzie pierwszy dzień do pracy.

RESPONDENT 3: Ale żeby była też możliwość pisania normalnego posta przez absolwentów.

A10_Region1_Uczniowie, FGI [45825:46437]

Podobne pomysły, w znacznie rozszerzonej formie, były przedmiotem dyskusji absolwentów, które, na marginesie, wskazują na zły stan systemu doradztwa zawodowego. Absolwenci podkreślali potrzebę budowy portali, które integrowałyby informacje pochodzące z różnych źródeł, pozwalałyby na sieciowanie osób poszukujących pracy i pracodawców, ułatwiałyby wymianę opinii na temat pracodawców i przybliżałyby wiedzę na temat prawa pracy i BHP, wskazywałyby na możliwości rozwoju zawodowego (np. podpowiadając schematy rozwoju w danej branży lub zawodzie lub ofert szkoleń) lub przybliżały charakter pracy w danym zawodzie (np. poprzez prezentację krótkich filmów przedstawiających realia pracy na danym stanowisku).

MODERATOR: Co jeszcze? Co na stronie www dla państwa jako absolwentów byłoby istotne? Jeszcze państwa zapytam, co macie napisane?

RESPONDENT 4: Praktycznie, to co było powiedziane.

RESPONDENT 3: Jakies jeszcze informacje o dodatkowych kursach, czy to się przydaje czy nie przydaje i w co uderzyć.

MODERATOR: Kursy, certyfikaty.

RESPONDENT 3: Tak.

MODERATOR: Kursy, certyfikaty, czyli takie przydatne. Co jeszcze?

RESPONDENT 3: Też gdzie na takie kursy iść, i czy...

RESPONDENT 4: Czy warto tam iść.

MODERATOR: Taka ocena.

RESPONDENT 1: Czy warto zainwestować w dany kurs, czy to jest papierek, który jest niezdatny do niczego.

RESPONDENT 3: Tak, tak, tak.

MODERATOR: Ocena, informacja jakie się odbywają.

A24_Region1_Absolwenci, FGI [53293:53997]

RESPONDENT 5: Że mechanik samochodowy musi zrobić to, i to, i to...

MODERATOR: Właśnie...

RESPONDENT 9: Drzewko rozwoju.

C03_Region3_Absolwenci, FGI [74611:74897]

Chodziłoby też o wsparcie w poszukiwaniu pracy – oferty pracy, informacje o tym, jak absolwenci określonych kierunków znajdują pracę, jak wyglądają rozmowy rekrutacyjne, czego oczekują od nich pracodawcy.

RESPONDENT 1: O właśnie, oferty. Dalej doradztwo zawodowe. Może jakiś link, gdzie możemy szukać pomocy różnych instytucji.

MODERATOR: Kontakt z jakimiś doradcami? Jakaś linia telefoniczna, tak?

RESPONDENT 2: Telefoniczna to może nie, ale właśnie czatowa, może mailowa?

RESPONDENT 1: Jakby ktoś jakieś pomysły podał, bo mamy jakiś wyuczony zawód, ale nie wiemy, co możemy robić jeszcze. Że możemy to robić, ale my nie mamy o tym pojęcia.

MODERATOR: Alternatywne ścieżki, tak?

RESPONDENT 2: Tak. Że jeszcze coś może być lepszego np.

MODERATOR: Ale jeżeli chodzi o pracę, czy dalszą edukację?

RESPONDENT 2: Pracę.

MODERATOR: O edukacji to już państwo powiedzieli. A jakieś ścieżki edukacyjne np. co by można zrobić?

RESPONDENT 1: Może być jakaś oferta kursów zawodowych.

MODERATOR: Bardziej kursy, tak?

RESPONDENT 1: Tak.

RESPONDENT 2: Zawodowe kursy dodatkowe właśnie. Więcej nam nie trzeba.

MODERATOR: I panowie?

RESPONDENT 4: My właśnie mamy doradztwo, oferty pracy. Jakieś statystyki, że po tym kierunku tyle osób pracuje w tym i w tym, a po tym, tyle i tyle.

A22_Region1_Absolwenci, FGI [49915:50979]

RESPONDENT 1: Opinie o pracodawcach i miejscu pracy.

MODERATOR: Super.

RESPONDENT 6: Aktualne oferty pracy.

MODERATOR: Powinny się tam znaleźć, tak?

RESPONDENT 6: Po prostu ludzie pisząc, powinni pisać, że pracuje tu (...) Coś takiego, no takie forum.

MODERATOR: W formie forum. Co jeszcze?

B20_Region2_Absolwenci, FGI [42337:42627]

Ministerstwo Edukacji Narodowej podjęło już działania ukierunkowane na stworzenie portalu, który ma wychodzić naprzeciw zasygnalizowanym wyżej potrzebom. Rozwiązanie to ma być dedykowane doradcom zawodowym, uczniom i ich rodzicom, ale także pracodawcom i organizacjom zainteresowanym pozyskaniem pracowników⁷.

⁷ Rozwiązania powstają w ramach I etapu projektu konkursowego: „Przygotowanie i udostępnienie multimedialnych zasobów wspierających proces doradztwa dla wszystkich grup wiekowych”. Zostanie przygotowana koncepcja systemu wspierającego współpracę edukacji z rynkiem pracy. Równolegle przygotowywane są niezbędne materiały informacyjne wraz z obudową multimedialną. Zgodnie z założeniami projektu narzędzie umożliwi m.in. pracodawcom uzyskanie informacji o szkołach prowadzących kształcenie zawodowe na ich obszarze działania, a także o zawodach, w których prowadzi się kształcenie. Ponadto będą tam udostępniane informacje o kursach pozwalających na nabycie nowych lub podwyższenie kwalifikacji zawodowych.

Potrzeby w zakresie informacji o losach absolwentów były nieco skromniejsze, badanych interesowały:

- Poziom zatrudnienia, ryzyko bezrobocia dla określonych zawodów. **Sugerowano nawet tworzenie „czarnej listy zawodów”, tak aby zniechęcać młodzież do podejmowania nauki w zawodach,** które przedstawiają marne perspektywy zatrudnienia.

RESPONDENT 6: Raczej chodzi, jaki procent absolwentów danego kierunku znalazło pracę w zawodzie, bo później zobaczy i powie, ale kicha, ponad połowa osób nadal nie znalazła pracy w zawodzie, czyli, że zatrudnienie nie jest chodliwe. Można kogoś ostrzec.

MODERATOR: Jaki procent danego kierunku znalazła praca?

RESPONDENT 9: Jak mówimy tutaj o różnych zawodach, to trzeba też o kursach dodatkowych, bo szkoła...

C03_Region3_Absolwenci, FGI [75703:76112]

MODERATOR: Rozumiem, że wybiegamy poza tą stronę internetową. Tu na pewno mówi pani o takiej zmianie.

RESPONDENT 2: Taka lista. Czyli taka lista tych zawodów, już nie idźcie, bo nie ma zakładów pracy, jest za dużo. Żeby była taka lista. Np. nie wiem, Gosia patrzy a będę sobie psychologiem. Ale wejdzie i patrzy, o kurczę, ale psychologów to jest od groma i wszyscy są bezrobotni. Więc powinna być też taka czarna lista, czy nie wiem lista, żeby było wypisane, że w tym kierunku na razie nie ma opcji, zamknięte. Rynek nasycony, rynek taki... nie będzie pracy. Tak. Trzeba poszukać czegoś innego

A23_Region1_Absolwenci, FGI [70120:70717]

- Okres poszukiwania pracy, ale również sposoby znajdowania pracy.

MODERATOR: Na razie robimy informacje o absolwencie, później pomyślimy dla kogo ta strona będzie. Na razie skupmy się na informacjach o absolwencie.

RESPONDENT 3: Jaką szkołę skończył.

RESPONDENT 8: I statystyki, ile osób po jakim czasie znalazło pracę po jego kierunku i z tej szkoły.

MODERATOR: Jak szybko też byłoby ważne, jak szybko po ukończeniu szkoły znalazł pracę w zawodzie?

RESPONDENT 5: Ogólnie zbiór danych statystycznych jak znalazł, kiedy znalazł...

MODERATOR: Czyli proces...

RESPONDENT 5: Proces ogólnie.

B21_Region2_Absolwenci, FGI [38967:39642]

- Poziom zarobków, podstawa prawna zatrudnienia.
- Dodatkowe kursy, szkolenia i inne formy podnoszenia kwalifikacji.

Jednocześnie pracodawcy będą mieli możliwość zamieszczania na portalu informacji o poszukiwanych pracownikach/absolwentach. Narzędzie ma również umożliwiać pracodawcom zgłaszanie miejsc do realizacji praktycznej nauki zawodu.

- Podstawowe dane demograficzne, sytuacja rodzinna, posiadanie dzieci – co ciekawe, takie propozycje w ogóle nie padały w trakcie rozmów, wyjątek stanowi właśnie jeden z FGI z absolwentami.

RESPONDENT 6: No można by napisać ile kobiet, ile mężczyzn znalazło pracę w takim a takim zawodzie. Podział na płeć, podział na wiek, czyli np. 18-24, 25-34.

MODERATOR: Czyli właśnie, to jest informacja o absolwencie...

RESPONDENT 6: Płeć, wiek. Takie informacje, czy ma rodzinę, czy ma żonę, czy ma męża, czy ma dzieci. Jeżeli będzie chciał się podzielić, bo np. założy sobie konto i sobie będzie zaznaczał.

B20_Region2_Absolwenci, FGI [47597:48505]

Wyjątkowo w trakcie jednego z wywiadów zwrócono uwagę na znaczenie wiarygodności statystyk, w szczególności prezentacji liczebności do których się odnoszą.

RESPONDENT 7: Statystyki może takie jakieś.

MODERATOR: Co w tych statystykach powinno być?

RESPONDENT 6: Statystyka też... statystyki kłamią.

RESPONDENT 7: Od razu, żeby widać było konkretnie, ile procent znalazło tą pracę, czy ile osób się kształtowało w tym zawodzie.

RESPONDENT 6: Ale to też pokazane, ta statystyka pokazana, na ile osobach badano, a nie 90% na 10 osobach to też tak słabo.

B20_Region2_Absolwenci, FGI [47597:48505]

2.3. Wybrane wyzwania kształcenia zawodowego

2.3.1. Złożoność systemu zarządzania szkolnictwem zawodowym

Analiza zgromadzonego materiału skłania do zadania pytań o możliwości wykorzystania danych dotyczących losów absolwentów w kształtowaniu struktury kształcenia zawodowego. **Jak wspomniano, przedstawiciele samorządów i szkół, dostrzegali duży potencjał takich danych w ich bieżącej funkcji informacyjno-promocyjnej, wskazywali również pożytki z legitymizacyjnej funkcji statystyk⁸.** Wyrażali się natomiast sceptycznie o bezpośrednim, strategicznym wykorzystaniu takich informacji do kształtowania struktury oferowanych zawodów. Warto zastanowić się z czego wynika ten sceptycyzm.

W idealnym świecie chcielibyśmy, aby popyt na pracę kształtowany przez pracodawców odpowiadał podaży pracowników. W szczególności, w przypadku grupy absolwentów szkół kształcących zawodowo, którzy decydują się rozpocząć pracę zbieżność kierunków ich wykształcenia z potrzebami pracodawców powinna, teoretycznie, prowadzić do ograniczenia niedopasowań, które mogą stanowić źródło bezrobocia strukturalnego. Przeciwdziałania bezrobociu młodzieży, w szczególności długotrwałemu bezrobociu młodych stanowi jeden z priorytetów europejskich i krajowych polityk rynku pracy.

Rząd ma możliwość wpływania na strukturę kształcenia za pomocą rozmaitych narzędzi: od systemu stypendiów, które skłonią młodzież do wyboru strategicznie istotnych zawodów do zmian w systemie finansowania edukacji, po modyfikację algorytmu subwencji oświatowej, która za pośrednictwem samorządów wpłynie na ofertę edukacyjną szkół. Zanim - odwołując się do opinii naszych respondentów - wskażemy, mocne i słabe strony podobnych rozwiązań, krótko zarysujemy w jaki sposób dotychczas zapadały decyzje, które mają wpływ na ofertę szkół zawodowych.

Dotychczas, decyzje o otwarciu lub zamknięciu klas o określonym profilu kształcenia/zawodach podejmowali dyrektorzy szkół w porozumieniu z organem prowadzącym, tj. najczęściej samorządem szczebla powiatowego. Planowanie naborów na poziomie ponadgimnazjalnym jest przedsięwzięciem złożonym – dyrektorzy muszą uwzględnić dotychczasowe nabory (dane historyczne), określić preferencje i możliwości uczniów ostatnich klas szkół podstawowych (wcześniej gimnazjów), oszacować skalę migracji edukacyjnych do innych powiatów (decyduje o tym również zmieniające się sieć komunikacyjna). Trafność przyjętych założeń weryfikują dopiero decyzje poszczególnych uczniów (i ich rodziców) o wyborze określonych szkół, klas i zawodów:

O: Zespół nr [x] ma problem teraz. (...)

B: To znaczy?

⁸ Kwestia wykorzystania badań losów absolwentów do promocji szkół lub kierunków kształcenia rodzi pewne wątpliwości związane z formułą udostępnienia ich wyników. Informacje z monitoringu nie zawsze będą miały wspomniany potencjał marketingowy. Dlatego, z perspektywy realizacji potrzeb promocyjnych to szkoła lub samorząd powinny być głównym odbiorcą raportów i decydować czy i które informacje zostaną wykorzystane do budowania komunikatów marketingowych. Taka formuła udostępnienia danych jest jednak sprzeczna z postulatami pełnej transparentności procesu monitorowania i rozliczalności działań instytucji publicznych.

O: nie było chętnych. To znaczy niewystarczająca liczba uczniów się zgłosiła, żeby otworzyć kierunek. Otworzył pan dyrektor szkoły zawodowe. Albo technika. Nabór? No... Ekonomik. Zespół szkół numer 3. Zarząd corocznie na okresie wiosennym, luty i marzec, ustala limity oddziałów. No ile może być otworzonych. Bo na podstawie... To jest tak zwana baza wyjściowa. No i zespół drugi raz z rzędu wystawiono 3 oddziały technikum. No i one oczywiście są dostosowywane proporcjonalnie do ilości naszych gimnazjalistów w naszych gimnazjach. Nie można sobie tak narysować z księżycą. Tylko trzeba to sobie oddzielić, porównać z latami poprzednimi. Na przykład jest 730 gimnazjalistów, a my przygotowujemy 620 miejsc. Bo ponad 100 osób nigdy do nas nie dociera. Bo są jeszcze inne powiaty. Mają bliżej nawet. Jest problem bardzo duży nawet z dojazdem.

B46_Region2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, K, staż pracy 29 l. [5199:6179]

(...) nasza szkoła ma kontakty z pracodawcami, ...z którymi ma, u których mamy... praktyki zawodowe, z którymi współpracujemy od lat (...) głównie serwisami samochodowymi na terenie Wrocławia i okolic, i tam mamy sygnały po prostu. Oni sami przychodzą do nas i mówią, że brakuje nam ... takich i takich ludzi. (...) I w tej chwili jest taka sytuacja. Na przykład blacharzy, lakierników brakuje na rynku strasznie i to nam sygnalizują i my wiemy, no ale mamy otwartą klasę i w tej chwili na lakiernika mamy dwa podania, na blacharza jeden.

A03_Region1_Dyrektorzy szkół, M, 65 l. [32093:33058]

Dodatkowym wyzwaniem dla zarządzających oświatą jest równoległe kontrolowanie trendów demograficznych (np. spadek liczby uczniów w szkołach regionu), które należy uwzględniać również przy planowaniu gospodarowania zasobami kadrowymi szkół.

(...) Powiem tak, my uważam, że w odpowiednim momencie te zmiany strukturalne żeśmy przeprowadzili. I wtedy tak jak śledzimy i demografię i arkusze. Jeżeli mamy takiego wspomagacza, który się nazywa wulkan (system informatyczny wspierający zarządzanie oświatą – przyp. JS), jesteśmy w stanie się tym podeprzeć. Z tego tytułu żaden nauczyciel zatrudniony z mianowania, czyli w pełnym wymiarze, nie stracił pracy.

MODERATOR: Nie stracił pracy, rozumiem.

RESPONDENT 1: Potencjalnie pojedyncze osoby, które były w jakiś tam skrawkach godzin, trzech, pięciu.

RESPONDENT 1: No to się dzieje z ramówki, prawda i z ilości dzieci.

B45_Region2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, K, staż pracy 40 l. [17254:18258]

Arkusze organizacyjne szkół, które uwzględniają plany odnośnie kształcenia w poszczególnych zawodach muszą zatwierdzić ich organy prowadzące. W praktyce, w przypadku szkół publicznych, są to najczęściej struktury administracji powiatowej (np. Wydziały/Biura Edukacji w administracji powiatu) odpowiedzialne za zarządzanie edukacją na szczeblu ponadpodstawowym.

O: ustala dyrektor. Z organem prowadzącym. Procedura jest taka, że najpierw trzeba uzyskać naszą zgodę. Przekonać zarząd powiatu. Później opinie powiatowe. I wojewódzkie rady zatrudnienia. I po uzyskaniu wszystkich tych jest ogłaszany nabór. I zobaczymy co wtedy się dzieje. A różnie się dzieje. Nie zawsze wypala.

B: Nie zawsze wypala?

O: nie. Bywa tak, że...

B: A czasem jest jakiś tam sprzeciw u góry u zarządu?

O: nie. Jeżeli jest pomysł dobry, jest kadra to... To staramy się zezwalać na to.

Wprowadzenie nowych zawodów do oferty kształcenia wymagało również uzyskania opinii Powiatowej i Wojewódzkiej Rady Rynku Pracy. Wspominane ciała mają charakter doradczy i zraszają przedstawiciele JST, instytucji rynku pracy, organizacje pozarządowe działające w obszarze polityk rynku pracy, organizacje pracodawców i związki zawodowe. Dzięki zaangażowaniu instytucji rynku pracy, ciała te mają dostęp do aktualnych informacji gromadzonych przez urzędy pracy na temat zawodów deficytowych i nadwyżkowych. Głównym zadaniem Powiatowych Rad Rynku Pracy jest ocena proponowanych kierunków kształcenia w kontekście potrzeb społeczno-gospodarczych powiatu lub regionu.

Zanim dojdzie do konsultacji na szczeblu powiatowym lub wojewódzkim, dyrekcja szkoły zawodowej powinna zbadać zapotrzebowanie na oferowane kierunki wśród lokalnych pracodawców. Podobne konsultacje mogą przynosić dobre efekty, ale rzadko gwarantują zagospodarowanie pełnego naboru w ramach bieżącego rocznika.

(...) Natomiast tak, różnych sposobów się chwyta, żeby szkoły funkcjonowały jak najlepiej. Mówię, jesteśmy otwarci i rozmawiamy kilkakrotnie w roku, częściej jeszcze od nas dyrektorzy, przystępując do naboru, czy w ramach tych zajęć, które są u pracodawcy, w którym kierunku iść. Bo my też nie chcemy słyszeć wiecznego zarzutu, że niezgodnie z potrzebami rynku. A jak występujemy na tej Radzie Zatrudnienia, jakie są potrzeby rynku, to słyszymy ten chce mechatroników trzech, tamten coś tam, ale mamy z poziomu 700 dzieci do naboru. Czyli zbierzemy ofert 30, co dalej - pytanie.

Dodatkowa trudność, z perspektywy zarządzających oświatą, polega na tym, iż przełożenie deklaracji pracodawców na ich późniejsze zaangażowanie w realizację praktycznej nauki zawodu, nawet mimo wcześniejszych ustaleń, nie jest wcale tak proste ani oczywiste:

MODERATOR: Jest dobra sieć, dobre zawody.

RESPONDENT 1: To znaczy zawody mamy dobre moim zdaniem, prawda. Według pracodawców nie kształcimy pod ich potrzeby. Natomiast jak rozmawiamy z nimi jakie zawody by chcieli, żeby się włączyli z nami w nabór, prawda. No to później oni są z boku i czekają na ile nam się uda zrealizować ten nabór, a później jak chcemy u nich realizować część zajęć, bądź potencjalnie sale, praktyki zawodowe, to wtedy jest problem z realizacją czy tych praktyk, czy tych zajęć praktycznych. Natomiast nie ulega wątpliwości, że mamy kilku pracodawców, którym zależy, którzy przyjmują i u których uczniowie zostają jako pracownicy.

Respondent 5: To znaczy głównie właśnie możliwość tego szkolenia zawodowego, tak, czyli praktyki. Często jest tak, że pracodawca przychodzi do szkoły i prosi o to, żeby szkoła, no, nawet otworzyła kierunek, tak było w moim przypadku, że bardzo starał się pracodawca o to, żebyśmy zrobili nabór w jednym z zawodów, bo on jest w stanie na dzień dobry przyjąć kilkanaście osób. I najlepiej, żeby to była klasa trzydziestoosobowa, bo on sobie wtedy z tej klasy wybierze uczniów do siebie do pracy. No i poinformowaliśmy, że nie ma aż takiego wielkiego naboru, jest siedem osób w tym zawodzie, więc stworzyliśmy klasę wielozawodową wychodząc naprzeciw temu pracodawcy. Po dwóch latach, kiedy trzeba było dzieci wysłać na praktyki, napisałam pismo do pracodawcy, a pracodawca powiedział, że nawet trzech osób, że nikogo nawet nie przyjmie. (...) Więc po dwóch latach nagle wizja pracodawcy się zmienia.

To nie może być tak, że pracodawca podejmuje jakieś działania, zobowiązuje się do czegoś, tak, prosi o tych uczniów, a potem po prostu wycofuje się.

Respondent 4: Czyli powinno być to systemowo rozwiązane.

Respondent 5: Powinny być rozwiązania systemowe. Ja o tym już od dłuższego czasu mówiłam, ale

Moderator: I na czym by mogły te systemowe rozwiązania polegać?

Respondent 4: Nie wiem. Na umowie, na umowie zawartej, nie wiem, ze szkołą, z uczniem, z rodzicami.

Moderator: Czyli zanim szkoła otworzy kierunek jest jakieś zobowiązanie, tak.

Respondent 5: Tak, ale tutaj w tym przypadku na przykład ten pracodawca nie chciał się zobowiązać do podpisania żadnego porozumienia.

A01_Region1_Dyrektorzy szkół, FGI [36132:37724]

W przypadku szkół branżowych (dawniej: zasadniczych szkół zawodowych), gdzie nauka zawodu może odbywać się nie tylko w oddziałach ukierunkowanych na przygotowanie do jednego zawodu, ale również w klasach wielozawodowych, może się to odbywać przy okazji tworzenia listy pracodawców, którzy wyrażają zainteresowanie przyjęciem młodocianych pracowników. Ci ostatni, zdobywają wykształcenie ogólne i podstawy teoretyczne swojego zawodu w szkole, ale praktyczną naukę zawodu odbywają u pracodawcy, który zatrudnia ich na podstawie umowy o pracę w celu przygotowania zawodowego. Ten model kształcenia niejako wymusza wcześniejsze nawiązanie współpracy z firmami, które będą gotowe przyjmując młodocianych pracowników.

RESPONDENT 1: To znaczy tak, tutaj przeważnie w tych wielozawodowych klasach współpracujemy z małymi przedsiębiorcami, bądź OHP. I tutaj no jeżeli uczeń idzie na tą praktyczną naukę zawodu, która sprowadza się do tego, że jednak przez te 3 lata kształcenia ma każdego tygodnia zajęcia u pracodawcy. To jeżeli się sprawdzi, prawda, raz zdobędzie zawód, a potencjalnie już ma miejsce pracy. I tutaj to powiem szczerze jest tak poukładane od lat, że nie ma problemu, żeby zrobić klasę wielozawodową. Natomiast mamy też jednozawodowe. Jest przeważnie w zawodach tych budowlanych, prawda, przeważnie monter zabudowy to się tak nazywa. To nazewnictwo to się zmienia co chwilę. Monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie. Nazwa ewaluowała x razy. Murarz jest jeszcze, tynkarz i jakiś czas był jeszcze elektryk. Niestety nam wygasł ten zawód.

B45_Region2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, K, staż pracy 40 l. [20778:21625]

Określona liczba wakatów dla młodocianych pracowników naturalnie nie gwarantuje, iż w przyszłości, po zakończeniu nauki, wszyscy znajdą zatrudnienie u swoich pracodawców.

B: A czy w szkołach zawodowych powiatu jest wielu młodocianych pracowników?

O: sama praktycznie cała szkoła... No ile tam jest uczących się? Koło 200?

B: Koło 200, tak? I w jakich zawodach to są?

O: wszystkie możliwe. Szkoła kształci. Są klasy wielozawodowe. Tam jest wiele zawodów. Jest i kucharz, sprzedawca, fryzjer... No też mechanik samochodowy. Elektryk. No te, które właściwie szkoła kształciła od lat. I jak jest zapotrzebowanie to bez problemu dyrektor znajduje pracodawcę. Piekarz. Także te zawody takie, które są niektóre niszowymi już zawodami. Ale jeżeli tylko jest zapotrzebowanie i są chętni...

B: Czyli tutaj jest wielu pracodawców, którzy współpracują z tymi szkołami?

O: tak. To bezsprzecznie. Powiem krótko. Dyrektora to... Ale jeżeli mamy pracodawców, jest ich 200 i uczniów też, to muszą odbyć praktyki, proszę zobaczyć. A nie liczę pozostałych szkół, którzy też mają z pracodawcami. Pan dyrektor ponad 100 chyba zakładów informowała, w których odbywają się praktyki. Także całe miasto jest zaangażowane.

B: Całe miasto?

O: kwiaciarnie. Bo oni mają też... Technik architektury krajobrazu. Więc kwiaciarnie. Wszelkiego rodzaju instytucje zajmujące się zielenią. Projektowaniem. Urządzaniem. W każdym możliwym...

B: Wszyscy zaangażowani?

O: tak jest.

B46_Region2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, K, staż pracy 29 l. [28723:29996]

Szczególną formą współpracy szkół zawodowych z pracodawcami są tzw. klasy patronackie. Dotyczy to zazwyczaj dużych firm, które są gotowe wspierać finansowo, materialnie i kadrowo szkołę, która przygotuje uczniów w zawodach, które są niezbędne dla danego pracodawcy. Taka formuła współpracy rodzi duże gwarancje zatrudnienia – przynajmniej dla najlepszych absolwentów klasy patronackiej – rozwiązanie to jednak ma oczywiste wady. Chodzi o kształcenie uczniów pod kątem potrzeb jednego pracodawcy, co może rodzić pokusę zbytniej specjalizacji umiejętności absolwentów takiej klasy – na problem ten zwrócił jeden z naszych respondentów.

O: (...) On się tam gdzieś wybudował no i nawiązali kontakty, bo tego chcieliśmy, że kształćcie w zawodach, które są, na które, że tak powiem, pracodawcy czekają. Więc mamy takich sporo szkół, w których są, nie wiem, klasy dedykowane to się tak nazywało, albo po prostu patronat dużej firmy nad szkołą, nie.

B: Tak...

O: (...) mamy świadomość, że to jest delikatna sprawa. W związku z tym też uczulaliśmy, żeby to była, że tak powiem, zachowanie przyzwoitości, czyli konkurencji. No bo na rynku lodówek są ci, ci, ci i jak my będziemy uczyć tylko na takim sprzęcie, no to się może okazać, że te inne fabryki nie będą miały, bo no, no bo coś tam. Jak ta budowlanka, że tak powiem miała tego danfoss'a od hydrauliki, czy od takich, no to mówiliśmy dobra, znajdźcie jeszcze jedną firmę, która też takie coś. No bo potem ten hydraulik idzie do klienta i tak naprawdę nie zna innego, tylko standard danfoss'a i jego urządzenia i jedyne co może zaproponować, (...) No więc tutaj też jest ta delikatność, jak tu zrobić, żeby klasy dedykowane nie ograniczały spectrum tego z czym uczymy.

A49_Region1_Przedstawiciele JST, Radny, K, staż pracy 41 l. [31475:33536]

Podsumowując, obecny model kształtowania oferty dydaktycznej szkół kształcących zawodowo jest dość złożony – opiera się jednak na kilku fundamentalnych zasadach:

- decentralizacji (decyzje zapadają na poziomie szkół i prowadzących je powiatów),
- współpracy międzysektorowej (w proces zaangażowane są samorządy, instytucje rynku pracy, szkoły i pracodawcy),
- oraz mikroregulacji (ostateczna struktura jest wynikiem inicjatyw podejmowanych głównie na szczeblu szkół).

2.3.2. Problemy (nie) kompatybilności systemu edukacji zawodowej i rynku pracy

Dopasowanie struktury kształcenia do zapotrzebowania na pracowników wymaga osiągnięcia kompatybilności rynku edukacyjnego i rynku pracy. **W sensie społecznym są to odseparowane i dość różniące się instytucje, których logika działania jest odmienna.**

Za podaż na rynku edukacyjnym odpowiadają szkoły i placówki pozaszkolne, które kształtują swoją ofertę w wyniku dość złożonych, opisanych wyżej procesów decyzyjnych. Ważnym czynnikiem kształtującym ofertę edukacyjną szkoły jest instytucjonalna zależność od ścieżki – propozycje uruchomienia nowych zawodów są uzależnione do zasobów materialnych i kadrowych szkół. Elastyczność szkoły w zakresie propozycji zawodów i specjalności jest zatem już na wstępie ograniczona – oferta nauczanych zawodów zależy od bieżącego potencjału kadrowego szkół (w szczególności od dostępności nauczycieli przedmiotów zawodowych).

O: (...) Zresztą, powiem tak, to jest zjawisko no już wieloletnie, że jest strasznie trudno o dobrych nauczycieli zawodu. Że, że jak tylko ktoś rzeczywiście się chociaż trochę nadaje to się na niego chucha, dmucha, żeby on jak najdłużej. Nawet jak emeryt to, to się go trzyma długo, bo nie ma go kim zastąpić. System, motywacyjny system wynagradzania jest taki i wymagania są duże, a wynagradzanie nauczycielskie. A więc jak ktoś jest w swoim zawodzie jednak jakoś ceniony, nie ma żylki dydaktycznej, to nie ma żadnej motywacji, żeby uczyć, bo, no bo traci na tym. Godzina pracy w szkole 40 złotych, godzina gdziekolwiek 60, 80, no to zupełnie inne, inne pieniądze, nie. No to po co się męczyć, jak można mieć to samo, no.

A49_Region1_Przedstawiciele JST, Radny, K, staż pracy 41 l. [9528:10777]

Za popyt na rynku edukacyjnym odpowiadają uczniowie, wspierani przez rodziców – w ostatecznym rachunku to od ich decyzji i wyborów zależy powodzenie nowo otwartych kierunków. Innymi słowy, to młodzież „decyduje nogami” o tym, które z klas będą cieszyły się powodzeniem, a które nie zostaną uruchomione z powodu braku chętnych.

O: (...) Trzeba mieć kadrę. Zbadać rynek w jakiś sposób. Przeprowadzić analizę poprzez wywiady z rodzicami w gimnazjach. I coś co tam się pojawia, mamy możliwość, to otwieramy.

B: Czyli w ostatnich latach był ten technik energii odnawialnej?

O: tak.

B: Ale były też zawody, jak pan wspominał, na które nie było naboru?

O: oczywiście.

B: Umiera to śmiercią naturalną?

O: zbyt mała liczba osób to nie otworzymy takiego oddziału. Trudno.

B46_Region2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, K, staż pracy 29 l. [16040:16536]

W praktyce, szkoły coraz częściej rozwiązują te dylematy poprzez organizację praktycznej nauki zawodu po stronie pracodawców, którzy są gotowi przyjąć uczniów na praktyki lub zajęcia praktyczne.

(...) co rusz to jakaś szkoła podpisuje umowę z jakąś większą firmą. No staraliśmy się, mają ten odruch, że szukają firm, z którymi można podpisać porozumienie.

A49_Region1_Przedstawiciele JST, Radny, K, staż pracy 41 l. [48557:50916]

Na decyzje o wyborze kierunków kształcenia mogą mieć wpływ przeświadczenia ucznia lub jego rodziców odnośnie perspektyw zatrudnienia w danym zawodzie i związanych z nim zarobków. Jednak założenie, iż podejmowane decyzje są racjonalne w sensie ekonomicznym jest chybione – chociażby przez wzgląd na ograniczony dostęp do informacji. Z dotychczasowych badań wiadomo, że o wyborze zawodu decyduje również bliskość szkoły, presja rówieśnicza (chęć kontynuowania nauki w dotychczasowej grupie), przekonania o własnych talentach, umiejętnościach i zainteresowania, wyobrażenia na temat charakteru pracy w danym zawodzie oraz wiele innych.

RESPONDENT 4: (mężczyzna) Mechanika i automatyka, tak to się nazywało. I było najbliżej. Prawdopodobnie dziewięćdziesiąt osób poszło, bo jest najbliżej.

RESPONDENT 1: (kobieta) Albo kolega poszedł.

RESPONDENT 4: (mężczyzna) Albo kolega poszedł.

MODERATOR: Czyli tak

RESPONDENT 4: (mężczyzna) Bo wszyscy jechali. Nie wymagamy od dzieci czternastoletnich, co będą robili do końca życia. Część może wie, ale to idą do wojska, do milicji.

A45_Region1_Doradcy zawodowi, FGI [103656:104789]

(...) w szkołach gimnazjalnych dzieci nie wiedzą jaką decyzję podjąć tak na temat dalszej drogi swojego kształcenia i często podejmują tę decyzję pod wpływem tego, że koleżanka (podjęła taką decyzję – red.)

B42_Region2_Doradcy zawodowi, K, staż pracy 13 l. [2739:3279]

Jak wynika to z przykładów przytaczanych przez naszych respondentów, nawet gwarancja zatrudnienia w danym zawodzie może okazać się niewystarczająca, aby znaleźć chętnych do podjęcia nauki:

(...) Wspomniałem wcześniej dla [Pracodawca] usiłowaliśmy stworzyć klasę bądź grupę uczniów w szkole wielozawodowej, prawda. [Pracodawca] to jest firma, która u nas zajmuje się dostarczaniem ciepła. Czyli ciepłownia, prawda, obsługa kotłów, hydraulicy szeroko rozumiani itd.

(...) I powiem szczerze, nie udało nam się jednego zebrać chętnego. Co roku usiłujemy zrobić nabór monter mechatronik, o ile dobrze pamiętam. Monter mechatronik, czyli pracownik wykwalifikowany w zawodzie pracy na urządzeniach CNC, prawda. I powiem szczerze, mamy trzech dosyć dużych pracodawców, którzy w sumie zatrudniają myślę koło 200 osób, gdzie oni mają w tej chwili kadrę w wieku 70 lat.

B45_Region2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, K, staż pracy 40 l. [28957:29755]

B: Czy rośnie zainteresowanie Państwa szkołą, czy w ogóle szkołami o tym profilu?

O: Chyba nie, chyba nie (oba rozmówcy jednocześnie). Mimo, że zawody są bardzo poszukiwane (...) Szczególnie elektryk to jest zawód o takiej wiodącej pozycji na rynku pracy i możliwości zatrudnienia, nawet(...) nasi kończący uczniowie już mają możliwości, bo firmy się do nas zwracają, możliwości zatrudnienia. Natomiast samo zainteresowanie i rodziców i uczniów (...) jest znikome. Szkoła jest na rynku edukacyjnym znana, znana.

A04_Region1_Dyrektorzy szkół, M, 66 l. [3195:3765]

(...) Mamy odlewni mnóstwo dokoła. Być może jest zapotrzebowanie. Ale co z tego?

(...) Ale brak chętnych na to. Taki dam przykład prosty. Zgłosił się do nas pracodawca ze [miejscowości]. Przyszedł do nas z ofertą, żebym mu wykształcił i wyszkolił... Potrzebował 20 spawaczy, ślusarzy. Na poziomie szkoły zawodowej. Zaoferował stypendium. Ufundowanie... Oczywiście praktyki na terenie zakładu. Że nie musimy się martwić. Bo wszystko jest. I nawet niewiele wymagań. Możecie uczyć jak chcecie. Nauczcie ich czytania rysunku technicznego. Resztę to jak ich wszystko nauczę. Objeżdżaliśmy i spotkania z rodzicami. I szkoła się zaangażowała. (...) Zespół nr [n]. I zespół nr [n]. No 5 chętnych znaleźliśmy...

B: A właśnie z czego to wynika? Czy z mentalności rodziców?

O: no w dużej mierze, z przykrością stwierdzam, że z mentalności rodziców.

B46_Regi0n2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, K, staż pracy 29 l. [16537:18195]

Czynnikiem, który mógłby korygować najmniej trafne pomysły odnośnie przyszłości edukacyjnej młodzieży byłby sprawny system doradztwa zawodowego w szkołach podstawowych:

(...) To, to poradnictwo i ta informacja na, na temat moich umiejętności, talentów, dopasowania do tego co jest na rynku, bo no mogę być (...) świetnym spawaczem realizującym się, odnoszącym sukcesy. Ale to jest taka duża praca, która też wymaga środków i zaangażowania. To, to poradnictwo musi się rozwijać, takie całościowe.

A50_Regi0n1_Przedstawiciele JST, DYREKTOR CKP, M, staż pracy 35 l. [40956:42615]

Ja bym tutaj nawet gimnazjum nie winił, a bardziej szkołę podstawową, albo i przedszkole, że u nas nie ma tak naprawdę systemu ... takiej preorientacji zawodowej (...) wczesne, żeby (...) takie dziecko już zaczęło się interesować tym co, co mu, naprawdę w czym jest dobre, co mu pasuje.

A03_Regi0n1_Dyrektorzy szkół, M, 65 l. [26319:27253]

(...) no tak czyli są jeżeli, jeżeli pracodawcy sugerują że, że dany kierunek da mi specjalista w danej dziedzinie byłby im potrzebny no to jak najbardziej tylko, że to też troszeczkę ma się tak inaczej do rodziców i do uczniów bo nie zawsze uczniowie są chętni (...)

O: posyłać dzieci na dany kierunek

B02_Regi0n2_Dyrektorzy szkół, M, 40 l. [25047:25568]

Respondent 5: To znaczy ja powiem tak, od lat widzę, że rozwiązanie powinno być systemowe. Bo jeżeli mamy dzieci w szkole podstawowej, to jeżeli dzieciom w szkole podstawowej zaczniemy pokazywać jakie są różne zawody, ja wiem, że te zawody za dziesięć lat się zmieniają, będą inne, ale często jest tak, że dziecko już na początku swojej kariery edukacyjnej wie, kim chce zostać. I nikt mi nie powie, że tak nie jest, bo w szkole podstawowej pracowałam, a teraz mam kontakt z tymi ludźmi, którzy mówią, że spełnili swoje marzenia, tak, z lat szkoły podstawowej(...)Dlatego mówię, że powinno być rozwiązanie systemowe, żeby w szkole podstawowej już są dzieci, czy to idą na wycieczkę do jakiegoś zakładu pracy, czy zapraszany jest ktoś z tego zakładu pracy, czy, tak jak Pani mówi, ten doradca zawodowy informuje, że są takie zawody(...) Tylko problem polega na tym, że ten doradca zawodowy często nie ma zielonego pojęcia

A01_Regi0n1_Dyrektorzy szkół, FGI [92031:93071]

Niestety, dotychczasowe badania nad doradztwem zawodowym wskazują, iż działalność ta ma charakter fasadowy – uczniowie mają niewielkie szanse na zetknięcie się w szkołach z nowoczesnym testami diagnostycznymi i indywidualną opieką doradcy. Na problemy z funkcjonowaniem doradztwa zawodowego w szkołach wskazywali sami przedstawiciele doradców – ich zdaniem są to działania sporadyczne i praktycznie niewidoczne z perspektywy uczniów.

MODERATOR: A jak według pań państwo, samorząd, szkoły, czy mogą spełnić jakąś rolę w tym, żeby takie trudności gdzieś przełamać? Czy w ogóle mają taką możliwość takie instytucje?

RESPONDENT 3: współczesna szkoła to w ogóle nie przygotowuje ucznia do roli pracownika, jest chyba 1 godzina przedsiębiorczości, a tego przedmiotu, moim zdaniem, powinno być więcej i na to szukanie pracy więcej powinno się...

RESPONDENT 1: nie ma doradców zawodowych w szkołach...

B41_Regi2_Doradcy zawodowi, FGI [21412:21867]

Rozwiązaniem, sugerowanym przez samych doradców, mogłoby być wprowadzenie doradztwa zawodowego do szkół w bardziej usystematyzowanej i kompleksowej formule, również w większym wymiarze godzinowym, na innych warunkach niż odbywało się to dotychczas:

RESPONDENT 3: Ważne by było podniesienie świadomości o zawodach przyszłości.

RESPONDENT 1: A ja myślę, że wprowadzenie do szkół doradztwa zawodowego, że tak powiem, bo sama się tym zajmuję, ale uważam, że nie przy okazji

RESPONDENT 3: sporadycznie

RESPONDENT 1: nie sporadycznie, tylko po prostu jeżeli byłoby to cyklicznie przez dłuższy czas, to na takich zajęciach można byłoby prowadzić jakieś elementy wolontariatu. Młodzież trzeba nauczyć aktywności. Bez ich aktywności, to oni, że tak powiem, popłyną wcześniej czy później. Nawet jak się na starcie wszystko poda to to ma swój koniec. I on powie no to co, co mi pani da, a jaki zawód mogę, a jaki kurs mogę. Ja mówię, ale co ty byś chciał, co ci się wydaje ciekawe, co dla ciebie jest atrakcyjne.

B41_Regi2_Doradcy zawodowi, FGI [32148:32901]

RESPONDENT 1: Gdzie byś chciał pracować dłużej, nie przez chwilę. Bo praca, środowisko, materia, z którą się stykamy jest tak różna, że tutaj nie można postawić, że to jest dobre dla wszystkich, czy dla większości. To są takie mylne sformułowania, takie uogólnienia, dlatego dobrze byłoby wprowadzić w szkołach taki przedmiot, który rozbudzał by świadomość tego, że ja za chwilę dorosnę. Wybranie zawodu, pracy wiąże się właśnie z usamodzielnieniem, z dojrzałymi decyzjami, z ułożeniem sobie dalszego życia, jakiegoś planowania kariery. Bo my czasami o tej karierze mówimy, ale nie w perspektywie wygrania konkursu, czy zostania prezydentem. Tylko kariera - ścieżka zawodowa, która łączy się jednocześnie z jakimś życiem osobistym, jakimś mieszkaniem, choćby wynajęciem tego. Ale wpływanie na to swoje życie.
B41_Regi2_Doradcy zawodowi, FGI [32920:33755]

Sugestie badanych znajdują odzwierciedlenie w szeregu działań podjętych przez MEN w latach 2017-2018. W ramowych planach nauczania dla publicznych szkół (Dz. U. z 2017 poz. 703) określono minimalny wymiar godzin, który powinien być przeznaczony na realizację zajęć z zakresu doradztwa zawodowego. Ponadto, odrębne rozporządzenie w sprawie doradztwa zawodowego (Dz. U. z 2018 poz. 1675 oraz Dz. U. z 2019 poz. 325) określa sposoby realizacji doradztwa zawodowego w przedszkolach oraz w poszczególnych typach szkół, w szczególności zaś precyzuje treści programowe dla podejmowanych działań.

Podjęcie w pełni racjonalnych decyzji odnośnie kierunków kształcenia utrudnia przesunięcie w czasie, które związane jest z cyklem kształcenia – od wyboru zawodu do ukończenia nauki mija od 3 do 5 lat. Podaż pracy zależy od uwarunkowań ekonomicznych i demograficznych. W czasie, który wypełnia cykl kształcenia zawodowego charakterystyka zapotrzebowania na zawody na regionalnym rynku pracy może ulec istotnym zmianom.

RESPONDENT 1: (kobieta) Poza tym ja uważam, że też nieprzewidywalność tego rynku pracy, bo nawet czasami jak człowiek chce się, chce inwestować w siebie, w swój rozwój, wybrać jakąś szkołę, nie wie co za pięć lat będzie. Jak będzie się rynek (...) To jest ogólnie..., tak, ogólnieświatowe, nieprzewidywalna rzecz. Ale wydaje mi się, że to

RESPONDENT 3: (mężczyzna) W gospodarce rynkowej tak jest.

RESPONDENT 1: (kobieta) No tak jest. To utrudnia trochę pewne plany.

A45_Regi1_Doradcy zawodowi, FGI [63178:63699]

Rynek pracy funkcjonuje wedle innych reguł niż opisywany wyżej rynek edukacyjny. Pracodawcy kształtują popyt na pracę, który zależy od wielu czynników – popytu na ich dobra/usługi, poziomu wynagrodzeń (w tym kosztów pracy), zmian technologicznych, koniunktury gospodarczej i innych czynników. Nowo wypromowani absolwenci szkół kształcących zawodowo konkurują o oferty pracy z bardziej doświadczonymi pracownikami. Ci ostatni mają zwykle wyższe oczekiwania płacowe, ale, z perspektywy pracodawcy, rekompensować mogą je niższe koszty wdrożenia ich do pracy i większa efektywność.

Ponadto, o wyborze określonych ścieżek edukacyjnych decyduje szereg indywidualnych czynników: oczekiwania odnośnie wynagrodzeń, postrzegany prestiż, percepcja realnego obciążenia związanego z wykonywaniem pracy i jej wpływem na zdrowie, antycypowane perspektywy rozwoju zawodowego czy możliwości pogodzenia pracy z życiem osobistym. Dlatego uzyskane wykształcenie i dostępność ofert pracy zgodnych z wyuczonym zawodem to jedne z wielu czynników, które mają wpływ na decyzje zawodowe absolwentów.

No niestety nie można jednoznacznie określić jak te zawody nadwyżkowe, czy inne... A druga sprawa jest taka, nadwyżkowe czy deficytowe, to zawsze są związane z rynkiem pracy, prawda. Jeżeli rynek pracy jest, to zawsze będzie za mało rąk do pracy. (...) zdarzają się przypadki, że są oferty pracy, natomiast absolwenci i ludzie dorośli też, przekształcają się na różnych kursach itd. i nie są zainteresowani podjęciem pracy. Z różnych względów, prawda.

B45_Region2_Przedstawiciele JST, Dyrektor Wydziału Edukacji, K, staż pracy 40 l. [23129:23756]

Sprzęgnięcie dwóch systemów instytucjonalnych – rynku edukacyjnego i rynku pracy – jest bardzo trudnym zadaniem. Odmienne reguły działania obydwu systemów, ograniczona racjonalność - zarówno uczniów wybierających zawody, jaki i absolwentów poszukujących ofert pracy, sprawiają, iż zaprojektowanie uniwersalnych rozwiązań, które pozwoliłyby na strategiczne dopasowywanie struktury kształcenia zawodowego do podaży pracy jest szalenie trudne.

Nawet w sytuacji, w której szkoła dysponowałaby doskonałymi informacjami na temat perspektyw zatrudnienia w określonych zawodach i zasobami pozwalającymi na dowolne kształtowanie oferty dydaktycznej, nie gwarantowałoby doskonałego dopasowania struktury kształcenia z perspektywy potrzeb rynku pracy. O tym wyzwaniu mówią otwarcie doradcy zawodowi. Dostęp do informacji – zarówno o indywidualnych predyspozycjach, jak i zapotrzebowaniu na rynku pracy, nie będzie stanowił ostatecznie rozstrzygającego kryterium o indywidualnych decyzjach, jest jednak pomocny z perspektywy optymalizowania struktury kształcenia.

(...) to też nie jest takie proste później przekonać ucznia, żeby był kucharzem a nie sprzedawcą (...) bo jak ktoś się nastawi, że on chce być tym a nie chociaż będzie człowiek tłumaczył nie ma pracy przedstawi się dowody no to sobie pójdzie do innej szkoły tak na przykład nie chcemy (...)

O: to nie jest proste

B: Że owszem można badać rzeczywiście ten rynek, zobaczyć jakie jest zapotrzebowanie ale też wiadomo uwzględniając te predyspozycje zawodowe dzieci?

O: no tak tym bardziej jeżeli ja chcę być nauczycielem to nikt mnie nie zmusi żebym była pielęgniarką...

B42_Region2_Doradcy zawodowi, K, staż pracy 13 l. [35225:36085]

Jednocześnie, wydaje się, że największe szanse ma system oparty na decentralizacji i mikro regulacji, z wysokim poziomem autonomii samorządu lokalnego, przy jednoczesnej koordynacji ze strony władz szczebla regionalnego i centralnego. Decyzje o kształtowaniu struktury kształcenia ze względu na

nauczane zawody powinny być podejmowane przede wszystkim na poziomie lokalnym, jednak po uwzględnieniu strategicznych celów rozwoju gospodarki regionu i kraju formułowanych na wyższych szczeblach decyzyjnych. Działania takie warto poprzedzić sondowaniem preferencji uczniów i nauczycieli i konsultacjami prowadzonymi wśród lokalnych pracodawców, organizacji branżowych. W całym procesie niezbędny jest również udział władz regionalnych i centralnych. Taki model, w przeciwieństwie do rozwiązań całkowicie zcentralizowanych, jest bardziej elastyczny i pozwala w największym stopniu pogodzić dwa, w dużej mierze niezależne światy rynku pracy i edukacji.

(...) pytanie jest na ile to zostawić jednak dyrektorom, no bo w końcu to jest jakaś ich odpowiedzialność za to, co proponują. No ja nie wierze w system taki doregulowany, że ja tu z góry wiem lepiej co ci tam, pokaż jakie tam specjalności masz, nie, nie tej nie, to wykreśl to, a lepiej tamto, no bo w jednej jak jest akurat hotelarz, to pewnie będę dobrze celował, ale jako wykształcony hotelarz będę chciał to o mechanikach powiedzieć no to przepraszam, to nie, ponieważ ja jestem matematyk a nie żaden zawodowiec, no to tym bardziej jakby nie czuję się na siłach mówić, że no to w zawodach mechanicznych no to lepiej ten niż tamten, no to się opiera na zupełnie nie wiadomo jakich kryteriach, przepraszam, nie wiadomo. Bo ja mam takie poczucie, że to trzeba by kontrolować jakoś, na jakiej podstawie twierdzisz, że to jest lepsze, od tego co jest lepsze (...)

A49_Region1_Przedstawiciele JST, Radny, K, staż pracy 41 l. [48557:50916]

Jednocześnie, jest wiele obszarów, w których można by wdrożyć zmiany usprawniające wzajemną koordynację działań obydwu systemów. Biorąc pod uwagę obecny stan polskiego sektora MSP, kształcenia zawodowego nie można w pełni powierzyć pracodawcom – dla wielu mikro lub małych podmiotów byłoby to zbyt duże obciążenie. Niemniej, wraz z rozwojem polskiej gospodarki i sektora MSP ta sytuacja będzie się zmieniać. Najefektywniejszy model jaki wyłania się z analizy zgromadzonego materiału to ten **oparty na bliskiej współpracy szkół i pracodawców**:

(...,) Ja wiem, że jest tak, może słusznym było by złożyć to na barki pracodawców, kształcenie zawodowe. Aczkolwiek nie do końca. Uważam, że najlepszy jest, jak na warunki polskie, system mieszany. Po pierwsze, pracodawcy nie chcą przyjmować na doksztalcenie zawodowe, na pełen cykl z takimi podstawami programowymi jak mamy, takimi szeroko bazowymi, bo to nie jest wąska specjalizacja jedna maszyna, jedno urządzenie, tylko przygotowujemy szerzej, a potrzebna jest ta praktyka. To jest tu bariera.

A50_Region1_Przedstawiciele JST, DYREKTOR CKP, M, staż pracy 35 l. [16445:16965]

RESPONDENT 3: Oni muszą wiedzieć jak wygląda rzeczywiste stanowisko pracy.

RESPONDENT 4: Jeżeli powiemy, że dzisiaj tutaj o dziesiątej spadnie cegłówka i proszę uważać, to gwarantuje Panu, że ktoś w łeb dostanie, bo pójdzie sprawdzić czy to prawda. I to jak Pan mówi, my możemy im mówić, możemy pokazywać, ale jak po łapach nie dostaną, to się nie nauczą.

RESPONDENT 3: Także to jest istotne, nie. Ścisła współpraca szkoły z zakładem pracy. I to nie na tym polegająca, że zakład od czasu do czasu da jakąś z tego starą maszynę do, do, przekaże szkole.

RESPONDENT 1: Którą już nie potrzebuje.

RESPONDENT 3: Czy zakład coś zakupi, jakiś sprzęt. Tylko tam ma być młodzież z nauczycielem.

RESPONDENT 1: I to z nauczycielem, to jest ważne.

MODERATOR: I to jakby jest pewien środek rozwiązania z Państwa perspektywy, żeby te

RESPONDENT 1: Tak uważamy.

A45_Region1_Doradcy zawodowi, FGI [86328:87255]

Kluczowym postulatem wyłaniającym się z przeprowadzonej analizy danych jakościowych jest duże znaczenie informacji zwrotnej we wzajemnym procesie koordynacji działania rynku pracy i rynku edukacyjnego. Rzetelna wiedza dotycząca losów absolwentów, ich sytuacji na rynku pracy czy poziomu wynagrodzeń w poszczególnych zawodach może pomóc w planowaniu kariery czy podejmowaniu bardziej racjonalnych decyzji zawodowych. System powinien udostępniać informacje w różnych przekrojach – z perspektywy szkół istotna jest prezentacja danych na poziomie ich placówek, jednak nie mniej ważne okazują się przekroje branżowe i regionalne, którymi są zainteresowani pracodawcy lub przedstawiciele organizacji branżowych.

Sam dostęp do informacji może okazać się niewystarczający bez dostępu do profesjonalnego doradztwa zawodowego. W obszarze rynku edukacyjnego istotne jest wsparcie rodziców i uczniów w podejmowaniu decyzji odnośnie wyboru zawodu lub kierunku studiów. Doradcy zawodowi mogą pomóc młodzieży w identyfikacji ich talentów, zdolności i pomóc w świadomym zaplanowaniu kariery.

Roli doradztwa zawodowego nie powinno sprowadzać się do dostarczenia młodym ludziom „gotowych” pomysłów na ich przyszłość zawodową – z tym problemem powinni zmierzyć się samodzielnie, korzystając ze wsparcia doradców. Dobrze zbudowany system doradztwa powinien polegać na dostarczeniu narzędzi i metod, które ułatwiłyby młodym osobom podejmowanie decyzji odnośnie własnej przyszłości. W szczególności, dużym wyzwaniem wydaje się wzbudzenie wśród uczniów potrzeby stawiania długofalowych celów życiowych i ich wytrwałej realizacji.

(...) to jest poradnictwo całowyciowe. Doradca tylko wskazuje, a to dorosły człowiek, czy dziecko z rodzicem wybiera. Gorzej, czy lepiej, zawsze może zweryfikować, ma do tego prawo. Ważne jest, żeby miał pakiet informacji.

(...) Dlatego jest, jest potrzebne to doradztwo, żeby dostarczać. Jeśli decyduje się świadomie na taką ścieżkę, która mi nie gwarantuje sukcesu zawodowego, ale to moja decyzja. Wiedzę miałem i państwo spełniło swój obowiązek i również, no staramy się oczywiście robić wszystko dla rynku pracy, bo po to jesteśmy, żeby zaspokajać te potrzeby.

A50_Region1_Predstawiciele JST, DYREKTOR CKP, M, staż pracy 35 l. [32327:33136]

Taka pomoc mogłaby rozwiązać nie tylko problem nietrafionych decyzji, ale przede wszystkim poprawić motywację młodzieży, która trafia do systemu szkolnictwa zawodowego. Uczniowie, którzy nie widzą swojej przyszłości w danym zawodzie, nie identyfikują się z decyzjami, które zaprowadziły ich do wybranych szkół, nie będą przejawiać oczekiwanej motywacji do pracy i nauki.

Innym problemem, o którym mówili przedstawiciele szkół jest krótkoterminowa perspektywa w planowaniu przyszłej kariery i strategia przedkładania doraźnych korzyści finansowych z prostych prac nad, wprowadzie odroczone w czasie, ale jeszcze większe korzyści wynikające z ukończenia edukacji i podjęcia lepiej płatnej pracy w zawodzie. Młodzież kształcąca się w szkołach zawodowych jest często nastawiona na szybkie osiągnięcie autonomii finansowej i mieszkaniowej – podjęcie doraźnych, nie wymagających wysokich kwalifikacji prac w sektorze budowlanym lub gastronomii, w kraju bądź zagranicą, daje taką możliwość. Niestety, podejmowanie takich prac nierzadko wiąże się z porzuceniem obranej ścieżki zawodowej. Źródła tego problemu mają również charakter strukturalny – większe szanse wyboru ścieżki „na skróty” ma młodzież pochodząca z uboższych rodzin, która nie może liczyć na wsparcie finansowe rodziców lub jest zmuszona do opuszczenia domu rodzinnego. Jednocześnie, istniejący system wsparcia stypendialnego lub wynagrodzenia z tytułu odbywanych staży, nie gwarantują środków, które byłyby konkurencyjne wobec wynagrodzeń oferowanych na rynku:

O: dlaczego nie przystępują. W tym roku też uczeń powiedział, że jego nie interesuje przystępowanie do egzaminu, no bo w tej chwili już gdzieś tam, jeszcze nie skończył szkoły,

a już zaczął pracować (...) Pochłonęła go praca i zachłysnął się środkami jakie, mizernymi na pewno, jakie zdoła wypracowywać. No i tutaj tłumaczenie, że jak zdobędzie zawód, zdobędzie papier, będzie miał pracę lepiej płatną nie bardzo przynosiło efekt. Uparł się, powiedział, że nie i tyle.

A08_Region1_Nauczyciele, M, 66 l., MASZYNY, INSTALACJE ELEKTRYCZNE [11412:11887]

Respondent 7: Tak. Wielu młodych ludzi na poziomie na przykład klasy trzeciej, z tymże szkoły zawodowej, podejmuje pracę, bo sytuacja rodzinna ich zmusza do tego. I sytuacja jaka jest w kraju. Często ci młodzi ludzie patrzą na rówieśników. Jeśli rówieśnik jeździ samochodem, ma środki na to, żeby pójść na dyskotekę czy do restauracji czy do kawiarni, to ten młody człowiek też chce coś w swoim życiu zmienić. Radykalnie, szybko. I to nie jest możliwe, no bo tutaj musiałby skończyć uniwersytet, podnieść kwalifikacje, czyli odpowiednie wykształcenie i, i ten awans finansowy też no jest w czasie. To nie jest tak, że od razu po ukończeniu szkoły otrzymuje na rękę stawkę, która go zadowoli i pozwoli na normalne funkcjonowanie.

Respondent 1: To się dzieje wcześniej nawet już

Respondent 7: (mężczyzna) Tak.

Respondent 1: w drugiej klasie. Wychodzą nam właśnie z tego systemu szkolnego, podejmują pracę, ale to tam właśnie, gdzie muszą sobie samodzielnie radzić finansowo, bo jeśli jest wsparcie rodziców to w trudnych przypadkach zdarza się, że opóźniają tę samodzielność, prawda. Natomiast jeśli chcą liczyć na siebie, nie mają wsparcia rodziców, to po pierwsze, a po drugie jest też model taki posiadania. Też jest naturalne. I biorąc pod uwagę jeszcze fakt, że systemy szkolnictwa szkoły młodzieżowej, nasi uczniowie nie mają żadnego wsparcia finansowego tak jak to się dzieje na przykład w Niemczech.

A02_Region1_Dyrektorzy szkół, FGI [36880:39147]

O: (...) Wszelkiego typu (odchrząknięcie) namowy, tłumaczenia nie, nie skutkowały. Jak mnie to nie interesuje, ja tylko chcę skończyć szkołę, no i skończył szkołę. (drogi głos się wtrąca) A bo on pracuje, już od, od ponad miesiąca systematycznie pracował. No ale tłumaczenie, że, że jak skończy, dostanie dyplom, będzie fachowcem, będzie zarabiał więcej.

B: ...Zupełnie inna sytuacja.

O: Ale tam też sytuacje rodzinne, braki w takim wychowaniu.

A04_Region1_Dyrektorzy szkół, M, 66 l. [14451:15299]

2.3.3. Wyzwania praktycznej nauki zawodu

W toku wywiadów nasi rozmówcy komentowali rozmaite modele praktycznej nauki zawodu. Często porównywano dwa, zasadniczo odmienne modele – oparty na praktycznej nauce zawodu w szkole i u pracodawcy. Pierwszy był częściej reprezentowany przez uczniów 5-letnich techników, o drugim mówiono głównie w kontekście tych uczniów ZSZ (szkół branżowych), którzy mają status pracowników młodocianych. W rzeczywistości praktyczna nauka zawodu u pracodawcy jest obecnie możliwa zarówno wśród uczniów techników, jak i szkół branżowych – jednak tradycyjnie jest kojarzona głównie z sektorem rzemiosła i uczniami zasadniczych szkół zawodowych, którzy znaleźli zatrudnienie jako młodociani pracownicy.

Realizacja praktycznej nauki zawodu w szkołach podlegała na przestrzeni ostatnich lat licznym przeobrażeniom – wpływ na to miały kolejne reformy szkolnictwa zawodowego, w tym wprowadzenie

nowych podstaw programowych w 2012 roku i intensywne dofinansowanie szkół zawodowych ze środków UE.

O: Natomiast no prawdą jest, że w tych ostatnich dwóch latach pozyskujemy środki w większym zakresie z funduszy unijnych, na przykład w ramach tego „Zawodowego Wrocławia” spełniło się nasze marzenie, moich nauczycieli pasjonatów od tego, od tych obrabiarek sterowanych numerycznie. Właśnie w maju otworzyliśmy nową pracownię, zakupiliśmy nową tokarkę sterowaną numerycznie z wypasionymi komputerami.

(...) Wartość trzysta siedemdziesiąt tysięcy. No więc jest oczywiste, że nie otrzymalibyśmy tego od miasta, zresztą też nie byłoby logiczne. Także bazę we XXX ja oceniam bardzo dobrze i również na Dolnym Śląsku (...) I myślę, że w Polsce również korzysta się i wiem, bo spotykamy się na różnych zjazdach i szkoleniach, dyrektorzy, że to się zmienia.

A50_Región1_Przedstawiciele JST, DYREKTOR CKP, M, staż pracy 35 l. [13265:14294]

Samorządy coraz częściej decydują się na powierzenie praktycznej nauki zawodu wyspecjalizowanym placówkom – Centrom Kształcenia Praktycznego, które posiadają warsztaty i wyposażenie pozwalające na organizację kształcenia w wielu różnych zawodach. Takie placówki pozwalają na obsługę szeregu szkół kształcących zawodowo w powiecie - takie rozwiązanie wydaje się tańsze i bardziej elastyczne niż utrzymywanie warsztatów w poszczególnych szkołach.

(...) jak Pan pyta o te koszty, to trochę tych kosztów jest uwspólnionych przez CKP, bo CKP, ponieważ jest rzeczywiście nowocześnie wyposażany i systematycznie uzupełniany, a służy wszystkim, (...)

A49_Región1_Przedstawiciele JST, Radny, K, staż pracy 41 l. [15903:17515]

Nasi rozmówcy często podkreślali dobry poziom wyposażenia szkół i placówek pozaszkolnych – znaczące nakłady na ten cel, pochodzące zarówno ze środków krajowych, jak i europejskich, dały widoczne efekty. Poważnym problemem pozostaje natomiast wciąż brak instruktorów i nauczycieli zawodu. Szkoły kształcące zawodowo nie są w stanie zaoferować warunków finansowych, które byłyby atrakcyjne dla specjalistów, których kwalifikacje gwarantują im posady w przedsiębiorstwach. Odrębnym problemem jest przygotowanie pedagogiczne specjalistów, którzy mieliby pracować z młodzieżą w szkołach.

(...) ale y są to panowie, którzy no są na emeryturze i jak oni, po prostu wiek im nie pozwoli dalej pracować to (...) powiem szczerze są obawy, czy będziemy mieli, mogli mieć obsadę w tych zawodowo czysto przedmiotach. (...) O tym się w ogóle nie mówi. (...) Bo mówi się o tych uczniach, że nie chcą, a w ogóle się nie mówi o tym (...) że nie będzie miał kto uczyć i tu jest problem.

A03_Región1_Dyrektorzy szkół, M, 65 l. [28458:29609]

O: W przypadku, i w przypadku kadry nauczycielskiej w przedmiotach ogólnokształcących to nie ma, nie ma problemu większego. Natomiast jeżeli zawodowcy już się wykruszą, bo generalnie to (wtrąca się Pani dyrektor) to są emeryci. (Pan dyrektor) 99% emerytów pracuje (...) jak zawodowcy, no to będzie wtedy już tragedia zupełna (...) bo nie będzie miał kto pracować.

A04_Región1_Dyrektorzy szkół, M, 66 l. [23051:23577]

(...) no są słabe strony. Gdyby było tak dobrze, to, to nie było by tych rozmów i tego działania i czegoś, co potrzeba zmian. To są no na pewno zasoby kadrowe zawodowców w kształceniu. Tutaj potwierdzam, bo w większości szkół, niemalże wszystkich tych, no w większości, to słowo to nadużycie „wszystkich”, brak kadry. Zawodowców brakuje nam. Zatrudniamy

emerytów. Niegdyś byli młodzi, bo prawo tak działało, że w wieku 49 można było przejść na emeryturę. Większość przechodzi w wieku 60, ale powyżej 30% moich nauczycieli, ale również w zespole, w Zespole Szkół Budowlanych, również, może mniej w Zespole Szkół Samochodowych to są emeryci (...) To są doskonali fachowcy, a zbliżają się już do 70 i no miewamy takie sytuacje, właśnie odszedł nasz doskonały fachowiec od telekomunikacji, teleinformatyki i nie można było go ubłagać, żeby pozostał. No i wtedy nam się wywraca kształcenie w takim zawodzie jak teleinformatyk.

A50_Region1_Przedstawiciele JST, DYREKTOR CKP, M, staż pracy 35 l. [14713:15853]

B: A z czego wynika ten problem, dlaczego młodzi nauczyciele

O: A proszę się zastanowić, dlaczego.

B: Pewnie chodzi o płace.

O: No dokładnie.

O:(...) Z, z pensji nauczyciela młody człowiek (...) nie jest w stanie się, (wtrąca się Pani dyrektor) utrzymać, (Pan dyrektor) utrzymać. (...) A jeszcze jak rodzinę założy to już (...) bez dodatkowych, bez dodatkowej pracy nie ma szans.

A04_Region1_Dyrektorzy szkół, M, 66 l. [24076:24482]

Polski system kształcenia dualnego, oparty na pnz realizowanej u pracodawców jest bardzo dobrze oceniany przez naszych rozmówców. Pracodawcy, z którymi rozmawialiśmy, przychylnie patrzą na młodocianych pracowników – tacy uczniowie prezentują zwykle wysokie umiejętności praktyczne:

B: Szkoła zawodowa o kierunku podstawowym fryzjer i jak pani ma pani jest pani w stanie porównując te szkoły absolwentów tych szkół, jak pani myśli, czy któraś szkoła jest lepsza pod tymi względem?

O: zdecydowanie, zawodówka.

B: Zawodówka jest lepsza, dlaczego?

O: dlatego, że tam dziewczyny mają styczność z zawodem fryzjera na co dzień, mają praktykę, dzięki której na praktyce dziewczyny się więcej uczą.

B: Ma pani na myśli praktykę w szkole?

O: nie, w salonie fryzjerskim

B: Aha

O: już spotykają się z taką pracą na co dzień.

B: Już, aha.

O: można właśnie problematyką włosów i w ogóle poznać tak naprawdę od środka.

B: A technikum?

O: no tak, jak mówiłam...

B: Bardziej skupia się na tej ...?

O: jednak jest tam nauka i myślę, że, no nie.

B: Nie ma nic wspólnego z rzeczywistością

O: nie, nie.

B36_Region2_Pracodawcy, Właściciel, M, 28 l., Rok założ. firmy 2013 [9039:9834]

W szczególnej sytuacji pozostają mikro przedsiębiorcy, którzy z jednej strony poświęcają dodatkowy czas pracy na instruowanie swoich podopiecznych, z drugiej, dopuszczając młodocianych pracowników do swoich klientów, strony ryzykują renomą swoich zakładów usługowych.

B: Czy pani zakład jakieś korzyści odnosi z tych praktyk?

O: nie. Korzyść jest taka, że, powiem tak, jak jest fajna dziewczyna, to mi się dobrze pracuje, ale jak jest ktoś, kogo muszę ciągnąć, pilnować, stymulować cały czas, to tak naprawdę jest mi tylko gorzej. Wolę pracować sama, nie martwić się, czy muszę trzymać rękę na pulsie. Nie. Korzyści my nie mamy, jako gabinety i dlatego wierzę, że nie jest łatwo znaleźć dziewczynom na praktykę.

B: Z pani doświadczenia, czy inne gabinety przyjmują na praktyki?

O: jak jest kosmetyczka sama, pewnie przyjmie, ale jak jest więcej kosmetyczek, to już jest za duży ruch i to już jest. Najczęściej to jest tak, że to musi być jedna osoba, która się zajmie tym uczniem, praktykantem i to się musi temu trochę poświęcić. A44_Region1_Pracodawcy, Właściciel, M, 21 l., Rok założ. firmy 2005 [17911:18673]

(...) Ogólnie to jest tak, że jak jest dziewczyna tak jak mówię, zależy to od charakteru, osobowości. Bo jak jest dziewczyna na przykład która się rwie, która ma chęci. Po prostu spojrzy, widzi, ma tę smykałkę w dłoni to bez problemu ją postawie. Bo jestem pod okiem i po prostu się nie wstydzę. No a są dziewczyny, które się boją to na siłę ich już się nie da wypchnąć.

B: jasne.

O: chciałaby Pani żeby uczennica uciła końce i powiedziała szefowa co teraz mam zrobić? No to jest wie Pani. No nie mogę tak zrobić.

B: Ale chodzi też tak o...

O: o renomę firmy.

B39_Region2_Pracodawcy, Właściciel, M, 31 l., Rok założ. firmy 2003 [20084:20662]

Dla pracodawców przyjmujących młodocianych pracowników czas poświęcany na instruktaż ma realną wartość finansową. W przypadku mikro przedsiębiorców obecność praktykanta lub młodocianego pracownika w firmie jest szczególnie odczuwalna i może skutecznie zniechęcać do podejmowania takiej współpracy ze szkołą zawodową:

B: Czy zatrudnienie ludzi, zaraz po ukończeniu szkoły zawodowej lub technikum, to dobry pomysł z punktu widzenia pani firmy?

O: z mojej akurat nie.

B: Nie, dlaczego?

O: dlatego, że tacy uczniowie jak mówię ciągle są niezbyt dobrze przygotowani, a nie ukrywam, że pracuję sama, więc ciężko mi znaleźć czas żeby kogoś ciągle uczyć.

B36_Region2_Pracodawcy, Właściciel, M, 28 l., Rok założ. firmy 2013 [13041:13369]

Jak zauważali nasi rozmówcy, do szkół zawodowych trafia więcej uczniów w trudnej sytuacji życiowej, np. zaniedbanych przez rodziców lub doświadczonych ubóstwem.

Przed wszystkim wiąże się to że te szkoły zawodowe to, moim zdaniem to są jest większość dzieci tak jak tutaj widzę, tutaj miałam dziewczynę to są dzieci które mają ciężkie sytuacje rodzinne. Ewentualnie na jedną miałam dziewczynkę na przykład z domu dziecka, która nie ma gdzie tam takiej wyższej tej bariery nad sobą. No to chyba normalne, tak. Więc one nie wiedzą takich wartości i należy przyuczyć zawodu to jeszcze uczyć ich podstawowych takich zachowań życiowych, tak.

B39_Region2_Pracodawcy, Właściciel, M, 31 l., Rok założ. firmy 2003 [16331:16807]

B: wiejskich tak, czy wiejsko-miejskich

O: ale też mniej więcej pół na pół, tak bym to określił i ... środowiska no nie wiem, jak to określić, czy to ... powiedzmy z takich no na pewno nie inteligenckich generalnie.

B: Yhm, bardziej robotnicze, tak?

O: Bardziej robotnicze yyy różnie, już nie mówię o tym, że jest spora grupa z jakiś rodzin patologicznych

A03_Regional1_Dyrektorzy szkół, M, 65 l. [8301:8662]

Taka młodzież wymaga szczególnego wsparcia – dobra współpraca między szkołą a pracodawcą może bardzo poprawić sytuację młodych osób, które znalazły się w szczególnie trudnym położeniu.

2.3.4. Pracodawcy o młodzieży kształcącej się zawodowo

Najczęściej formułowanym przez pracodawców zarzutem wobec praktykantów, stażystów lub absolwentów rozpoczynających karierę była niewłaściwa postawa - brak motywacji do pracy, pasywność i często towarzysząca im roszczeniowość:

(...) młodzieży teraz się wydaje, że praca kosmetyczki wiąże się tylko z gratyfikacją pieniężną i właściwie chciałyby mało pracować, dużo zarabiać. Ja myślę, że to nie tylko kosmetyczki. Generalnie tak jest. Usługi są specyficzne, tam trzeba troszkę podejścia innego do klienta, żeby czerpać zyski z tego, trzeba przez pierwszy okres dużo pracować, a nie zarabiać tak dużo, jakby się chciało.

A44_Regional1_Pracodawcy, Właściciel, M, 21 l., Rok założ. firmy 2005 [7939:8460]

Jako źródło tych problemów wskazywano często **nietrafione lub przypadkowe wybory edukacyjne i brak "brak pomysłu na siebie"**, winą za takie podejście, nasi rozmówcy nierzadko obarczali rodziców uczniów:

RESPONDENT 5: (...) Oni chodzą do szkoły, bo muszą, muszą ją skończyć, bo właśnie rodzice kazali. Wcale nie mają jakichś wielkich planów, bo tak wyszło, bo wujek jest mechanikiem albo ja jestem mechanikiem. I to wszystko jest takie jakby nijakie. Wydaje mi się, że często idą i... No, oni szukają tej pracy, no bo wypada właśnie, wypada już pracować. Ale jakby nie czuję w nich takiej chęci do pracy i wręcz takich właśnie też górnolotnych jakichś idei, że odciążę rodziców, tylko tak trzeba.

A37_Regional1_Pracodawcy, FGI [25120:25799]

(...) ale jak obserwuje dziewczyny, które były wcześniej, czy później, wszystko jedno, większość z nich robi te szkoły kosmetyczne, dlatego, że nie mają innego pomysłu na życie. Większość z nich nigdy już nie pracuje w zawodzie. Albo w ogóle nie kończą tych szkół albo po prostu nie pracują w zawodzie.

A44_Regional1_Pracodawcy, Właściciel, M, 21 l., Rok założ. firmy 2005 [2699:3176]

Pasywna i roszczeniowa postawa w zasadzie przekreśla szanse na efektywną praktyczną naukę zawodu u pracodawcy, niezależnie od jego najlepszych chęci:

O: przygotuje każdą, która chce pracować w zawodzie. Natomiast te, które idą, bo nie wiedzą, co ze swoim życiem zrobić, to nie. Bo nie da się. Tu trzeba lubić to, co się robi. Jak się nie lubi tego, nie chce się tego robić, to nie ma co szukać. Jakoś nie winię specjalnie szkoły, bo nawet jeśli w szkole jest nauczyciel, który nie do końca powinien tam być, to zawsze, na tej praktyce trafić można gdzieś do gabinetu, gdzie już się pracuje i już ona widzi, jak to jest. Jak chce pracować i nadaje się, to będzie pracowała. Nie mam specjalnych zarzutów, co do szkoły. Bardziej, do nastawienia młodzieży.

A44_Regional1_Pracodawcy, Właściciel, M, 21 l., Rok założ. firmy 2005 [12358:12960]

Wobec napotykaných problemów, przedstawiciele pracodawców podkreślali, iż ważniejsze od wiedzy teoretycznej i umiejętności zawodowych, są dla nich chęć do pracy, nauki i szereg czynników osobowościowych – jak odpowiedzialność, komunikatywność czy zaradność.

Często jest tak, że nadleśniczy woli wziąć z wyższym, a potem mówi: a, miał ze średnim słabych, a lepsi byli, już w praktyce, prawda, w czasie tego stażu... to też zależy od predyspozycji każdego stażysty, jeden widać, że się chce uczyć, chce pracować, a przyjdzie taki, że widać, że mamusia, że tatuś mu kazali, chce to odbębnić i koniec.

A42_Region1_Pracodawcy, Pracownik, M, 60 l., Rok założ. firmy 1945 [4935:5275]

Niektórzy z pracodawców podkreślali, iż szkoły kształcące zawodowo powinny kłaść większy nacisk na kształtowanie samodyscypliny i budowanie etosu pracy swoich wychowanków. Zwłaszcza, iż są to często osoby pochodzące z trudnych środowisk, które mogły nie zetknąć się pożądanymi wzorcami zachowania.

B: A jakie są słabe strony takiego młodego pracownika po szkole?

O: no, że czasami ma takie brzydko mówiąc... czy na przykład niepunktualność.

(...) no teraz trzecioklasistka, przedwczoraj, zabołał brzuch od razu pyk do lekarza w trakcie praktyk, przecież do czternastej. No i nie ma jej wczoraj przykładowo nie ma jej dzisiaj i nie daje znaku. Nie wiem czy jest na zwolnieniu czy nie. No czyli mimo trzecia klasa, odpowiedzialność powinna być bo już ma lata osiemnaście czy dziewiętnaście jednak nie ma tego.

B39_Region2_Pracodawcy, Właściciel, M, 31 l., Rok założ. firmy 2003 [15695:16331]

Formalne kwalifikacje i dyplomy, oceny z przedmiotów zawodowych były często traktowane jako drugorzędne czynniki przy ocenie absolwentów starających się o zatrudnienie. Dużo ważniejsze okazywały się chęć do pracy, miękkie kompetencje – w szczególności komunikatywność i umiejętność współpracy z innymi:

O: Merytoryczne to raz, a dwa są jeszcze inne. To są te umiejętności tak zwane miękkie,

B: Yhm.

O: czyli praca w zespole, umiejętność liderowania, umiejętność komunikacji. Aa, ee, mówi się czasami tak, że no pracodawcy zatrudniają z powodu umiejętności merytorycznych, dobrze określonych, a zwalniają z powodu braku tych, o których mówię.

A50_Region1_Przedstawiciele JST, DYREKTOR CKP, M, staż pracy 35 l. [30907:31246]

O: dla mnie najważniejszą rzeczą są takie umiejętności interpersonalne, to się tak fachowo nazywa, a dla mnie po ludzku to jest umiejętność komunikowania się, ponieważ prowadzę mały sklep i prowadzimy sprzedaż z za lady, to ta osoba mówi umieć mówić wyraźnie, w miarę głośno i musi umieć nawiązywać kontakt z klientem, utrzymywać ten kontakt i wzrokowy i słowny. (...) To jest problem naszych czasów, że ludzie źle się edukuje. To znaczy, jeżeli dzieciaki w gimnazjum, czy w szkole podstawowej teraz, które przywracają nie czytają książek, jeżeli nie piszą wypracowań, jeżeli nie uczą się wierszy na pamięć, jeżeli nie deklamują, to nie zdobywają takich umiejętności jak odwaga w mówieniu do obcej osoby, albo na forum klasy, a później na forum szkoły. A przez to zamykają się sobie.

A40_Region1_Pracodawcy Kierownik działu kadr, M, 32 l., Rok założ. firmy 1989 [12362:14349]

Ciekawy wątek naszych wywiadów stanowi sceptyczny stosunek wielu pracodawców do dyplomów zawodowych i ocen na świadectwach. Dominowała opinia, iż formalnie potwierdzone kwalifikacje nie przesądzają o faktycznych umiejętnościach zatrudnianych absolwentów lub przyjmowanych na praktyczną naukę zawodu uczniów. Niektórzy z naszych rozmówców dość kategorycznie negowali wartość formalnie potwierdzanych kwalifikacji:

B: Czy mają one dla pani jakąś wartość czy, że ktoś przyjdzie z dyplomem czy to już jest jakiś ...?

O: nie, nie, nie ma to żadnej wartości.

B: Nie ma dla pani przekonywujący argument?

O: nie, nie w żaden sposób mnie nie przekonuje.

B36_Regio2_Pracodawcy, Właściciel, M, 28 l., Rok założ. firmy 2013 [4328:5066]

Dość lekceważącemu stosunkowi do dyplomów i certyfikatów, towarzyszyło przekonanie, iż umiejętności kandydata najlepiej zweryfikować w praktyce. Duże zróżnicowanie umiejętności osób legitymujących się podobnymi dyplomami zdaje się nadwyręzać zaufanie pracodawców do rzetelności egzaminów.

B: Z pani doświadczenia, że te oceny na świadectwie, ten dyplom potwierdzający kwalifikacje, one rzeczywiście potwierdzają te...?

O: nie zawsze.

B: Czy to właśnie się nie...?

O: właśnie ja stoję na stanowisku, po tylu latach, że jest to rozbieżność. Dlatego zawsze mówię, że nie zawsze te oceny pokrywają się z tą potem praktyką. I wcale nie jest powiedziane, że ktoś, kto ma bardzo dobrą ocenę, jest bardzo dobrym stażystą i potem pracownikiem.

A42_Regio1_Pracodawcy, Pracownik, M, 60 l., Rok założ. firmy 1945 [4495:4936]

Dlatego dyplom traktowano raczej w kategoriach wymogu formalnego, ewentualnie jako sygnał, iż dana osoba wykazała się pewną odpowiedzialnością i pracowitością, które pozwoliły jej sfinalizować podjętą edukację:

B: Dlaczego to jest ważne? (...) Ten wynik egzaminu zawodowego?

O: nie jest ważny tylko też zwracam uwagę. Bo przecież skoro chodziła, skoro przykładała się, to na pewno ten wynik jest wyższy, tak. To też świadczy po prostu o tej osobie.

B: No właśnie. Znaczący. powiedziała Pani, że oceny nie zawsze, że oceny odzwierciedlają te umiejętności. (...)

O: różne, różne. To trzeba mieć farta i nie farta.

B39_Regio2_Pracodawcy, Właściciel, M, 31 l., Rok założ. firmy 2003 [9980:10470]

(...) No niby mają te dyplomy, że po prostu ukończyła stylizację paznokci, tak. No ale to co piszę na dyplomie też się nie sprawdza.

B: Że też się nie sprawdza. Rozumiem.

O: tak, tak. B37_Regio2_Pracodawcy, Właściciel, M, 32 l., Rok założ. firmy 2010 [12308:12703]

Dużą wagę pracodawcy przywiązywali do braków wykształcenia ogólnego młodzieży kończącej szkoły kształcące zawodowo. Umiejętność poprawnego wyrażania się w mowie i piśmie oraz podstawowa sprawność matematyczna okazują się nierzadko ważniejsze niż praktyka zawodowa. Wiedzę

praktyczną można uzupełnić w miejscu pracy, podczas gdy elementarne braki wykształcenia ogólnego utrudniają sprawne funkcjonowanie w firmie.

B: Czy jakieś znaczenie ma dla pani świadectwo ukończenia szkoły, jak taki absolwent przychodzi?

O: właśnie to są te oceny z przedmiotów dla nas ważnych, z technologii, z matematyki, język polski to, jeśli ekspedientka, bo musi umieć wypisać etykietkę. Chociaż zdarzyła mi się osoba po maturze tutaj, bez przygotowania zawodowego, która robiła straszne błędy ortograficzne, ale to jakaś dysfunkcja.

A41_Region1_Pracodawcy, Właściciel, M, 58 l., Rok założ. firmy 1991 [7593:7990]

Brak motywacji, pasywność i bezradność przekreślały szanse na udany start zawodowy absolwentów szkół zawodowych, niezależnie od ich profilu. Podobne postawy tłumaczono mało przemyślanymi decyzjami odnośnie wyboru kierunków kształcenia, co raz jeszcze odsyła nas do wyzwań jakie stoją przed systemem doradztwa zawodowego.

3. Uczniowie ostatnich klas szkół zawodowych w roku szkolnym 2016/2017

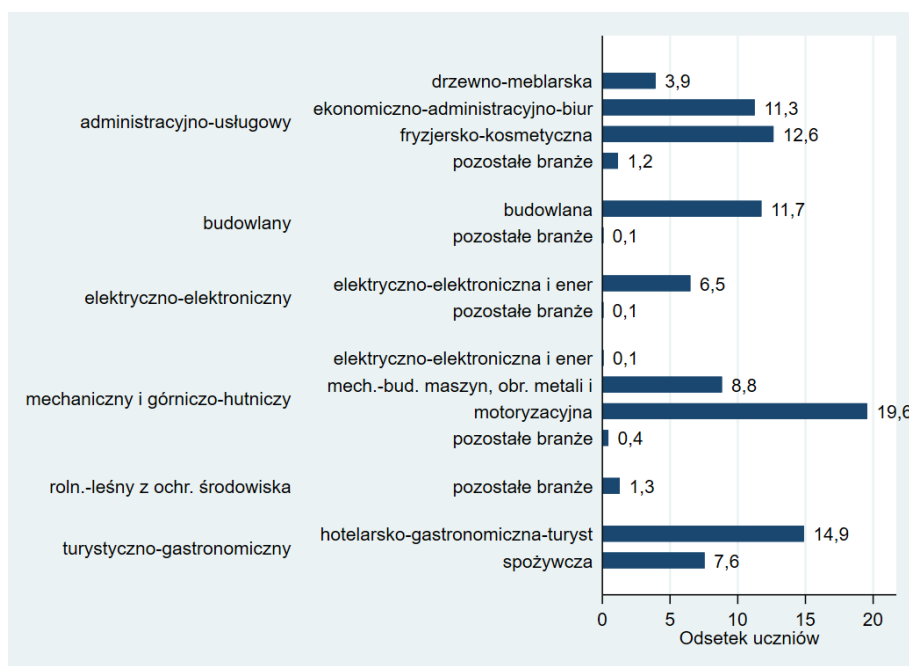
3.1. Branże i zawody

Do niedawna głównym sposobem grupowania zawodów szkolnych był podział na 8 obszarów kształcenia: administracyjno-usługowy, budowlany, elektryczno-elektroniczny, mechaniczny i górniczo-hutniczy, rolniczo-leśny z ochroną środowiska (RL); turystyczno-gastronomiczny (TG); medyczno-społeczny (MS); artystyczny (ST). Z punktu widzenia analizy danych sondażowych, zaletą tego podziału jest pogrupowanie uczniów i absolwentów w niewielką liczbę kategorii. Słabością, ważną zwłaszcza dla prowadzenia polityki edukacyjnej i rynku pracy jest uwzględnienie w tej samej kategorii znacząco różnych zawodów.⁹ W raporcie posłużono się klasyfikacją zawodów wykorzystywaną przez Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE) w projekcie „Partnerstwo na rzecz kształcenia zawodowego” i innych działaniach Ministerstwa w okresie przeprowadzania omawianego badania. W ramach tej klasyfikacji 8 obszarów kształcenia zawodowego podzielono na 25 branż. Uczniów z mniej licznych branż (reprezentowanych w badaniu przez mniej niż 50 uczniów) połączono w jedną kategorię („Pozostałe branże”).

Podział na obszary i branże pokazano łącznie na poniższym wykresie. Jedynie w obszarze budowlanym oraz elektryczno-energetycznym dominuje jedna branża, ale jest tak jedynie w przypadku uczniów zasadniczych szkół zawodowych. W przypadku branży elektryczno-elektroniczno-energetycznej część zawodów jest przyporządkowana do obszaru budowlanego.

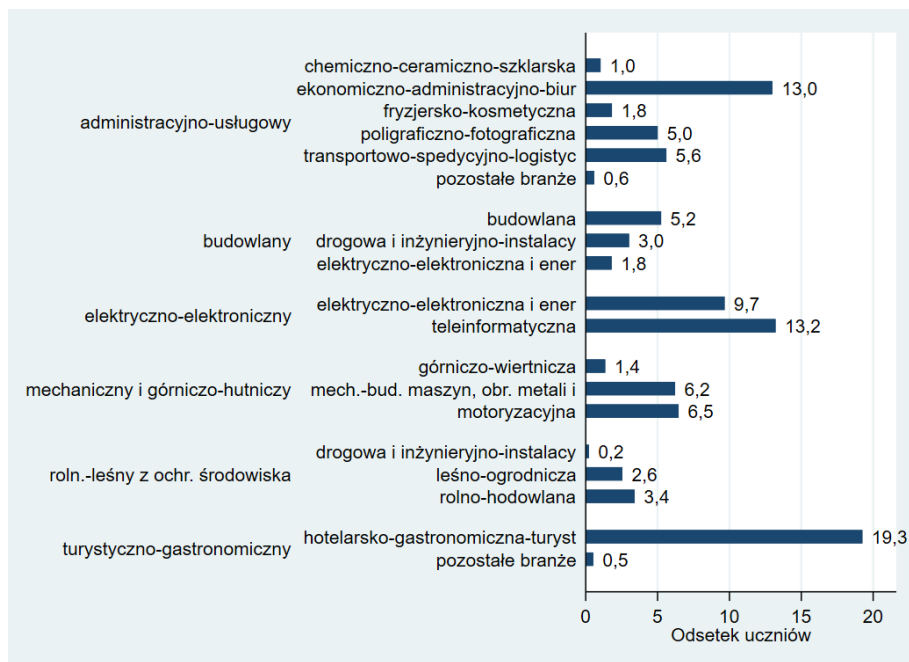
⁹ Podział ten jest zbliżony do klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego wprowadzonej rozporządzeniem z dnia 15 lutego 2019 r. w sprawie ogólnych celów i zadań kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego (Dz. U. z 2019 r. poz. 316), już po zrealizowaniu i opracowaniu danych z badania, która jest bardziej szczegółowa i wyróżnia 33 branże.

Wykres 2. Uczniowie zbadanych zasadniczych szkół zawodowych w podziale na obszary kształcenia i branże (dane w proc.) *

* Pozostałe branże to branże w których przebadano mniej niż 50 uczniów. Najliczniej reprezentowane z nich to branże poligraficzno-fotograficzna (31 uczniów), rolno-hodowlana (33 uczniów), i leśno-ogrodnicza (16 uczniów). Pierwsza z nich wchodzi w skład obszaru administracyjno-usługowego. Pozostałe 2 obszaru rolniczo-leśnego z ochroną środowiska.

Wykres 3. Uczniowie zbadanych techników w podziale na obszary kształcenia i branże (dane w proc.)

* Pozostałe branże to branże w których przebadano mniej niż 50 uczniów. Były to branże: spożywcza, włókienniczo-odzieżowa, drzewno-meblarska, artystyczno-medialna i ochrony zdrowia.

Warto też zwrócić uwagę na odsetki uczniów w poszczególnych branżach. W strukturze uczniów ostatnich klas ZSZ i techników dominuje kilka branż, w tym przede wszystkim branże: hotelarsko-gastronomiczno-turystyczna oraz ekonomiczno-administracyjno-biurowa. Zauważyć można także, że niektóre branże obejmują raczej zawody nauczane wyłącznie lub głównie w ZSZ (np. motoryzacja, budownictwo, czy też branża fryzjersko-kosmetyczna) inne zaś nauczane w technikach (teleinformatyka, branże transportowo-spedycyjno-logistyczna, czy poligraficzno-fotograficzna). Do branż o zrównoważonym udziale uczniów ZSZ i techników zaliczyć można branże: hotelarsko-gastronomiczno-turystyczną, elektryczno-elektroniczną i energetyczną oraz mechaniczną - budowy maszyn, obróbki metali i tworzyw sztucznych.

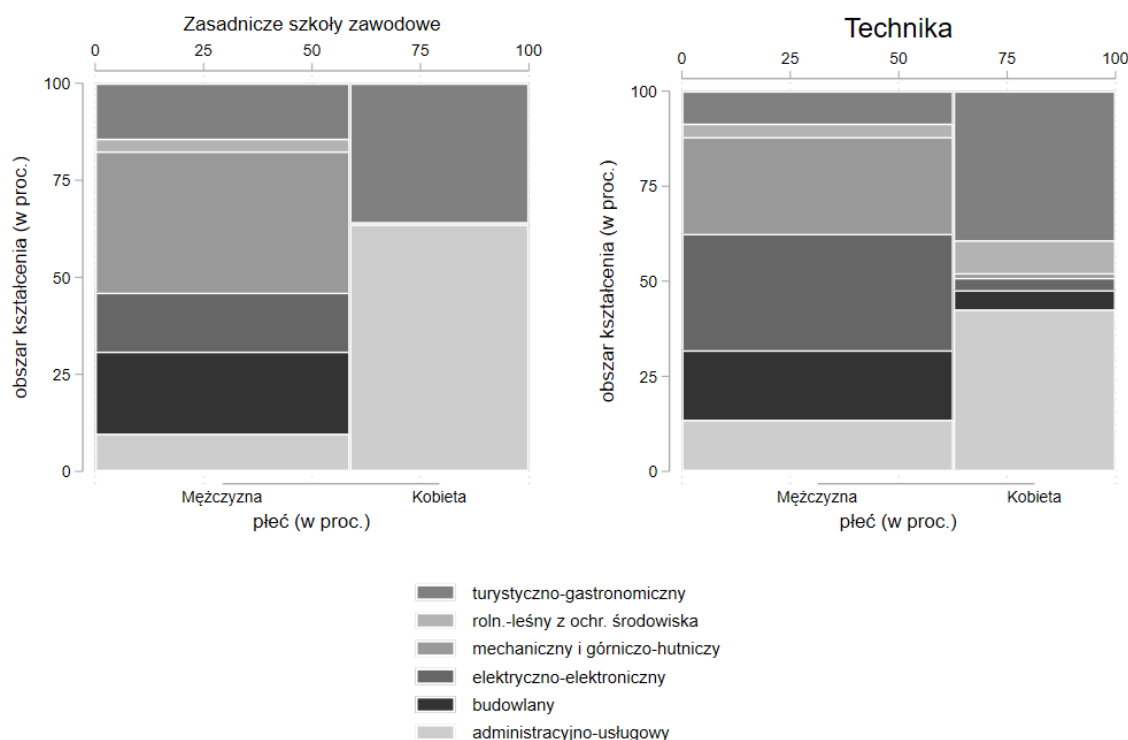
Branże o większym udziale uczniów ZSZ to branża motoryzacyjna, budowlana, fryzjersko-kosmetyczna, spożywcza i drzewno-meblarska. W zawodach z tych branż łącznie pobierało naukę niemal 53% uczniów zasadniczych szkół zawodowych. Z kolei branże o większym znaczeniu w technikach to branża teleinformatyczna, transportowo-spedycyjno-logistyczna, poligraficzno-fotograficzna, drogowa i inżynieryjno-instalacyjna oraz leśno-ogrodnicza. uczniów techników.

3.2. Charakterystyka demograficzna uczniów ostatnich klas

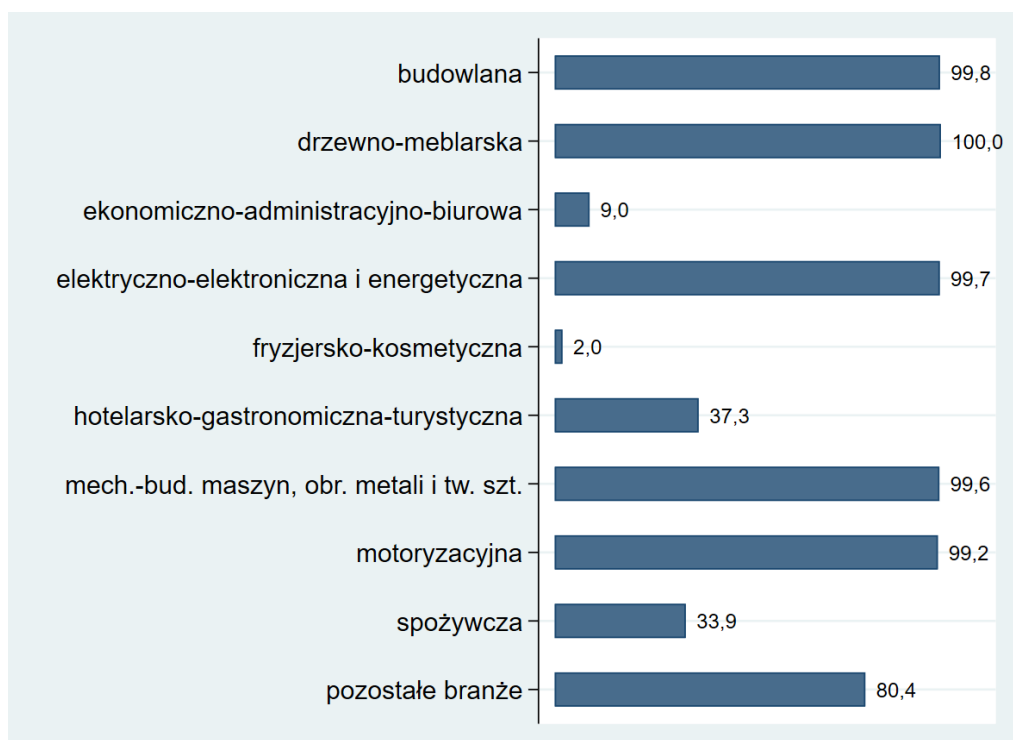
Zarówno obszary kształcenia, jak i branże są silnie zróżnicowane ze względu na płeć. Mężczyźni stanowią większość absolwentów zasadniczych szkół zawodowych (58,7%) i techników (62,6%). Realne możliwości wyboru kształcenia i wybory edukacyjne kobiet ograniczają się do mniejszej ilości obszarów i branż. Kobiety kształcą się, zwłaszcza w zasadniczych szkołach zawodowych, niemal wyłącznie w dwóch obszarach: administracyjno-usługowym i hotelarsko-gastronomicznym (wykres 3). Sytuacja jest bardziej złożona jeśli uwzględnimy podział na branże, ale także i tu w zasadniczych szkołach zawodowych wśród kobiet dominują jedynie 4 branże, w pozostałych branżach zdecydowaną większość stanowią mężczyźni. Wybory kształcenia kobiet są dużo bardziej zróżnicowane na poziomie techników. Typowo męskie są takie branże jak: mechaniczna - budowa maszyn, obróbka metali i tworzyw sztucznych, elektryczno-elektroniczna i energetyczna, motoryzacyjna czy górnictwo-wiertnicza. Udział mężczyzn w tych branżach przekracza 90% (wykres 5).

Tak duże różnice w udziałach mężczyzn i kobiet w poszczególnych branżach mają ważną konsekwencję dla analizy losów absolwentów. Wyliczając wskaźniki bardzo trudno jest rozróżnić wpływ płci i branży na dalsze losy edukacyjno-zawodowe. Np. w przypadku branży fryzjersko-kosmetycznej, w której uczą się niemal same kobiety, trudno jest oszacować potencjalne wynagrodzenie czy poziom zatrudnienia mężczyzn. Z odwrotną sytuacją mamy do czynienia w branży motoryzacyjnej.

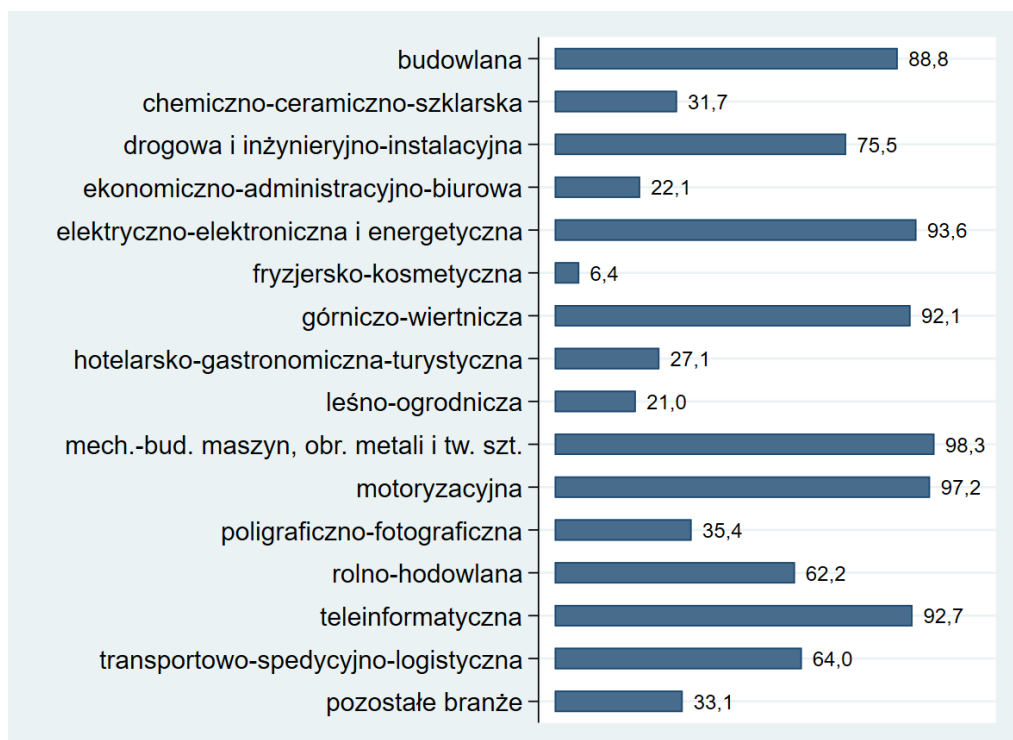
Wykres 4. Udział kobiet i mężczyzn w podziale na obszary kształcenia i rodzaj szkoły (dane w proc.)

Wykres 5. Odsetek mężczyzn wśród uczniów ostatniej klasy zasadniczych szkół zawodowych w poszczególnych branżach (dane w proc.)

Wykres 6. Odsetek mężczyzn wśród uczniów ostatniej klasy technikum w poszczególnych branżach (dane w proc.)

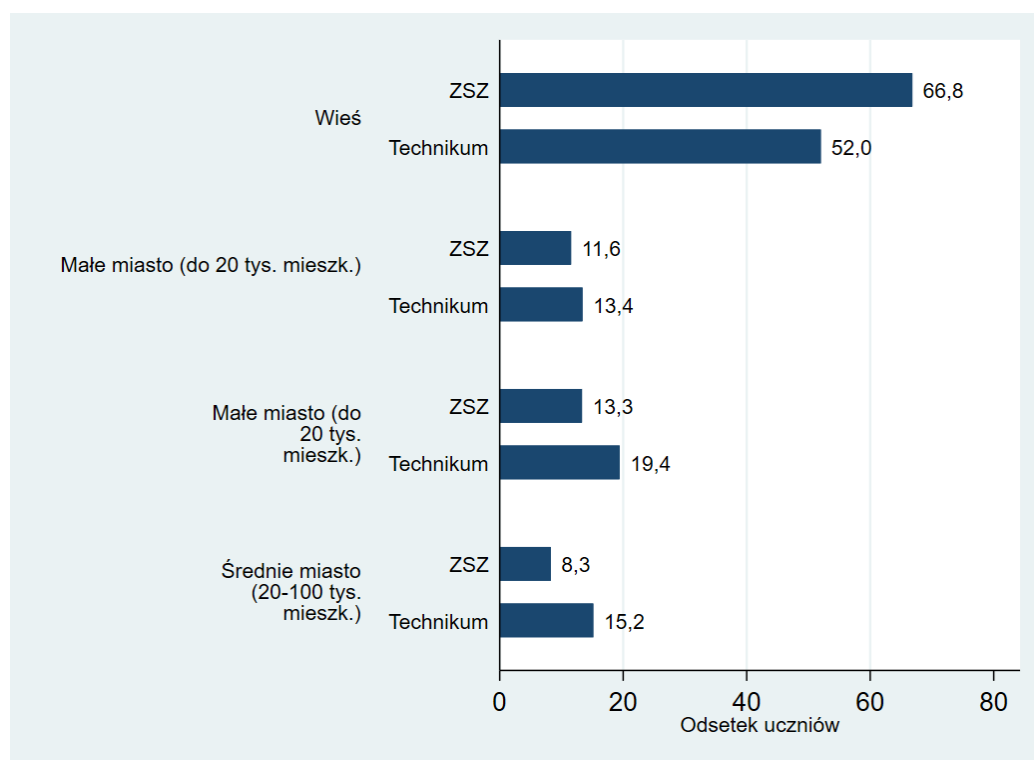

3.3. Miejsce zamieszkania uczniów

Rozmieszczenie szkół zawodowych jest zróżnicowane przestrzennie. Powoduje to, że poszczególne rodzaje szkół ponadgimnazjalnych są w innym stopniu dostępne dla uczniów. Także oferta kształcenia branżowego jest zróżnicowana terytorialnie ze względu na obszary kształcenia i branże. Badania realizowane na próbach losowych nie są w stanie w pełni odzwierciedlić tego zróżnicowania i lepszym źródłem danych umożliwiającym tego rodzaju różnice są dane administracyjne.

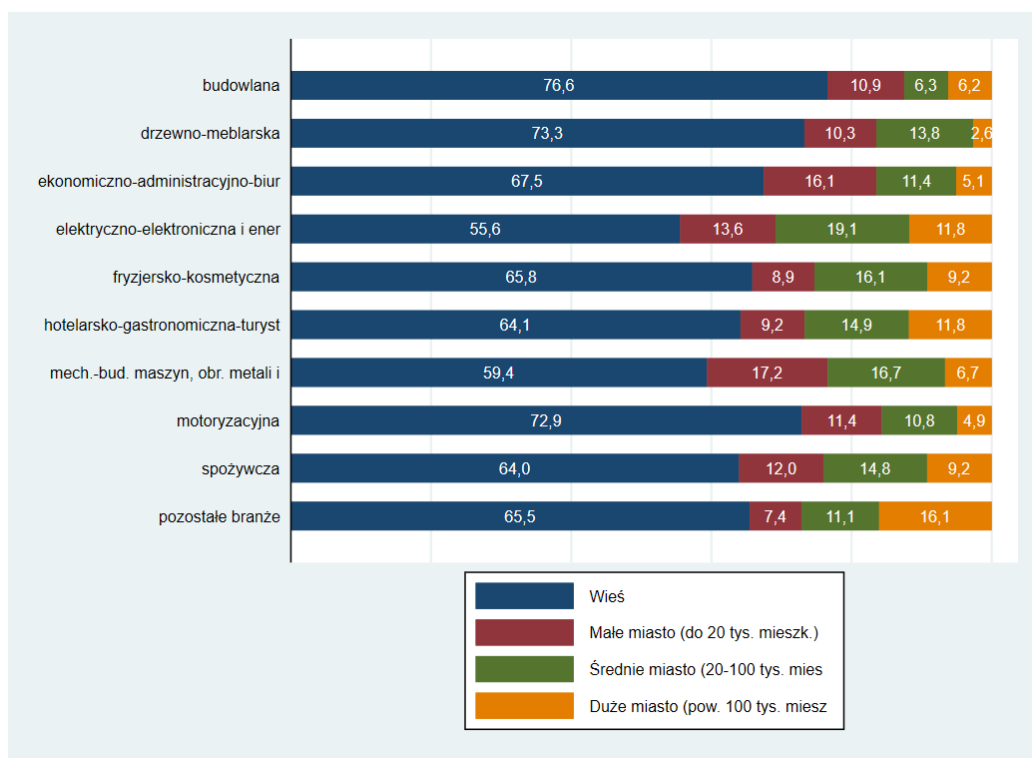
Zmienną powiązaną z dostępnością przestrzenną szkół, a niedostępną w danych Systemu Informacji Oświatowej jest miejsce zamieszkania ucznia. Informacja ta, która może być różna od lokalizacji szkoły, jest potencjalnie ważnym wskaźnikiem wpływającym na decyzje edukacyjne i zawodowe absolwentów. Pod tym względem widoczne są istotne różnice między uczniami poszczególnych rodzajów szkół (wykres 6). Większość uczniów szkół zawodowych mieszka na terenach wiejskich. W miastach zamieszkuje blisko połowa (48%) uczniów techników i 33% uczniów zasadniczych szkół zawodowych.

Wykres 7. Uczniowie zasadniczych szkół zawodowych i techników w podziale na kategorie wielkości miejscowości zamieszkania (dane w proc.)

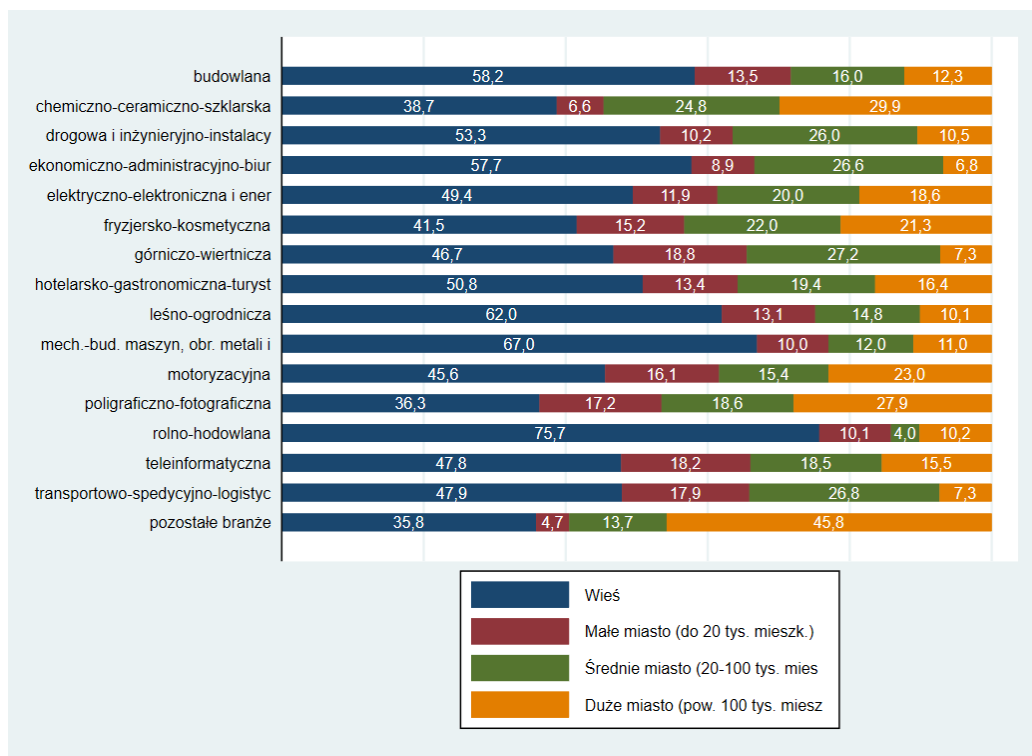

Wielkość miejscowości zamieszkania wiąże się z podziałem na branże. W przypadku techników (wykres 8) wyróżnia się branża poligraficzno-fotograficzna, gdzie większość uczniów mieszka w dużych miastach oraz rolno-hodowlana, gdzie niemal wszyscy uczniowie mieszkają na terenach wiejskich. Inne branże, w których uczy się najwięcej uczniów techników mieszkających na terenach wiejskich to branża grupująca zawody mechaniczne - budowy maszyn, obróbki metali i tworzyw sztucznych i branża leśno-ogrodnicza. Pod względem wielkości miejscowości zamieszkania uczniów mniej zróżnicowane są branże w zasadniczych szkołach zawodowych (wykres 7)

Wykres 8. Uczniowie zasadniczych szkół zawodowych w podziale na branże i kategorie wielkości miejscowości zamieszkania (dane w proc.)

Wykres 9. Uczniowie techników w podziale na branże i kategorie wielkości miejscowości zamieszkania (dane w proc.)

3.4. Poziom zamożności i kapitał kulturowy gospodarstw domowych uczniów

Wiele badań podkreśla, że na decyzje edukacyjne i kariery zawodowe wpływa zamożność gospodarstwa domowego i szerzej rozumiany kapitał ekonomiczny i kulturowy domu rodzinnego uczniów. Lepsze zasoby kapitałów: ekonomicznego i kulturowego sprzyjają rozwijaniu umiejętności uczniów oraz korzystaniu z dodatkowej oferty edukacyjnej, a gorsza sytuacja ekonomiczna gospodarstwa zazwyczaj sprzyja wcześniejszemu wchodzeniu na rynek pracy. Uczniowie pochodzący z bardziej zasobnych gospodarstw domowych mogą w większym stopniu liczyć na wsparcie rodziców w trakcie dalszej nauki i mniejszą wagę przypisywać do ewentualnych porażek na studiach – częściej podejmują więc ryzyko kontynuowania nauki. Na kontynuowanie nauki wpływają też oczekiwania i aspiracje rodziców.

Wykorzystany w badaniu kwestionariusz ankiety zawierał pytania dotyczące różnych aspektów zamożności i kapitału kulturowego domu rodzinnego ucznia, które umożliwiają dość dokładne prześledzenie różnic między uczniami ostatnich klas szkół zawodowych.

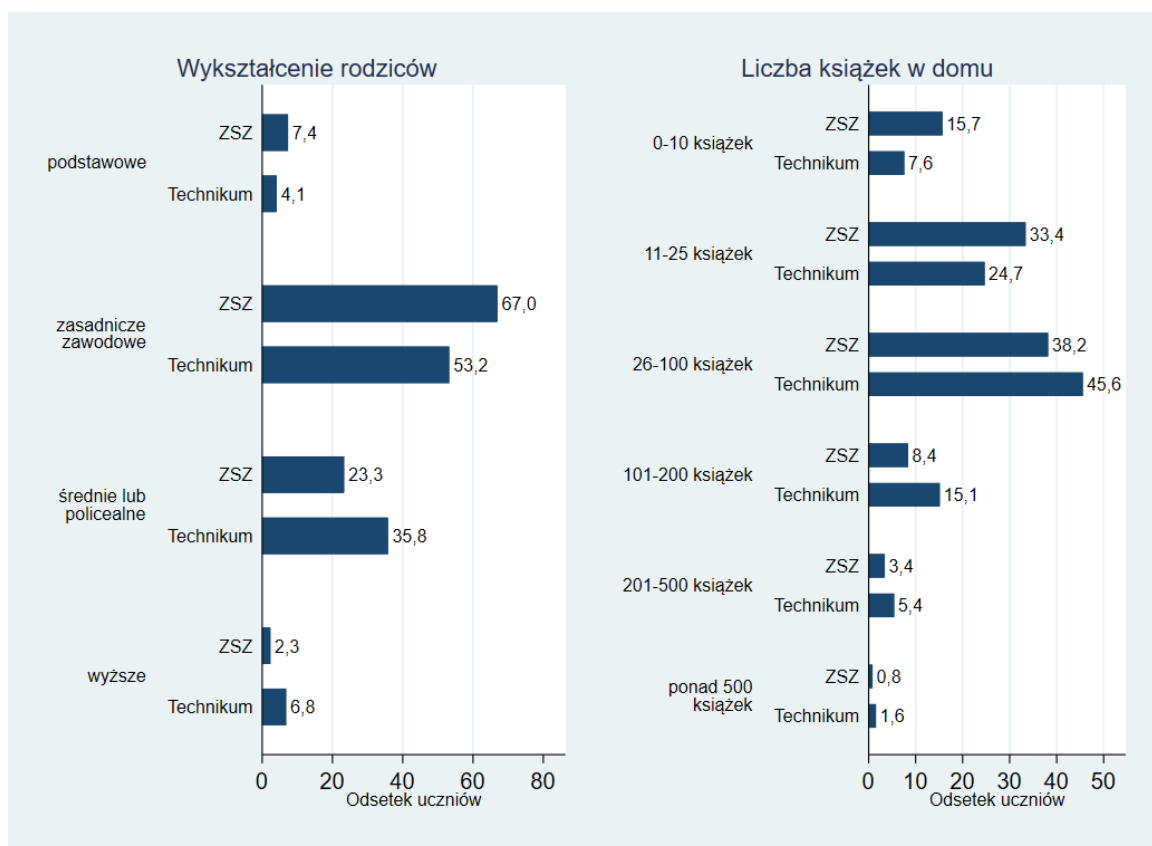
Podstawowym wskaźnikiem kapitału kulturowego jest wykształcenie rodziców. Wiele badań wskazuje na zależność między poziomem wykształcenia, a rodzajem wybieranej szkoły. Dzieci osób z niższym poziomem wykształcenia częściej zostają uczniami ZSZ. W analizowanych danych widoczne są także różnice między uczniami ZSZ i techników. Zdecydowana większość rodziców uczniów ZSZ miało wykształcenie co najwyżej zasadnicze zawodowe, jedynie 2% uczniów miało przynajmniej jednego rodzica z wykształceniem wyższym (wykres 9). Wśród uczniów techników, mniej jest uczniów, którzy mają rodziców z wykształceniem co najwyżej zasadniczym zawodowym, nieco więcej jest też uczniów, którzy mają rodzica z wykształceniem wyższym. Zależności te są zbieżne z wynikami innych polskich badań¹⁰.

Innym często wykorzystywanym wskaźnikiem kapitału kulturowego jest deklarowana liczba książek w domu¹¹. Największa grupa badanych deklaruowała posiadanie w domu od 26 do 100 książek, a ponad jedna czwarta od 11 do 25 książek (wykres 9). Także i tu zauważyć można różnice między deklaracjami uczniów ZSZ i techników. Uczniowie ZSZ częściej wskazywali na posiadanie do 25 książek zaś uczniowie technikum na posiadanie ponad 25 książek, co może wskazywać na przeciętnie wyższy poziom kapitału kulturowego w rodzinach uczniów kształcących się w technikach.

¹⁰ Zob np. Społeczeństwo w drodze do wiedzy. Raport o stanie edukacji 2010. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, 2011, str. 209-211.

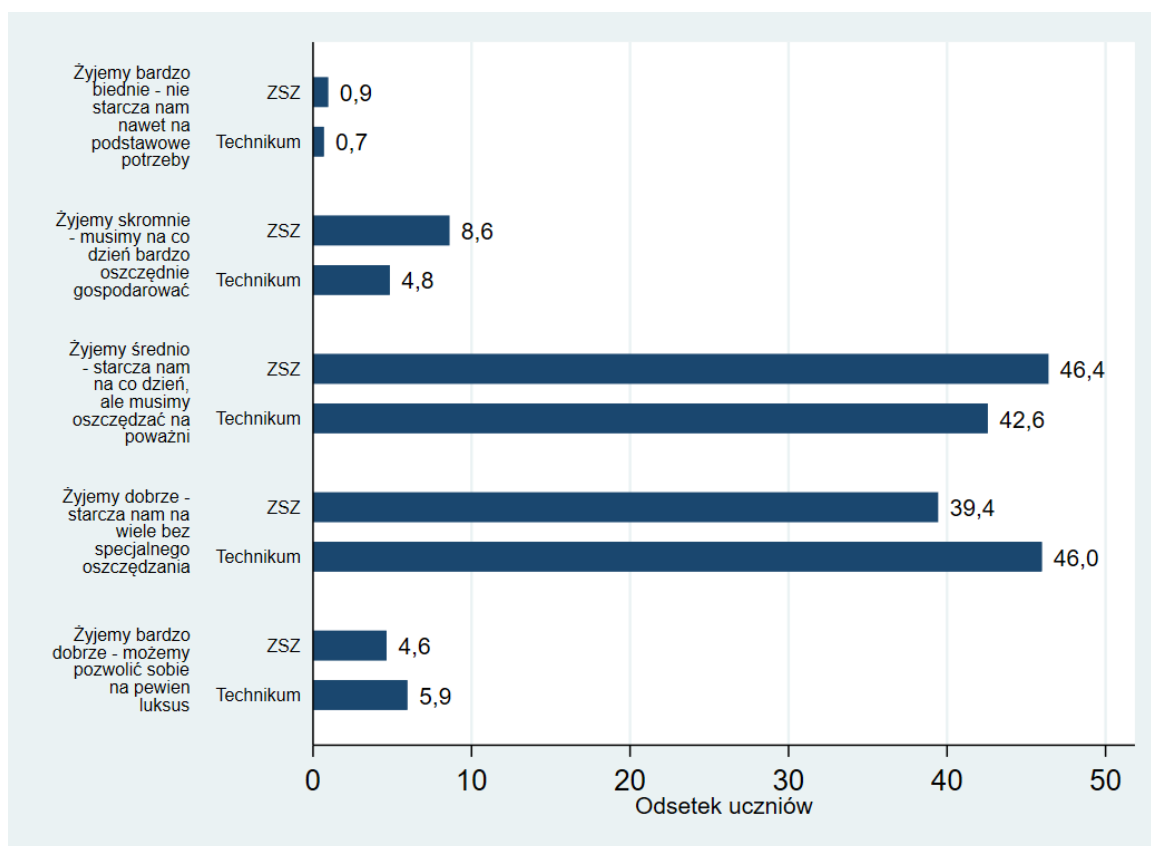
¹¹ Liczba książek w domu jest często wykorzystywanym wskaźnikiem obiektywnego kapitału kulturowego, który obok kapitału ekonomicznego czy wykształcenia rodziców, sprzyja odtwarzaniu się hierarchii społecznej. Zob. zwłaszcza Pierre Bourdieu, Jean-Claude Passeron, Reprodukacja. Elementy teorii systemu nauczania, PWN, Warszawa 1990.

Wykres 10. Wykształcenie rodziców (najwyższy poziom matki i ojca) oraz deklarowana liczba książek w domu rodzinnym w podziale na rodzaj szkoły (dane w proc.)

Kolejny wskaźnik odnosi się bezpośrednio do kapitału ekonomicznego. Pod koniec nauki w szkole ponadgimnazjalnej zdecydowana większość respondentów mieszka jeszcze z rodzicami, więc odpowiedzi uczniów opisują sytuację w ich domu rodzinnym. Respondenci zapytani wprost o ocenę sytuacji swojego gospodarstwa domowego wskazali, że sytuacja jest najczęściej przeciętna lub dobra. Życie skromnie lub bardzo biednie zadeklarowało niespełna 7% respondentów, a do bardzo dobrej sytuacji ekonomicznej przyznaje się niemal 6% badanych. Różnice w deklarowanym poziomie życia pomiędzy uczniami ZSZ i techników są nieznaczne (wykres 10). Uczniowie ZSZ nieco częściej niż techników deklarują przeciętną, trudną i bardzo trudną sytuację ekonomiczną swoich gospodarstw domowych. Z kolei uczniowie techników częściej określają tę sytuację jako dobrą lub bardzo dobrą.

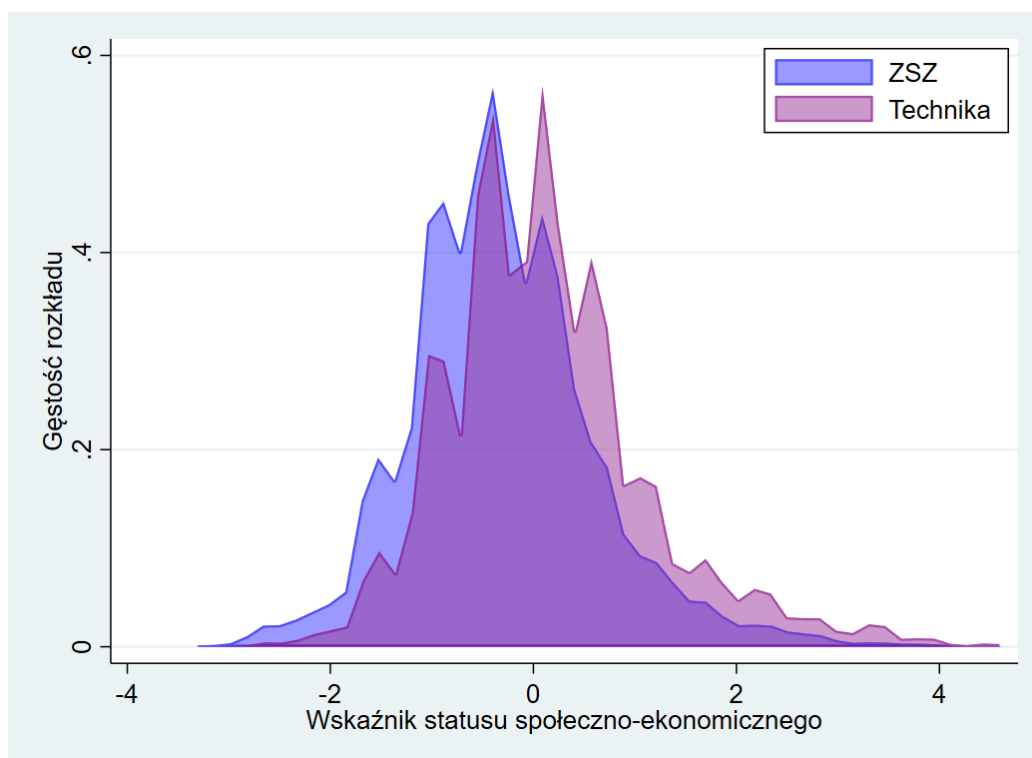
Wykres 11. Poziom zamożności gospodarstw domowych uczniów zasadniczych szkół zawodowych i techników (dane w proc.)

Respondentów poproszono również o zadeklarowanie czy, ktoś z ich domowników jest właścicielem gospodarstwa rolnego. Sytuacja taka nieco częściej ma miejsce wśród uczniów ZSZ (29,6%) niż wśród uczniów techników (24,1%), co jest zrozumiałe ze względu na różnice między uczniami wynikające z rodzaju miejsca zamieszkania. Uczniowie ZSZ nieco częściej niż uczniowie techników mieszkają z właścicielami gospodarstw rolnych o powierzchni do 1 hektara przeliczeniowego (22,2% vs. 13,3%), a nieco rzadziej z właścicielami gospodarstw o powierzchni od 11 do 50 hektarów przeliczeniowych (21,1% vs. 27,0%).

Wykorzystując trzy powyższe zmienne wyliczono syntetyczny wskaźnik statusu społeczno-ekonomicznego. Wykorzystano do tego celu pierwszy komponent z analizy głównych składowych, który tłumaczy niemal 44% wariacji trzech omówionych wskaźników. Im wyższe wartości przyjmuje powstały w ten sposób indeks SES tym wyższy status społeczno-ekonomiczny domu rodzinnego ucznia. Wśród wszystkich badanych indeks ten przyjmuje średnio wartość 0 i odchylenie standardowe 1. Rodzaj szkoły tłumaczy ok. 4,5% zróżnicowania tego wskaźnika. Średni SES wśród uczniów ZSZ był niższy (-0,30) niż wśród uczniów techników (0,13), ale dla znacznej części uczniów ZSZ i techników przyjmuje on podobne wartości, co ilustruje poniższy wykres. Warto dodać, że w ramach zasadniczych szkół zawodowych i techników, różnice w średniej wartości tego wskaźnika są niewielkie: podział na branże tłumaczy ok. 1,4% zróżnicowania w przypadku zasadniczych szkół zawodowych i ok. 1,9% zróżnicowania w technikach.

Wykres 12. Zróżnicowanie poziomu statusu społeczno-ekonomicznego uczniów zasadniczych szkół i techników (dane w proc.)

3.4.1. Doświadczenia edukacyjne przed rozpoczęciem nauki

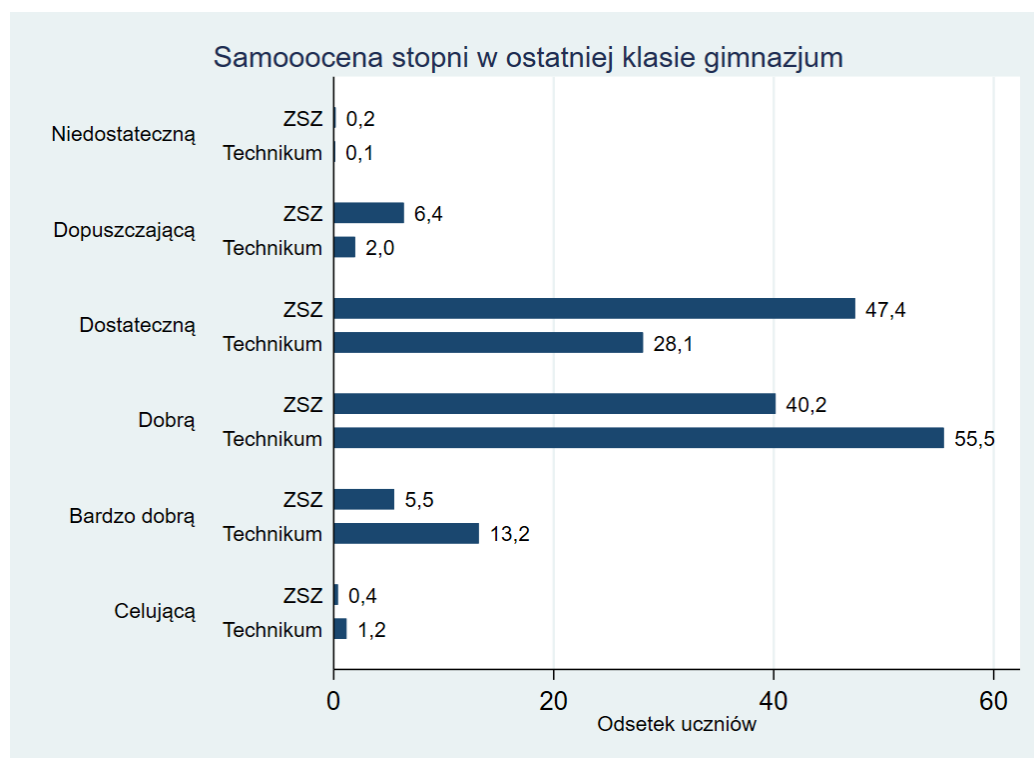
3.4.2. Samoocena w gimnazjum

Do ważnych czynników kształtujących wybory edukacyjne zaliczają się umiejętności i oceny uczniów pod koniec nauki w gimnazjum. Wiele dotychczasowych badań podkreśla znaczenie tego czynnika w wyborze szkoły ponadgimnazjalnej, wskazując przede wszystkim na niski poziom umiejętności uczniów zasadniczych szkół zawodowych¹².

Badanych uczniów zapytano o stopnie uzyskiwane w ostatniej klasie gimnazjum i ocenę jaką by sobie wystawili. Samoocena uczniów zasadniczych szkół zawodowych i techników istotnie się różni. Uczniowie techników znacznie lepiej oceniają swoje umiejętności pod koniec nauki w gimnazjum.

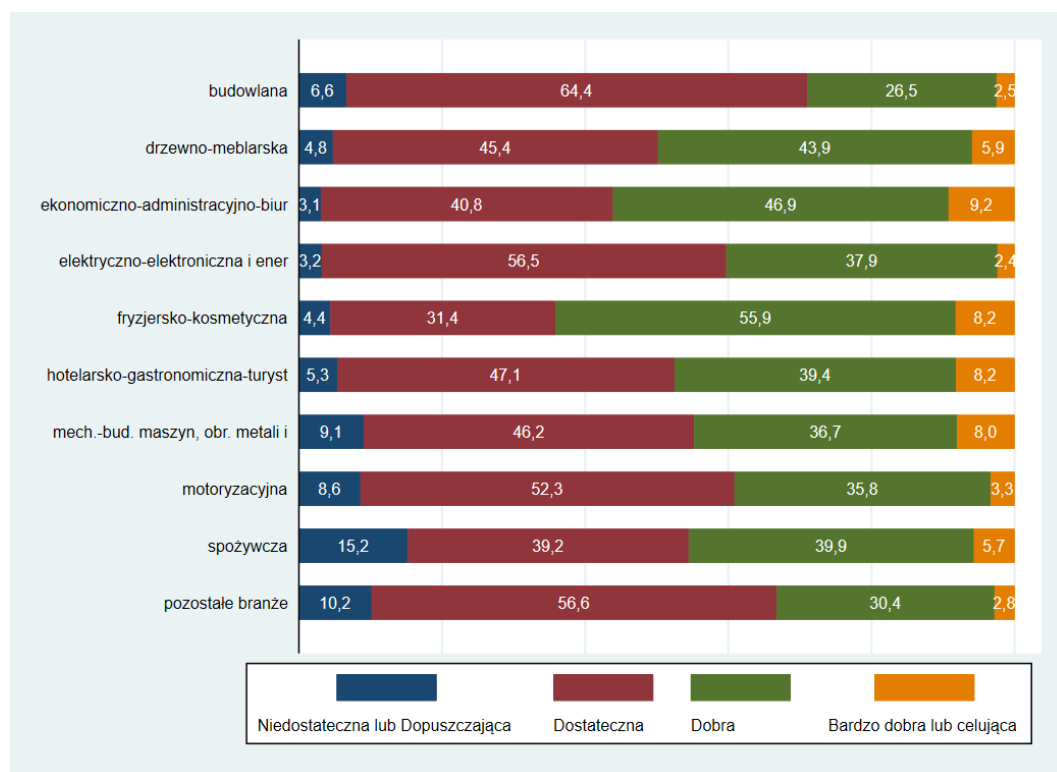
¹² Zob np. omówienie wyników badania umiejętności uczniów pierwszych klas szkół ponadgimnazjalnych w badaniu PISA 2012 (M. Federowicz (red.): Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów OECD PISA. Wyniki badania 2012. Warszawa: Instytut Filozofii i Socjologii PAN) oraz wnioski dotyczące różnic umiejętności osób młodych w Polsce w polskim raporcie z badania PIAAC: M. Rynko (red.), Umiejętności Polaków – wyniki Międzynarodowego Badania Kompetencji Osób Dorosłych (PIAAC). Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, 2013.

Wykres 13. Samoocena umiejętności pod koniec gimnazjum: Odsetki odpowiedzi uczniów na pytanie: Biorąc pod uwagę stopnie, jakie uzyskał(a) Pan(i) w ostatniej klasie gimnazjum, jakim/jaką był(a) Pan(i) uczniem/uczennicą? Jaką wystawił(a)by Pan(i) sobie ocenę? (dane w proc.)

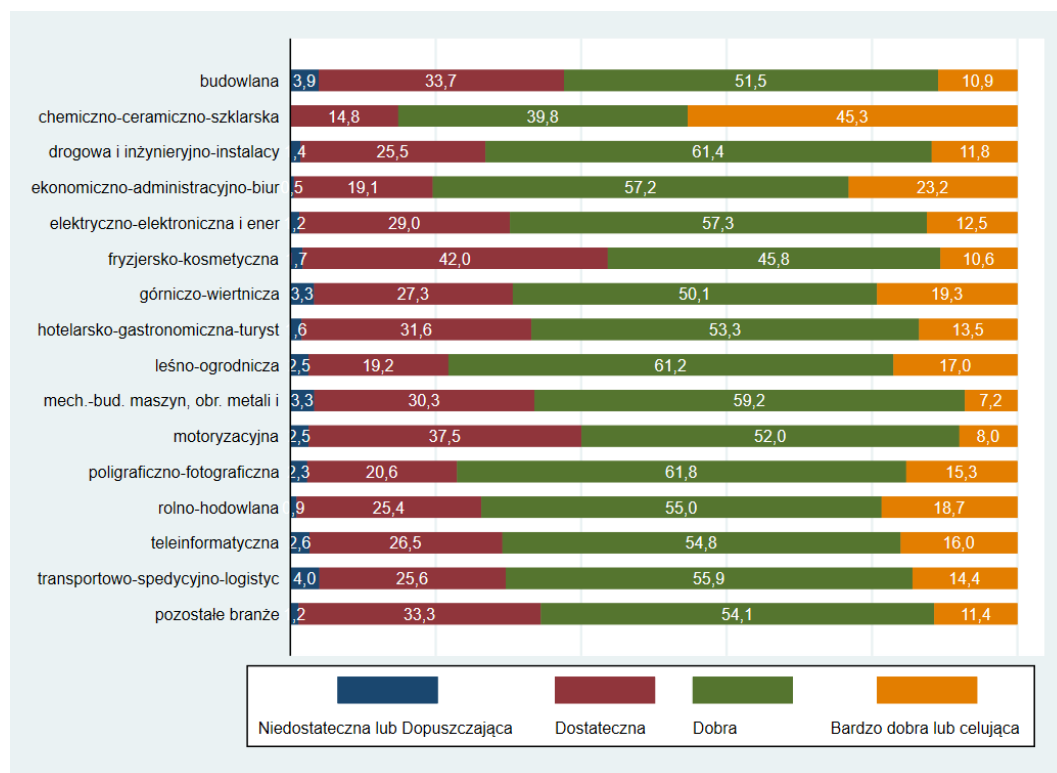

Wyliczona z powyższych danych średnia wynosi 3,4 dla zasadniczych szkół zawodowych i 3,8 dla techników. Poszczególne branże różnią się nieznacznie pod tym względem (wykres 13 i 14). W zasadniczych szkołach zawodowych podział na branże wyjaśnia ok. 4,5% zróżnicowania ocen uczniów: w technikach jest to zaledwie 2,5% zróżnicowania. W technikach wyróżnia się branża chemiczno-ceramiczno-szklarska, gdzie zaobserwować można wyższe odsetki osób z dobrymi ocenami.

Wykres 14. Samoocena umiejętności uczniów ZSZ pod koniec gimnazjum w podziale na branże (dane w proc.)

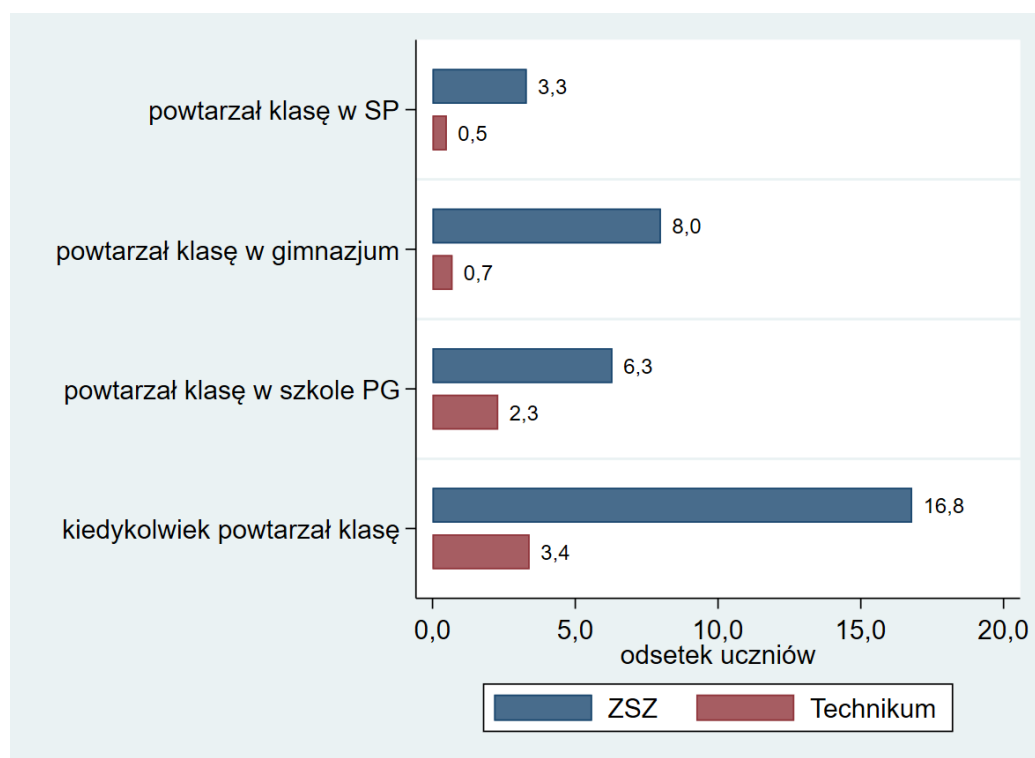
Wykres 15. Samoocena umiejętności uczniów technikum pod koniec gimnazjum w podziale na branże (dane w proc.)

3.4.3. Powtarzanie klasy i wiek uczniów

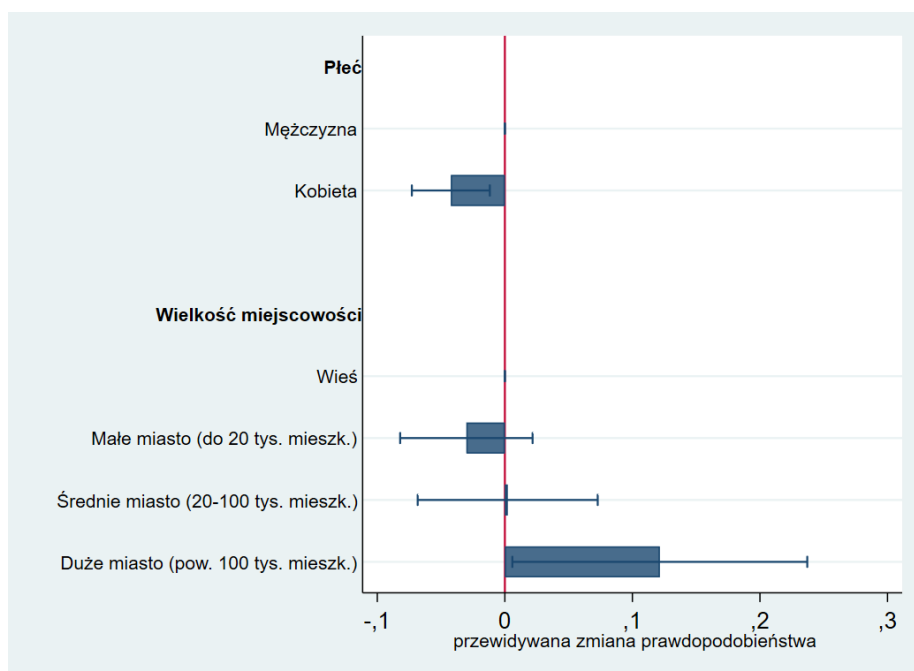
Kolejnym istotnym wskaźnikiem ilustrującym wcześniejsze doświadczenia edukacyjne uczniów jest powtarzanie klasy. Znaczna część, bo aż 11,2% uczniów ostatnich klas zasadniczych szkół zawodowych ma za sobą doświadczenie powtarzania klasy w szkole podstawowej lub gimnazjum. W technikach takich uczniów jest zaledwie 1,1%. Uczniom szkół zasadniczych relatywnie częściej zdarza się też powtarzać klasę w szkole ponadgimnazjalnej niż uczniom techników (odpowiednio 6,3% i 2,3%). Łącznie odsetek uczniów, którzy mają wydłużony okres edukacji ze względu na powtarzanie klasy wynosi 16,8% w zasadniczych szkołach zawodowych i 3,4% w technikum.

Wykres 16. Częstość powtarzania klasy przez uczniów zasadniczych szkół zawodowych i techników (jako proc. ogółu uczniów danego rodzaju szkoły) (dane w proc.)

Powtarzanie klasy w szkole podstawowej lub gimnazjum wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych jest częstsze wśród mężczyzn (12,9%) niż wśród kobiet (8,7%). Podobna prawidłowość jest widoczna także w przypadku powtarzania klasy w szkole ponadgimnazjalnej: odpowiednio 7,7% i 4,3% uczniów. Odsetek powtarzających klasę w miastach powyżej 100 tys. wśród uczniów ZSZ z miast pow. 100 tys. mieszkańców wyniósł 22,6% w porównaniu z 10,5% wśród mieszkających na wsi. (w technikach było to odpowiednio 1,4% oraz 0,9%). Zarówno w zasadniczych szkołach zawodowych i technikach, różnice między branżami są niewielkie.

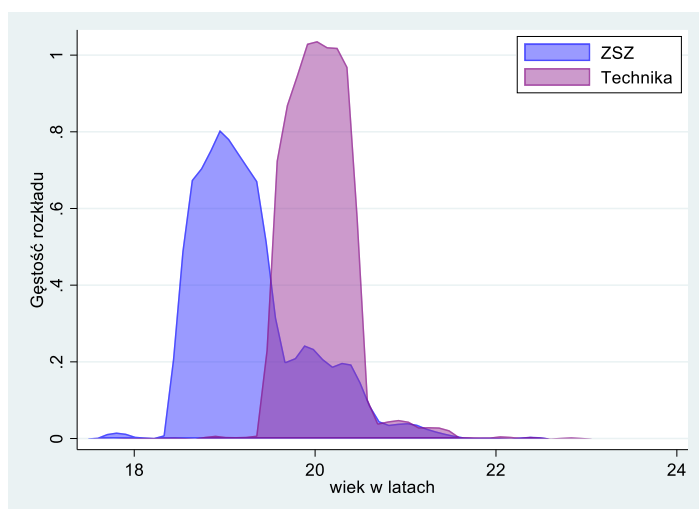
Wykres 17. Wpływ płci i miejsca zamieszkania na powtarzanie klasy w szkole podstawowej lub gimnazjum wśród uczniów ZSZ – średnie efekty brzegowe z regresji logistycznej

* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywanych zmian prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

Różnice związane z powtarzaniem klasy są odzwierciedlone w wieku uczniów w ostatniej klasie szkoły ponadgimnazjalnej. Wprawdzie nauka w technikum trwa dłużej, to spora część uczniów ZSZ kończy naukę w podobnym wieku, a nawet później niż absolwenci techników. W dużej mierze jest to efekt powtarzania klasy. Relatywnie częstym zjawiskiem są też zmiany szkoły ponadgimnazjalnej. Aż 11,2% uczniów ZSZ i 4,7% uczniów techników po ukończeniu nauki w gimnazjum miało za sobą epizod nauki w innej szkole – przenoszenie się do innej szkoły nie wiąże się jednak z powtarzaniem klasy.

Wykres 18. Szacowany wiek uczniów w czerwcu 2017 r.

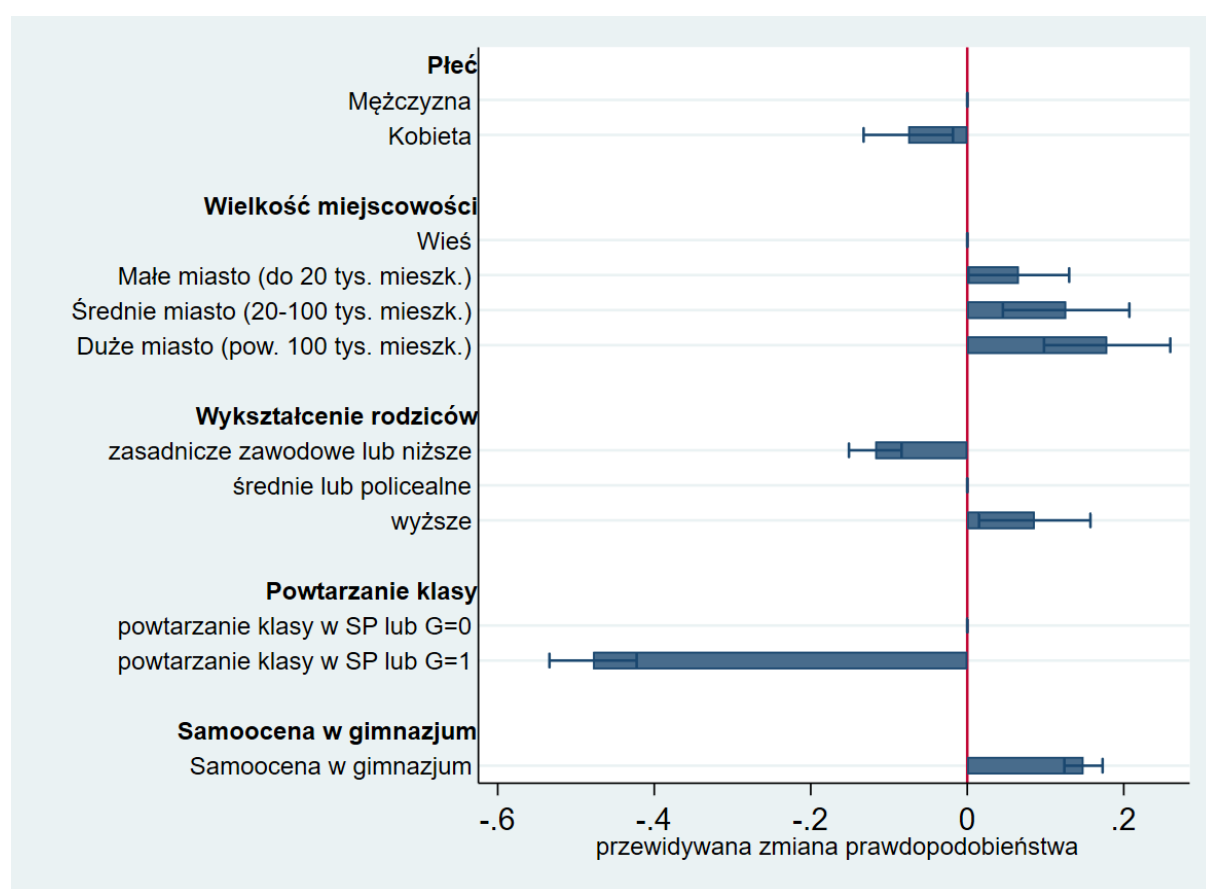

3.5. Uwarunkowania wyboru rodzaju szkoły

Jakie zależności korelacyjne zachodzą między analizowanymi dotychczas cechami społeczno-demograficznymi oraz edukacyjnymi respondentów? Czym różnią się absolwenci zasadniczych szkół zawodowych i techników? Odpowiedzi na te pytania dostarczają wyniki poniższych analiz.

Poniżej przedstawiono wyniki regresji logistycznej, w której zmienną wyjaśnianą jest rodzaj ukończonej szkoły. Przedstawione wyniki przedstawiają uśrednioną różnicę w prawdopodobieństwach wynikającą z danej zmiennej, np. w podanych wynikach bycie kobietą, porównywalną pod względem innych charakterystyk uwzględnionych w modelu zmniejsza prawdopodobieństwo uczęszczania do techników o ok 7%. Taki sposób przedstawienia wyników, umożliwia ocenę zarówno kierunku efektu jak i porównanie jego wielkości z efektami innych zmiennych.

Wykres 19. Czynniki wpływające na wybór nauki w technikum (w porównaniu z wyborem zasadniczej szkoły zawodowej) – średnie efekty brzegowe z regresji logistycznej

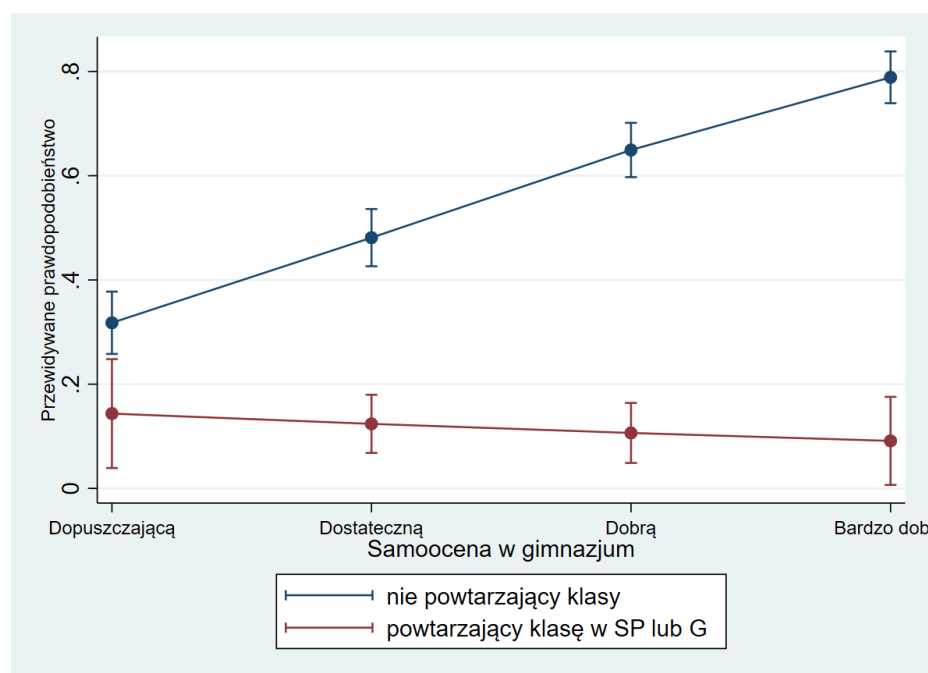
* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywanych zmian prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

Najważniejszym czynnikiem odróżniających uczniów techników i zasadniczych szkół zawodowych jest powtarzanie klasy. Zmniejsza ono prawdopodobieństwo uczęszczania do technikum o 50%. Znaczenie mają także oceny: lepsza ocena (np. dobra w porównaniu z dostateczną), zwiększa prawdopodobieństwo uczęszczania do technikum o ok. 17%. Kolejną w kolejności ważną zmienną jest status społeczno-ekonomiczny rodziny ucznia (w modelu mierzony wykształceniem rodziców).

Uczniowie o podobnych charakterystykach różniący się jedynie pod względem wykształcenia rodziców, mają różne szanse trafienia do technikum i zasadniczej szkoły zawodowej: wykształcenie zasadnicze zawodowe lub niższe rodziców zmniejsza szanse trafienia do technikum, a posiadanie przynajmniej jednego rodzica z wykształceniem wyższym zwiększa to prawdopodobieństwo. Większe szanse na naukę w technikum mają uczniowie mieszkający w miastach.

Oceny uczniów są związane z wyborem rodzaju szkoły w inny sposób dla uczniów powtarzających klasę i niepowtarzających klasy. W przypadku osób, którym zdarzyło się powtórzyć klasę deklarowana samoocena nie ma znaczenia: osoby oceniające swoje umiejętności jako dopuszczające i bardzo dobre mają podobne prawdopodobieństwo trafienia do technikum. Wśród osób niepowtarzających klasy, prawdopodobieństwo wyboru technikum rośnie wraz z poziomem deklarowanych umiejętności. Zależność tę ilustruje poniższy wykres. Warto też zauważyć, że prawdopodobieństwo trafienia do technikum (przy kontroli wszystkich innych zmiennych w modelu) zmienia się liniowo: uczeń oceniający swoje umiejętności na ocenę dostateczną ma 50% prawdopodobieństwo wyboru technikum, dla ucznia piątkowego prawdopodobieństwo wynosi już 80%.

Wykres 20. Przewidywane prawdopodobieństwo nauki w technikum w zależności od samooceny ucznia oraz powtarzania klasy

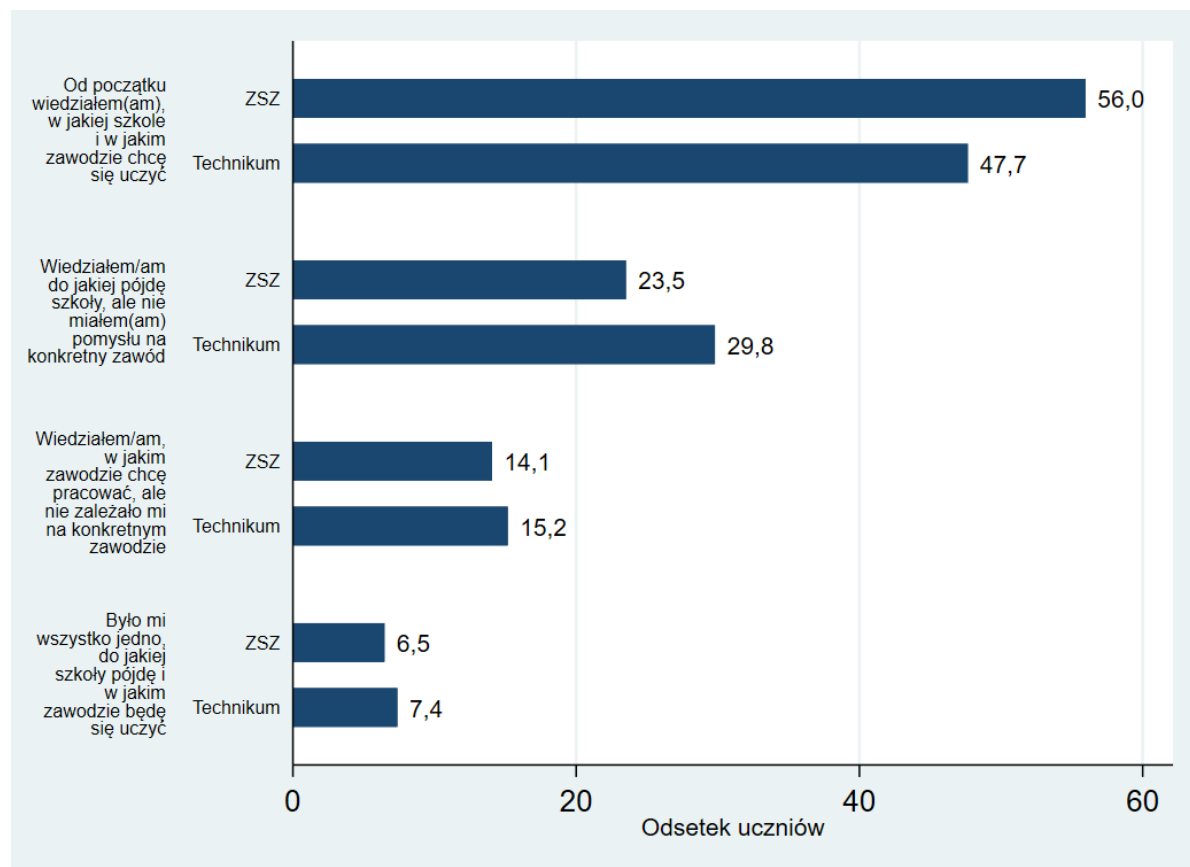
* Rysunek pokazuje wartości prawdopodobieństwa dla konkretnych wartości zmiennych, przy kontroli wpływu pozostałych zmiennych w modelu.

3.6. Motywacje wyboru szkoły i zawodu

3.6.1. Planowanie wyboru szkoły ponadgimnazjalnej

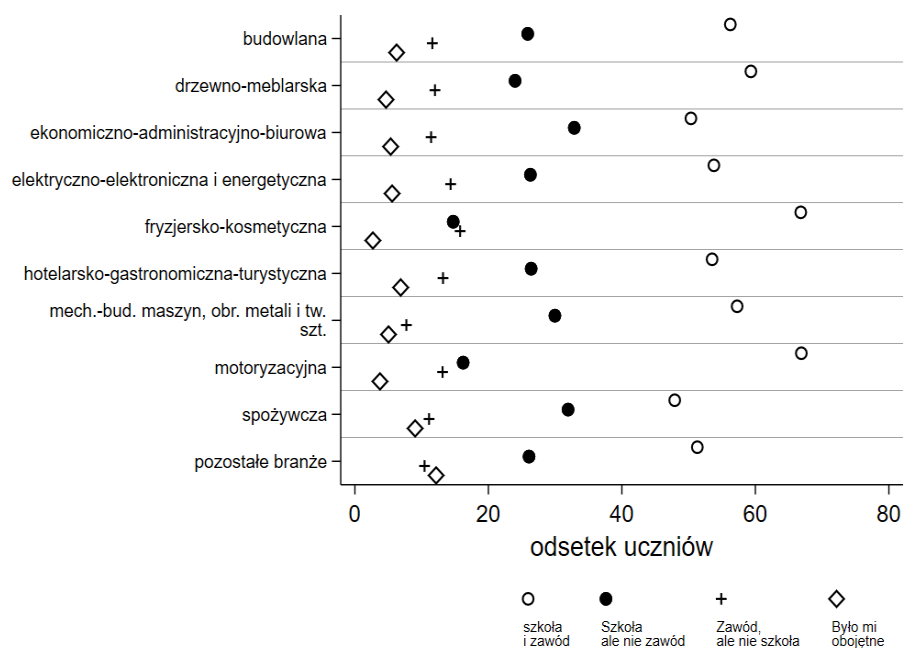
Zdecydowana większość uczniów stwierdziła, że wybór szkoły, w której pobiera naukę był wyborem przemyślanym i zaplanowanym. Nieco częściej deklaracje planowanego i przemyślanego wyboru szkoły wyrażają uczniowie ZSZ niż techników. Bardziej sprecyzowane plany mieli częściej uczniowie ZSZ niż uczniowie techników. Większość uczniów twierdzi, że od początku wiedziała w jakim zawodzie i w jakiej szkole chce się uczyć. Więcej takich uczniów jest w zasadniczych szkołach zawodowych. Wśród pozostałych uczniów, większe znaczenie ma szkoła niż zawód – takie przypadki są częstsze wśród uczniów techników. Jedynie 6-7% uczniów twierdzi, że było im wszystko jedno w jakim zawodzie i jakiej szkole będą się uczyć. Warto także zwrócić uwagę, na relatywnie niewielką rolę, jaką w decyzjach edukacyjnych odgrywa sam zawód – odzwierciedla to, jak się wydaje fakt, że w wyborach edukacyjnych duże znaczenie ma lokalna oferta edukacyjna.

Wykres 21. Deklaracje uczniów ZSZ i technikum dotyczące wyboru szkoły (dane w proc.)

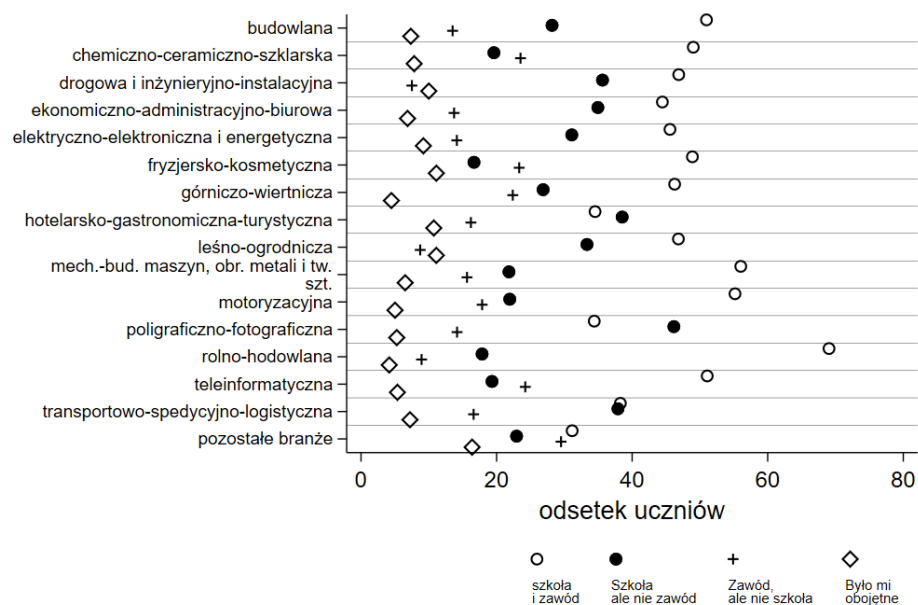
W zasadniczych szkołach zawodowych widoczne są tylko niewielkie różnice między poszczególnymi branżami, a większość uczniów (50-60%) twierdzi, że od początku wiedziała w jakiej szkole i jakiego zawodu chce się uczyć: wyróżnia się pod tym względem branża motoryzacyjna i fryzjersko-kosmetyczna.

Wykres 22. Deklaracje uczniów ZSZ dotyczące wyboru szkoły i zawodu w podziale na branże (dane w proc.)

Zróźnicowanie jest dużo większe wśród uczniów techników. Wprawdzie w większości branż najwięcej uczniów twierdzi, że wiedziało jaki zawód i jaką szkołę chce wybrać, ale znacznie częstsze niż w zasadniczych szkołach były przypadki, że uczniowie w pierwszej kolejności decydowali się na szkołę, a nie na konkretny zawód. Wyróżniają się pod tym względem branża poligraficzna i hotelarsko-gastronomiczna. Warto pamiętać, że uczniowie techników częściej mieszkają w miastach i mają większe możliwości wyboru.

Wykres 23. Deklaracje uczniów techników dotyczące wyboru szkoły i zawodu w podziale branże (dane w proc.)

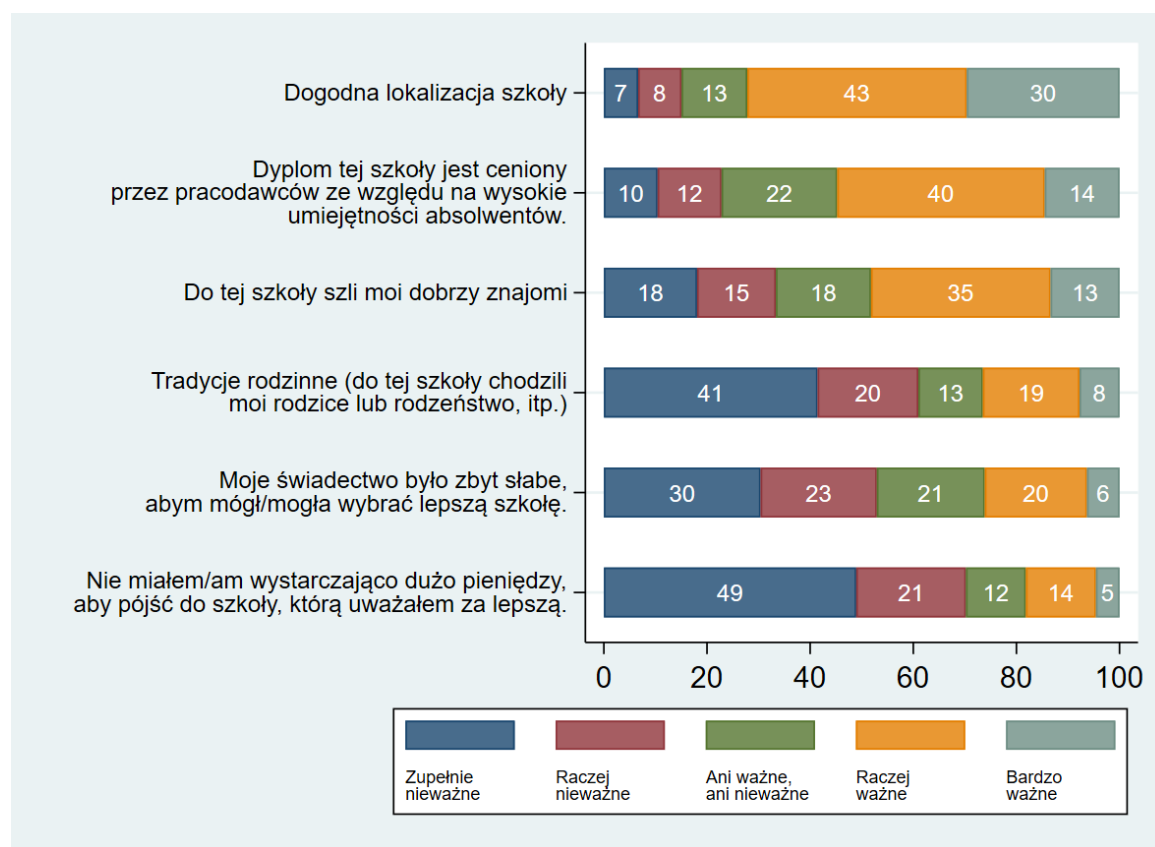

3.7. Motywy wyboru szkoły

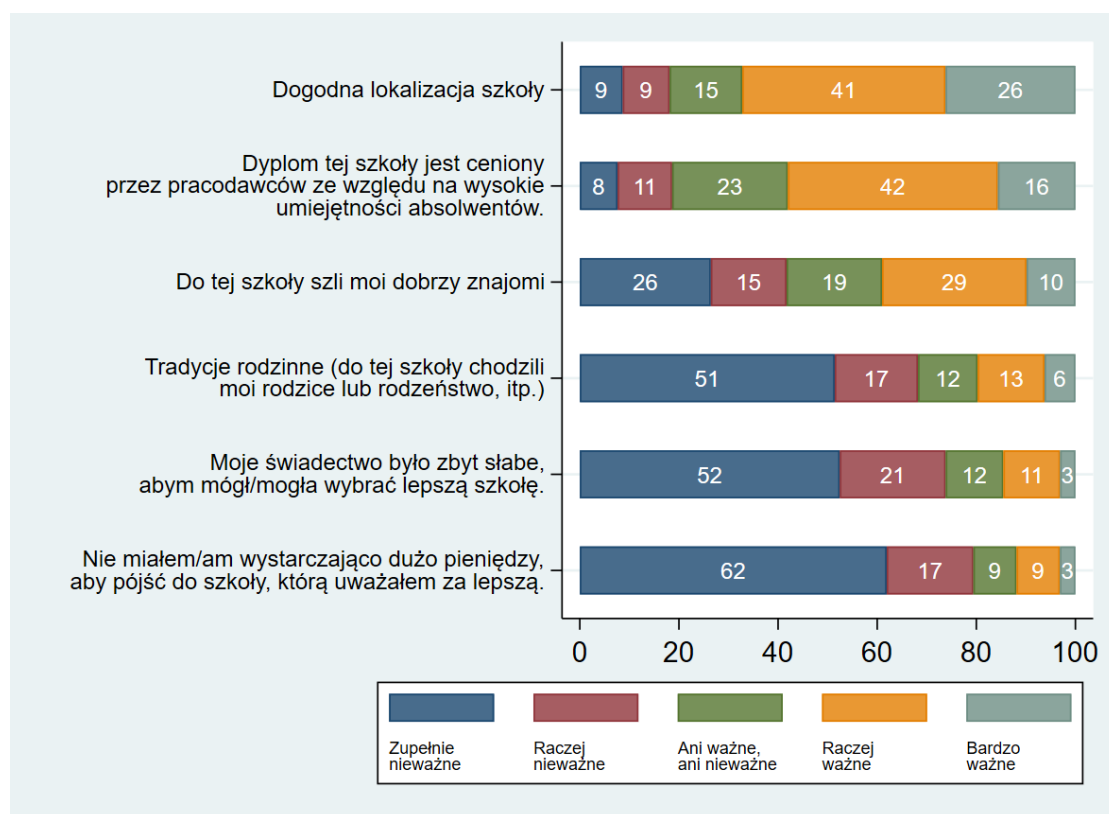
Wybierając szkołę uczniowie mogą kierować się różnymi motywacjami. Uczniów poproszono o ocenę ważności ośmiu czynników. Zdecydowanie najważniejszym okazała się dogodna lokalizacja szkoły. Na drugim miejscu znalazło się, oferowanie przez szkołę kierunku kształcenia, w którym chciał się uczyć respondent. Około połowa respondentów uznała za ważne także to, że dyplom wybranej szkoły jest ceniony przez pracodawców ze względu na wysokie umiejętności absolwentów.

Porównując motywy uczniów ZSZ i techników należy zwrócić uwagę, że nieco większa część uczniów techników niż ZSZ uznała za ważne kierowanie się w wyborze szkoły zgodnością oferowanego przez nią kierunku z zainteresowaniami oraz to, że dyplom tej szkoły jest ceniony przez pracodawców. Pozostałe motywy wyboru szkoły częściej były uznawane za ważne przez uczniów zasadniczych szkół zawodowych. Znaczące, że różnica ta widoczna jest przede wszystkim w przypadku kierowania się w wyborze szkoły tym, że świadectwo gimnazjalne było zbyt słabe, aby wybrać lepszą szkołę. Można więc stwierdzić, że o ile w przypadku uczniów techników większe znaczenie mają czynniki o charakterze „pozytywnym”, o tyle uczniowie ZSZ większe znaczenie przypisują ograniczeniom, barierom uniemożliwiającym wybór innej szkoły.

Wykres 24. Znaczenie poszczególnych motywów wyboru szkoły przez uczniów zasadniczych szkół zawodowych (dane w proc.)

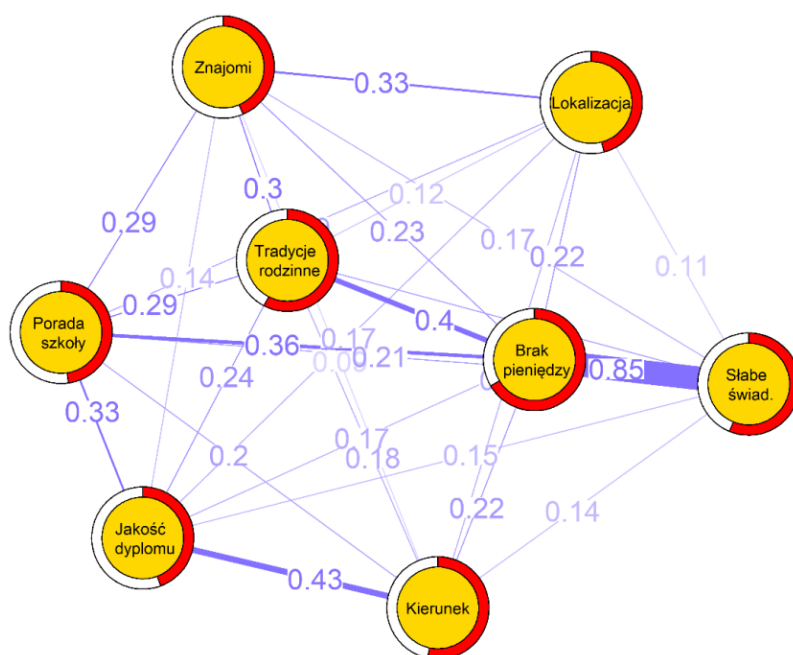
Wykres 25. Znaczenie poszczególnych motywów wyboru szkoły przez uczniów techników (dane w proc.)

Poniżej zilustrowano związki między poszczególnymi zmiennymi. Co interesujące, motyw słabego świadectwa dosyć mocno wiąże się z motywem związanym z brakiem pieniędzy. Im większe znaczenie przypisywane jest słabemu świadectwu, tym większą rolę odgrywa brak pieniędzy (i vice versa). Słabe osiągnięcia edukacyjne współwystępują z barierami ekonomicznymi. Z drugiej strony stosunkowo mocna współzależność występuje także w przypadku dwóch motywów o charakterze „jakościowym” (istnieniu kierunku, w ramach którego chciał się uczyć respondent oraz postrzeganej wysokiej jakości dyplomu szkoły). Motyw lokalizacji szkoły współwystępuje z kolei z motywem wiążącym wybór szkoły z zachowaniem się znajomych respondenta (faktem, że koledzy wybrali tę właśnie szkołę). Interesujące zależności występują w przypadku motywu doradztwa ze strony kadry pedagogicznej szkoły. Ten motyw współwystępuje z jednej strony z brakiem pieniędzy (powiązanych - jak zostało to już wspomniane - ze słabym świadectwem), z drugiej z jakością dyplomu.

Siła związków pomiędzy poszczególnymi motywami wyboru sugeruje obecność dwóch ogólnych czynników: motywów związanych z jakością edukacji (np. „Dyplom tej szkoły jest ceniony przez pracodawców ze względu na wysokie umiejętności absolwentów” oraz „Ta szkoła oferowała kierunek, w którym chciałem/chciałam się uczyć”) oraz motywów związanych z barierami finansowymi i dotychczasowymi osiągnięciami edukacyjnymi uczniów: „Moje świadectwo było zbyt słabe, abym mógł/mogła wybrać lepszą szkołę” oraz „Nie miałem/am wystarczająco dużo pieniędzy, aby pójść do szkoły, którą uważam za lepszą”. Wyższe wartości tego czynnika wskazują na kierowanie się przez respondenta w większym stopniu barierami finansowymi i słabymi wynikami w nauce.

Wykres 26. Związki między poszczególnymi motywami wyboru szkoły

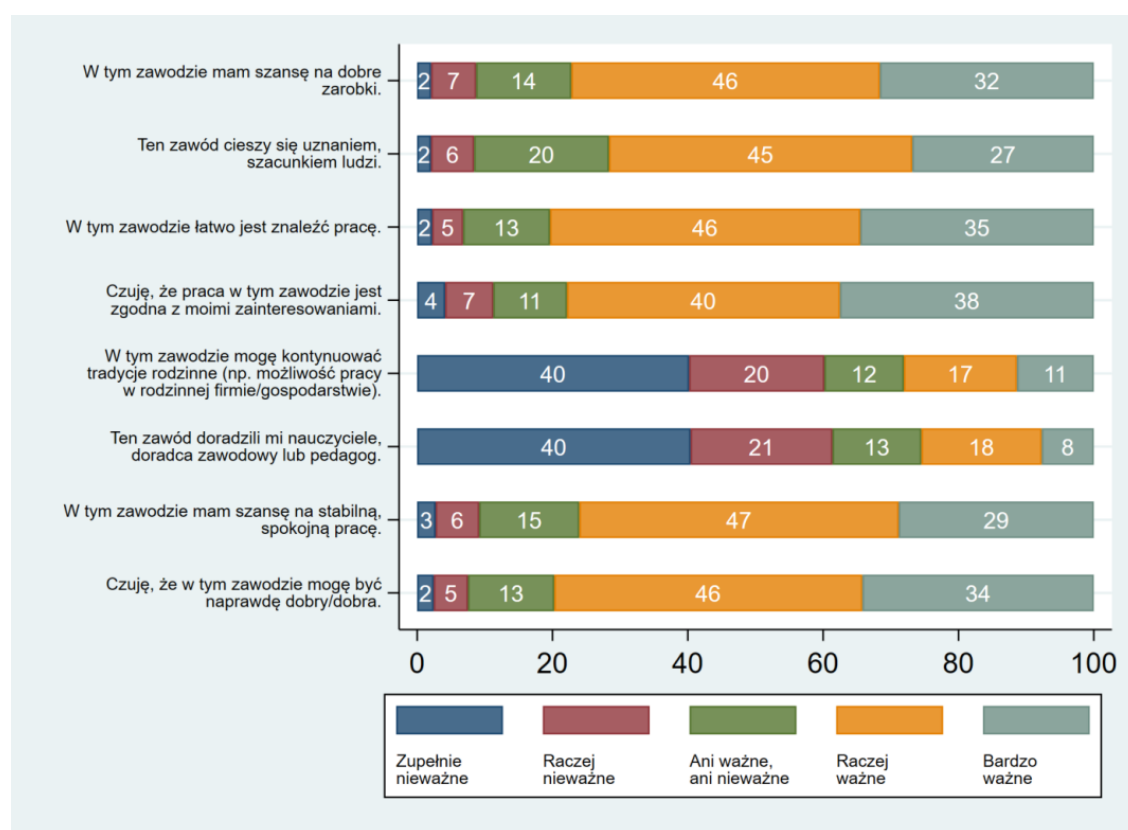
* Wykres przedstawia wartości korelacji między poszczególnymi zmiennymi. Grubsze linie i wyższe wartości oznaczają silniejsze związki.

3.8. Motywy wyboru zawodu

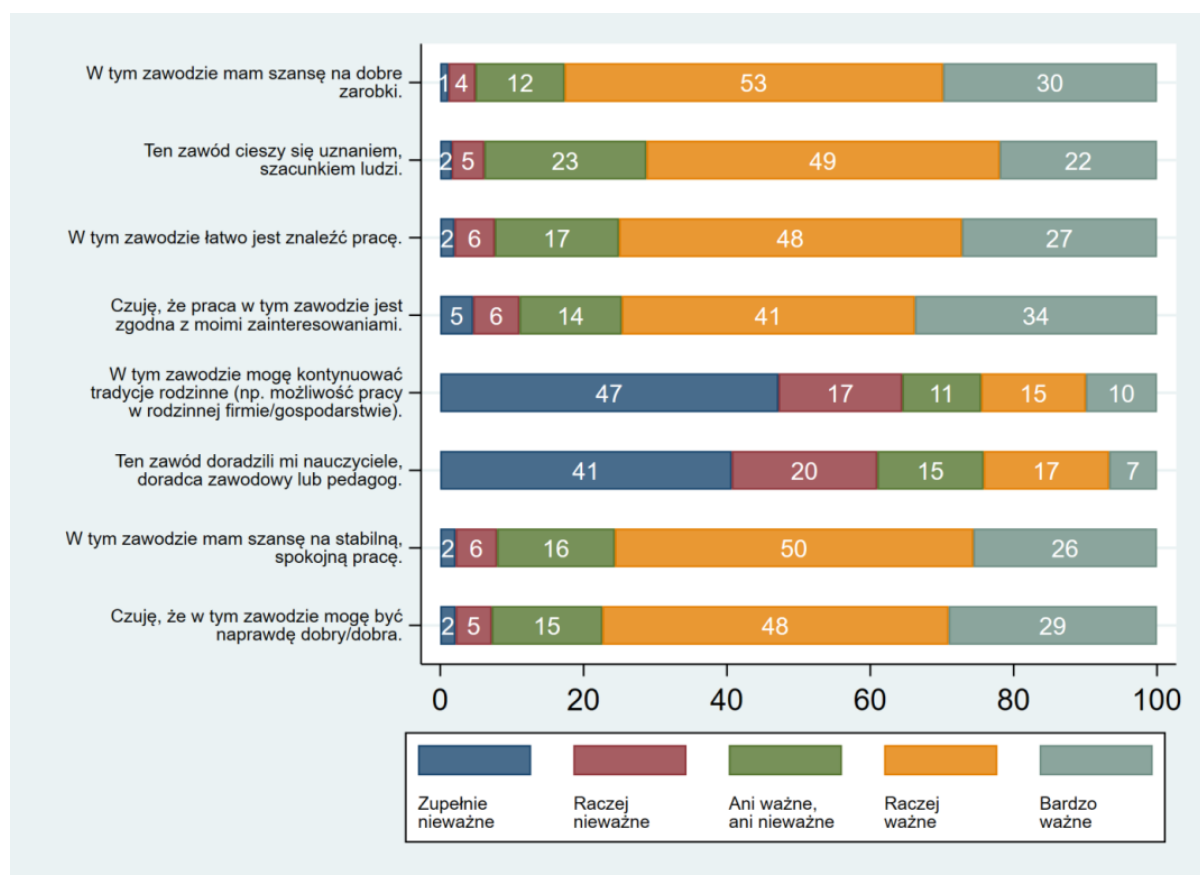
Uczniów poproszono także o ocenę ważności różnych motywów wyboru zawodu. Generalnie najważniejsze motywy wyboru zawodu wiążą się przede wszystkim z szansą na stabilne zatrudnienie i dobre wynagrodzenie oraz pracą zgodną z zainteresowaniami, w której będzie można być dobrym.

Hierarchia motywów wyboru zawodu przez uczniów ZSZ i technikum jest podobna. Zaobserwować można jedynie, że uczniowie technikum kładli nieco większy nacisk na kwestie finansowe, a uczniowie zasadniczych szkół zawodowych na łatwość znalezienia pracy. Porównując ocenę motywów wyboru zawodu dokonaną przez uczniów zasadniczych szkół zawodowych i techników zwraca uwagę to, że uczniowie ZSZ mieli większą tendencję do zdecydowanego zgadzania się z każdym ocenianym stwierdzeniem.

Wykres 27. Znaczenie poszczególnych motywów wyboru zawodu przez uczniów ZSZ (dane w proc.)

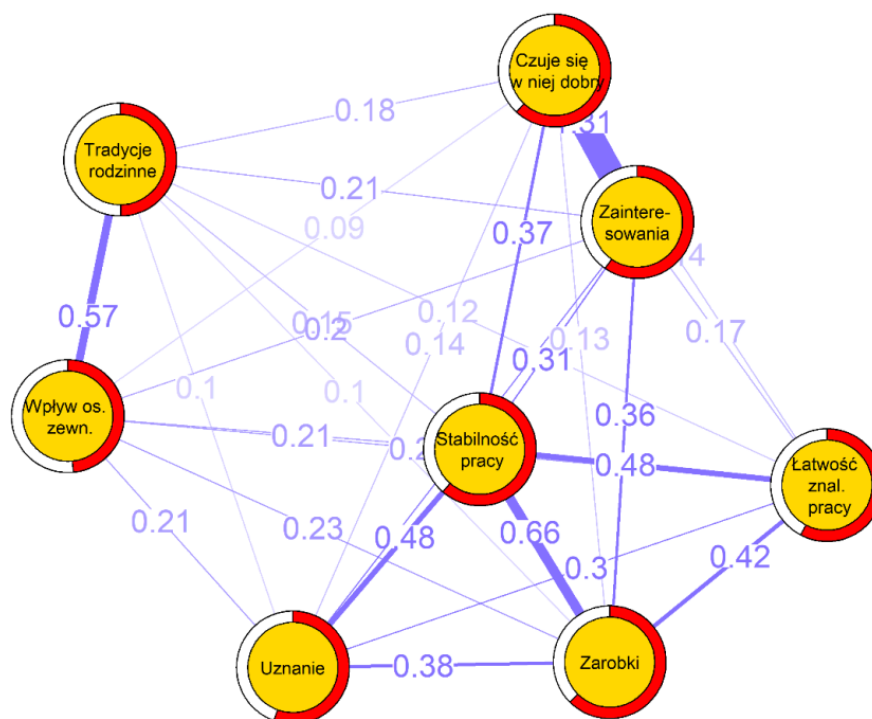

Wykres 28. Znaczenie poszczególnych motywów wyboru zawodu przez uczniów techników (dane w proc.)

Analizując zależności pomiędzy poszczególnymi motywami zauważyć można, że wybór zawodu ze względu na zgodność z zainteresowaniami szczególnie mocno wiąże się z jego wyborem ze względu na przekonanie ucznia, że może być dobrym pracownikiem wykonując ten zawód. Ponadto silna relacja wiąże motywy związane z możliwością uzyskiwania wysokich zarobków w tym zawodzie oraz przekonaniem o możliwości uzyskania stabilności zatrudnienia. Dodatkowo motywy te powiązane są z przekonaniem, że w zawodzie tym można łatwo znaleźć pracę oraz z postrzeganiem tego zawodu jako cieszącego się uznaniem. W efekcie można mówić o istnieniu bloku czterech motywów wyboru zawodu o charakterze instrumentalnym. Motywy instrumentalne wiążą się także z motywami związanymi z kierowaniem się zainteresowaniami, nie są to jednak relacje tak mocne jak te występujące w ramach opisanych powyżej grup. Pozostałe dwa motywy wyboru zawodu tj. tradycje rodzinne oraz kierowanie się doradztwem prowadzonym w gimnazjum są ze sobą mocno powiązane i relatywnie słabo z pozostałymi motywami.

Wykres 29. Związki między poszczególnymi motywami wyboru zawodu

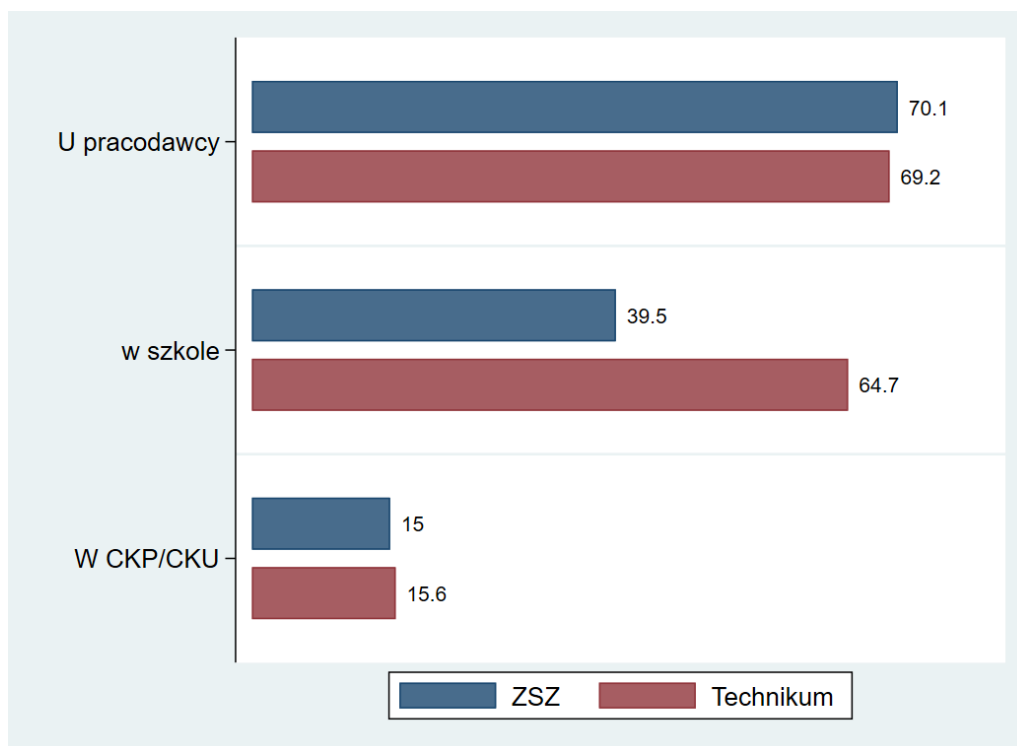
* Wykres przedstawia wartości korelacji między poszczególnymi zmiennymi. Grubsze linie i wyższe wartości oznaczają silniejsze związki.

3.9. Środowisko szkolne: praktyki zawodowe

3.9.1. Praktyki zawodowe

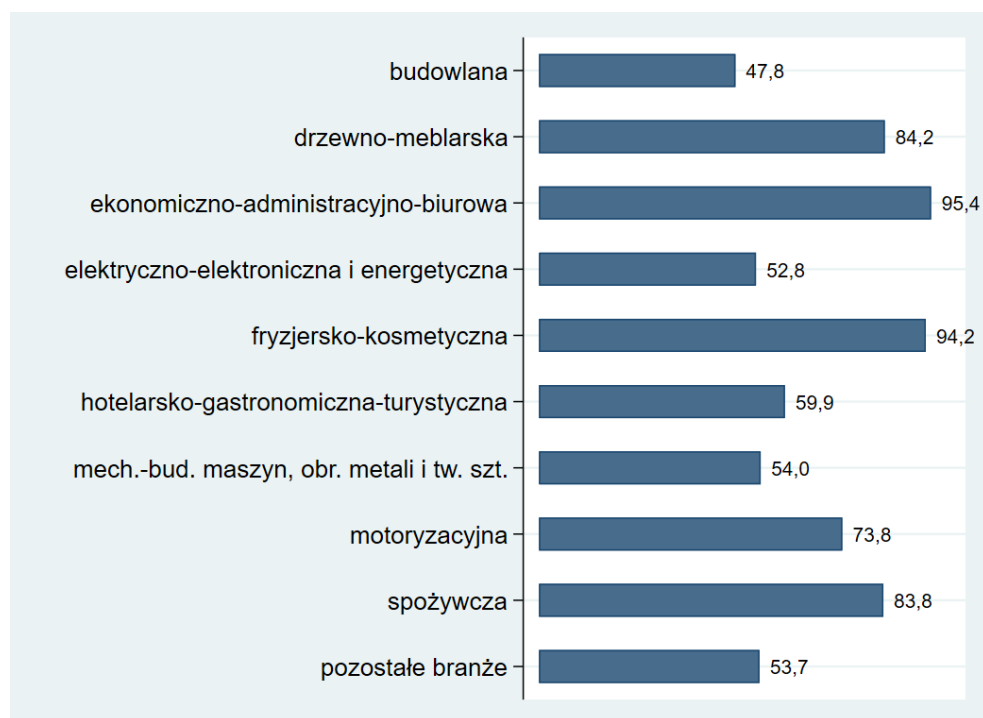
Uczniów obu typów szkół poproszono o wskazanie form odbywania zajęć praktycznych, uczniowie mieli wskazać wszystkie formy, w których uczestniczyli. Największa grupa badanych wskazała zajęcia praktyczne u pracodawcy/rzemieślnika/w gospodarstwie rolnym. Z kolei 15% deklaroowało udział w zajęciach w Centrach Kształcenia Praktycznego lub Ustawicznego. Różnice między uczniami zasadniczych szkół zawodowych i techników dotyczą odbywania zajęć praktycznych w szkolnych warsztatach lub pracowniach. Wśród uczniów ZSZ taką formę odbywania zajęć praktycznych zadeklarowało 39,5% uczniów, zaś w technikach 64,7% absolwentów.

Wykres 30. Deklarowane miejsce odbywania praktycznej naukę zawodu (dane w proc.)

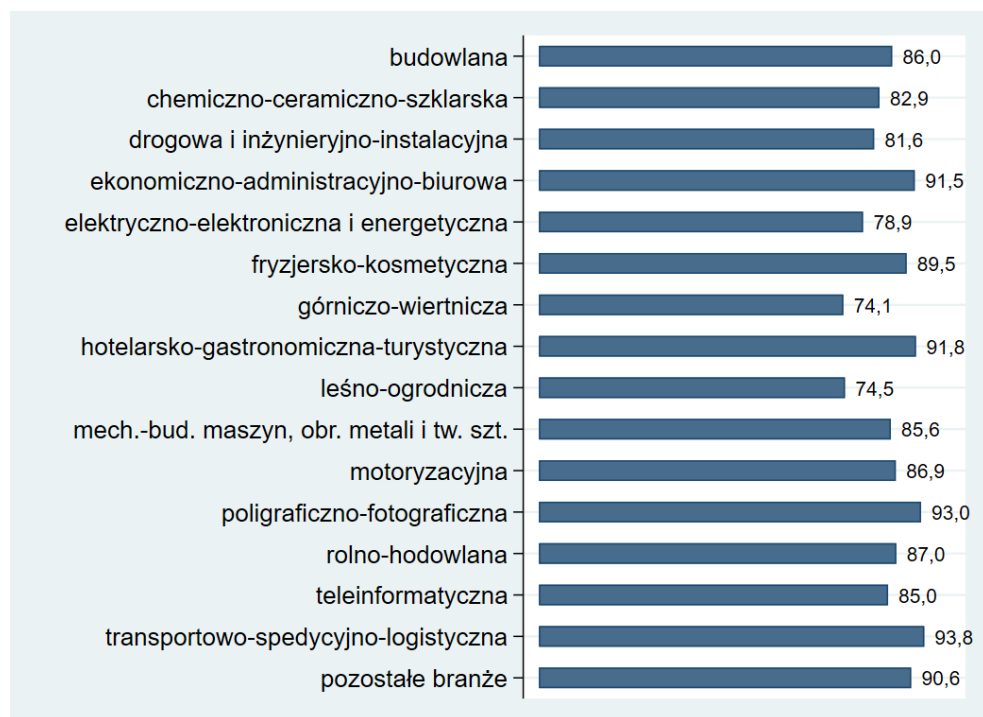
Z deklaracji uczniów wynika, że ok. 71% uczniów zasadniczych szkół zawodowych uczyło się zawodu u pracodawcy jako młodociany pracownik i miało podpisaną umowę o pracę w celu przygotowania zawodowego. Pod tym względem widoczne są różnice między branżami. Wyróżniają się branże ekonomiczno-administracyjno-biurowa oraz fryzjersko-kosmetyczna, w których prawie wszyscy uczniowie deklarowali pracę jako młodociany pracownik.

Wykres 31. Odsetek uczniów zasadniczych zawodowych, którzy deklarowali posiadanie umowy o pracę w celu przygotowania zawodowego (dane w proc.)

Uczniów techników zapytano o to gdzie odbywali oni swoje obowiązkowe praktyki zawodowe (4-12 tygodniowe). Największa grupa (87,0%) wskazała na odbywanie praktyk u pracodawcy (lub rzemieślnika czy też w gospodarstwie rolnym). Zróżnicowanie ze względu na branżę kształcenia jest znacząco mniejsze niż w zasadniczych szkołach zawodowych.

Wykres 32. Odsetek uczniów techników odbywających 4 lub 12 tygodniowe praktyki u pracodawcy w podziale na branże (dane w proc.)

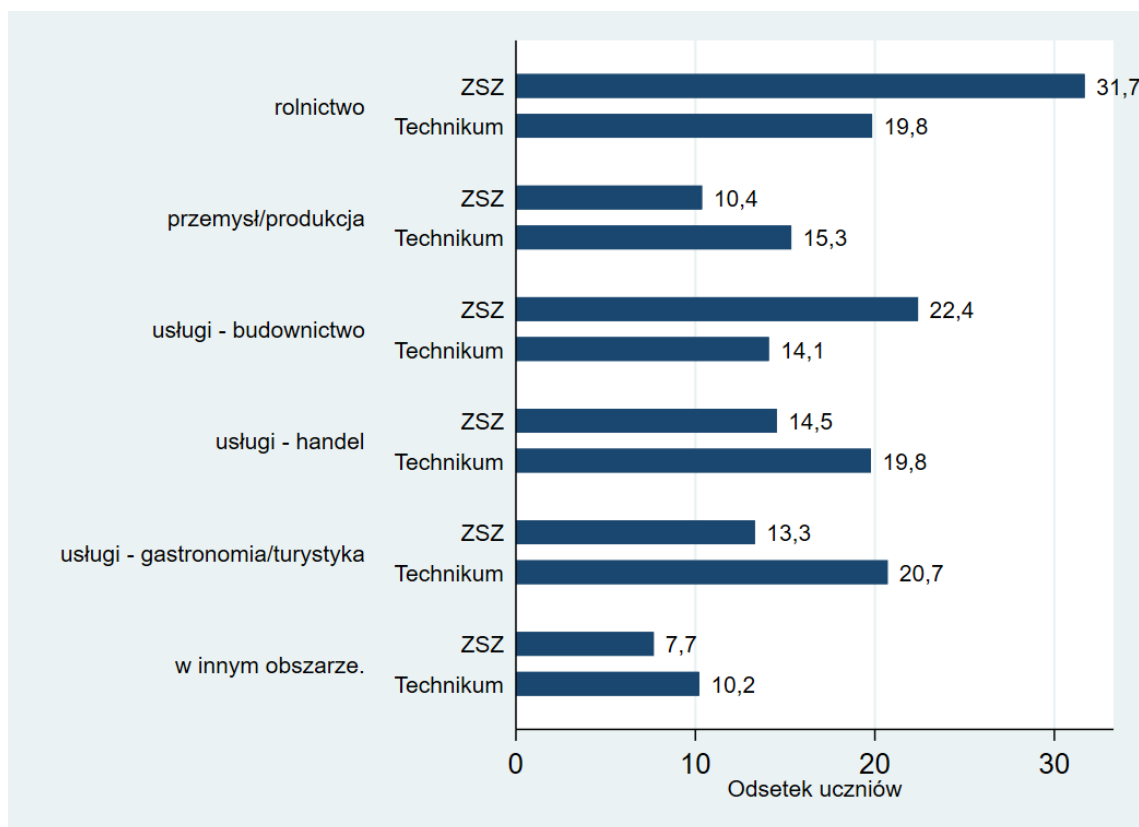
3.10. Doświadczenia zawodowe przed ukończeniem nauki

Zdobywanie doświadczeń zawodowych nie musi ograniczać się do praktyk. W kwestionariuszu ankiety umieszczono dwa bloki pytań odnoszące się do podejmowania pracy przed ukończeniem nauki. Pierwszy dotyczył prac dorywczych i sezonowych, a drugi innych, bardziej stałych form zarobkowania, takich jak praca na etat, pomoc w rodzinnej firmie czy praca w gospodarstwie rolnym. Zadając pytanie o prace dorywcze podkreślono, że chodzi o prace, które z założenia są nieregularne i trwają nie dłużej niż kilka, kilkanaście dni (np. zbiór owoców, rozdawanie ulotek itd.). Pytając o tę drugą kategorię doświadczeń zawodowych sugerowano wskazywanie prac trwających więcej niż 1 miesiąc.

Podejmowanie prac dorywczych jest częstsze wśród uczniów techników (58%) niż uczniów zasadniczych zawodowych. Zarówno w zasadniczych szkołach, jak i technikach nie ma pod tym względem istotnych różnic między poszczególnymi branżami.

Uczniów zapytano, w jakim obszarze były wykonywane te prace. Prace najczęściej były podejmowane w rolnictwie, zwłaszcza wśród absolwentów zasadniczych szkół zawodowych. Uczniowie ZSZ relatywnie często podejmowali też prace w sektorze budowlanym. Natomiast uczniowie techników częściej podejmowali pracę w handlu, gastronomii i turystyce.

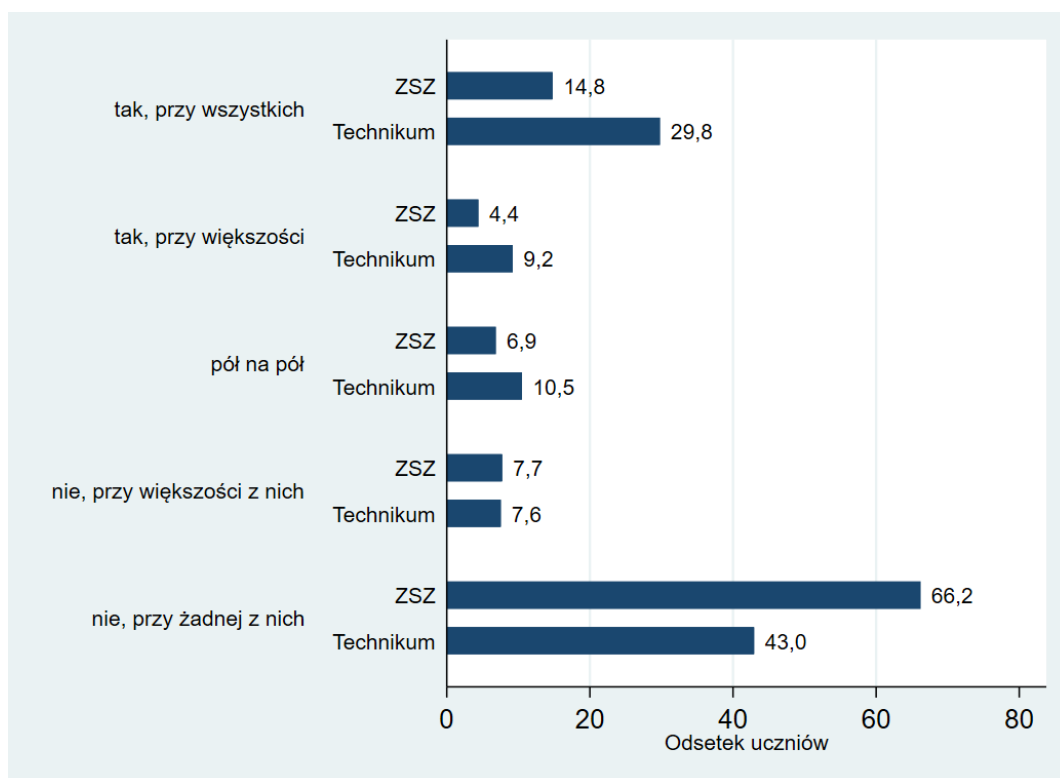
Wykres 33. Branże w których uczniowie zasadniczych szkół zawodowych i techników podejmowali prace dorywcze i sezonowe (dane w proc.)

W badaniu starano się także ustalić, jaka część spośród podejmowanych prac dorywczych wiązała się z pracą „na czarno”. Pod tym względem występowały różnice występujące między uczniami techników oraz zasadniczych szkół zawodowych. Widoczne są one przede wszystkim w przypadku odpowiedzi „skrajnych” (zupełny brak umów vs wszystkie prace objęte umowami). Pracę na czarno zdecydowanie częściej wykonywali uczniowie zasadniczych szkół zawodowych.

Występują także znaczące różnice w częstości występowania pracy w szarej strefie w zależności od sektora gospodarki. Zdecydowanie najczęściej praca na czarno wiąże się z pracą w rolnictwie oraz budownictwie. Najniższy wskaźnik tego typu odnotowano z kolei w przypadku przemysłu/produkcji i handlu.

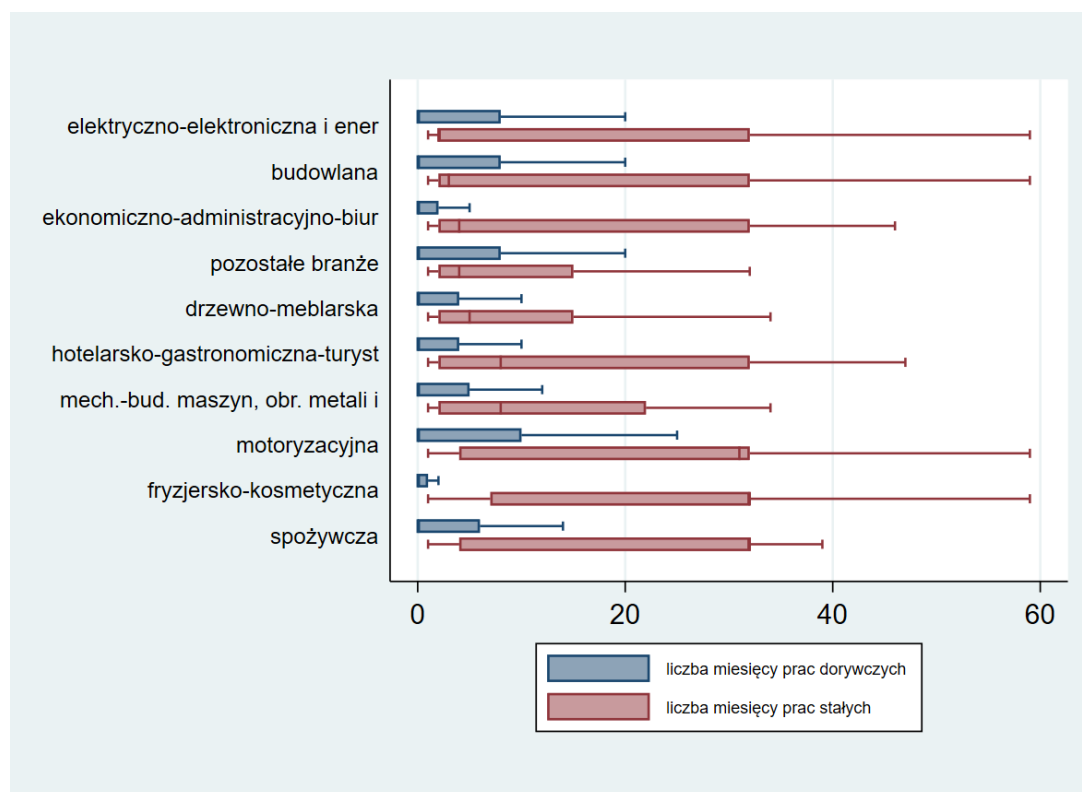
Wykres 34. Odsetek uczniów ZSZ i techników posiadających umowę w pracach dorywczych i sezonowych (dane w proc.)

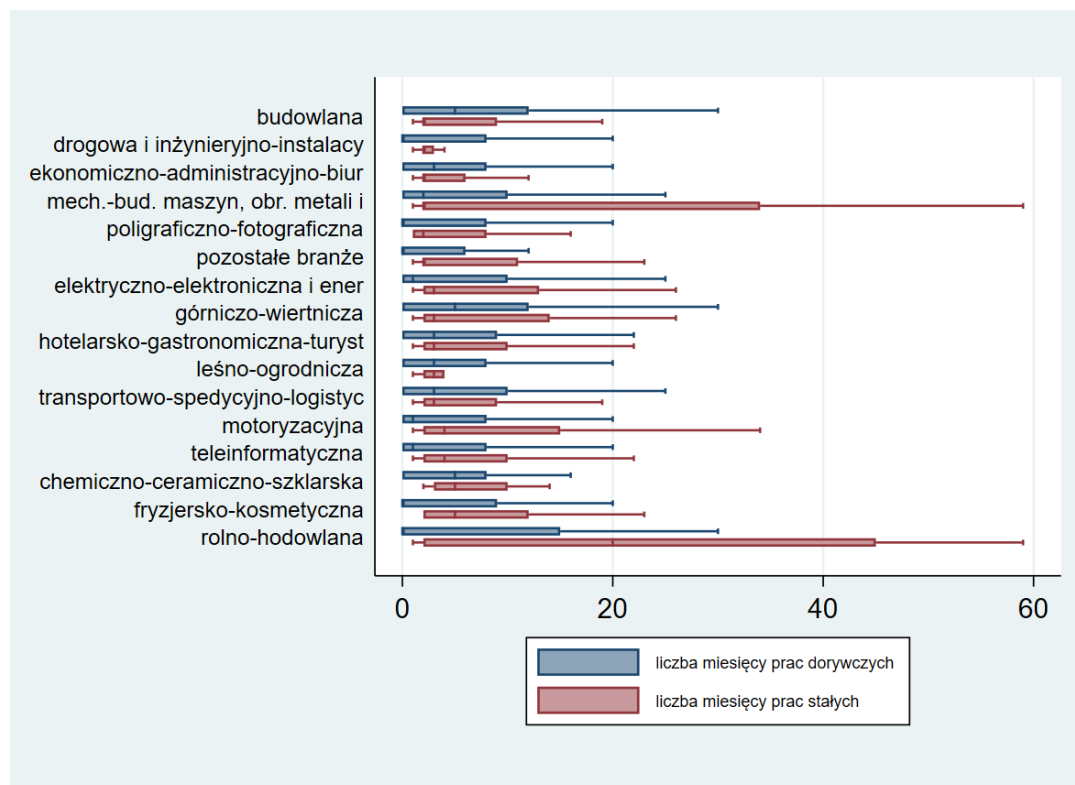
W osobnym bloku ankiety uczniów zapytano o podejmowanie przez respondentów stałego zatrudnienia. Tego rodzaju zatrudnienie respondenci podejmują najczęściej pod koniec nauki. Biorąc pod uwagę zróżnicowanie czasu przeprowadzenia wywiadów z uczniami (większość wywiadów przeprowadzono od kwietnia do czerwca 2017 r.) analizy ograniczono do prac podejmowanych do kwietnia 2017 r.

Poniższe wykresy podsumowują deklarowaną łączną długość podejmowanych prac dorywczych i stałych w podziale na rodzaj szkoły i branżę. Pod względem łącznej długości prac stałych wyróżniają się branża fryzjersko-kosmetyczna i spożywcza (ZSZ), rolno-hodowlana (technikum) oraz motoryzacyjna.

Wykres 35. Zróżnicowanie deklarowanej przez uczniów ZSZ liczby miesięcy prac dorywczych i sezonowych oraz prac stałych w podziale na branże

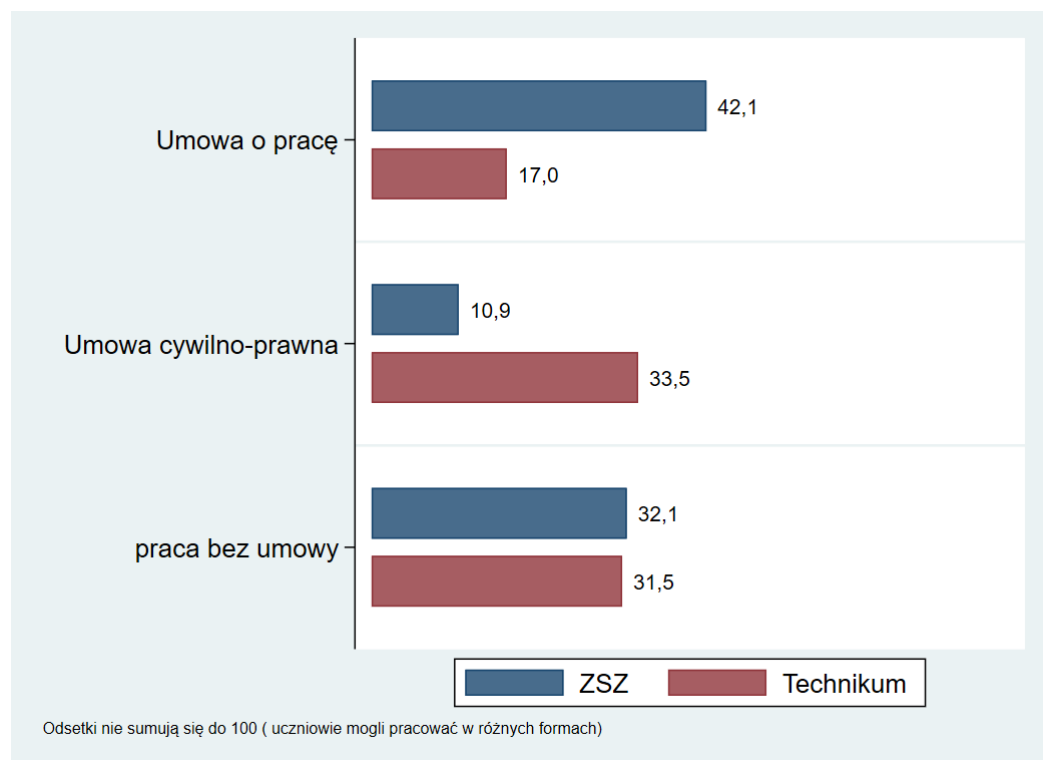

Wykres 36. Zróżnicowanie deklarowanej przez uczniów techników liczby miesięcy prac dorywczych i sezonowych oraz prac stałych w podziale na branże

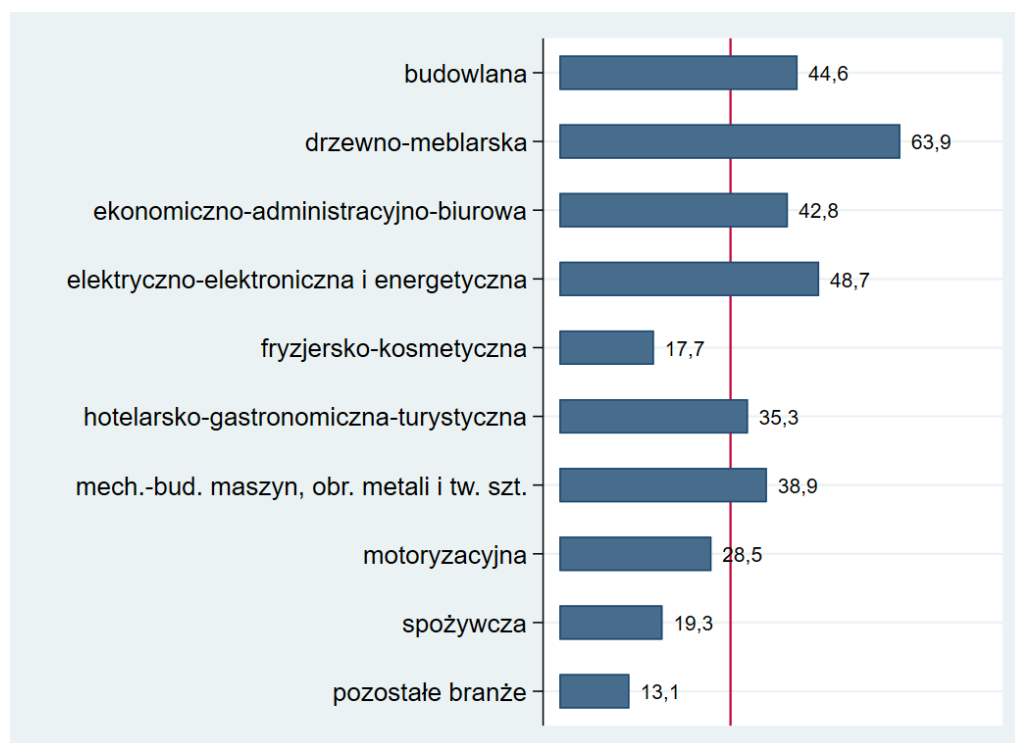

Prace stałe uczniowie mogli podejmować na podstawie różnego rodzaju umów. Zdecydowanie więcej uczniów ZSZ miało za sobą doświadczenie pracy na etacie. Wiąże się to zapewne z częstszym podejmowaniem przez tych uczniów prac, które były kontynuowane po zakończeniu nauki. Być może uczniowie mający status młodocianych pracowników uwzględnili w swoich odpowiedziach swoje miejsca odbywania praktycznej nauki zawodu. Uczniowie technikum wyróżniali się natomiast pod względem częstości umów cywilnych. Rodzaj szkoły nie ma natomiast wpływu na częstość pracy bez umowy („na czarno”).

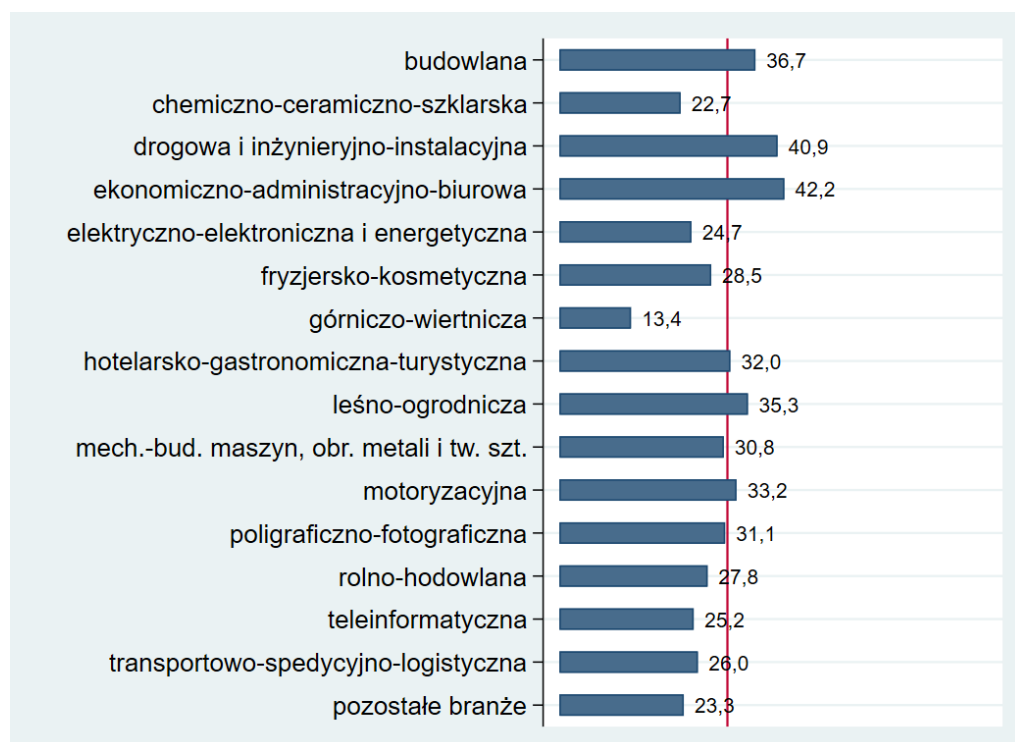
Wykres 37. Odsetek uczniów ZSZ i techników mających przynajmniej 1 epizod pracy w danej formie przed majem 2017 r. (dane w proc.)

Wykres 38. Odsetek uczniów ZSZ mających przynajmniej 1 epizod pracy na umowę o pracę bez umowy („na czarno”) (dane w proc.)

Wykres 39. Odsetek uczniów techników mających przynajmniej 1 epizod pracy na umowę o pracę bez umowy („na czarno”) (dane w proc.)

* Na obydwu wykresach czerwoną linią zaznaczono średnią wartość dla techników.

3.11. Egzaminy i postawy wobec egzaminów oraz dodatkowe aktywności edukacyjne

W czasie przeprowadzania badania 72,8% uczniów techników i 42% uczniów ZSZ miało już zdane wszystkie egzaminy w zawodzie. Znaczenie miał przy tym termin przeprowadzenia wywiadu z uczniem. Niemal połowę wywiadów przeprowadzono w kwietniu, kolejne 12 i 14% wywiadów w maju i czerwcu, a pozostałe wywiady uzupełniano w kolejnych miesiącach. Z każdym miesiącem zwiększał się więc odsetek uczniów deklarujących zdanie wszystkich egzaminów. Z tego powodu większe znaczenie ma przedstawienie opinii dotyczących zamiaru przystąpienia do egzaminów i ewentualnych powodów braku takiego zamiaru.

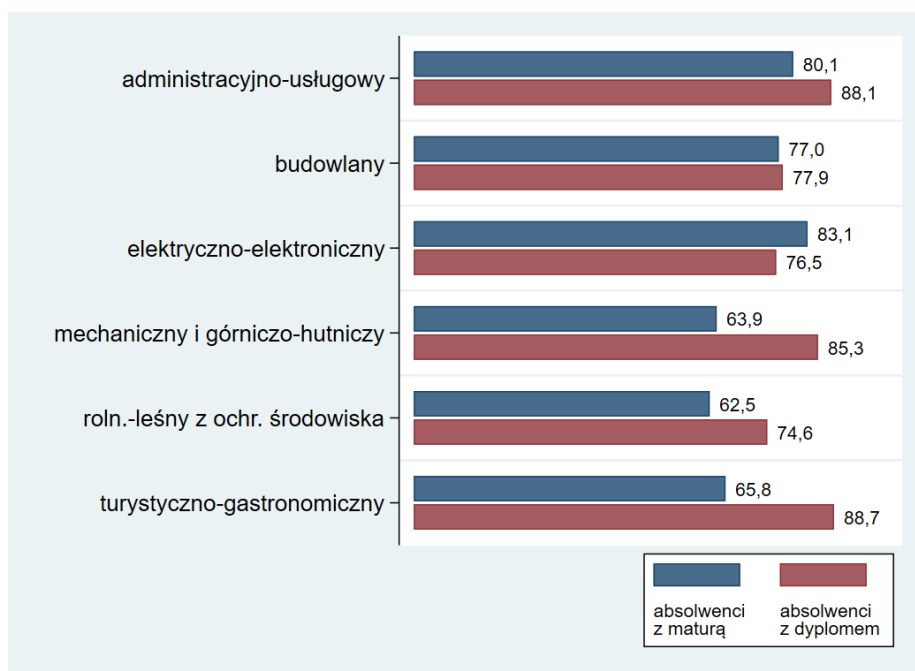
Osób, które deklarowały, że nie zamierzają przystąpić do egzaminu było niewiele, ok. 1% wśród uczniów ZSZ i 2% wśród uczniów techników. Łącznie były to zaledwie 163 osoby spośród 8 769 zbadanych osób. Najczęściej wskazywały one, że nie planują pracować w tym zawodzie. Drugim w kolejności wskazywanym powodem było przekonanie, że nie dadzą rady zdać tego egzaminu w części teoretycznej lub praktycznej.

Uczniów techników zapytano także o to, czy zamierzają przystąpić do egzaminu maturalnego. Aż 88% z nich deklaruje, że przystąpiła lub zamierza przystąpić do matury. Deklaracje te są nieco częstsze u kobiet (90,3%) niż u mężczyzn (87,2%). Odsetek ten jest znacząco wyższy od odsetka osób deklarujących chęć kontynuowania nauki po zakończeniu obecnej szkoły (54,7% ogółu absolwentów techników, 63,8% wśród kobiet i 49,2% wśród mężczyzn). Odsetek uczniów techników, którzy nie zamierzają przystąpić ani do egzaminu zawodowego ani do egzaminu dojrzałości jest bardzo niewielki (0,7% uczniów).

Te informacje warto skonfrontować z danymi uzyskanymi po roku od absolwentów. Wśród absolwentów techników maturę przed czerwcem zdało 74%. Przed ukończeniem szkoły, czyli przed lipcem 2017 r. dyplom potwierdzający wszystkie kwalifikacje zawodowe uzyskało 82% absolwentów techników. Warto przy tym podkreślić, że uczniowie, którzy mają zdaną maturę zazwyczaj zdają też egzaminy zawodowe. Ok. 65% absolwentów techników miały zarówno zdaną maturę, jak i uzyskało dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe 65%. Jedynie 8% absolwentów nie uzyskało ani matury, ani dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe.

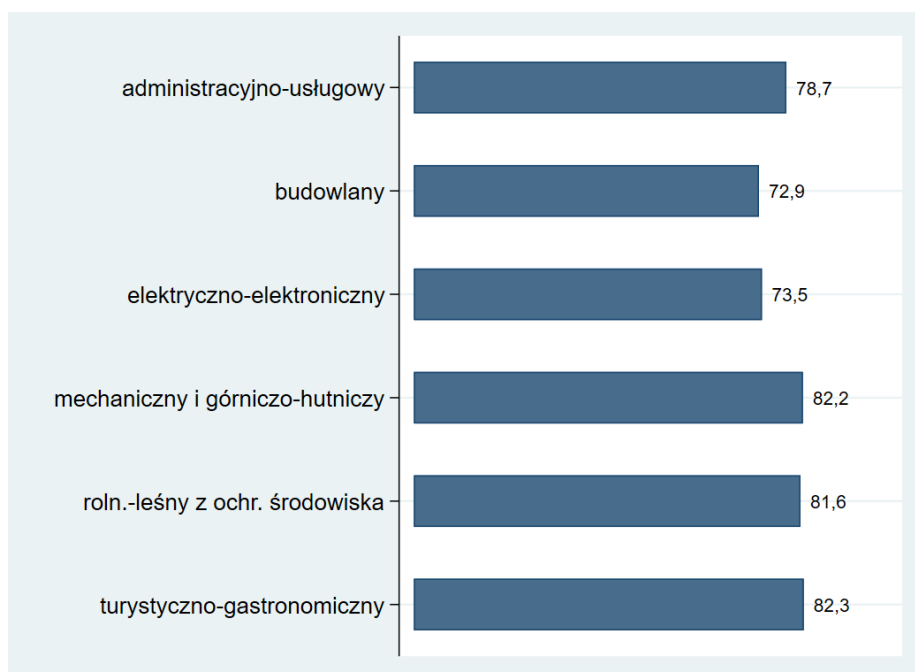
Na poniższym wykresie zilustrowano różnice między obszarami kształcenia. Są one niewielkie. Zwraca uwagę, że poszczególne obszary w większym stopniu różnią się pod względem odsetka osób z maturą niż osób z dyplomem potwierdzającym kwalifikacje w zawodzie.

Wykres 40. Odsetek absolwentów techników, którzy uzyskali maturę lub dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe przed lipcem 2017 r. w podziale na obszary kształcenia (dane w proc.)

Odsetek osób, którzy uzyskali dyplom potwierdzający kwalifikacje wśród absolwentów ZSZ był podobny do odsetka w technikach i wyniósł 79,2%. Różnice między obszarami kształcenia były niewielkie, co ilustruje poniższy wykres. W przypadku uczniów ZSZ dyplom potwierdzający kwalifikacje nieco częściej uzyskują kobiety niż mężczyźni. Szanse na uzyskanie dyplomu zwiększają się wraz z samooceną wyników w nauce pod koniec gimnazjum. Zależności takich nie zaobserwowano wśród uczniów techników.

Wykres 41. Odsetek absolwentów ZSZ, którzy uzyskali dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe przed lipcem 2017 r. w podziale na obszary kształcenia (dane w proc.)

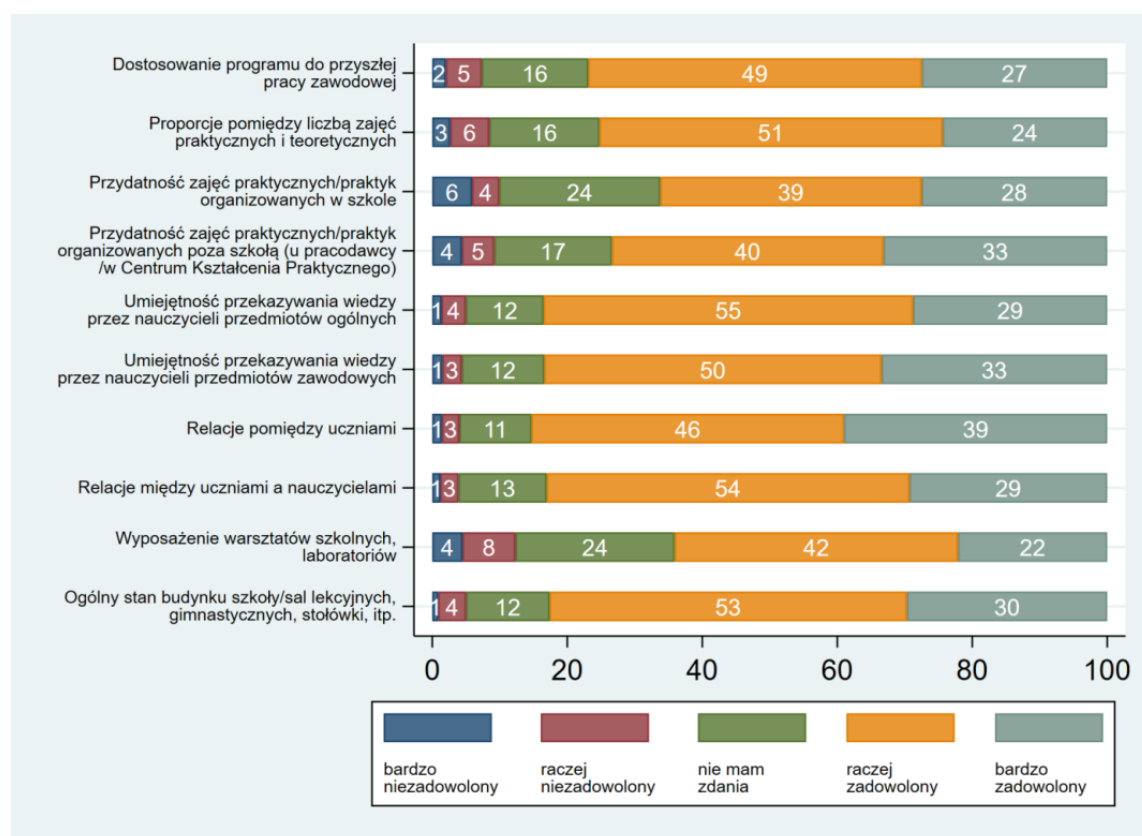

Brak dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe nie oznacza, że uczniowie nie podchodzili do egzaminów potwierdzających zdobycie kwalifikacje w zawodzie. Bardzo nieliczna grupa uczniów nie podchodziła w ogóle do egzaminów potwierdzających kwalifikacje. Wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych ok. 1% uczniów ZSZ i 2% uczniów techników badanych wiosną 2018 r. przyznało, że nie przystępowało do egzaminu zawodowego.

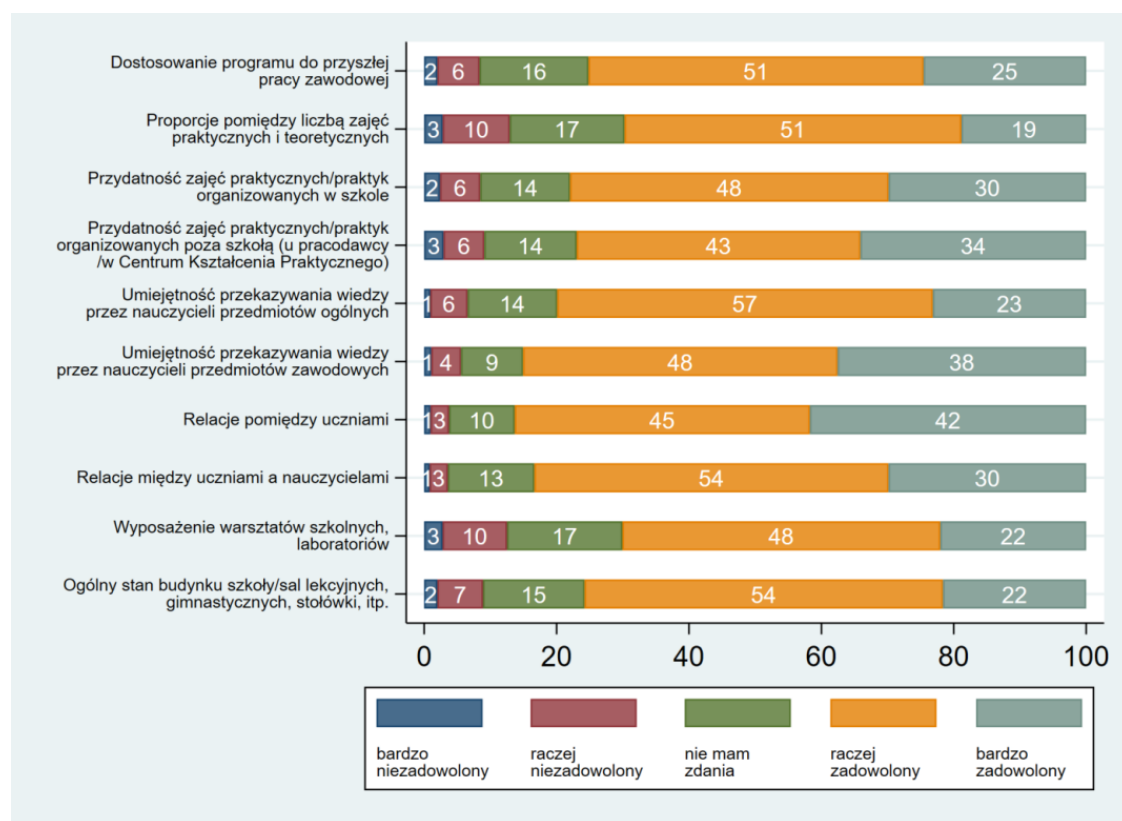
3.12. Ocena szkoły

Badanie uczniów w ostatnim roku nauki jest doskonałą okazją do uzyskania informacji zwrotnej dotyczącej różnych aspektów jakości pracy szkoły. Generalnie wśród uczniów dominowały oceny pozytywne. Najlepiej ocenianym aspektem są relacje między uczniami. Absolwenci są także zadowoleni ze swoich nauczycieli przedmiotów zawodowych, dobrze też ocenili przydatność zajęć praktycznych organizowanych poza szkołą. Gorzej oceniane było wyposażenie warsztatów szkolnych i ogólnie wyposażenie szkoły. Uczniowie wskazywali też na niekorzystny podział godzin między zajęcia teoretyczne i praktyczne. Z aspektu tego jest jednak raczej zadowolona ponad połowa badanych.

Wykres 42. Ocena różnych aspektów funkcjonowania szkoły przez uczniów ZSZ (dane w proc.)

Wykres 43. Ocena różnych aspektów funkcjonowania szkoły przez uczniów techników (dane w proc.)

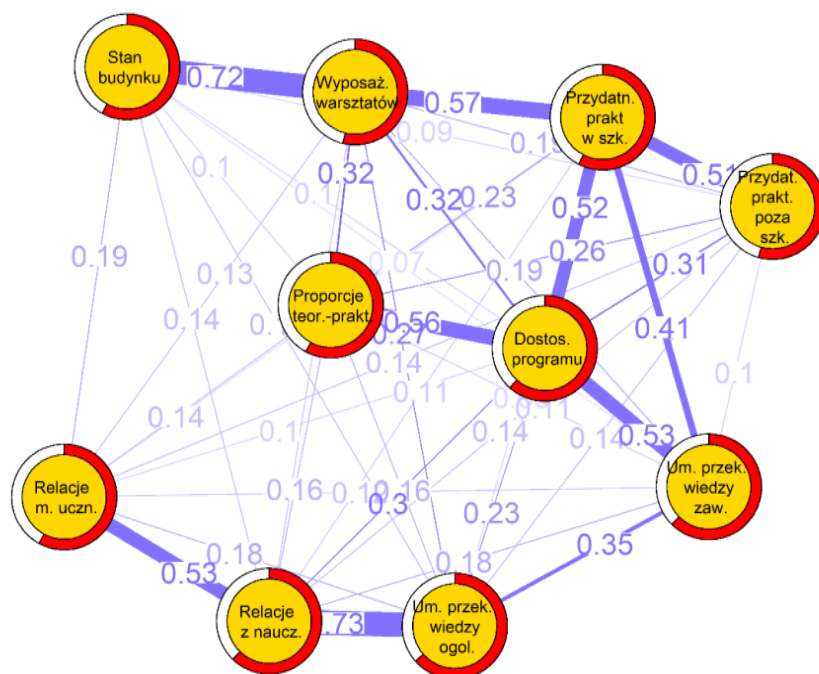

Oceny poszczególnych aspektów funkcjonowania szkoły dokonywane przez uczniów zasadniczych szkół zawodowych i techników są zbliżone. Generalnie uwidacznia się tendencja do tego, że aspekty oceniane lepiej są nieco lepiej oceniane przez uczniów techników, zaś aspekty oceniane nieco gorzej są lepiej oceniane przez uczniów ZSZ. Większe różnice występują w przypadku oceny przydatności zajęć praktycznych w szkole, z których zadowolone jest o niemal 12% więcej uczniów techników niż szkół zasadniczych. Podobna sytuacja dotyczy oceny wyposażenia warsztatów szkolnych, która o 6 punktów procentowych jest lepsza wśród uczniów techników. Warto przy tym podkreślić, że uczniowie techników mają generalnie zdecydowanie mniej zajęć praktycznych. Podobnie przy wyposażeniu warsztatów: uczniowie ZSZ mają w nich mniej zajęć. Z kolei uczniowie ZSZ lepiej oceniają ogólny stan budynków szkolnych (o niemal 7 punktów procentowych) oraz proporcję pomiędzy liczbą zajęć praktycznych i teoretycznych (o niemal 6 p.p.)

Analiza relacji pomiędzy ocenami poszczególnych aspektów funkcjonowania szkoły pozwala zauważyć, że poszczególne wymiary łączą się z innymi. Najmocniejszy związek łączy ocenę relacji uczniów z nauczycielami oraz umiejętność przekazywania wiedzy ogólnej przez nauczycieli. Nieco słabszy jest związek pomiędzy oceną relacji między nauczycielami i uczniami oraz oceną relacji pomiędzy samymi uczniami. Z kolei ocena umiejętności przekazywania wiedzy ogólnej łączy się z oceną umiejętności przekazywania wiedzy z przedmiotów zawodowych. Z drugiej strony silna relacja łączy ocenę stanu infrastruktury szkolnej oraz ocenę wyposażenia warsztatów szkolnych, która z kolei wiąże się z oceną przydatności praktyk szkolnych. Ta ostatnia ocena powiązana jest z kolei z oceną przydatności praktyk poza szkołą oraz oceną umiejętności przekazywania wiedzy zawodowej i dostosowaniem programu do przyszłej pracy zawodowej. Oceny tych dwóch aspektów są także ze sobą mocno powiązane, a ponadto

ostatnia z nich (ocena dostosowania programu do potrzeb przyszłej pracy zawodowej) wiąże się z oceną proporcji pomiędzy zajęciami praktycznymi i teoretycznymi.

Wykres 44. Związki między różnymi aspektami oceny jakości szkoły

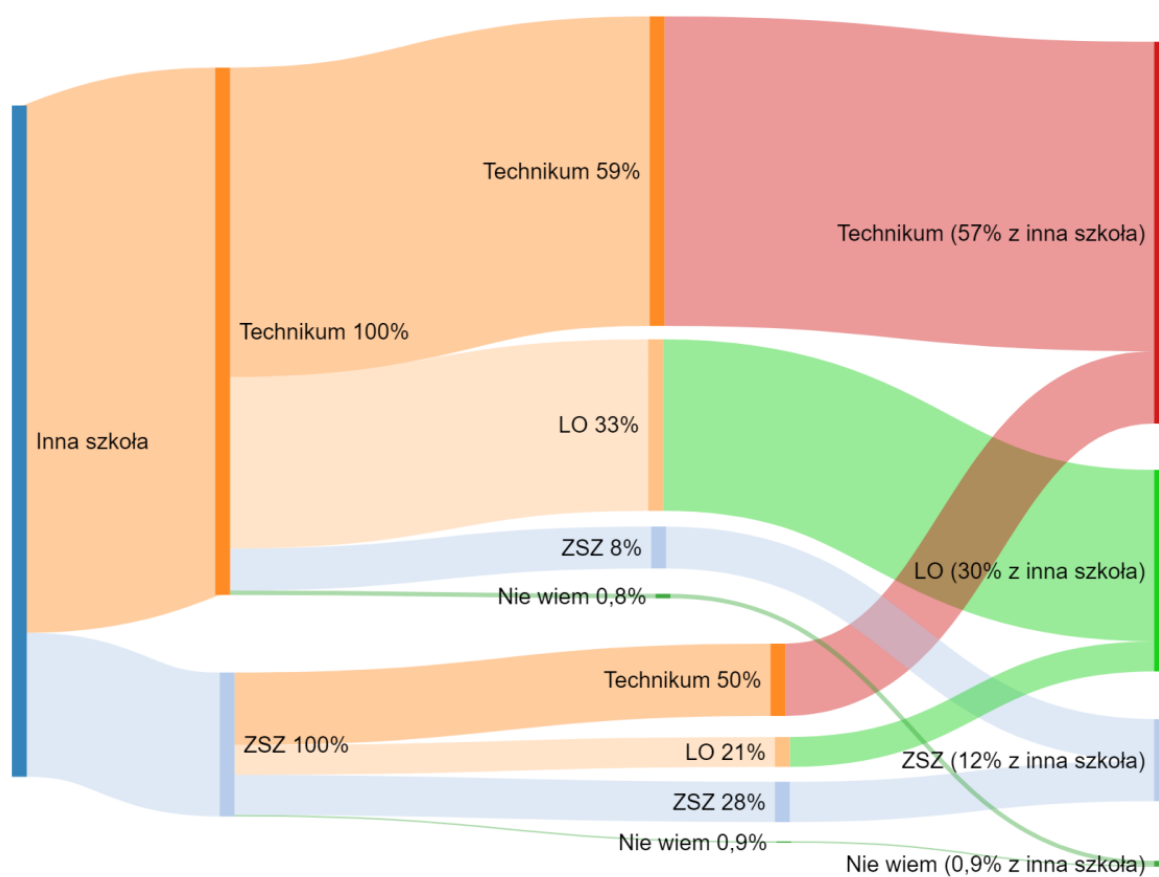
* Wykres przedstawia wartości korelacji między poszczególnymi zmiennymi. Grubsze linie i wyższe wartości oznaczają silniejsze związki.

O ocenie szkół może świadczyć także to czy uczniowie wybraliby ponownie te same szkoły do nauki po ukończeniu gimnazjum. Ponowny wybór tej samej szkoły nieco częściej deklarowali uczniowie kończący zasadnicze szkoły zawodowe niż technika (79,9% wobec 73,7%).

Respondentów, którzy zadeklarowali chęć wyboru innej szkoły zapytano także jaki typ szkoły wybraliby, gdyby decyzje mogli podjąć dzisiaj. Ponad połowa respondentów wskazała w tym kontekście na technikum (56,9%). Niemal jedna trzecia (30%) na liceum ogólnokształcące, zaś co dziesiąty ankietowany (12,2%) zadeklarował wybór zasadniczej szkoły zawodowej. Deklaracje respondentów różnią się ze względu na typ kończącej szkoły. Największa część badanych z techników wybrałaby inne technikum (59%). jednocześnie wśród kończących technikum znaczna część osób (33%) zadeklarowała, że - gdyby mogła podejmować ponownie decyzję o wyborze szkoły ponadgimnazjalnej - wybrałaby liceum ogólnokształcące. Jedynie 8% uczących się w technikach wybrałoby zasadniczą szkołę zawodową.

Wśród uczniów ZSZ najbardziej popularnym typem szkoły, który wybrany zostałby w chwili obecnej okazuje się technikum. Wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych wybór technikum zadeklarowała połowa respondentów (50%). Znacznie mniej częste okazały się wskazania na inną zasadniczą szkołę zawodową (jedynie 28% wskazań). Interesujące, że stosunkowo znaczna część ankietowanych z zasadniczych szkół zawodowych w chwili obecnej zdecydowałaby się na wybór liceum ogólnokształcącego (21%). O ile niezadowoleni z obecnej szkoły uczniowie technikum jako alternatywna szkołę najczęściej wskazują inne technika (a więc szkołę tego samego "typu"), o tyle wśród uczniów z ZSZ tendencja jest nieco inna: częściej wskazują na inne technika (a więc szkoły dającą możliwość przystąpienia do matury), nie zaś inne zasadnicze szkoły zawodowe. W ich przypadku mamy więc do czynienia z wyraźną tendencją do wskazywania na szkoły z jednej strony dające większe możliwości edukacyjne (szanse na kontynuowania nauki).

Wykres 45. Wzory odpowiedzi na pytania dotyczące wyboru innej szkoły

Na ponowny wybór tego samego zawodu zdecydowałoby się niemal trzy czwarte ankietowanych: Deklaracje respondentów tylko w nieznacznym stopniu różnią ze względu na typ szkoły. O ile w technikach chęć ponownego wyboru szkoły zadeklarowało 73,5% badanych, o tyle w zasadniczych szkołach zawodowych wyniósł on 72,5%). Stosunkowo niewielkie zróżnicowanie odnotowano także ze względu na branżę, do której należy zawód, którego obecnie uczą się respondenci.

4. Ścieżki edukacyjne absolwentów

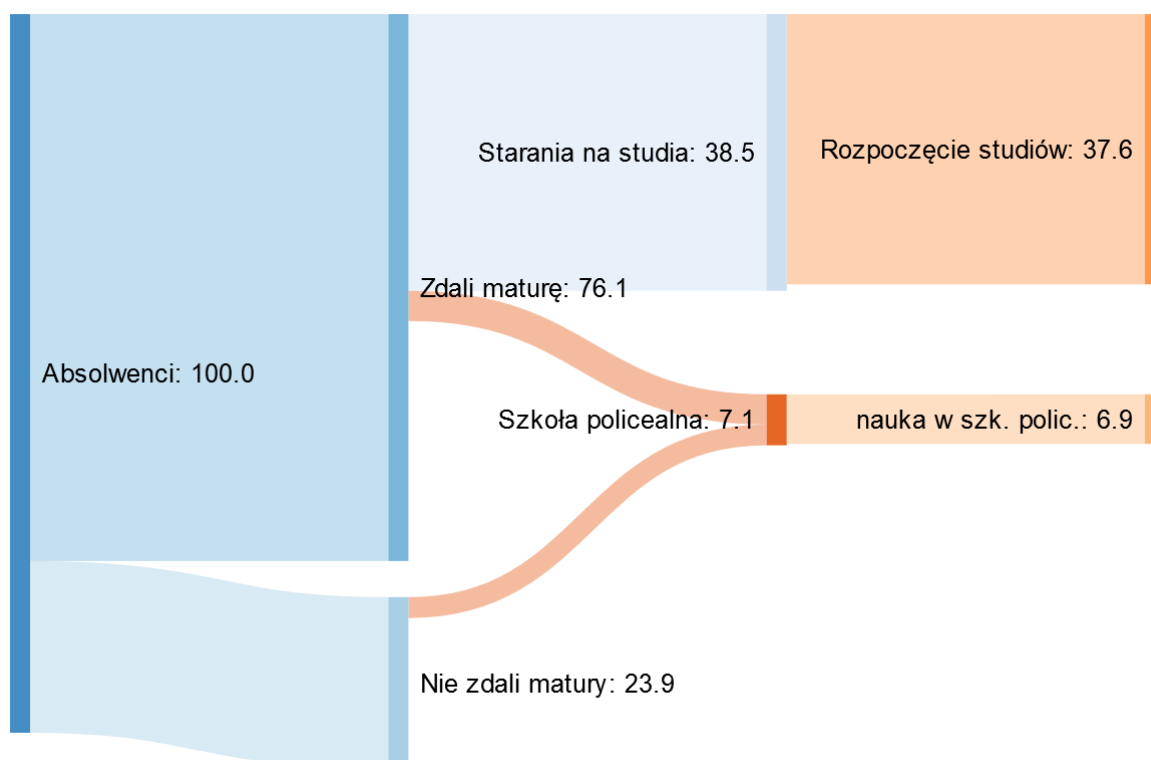
Poniższy rozdział raportu poświęcony jest ścieżkom edukacyjnym absolwentów szkół zawodowych. W jego ramach skupiono się na zdarzeniach związanych z zakończeniem nauki w szkole, w której uczyli się respondenci podczas pierwszego etapu badań oraz tą częścią ich losów, która wiąże się z kontynuowaniem nauki i zdobywaniem dodatkowych uprawnień zawodowych. Przeprowadzone analizy przedstawione zostaną oddzielnie dla poszczególnych rodzajów szkół.

4.1. Podejmowanie studiów

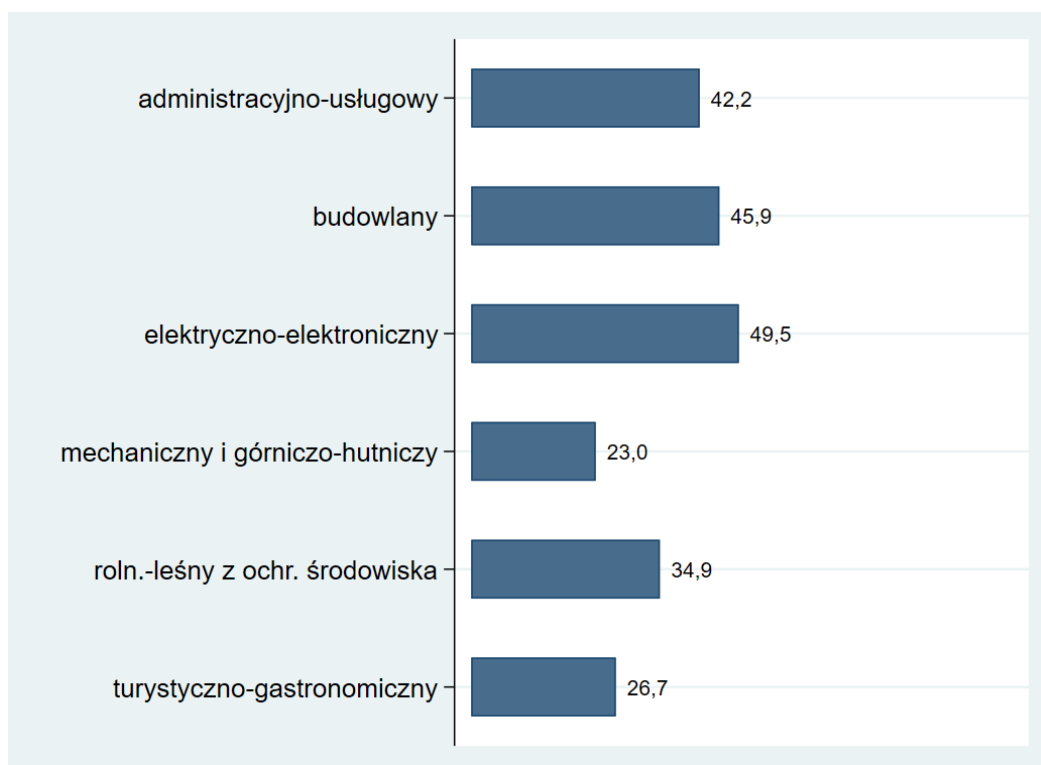
Ścieżki edukacyjne absolwentów techników podsumowuje poniższy wykres. Około $\frac{3}{4}$ absolwentów zdaje maturę. Jednak spośród nich tylko połowa decyduje się na złożenie podania o przyjęcie na studia wyższe, czyli jest to ok. 38% ogółu osób uczących się w technikach. Absolwenci nie mają problemów z dostaniem się na studia i niemal wszyscy je podejmują.

Alternatywą jest kontynuacja nauki w szkole policealnej. Zdobyć drugiego zawodu nie jest popularną ścieżką kształcenia. Decyduje się na to ok. 7% absolwentów. Podobnie jak w przypadku studiów, są oni w zdecydowanej większości przyjmowani do szkół.

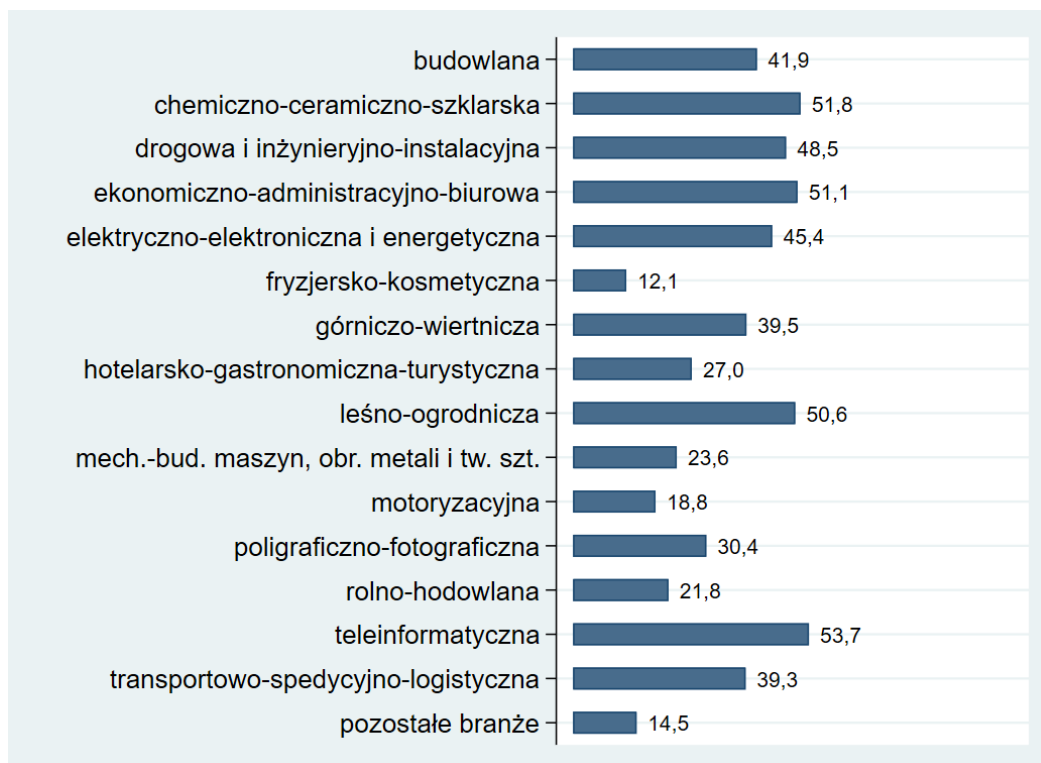
Wykres 46. Ścieżki edukacyjne absolwentów techników

Wykres 47. Odsetek absolwentów techników, którzy rozpoczęli naukę na studiach w podziale na obszary kształcenia zawodowego (dane w proc.)

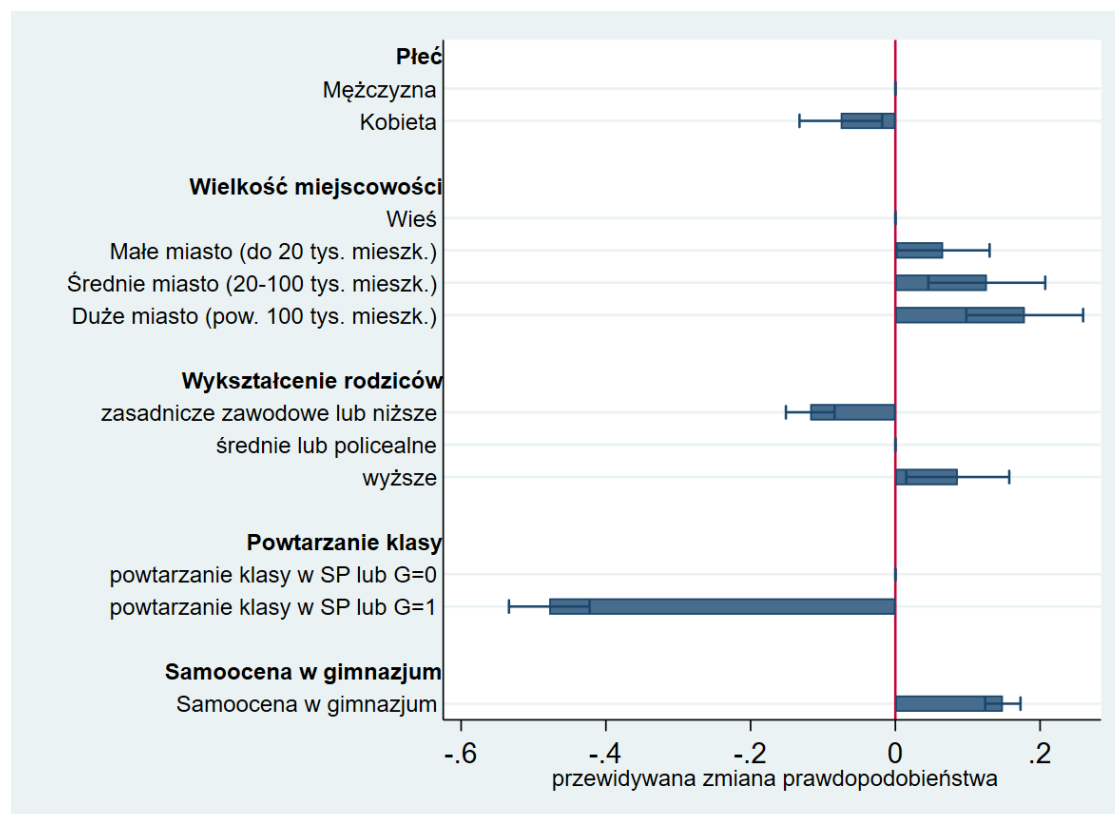

Wykres 48. Odsetek absolwentów techników, którzy rozpoczęli naukę na studiach w podziale na branże (dane w proc.)

Różnice między poszczególnymi obszarami kształcenia dobrze obrazują wyniki analizy regresji. Częściej podejmują studia absolwenci z dwóch obszarów: budowlanego i elektryczno-energetycznego. Rzadziej absolwenci, którzy kształcili się w zawodach z obszarów: mechanicznego i górnictwo-hutniczego oraz turystyczno-gastronomicznego. Prawidłowość ta jest widoczna także przy uwzględnieniu wpływu innych czynników. Podjęciu studiów nie sprzyjają: niższe wykształcenia rodziców, słabe osiągnięcia w nauce w gimnazjum czy powtarzanie klasy. Częściej podejmują studia absolwenci, którzy uzyskali dyplom potwierdzający kwalifikacje w zawodzie.

Wykres 49. Wpływ wybranych czynników na prawdopodobieństwo podjęcia studiów przez absolwentów techników

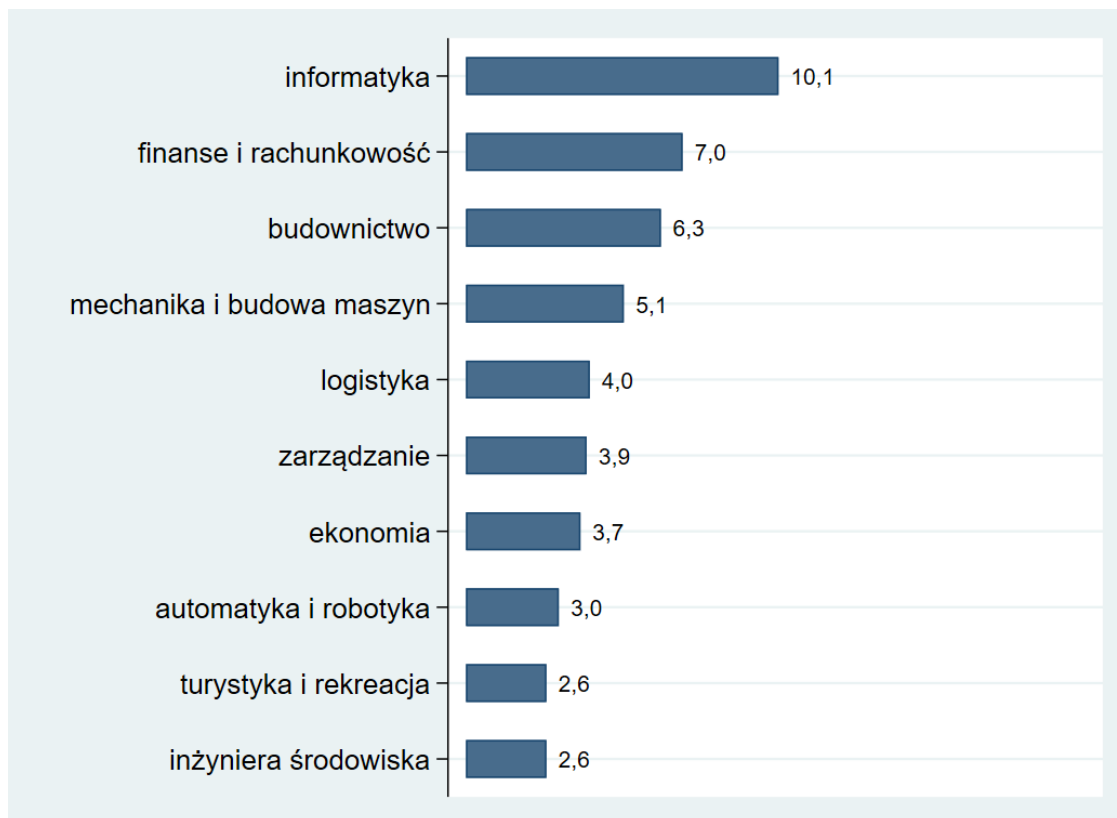

* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywanych zmian prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

4.2. Kierunki studiów

Jakie kierunki studiów wybierają absolwenci? Zdecydowana większość (81%) absolwentów starała się dostać tylko na 1 kierunek, 11% respondentów starało się dostać na 2 kierunki, a pozostałe 10% na 3 kierunki lub więcej. Niemal wszyscy studiujący (95,6%) dostali się na te kierunki, na które najbardziej chcieli się dostać. Najpopularniejszymi kierunkami wśród studiujących absolwentów techników były informatyka oraz finanse i rachunkowość, na których łącznie studiuje 17% absolwentów. Na 10 najpopularniejszych kierunkach uczy się ok. 48% ogółu studiujących absolwentów.

Wykres 50. Najpopularniejsze kierunki, na których studiują absolwenci techników (dane w proc.)

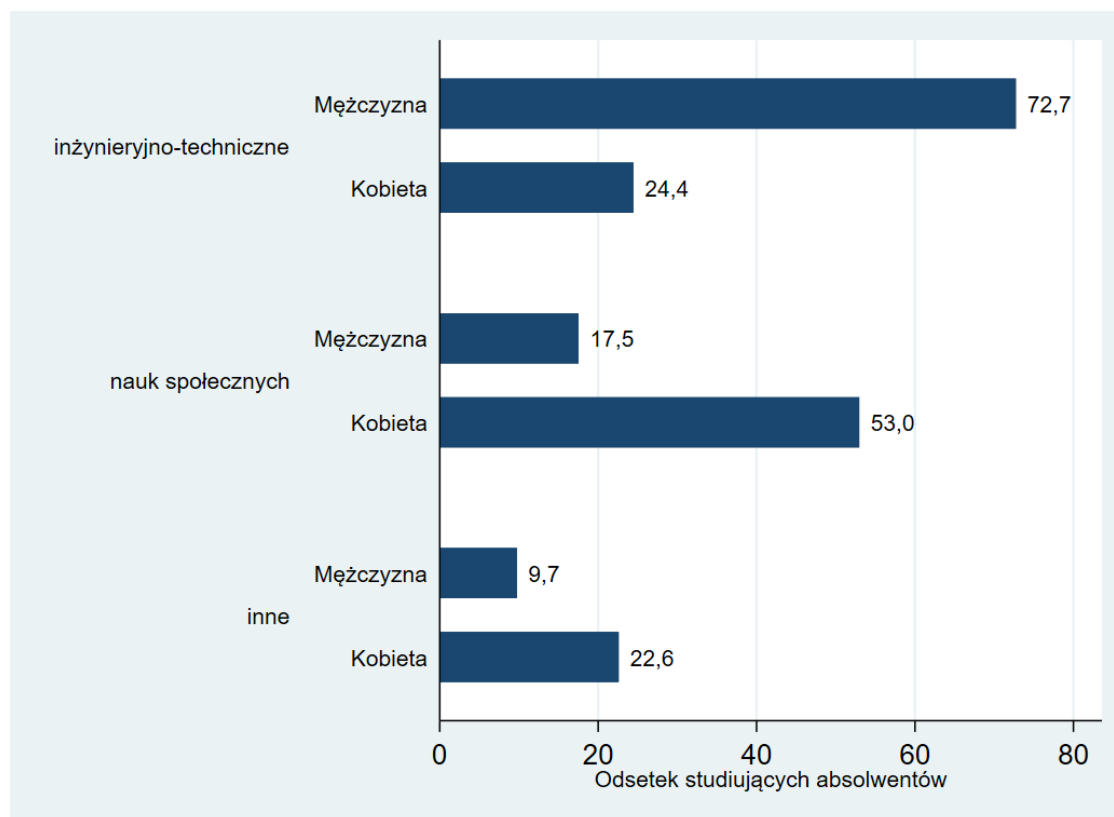

Kierunki kształcenia są na ogół zbieżne z zawodem, w którym kształcili się absolwenci. Niewielkie liczebności nie pozwalają na dokładniejsze analizy, ale jeśli spojrzeć na dwa najpopularniejsze kierunki, to np. zdecydowana większość absolwentów, którzy podjęli studia informatyczne, kształciła się w zbieżnych kierunkach: w zdecydowanej większości są to absolwenci zawodów teleinformatycznych, w niewielkiej części także branży elektryczno-elektronicznej i energetycznej. Zbieżność widać także w drugim pod względem popularności kierunku: finanse i rachunkowość, na który decydują się przede wszystkim absolwenci zawodów z branży ekonomiczno-administracyjno-biurowej.

Wśród kierunków, w których kształcą się absolwenci techników, największą popularnością cieszą się studia techniczne i inżynierskie, ogółem studiuje na nich aż 57% absolwentów. Drugą dziedziną pod względem popularności są nauki społeczne. Kierunki z tej dziedziny (w której mieszczą się też kierunki związane z ekonomią i finansami oraz administracją) wybrało 28% absolwentów. W pozostałych dziedzinach kształci się ok. 14,6% absolwentów, a kierunki i są tu bardzo zróżnicowane (mieszczą się tu zarówno szeroko rozumiane nauki o zdrowiu – ok. 5% absolwentów, jak i nauki rolnicze – 3%

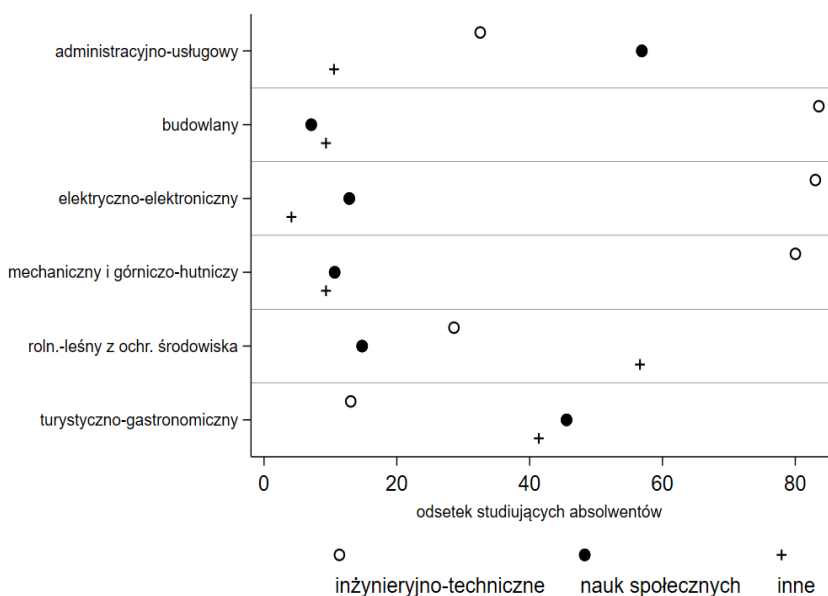
absolwentów). Widoczne są przy tym znaczące różnice ze względu na płeć. Mężczyźni studiują przede wszystkim na kierunkach inżynieryjno-technicznych, kobiety wybierają nauki społeczne.

Wykres 51. Dziedziny kształcenia wybierane przez absolwentów techników w podziale na płeć (dane w proc.)

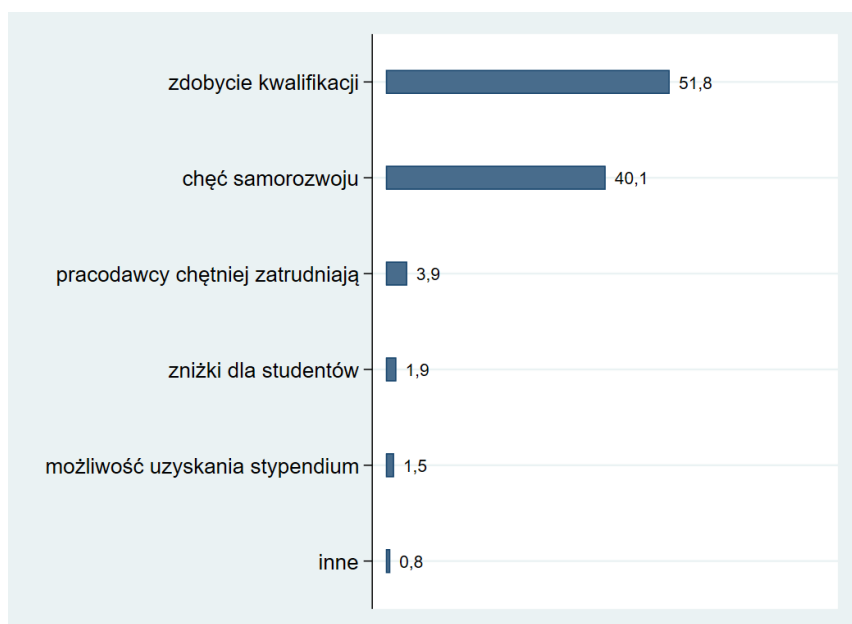
Zróźnicowanie ze względu na płeć wynika przede wszystkim z różnic między poszczególnymi obszarami kształcenia. Odsetek osób podejmujących kształcenie w dziedzinach techniczno-inżynieryjnych jest znacząco wyższy wśród absolwentów kierunków technicznych, w których uczy się niewiele kobiet. Absolwenci tych kierunków najczęściej wybierają informatykę, budownictwo, automatykę i budowę maszyn, mechatronikę. Z kolei wśród absolwentów obszaru administracyjno-usługowego bardziej popularne są nauki społeczne (np. finanse, ekonomia, zarządzanie). Absolwenci techników kształcących w dziedzinach turystyczno-gastronomicznych, wybierają bardzo różne kierunki: najpopularniejsze to turystyka i rekreacja, ale często wybieranymi są też takie kierunki jak pedagogika czy zarządzanie.

Wykres 52. Dziedziny kształcenia w szkolnictwie wyższym w podziale na obszary kształcenia absolwentów techników (dane w proc.)

Do najważniejszych powodów rozpoczęcia nauki w szkole wyższej należała: potrzeba zdobycia kwalifikacji potrzebnych w pracy lub do znalezienia pracy. Na drugim miejscu była chęć samorozwoju. Niewielki odsetek uczniów wskazywał motywację związane z przekonaniem, że pracodawcy chętniej zatrudniają studentów. Bardzo nieliczny odsetek studentów wskazywał na korzyści związane ze zdobyciem statusu studenta, takie jak możliwość uzyskania stypendiów, możliwość kontynuacji lub uzyskania świadczeń, np. renty rodzinnej, czy możliwość korzystania ze zniżek. Niewielki odsetek tych odpowiedzi wiąże się w dużym stopniu ze sformułowaniem pytania, w którym proszono o wskazanie tylko najważniejszego powodu.

Wykres 53 Najważniejsze powody kontynuowania nauki na studiach wskazywane przez uczniów techników (dane w proc.)

4.3. Rodzaj i forma studiów

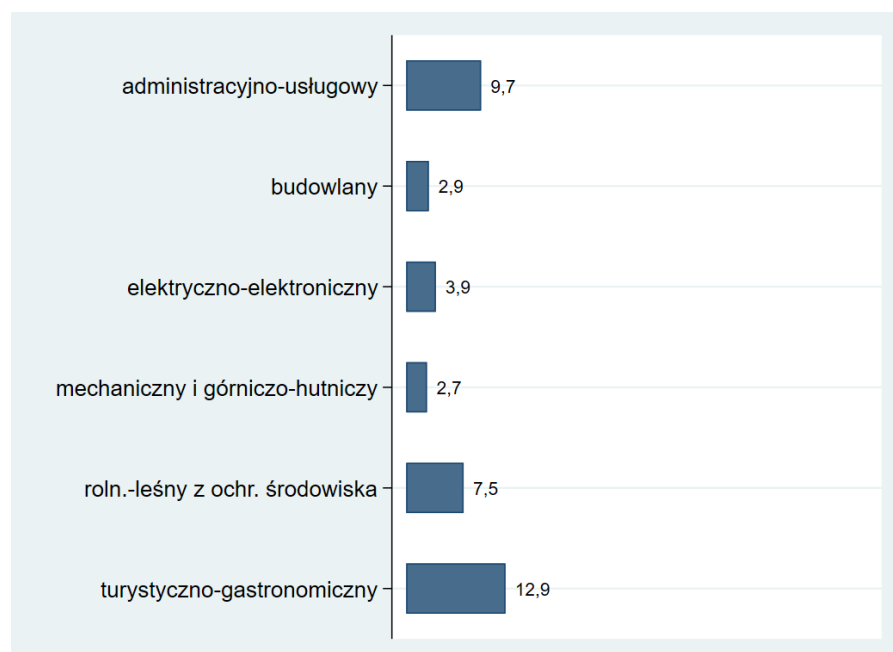
Dla sporej grupy absolwentów, bo aż dla 35%, rozpoczęcie studiów oznaczało konieczność przeprowadzki. Pod tym względem nie ma dużych różnic między obszarami kształcenia. Większość absolwentów podejmowała studia dzienne (64%). Dla podobnego odsetka absolwentów były to studia bezpłatne. Zbieżność nie jest przypadkowa, bo w zdecydowanej większości studia bezpłatne były studiami dziennymi, a studia zaoczne – płatnymi. Inne przypadki: płatne studia dzienne i bezpłatne studia zaoczne należały do rzadkości (odpowiednio po mniej więcej 5%). Pod względem uczestnictwa w studiach płatnych i zaocznych praktycznie nie było różnic między branżami, a istniejące różnice w większym stopniu zależały od specyfiki kierunku i dostępnej oferty edukacyjnej. Podobnie wygląda sytuacja pod kątem odpłatności za studia.

4.4. Szkoły policealne

Na kontynuowanie nauki w szkole policealnej decyduje się niewielka liczba absolwentów techników. W pierwszej rundzie monitoringu było to ok. 7% absolwentów (reprezentowane przez 276 osób). Cechą, która wyróżnia tę grupę, jest brak dyplomu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie (co wiąże się z niezdaniem wszystkich egzaminów zawodowych uprawniających do uzyskania dyplomu). Osoby te nie różnią się ze względu na obszar kształcenia: nieco niższy odsetek osób podejmujących kształcenie w szkołach policealnych jest absolwentami szkół z obszarów obejmujących branże budowlaną, energetyczno-elektroniczną oraz mechaniczną i górnictwo-hutniczą, nieco wyższy w obszarze turystyczno-gastronomicznym.

Najpopularniejsze zawody, w których kształcili się absolwenci, były związane z usługami kosmetycznymi i kosmetologią, bezpieczeństwem i higieną pracy, masażem, informatyką, administracją i rachunkowością oraz opieką medyczną.

Wykres 54. Odsetek absolwentów techników kontynuujących naukę w szkołach policealnych w podziale na obszary kształcenia (dane w proc.)

Jakie motywacje skłaniają absolwentów techników do zdobywania kolejnego zawodu? Odpowiedzi uczniów kontynuujących naukę w szkołach policealnych są bardzo podobne do odpowiedzi udzielanych przez absolwentów kontynuujących naukę na studiach. Do najważniejszych powodów kontynuowania nauki należały motywacje związane z samorozwojem, a na drugim miejscu znalazła się potrzeba zdobycia kwalifikacji potrzebnych w pracy lub do znalezienia pracy. Niewielki odsetek uczniów wskazywał na inne korzyściami z kontynuowania nauki, takie jak możliwość uzyskania stypendiów, możliwości kontynuacji lub uzyskania świadczeń, np. renty rodzinnej, a także to, że pracodawcy chętniej zatrudniają uczniów oraz możliwość korzystania ze zniżek dla uczniów.

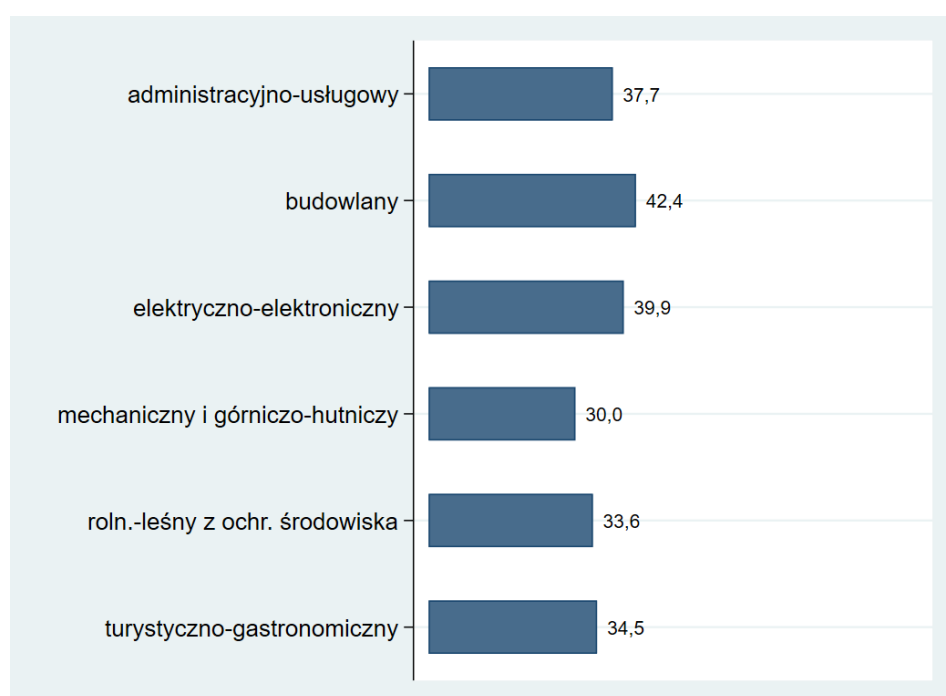
Wykres 55. Najważniejsze powody kontynuowania nauki w szkole policealnej wskazywane przez uczniów techników (dane w proc.)

4.5. Kontynuowanie nauki przez absolwentów zasadniczych szkół zawodowych

Rozpoczęcie nauki w liceum ogólnokształcącym dla dorosłych zadeklarowało 36% absolwentów zasadniczych szkół zawodowych. W zdecydowanej większości podjęli oni naukę bezpośrednio po zakończeniu edukacji w ZSZ. Odsetek kontynuujących naukę nie różnił się znacząco ze względu na obszar kształcenia. Najniższy odsetek odnotowano wśród absolwentów obszaru mechanicznego i górniczo-hutniczego, co wynika z relatywnie niskiego odsetka kontynuujących naukę absolwentów mieszczącej się w tym obszarze branży motoryzacyjnej (ok. 27%). Nieco częściej naukę w liceach ogólnokształcących dla dorosłych kontynuują absolwenci pochodzący z dużych miast, mający relatywnie lepsze wyniki w nauce w gimnazjum i niepowtarzający klasy w trakcie edukacji szkolnej.

Wykres 56. Odsetek absolwentów ZSZ kontynuujących naukę w liceach ogólnokształcących dla dorosłych (dane w proc.)

Jedynie 3% kontynuujących naukę twierdzi, że w związku z nauką musiało się przeprowadzić. Wiąże się to zapewne z tym, że zdecydowana większość, bo aż 77% uczyła się zaocznie w trybie weekendowym, 9,6% wieczorowo, a jedynie 13,4% dziennie. Mimo zaocznego lub wieczorowego trybu nauki, zdecydowana większość kontynuujących naukę uczyła się bezpłatnie: nauka w liceum ogólnokształcącym dla dorosłych była płatna dla 27% absolwentów.

Istotnym zjawiskiem jest przerywanie nauki. W ciągu niecałego roku od zakończenia nauki w ZSZ naukę w LO przerwało ok. 13% osób spośród ogółu kontynuujących. Częściej naukę przerywali uczniowie uczący się w trybie weekendowym (16%) niż dziennym (3%).

5. Sytuacja na rynku pracy

5.1. Praca i podejmowanie nauki

Wywiady z absolwentami zasadniczych szkół zawodowych oraz techników, które wylosowano do badania, przeprowadzono między marcem a czerwcem 2018 roku. Badaniu podlegali uczniowie, którzy ukończyli naukę w tych szkołach w czerwcu 2017 roku. Obserwujemy zatem losy absolwentów, sięgając najdalej 9–12 miesięcy od ukończenia przez nich szkoły. Analizy przeprowadzono na grupie absolwentów zasadniczych szkół zawodowych (N=2807) oraz techników (N=3874). Zanim przyjrzymy się pełnym ścieżkom zawodowym absolwentów, pokażemy ich sytuację 3 miesiące, pół roku oraz 9 miesięcy po ukończeniu szkoły.

W 3 miesiącu, to jest tuż po zakończeniu szkoły, pracowała nieco ponad połowa badanych absolwentów ZSZ oraz techników. Już w tym momencie absolwenci zasadniczych szkół zawodowych byli nieco bardziej widoczni na rynku pracy niż osoby po technikach. Z kolei zaznacza się wyraźnie liczniesza (10 p.p. różnicy) niż w przypadku ZSZ grupa absolwentów techników, którzy kontynuują naukę (por. kolejne wykresy).

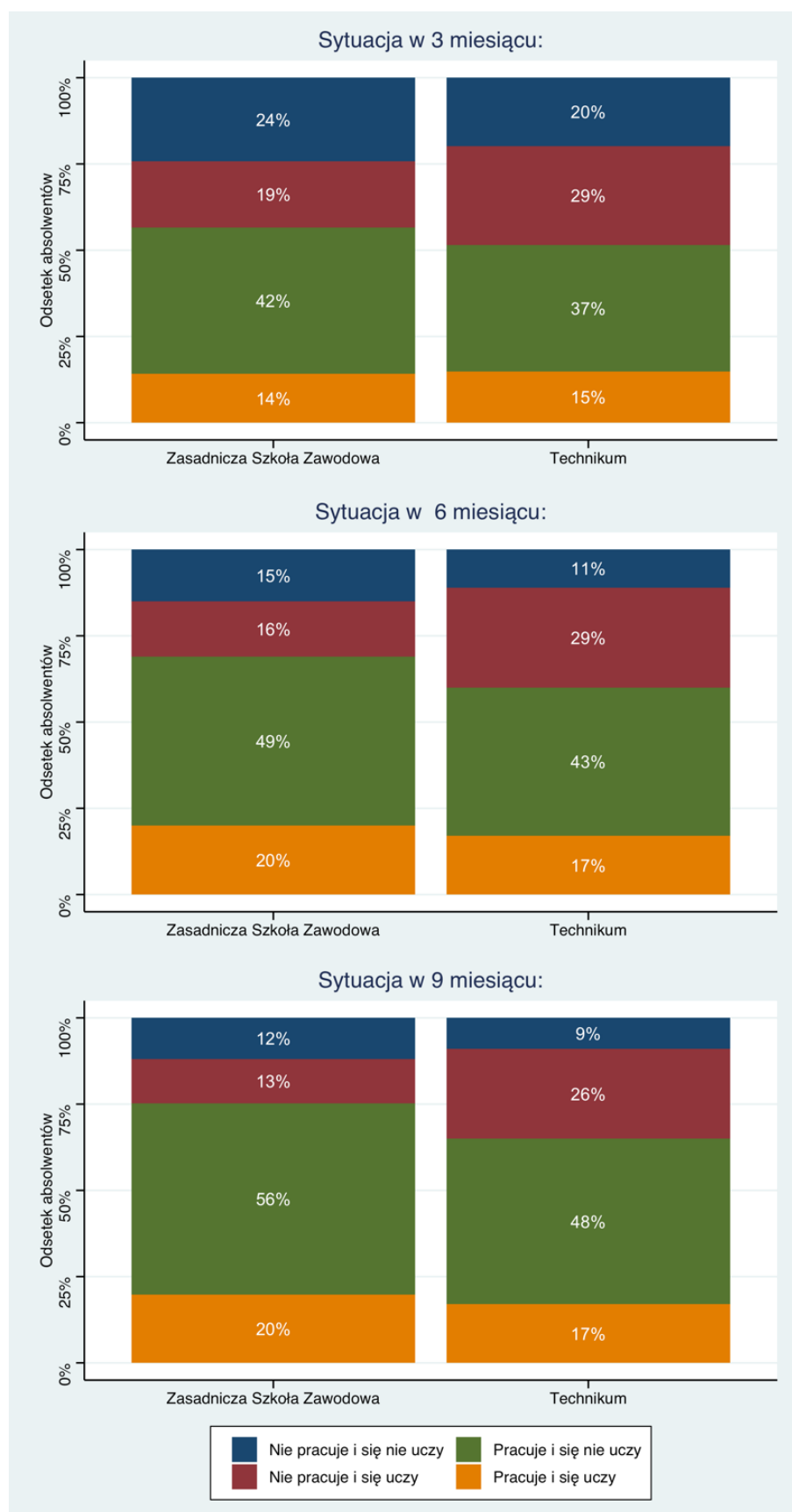
Między 3 a 9 miesiącem sytuacja absolwentów szkół kształcących zawodowo jest wciąż dynamiczna: wyraźnie przybywa osób, które podejmują pracę i jednocześnie spada udział tych, którzy nie pracują ani nie kontynuują nauki. Począwszy od 6 miesiąca nie zmienia się udział absolwentów łączących pracę z nauką. Jednocześnie, jeśli porównamy sytuację absolwentów w 3 miesiącu od ukończenia przez nich szkoły i pół roku później, to wśród absolwentów zasadniczych szkół zawodowych zauważalny jest spadek udziału osób uczących się (i niepracujących).

W przypadku obydwu typów szkół, w 9 miesiącu od ukończenia szkoły zdecydowana większość absolwentów już pracowała, ewentualnie łącząc pracę z nauką. Wśród absolwentów ZSZ odsetek pracujących jest wyraźnie wyższy (76%) niż w przypadku absolwentów techników (65%). Różnica ta wynika z faktu, że absolwenci techników niemal dwukrotnie częściej poświęcają się wyłącznie kontynuowaniu nauki – na studiach lub w szkołach policealnych. Absolwenci zawodówek nieco częściej starali się z kolei łączyć pracę z nauką (56% wobec 48% w przypadku absolwentów techników).

Największe obawy może budzić przyszłość osób, które nie mają pracy ani nie uczestniczą w kształceniu (tzw. NEET¹³). Stanowią oni około 12% absolwentów techników i 9 % absolwentów ZSZ – zatem różnica w udziale tej kategorii wśród absolwentów obydwu typów szkół jest praktycznie pomijalna (3 p.p.). Warto natomiast zwrócić uwagę, iż udział osób, które nie pracują ani się nie uczą w 9 miesiącu od ukończenia szkoły – w stosunku do 3 miesiąca spada w przypadku absolwentów obydwu typów szkół niemal dwukrotnie.

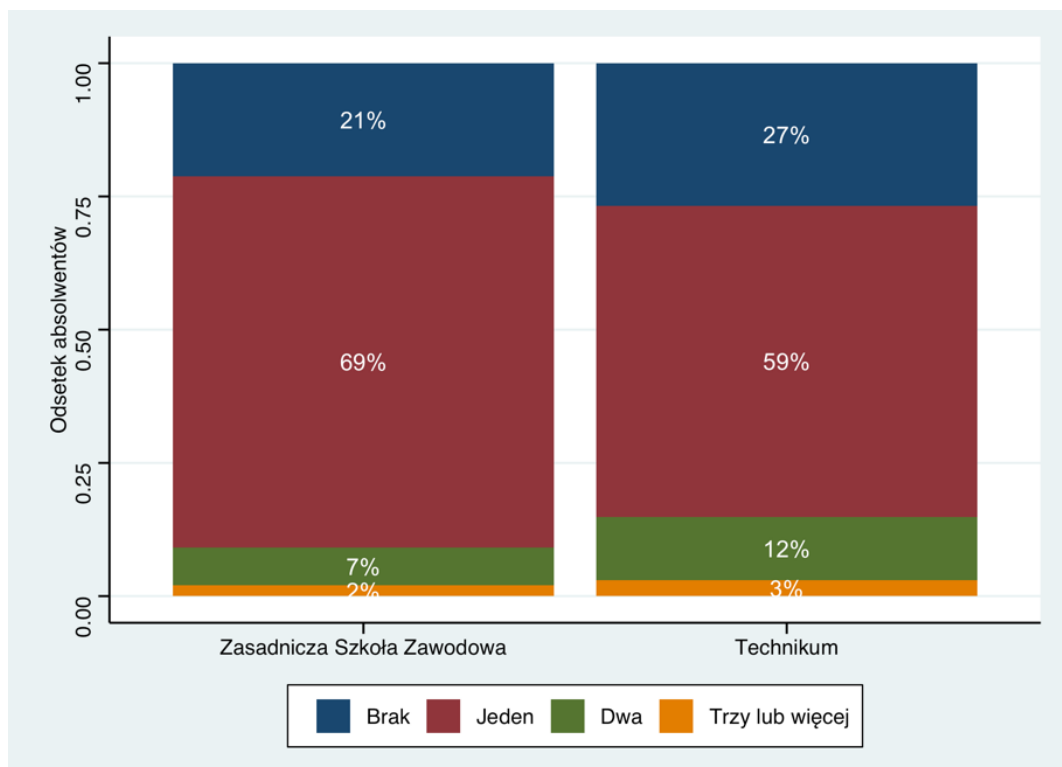
¹³ NEET (ang. not in employment, education or training) – grupa młodzieży, która nie pracuje oraz nie kontynuuje nauki.

Wykres 57. Sytuacja absolwentów w 3, 6 i 9 miesiącu od ukończenia szkoły

W analizowanym okresie 9 miesięcy od ukończenia szkoły, jakiegokolwiek doświadczenia pracy posiadało 73% absolwentów techników i 79% absolwentów ZSZ. Jednocześnie zdecydowana większość badanych absolwentów (59% absolwentów techników oraz 69% absolwentów ZSZ) posiada tylko jeden epizod zatrudnienia. Sytuacje, w których badani doświadczyli trzech lub więcej epizodów zatrudnienia, są marginalne (2–3% badanych absolwentów).

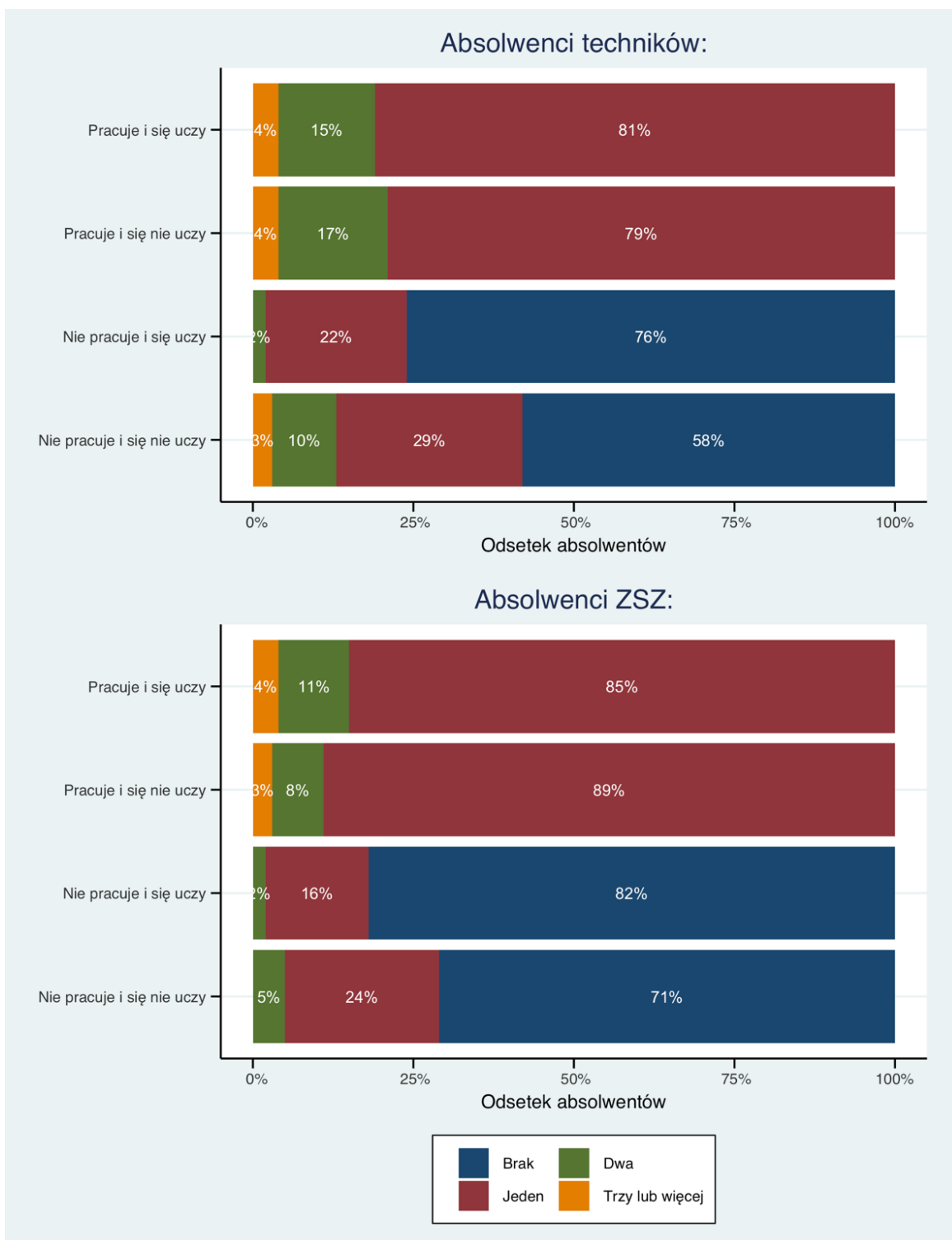
Wykres 58 Liczba epizodów zatrudnienia w historii zawodowej absolwentów

Kariery zawodowe badanych absolwentów techników i ZSZ są mało urozmaicone. W przypadku zdecydowanej większości pracujących absolwentów, zarówno techników, jak i ZSZ, w 9 miesiącu od ukończenia przez nich szkoły znajdują się wciąż w pierwszym miejscu zatrudnienia. Wynika to m.in. z krótkiego okresu obserwacji. Może też świadczyć o dobrym dopasowaniu pierwszego miejsca pracy do oczekiwań absolwentów lub o ich chęci nabycia większego doświadczenia zawodowego przed poszukiwaniem kolejnej pracy. Nieco bardziej zróżnicowane są doświadczenia zawodowe absolwentów techników – 15% z nich wskazało na co najmniej dwa epizody zatrudnienia w okresie od zakończenia nauki, podczas gdy wśród absolwentów ZSZ odsetek ten wyniósł zaledwie 9%.

Najbardziej urozmaicone ścieżki kariery ze względu na liczbę doświadczeń zawodowych mają absolwenci techników, którzy już nie kontynuowali nauki – 21% z nich w okresie od ukończenia szkoły miało co najmniej dwóch pracodawców. W grupie NEETs po technikach dominują osoby bez jakiegokolwiek doświadczenia zawodowych (58%). Jednak podejmowali oni próby zatrudnienia o wiele częściej niż absolwenci techników, którzy w okresie 9 miesięcy od ukończenia szkoły nie pracowali, ale kontynuowali naukę. 42% NEETs miało za sobą w tym okresie co najmniej jeden epizod pracy (a 13% co najmniej 2 epizody), a w przypadku uczących się i niepracujących absolwentów techników jakiegokolwiek epizod zatrudnienia zadeklarowało jedynie 24%.

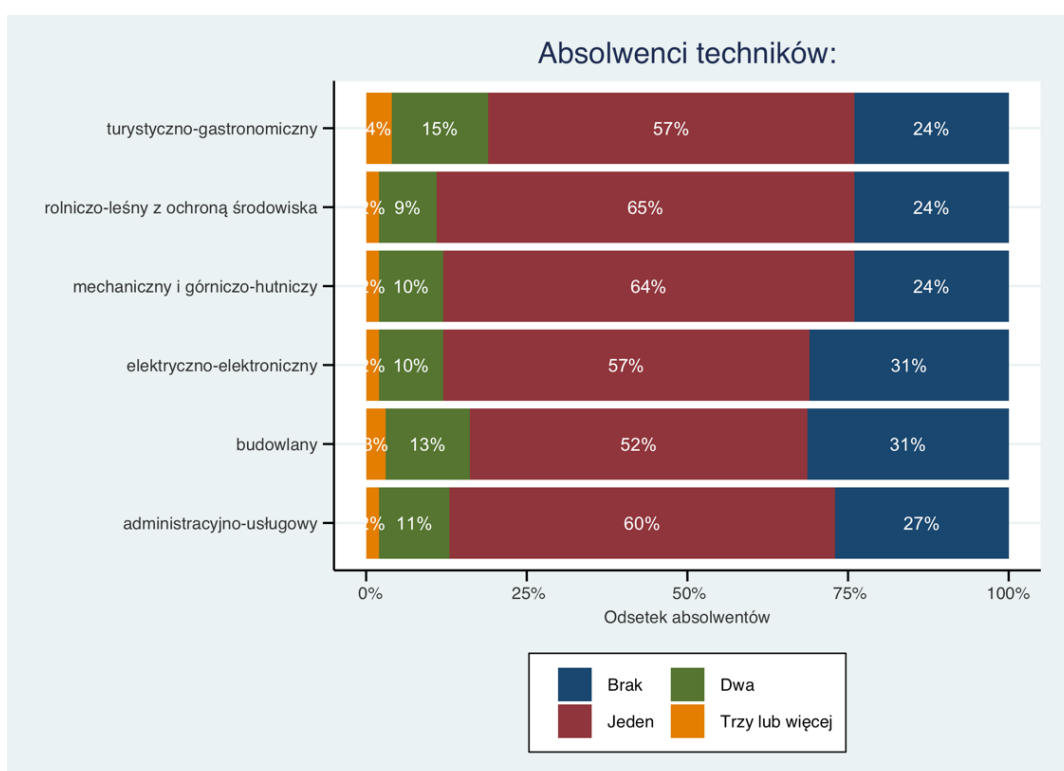
Wykres 59. Liczba epizodów pracy w podgrupach wyróżnionych ze względu na sytuację absolwenta w 9 miesiącu od ukończenia nauki

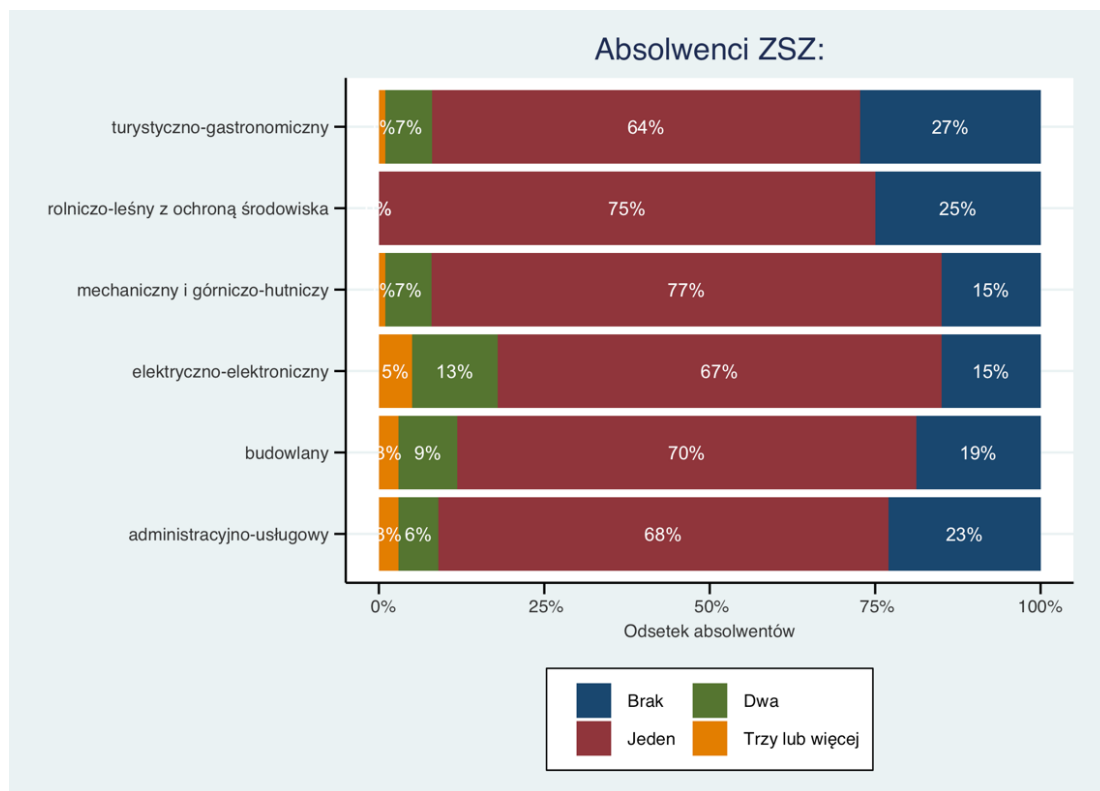
Kariery zawodowe absolwentów ZSZ, w badanym okresie, rzadko składają się z więcej niż jednego epizodu zatrudnienia. Co ciekawe, w grupie absolwentów ZSZ, którzy w 9 miesiącu od ukończenia szkoły zajmowali się wyłącznie kontynuacją nauki, w porównaniu do analogicznej grupy absolwentów techników, przytłaczającą większość stanowią osoby bez jakichkolwiek doświadczeń zawodowych.

Doświadczenia zawodowe absolwentów nieznacznie różnią się ze względu na kierunki odebranego wykształcenia zawodowego. Wśród absolwentów techników o kierunkach turystyczno-gastronomicznych wyższy jest udział osób z co najmniej dwoma epizodami pracy, co może wynikać z sezonowego charakteru pracy w tej branży, a przez to większej rotacji pracowników. Z kolei wśród absolwentów ZSZ taką specyfiką odznaczają się absolwenci kształcący się w zawodach z obszaru elektryczno-elektronicznego.

Wykres 60. Liczba epizodów pracy w podgrupach wyróżnionych ze względu na obszary kształcenia absolwentów techników

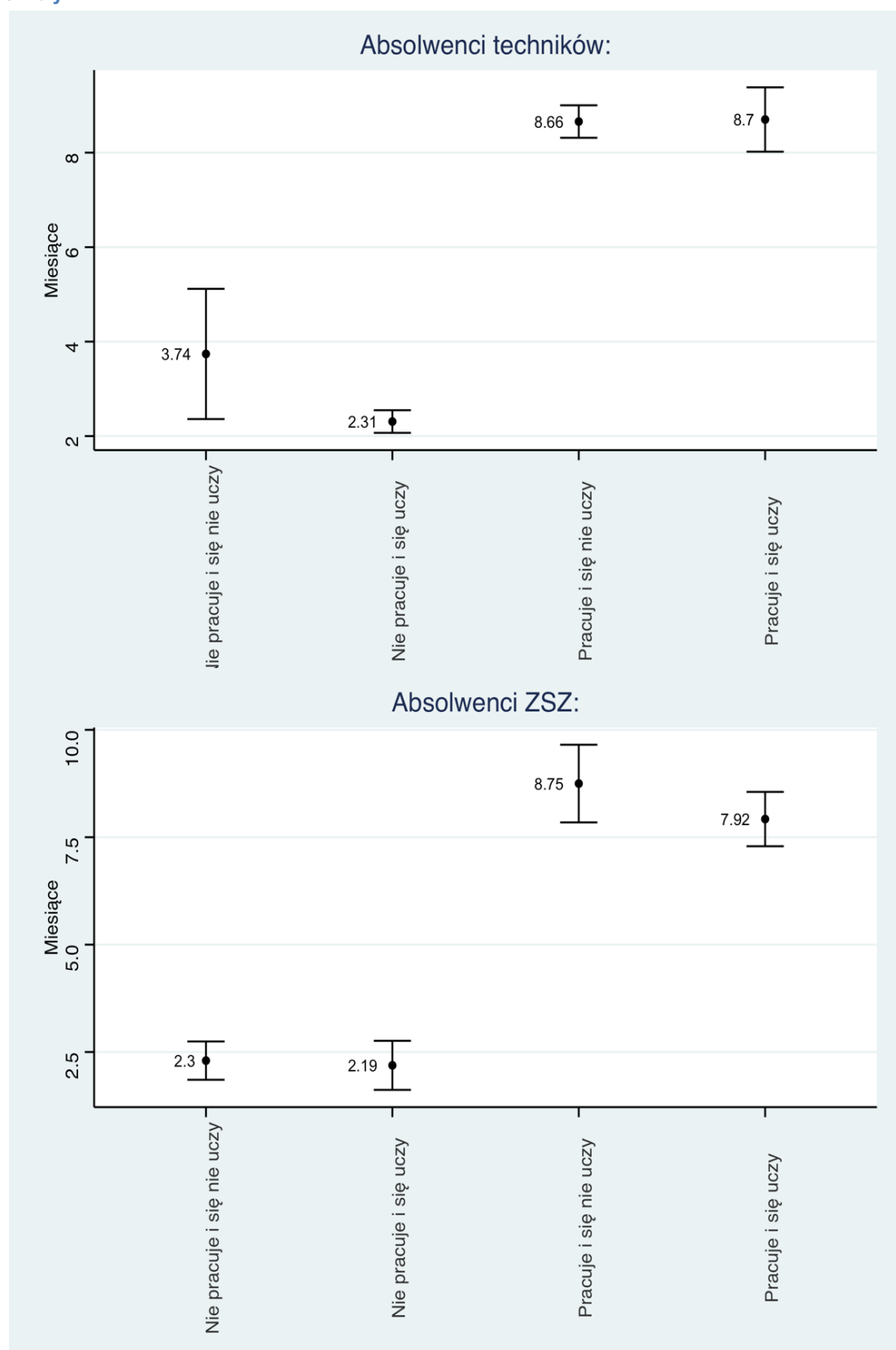
Wykres 61. Liczba epizodów pracy w podgrupach wyróżnionych ze względu na obszary kształcenia absolwentów ZSZ

Całkowity staż pracy badanych, definiowany jako suma wszystkich okresów zatrudnienia, jest dość wyraźnie zróżnicowany w zależności od obranej strategii zawodowej – absolwenci obydwu typów szkół, którzy zdecydowali się wyłącznie na kontynuowanie nauki, mają przeciętnie krótszy staż pracy niż ci, którzy w 9 miesięcy od ukończenia nauki pracują lub łączą naukę z pracą. W tej kategorii absolwenci techników wykazywali jeszcze skromniejsze doświadczenie zawodowe niż osoby, które ukończyły ZSZ. Najprawdopodobniej były to krótkie epizody pracy wakacyjnej, podjętej w oczekiwaniu na rozpoczęcie kolejnego etapu nauki.

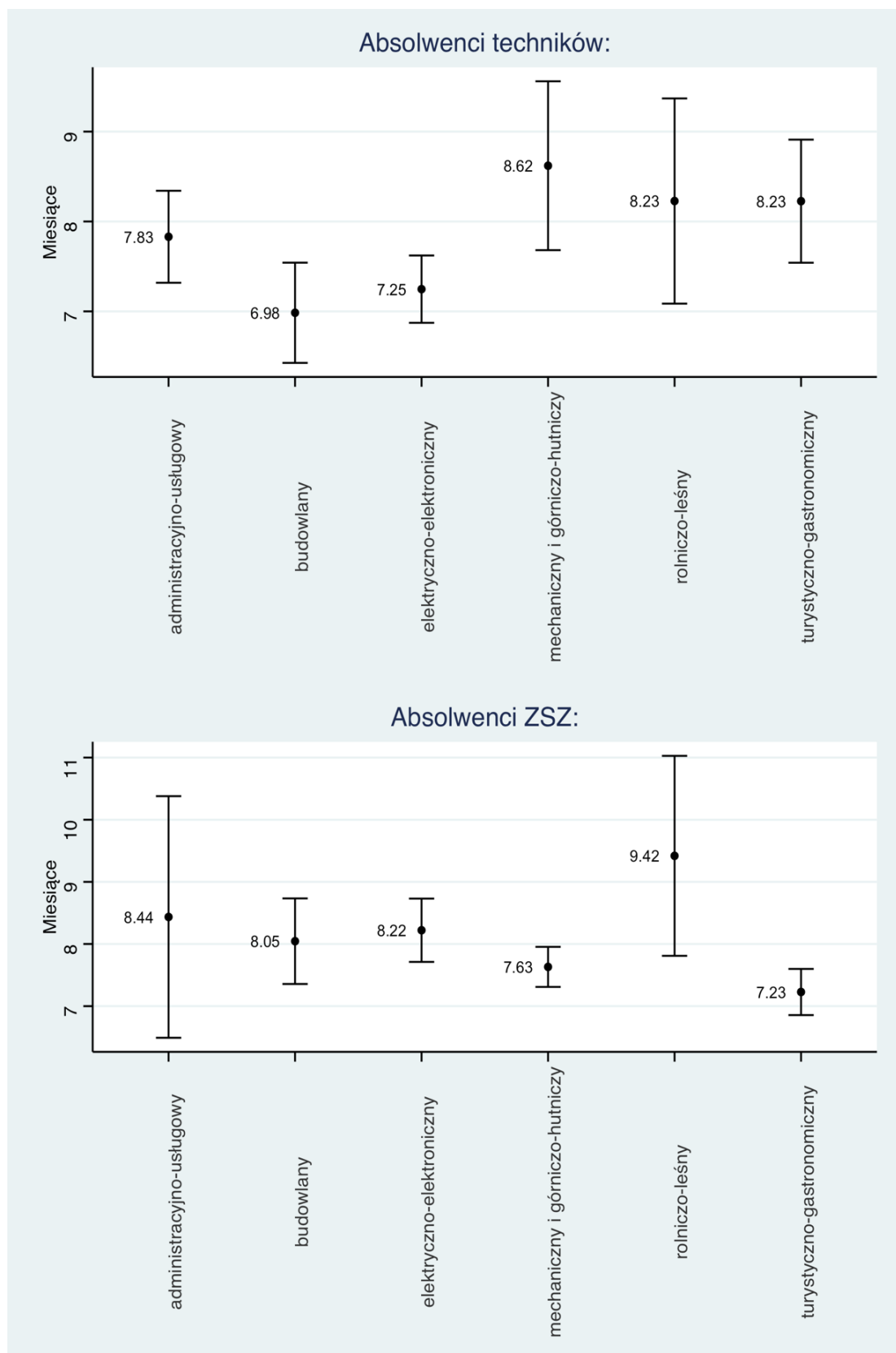
Całkowity staż pracy jest również zróżnicowany ze względu na obszar kształcenia absolwentów. Średnio najdłuższe staże pracy w okresie od ukończenia nauki odnotowali absolwenci obszaru mechanicznego w przypadku techników i obszaru rolniczego w przypadku ZSZ.

Wykres 62. Średni staż pracy w grupach wyróżnionych ze względu na sytuację w 9. miesiącu od ukończenia szkoły

*Punkty na wykresach ilustrują oszacowanie średniej w badanej próbie; „wąsy” na wykresach ilustrują niepewność pomiarową, związaną z wnioskowaniem na podstawie próby: metoda wyznaczania przedziału daje 95% prawdopodobieństwo, że znajdzie się w nim średnia w badanej populacji.

Wykres 63. Średni staż pracy w grupach wyróżnionych ze względu na obszar kształcenia absolwenta (

*Punkty na wykresach ilustrują oszacowanie średniej w badanej próbie; „wąsy” na wykresach ilustrują niepewność pomiarową, związaną z wnioskowaniem na podstawie próby: metoda wyznaczania przedziału daje 95% prawdopodobieństwo, że znajdzie się w nim średnia w badanej populacji.

5.2. Uwarunkowania sytuacji edukacyjno-zawodowej absolwentów

Sytuacja absolwentów na rynku pracy zależy od wielu czynników. W kolejnych podrozdziałach przybliżono czynniki, które różnicują szanse podjęcia pracy lub kontynuowania nauki przez absolwentów szkół kształcących zawodowo. Uwzględniono trzy główne kategorie czynników – charakterystyki związane z procesem kształcenia, uwarunkowania strukturalne, tj. charakterystyki otoczenia społeczno-gospodarczego, w którym funkcjonują badani oraz czynniki indywidualne – związane m.in. z planami, jakie absolwenci formułowali przed ukończeniem swoich szkół.

5.2.1. Uwarunkowania szkolne

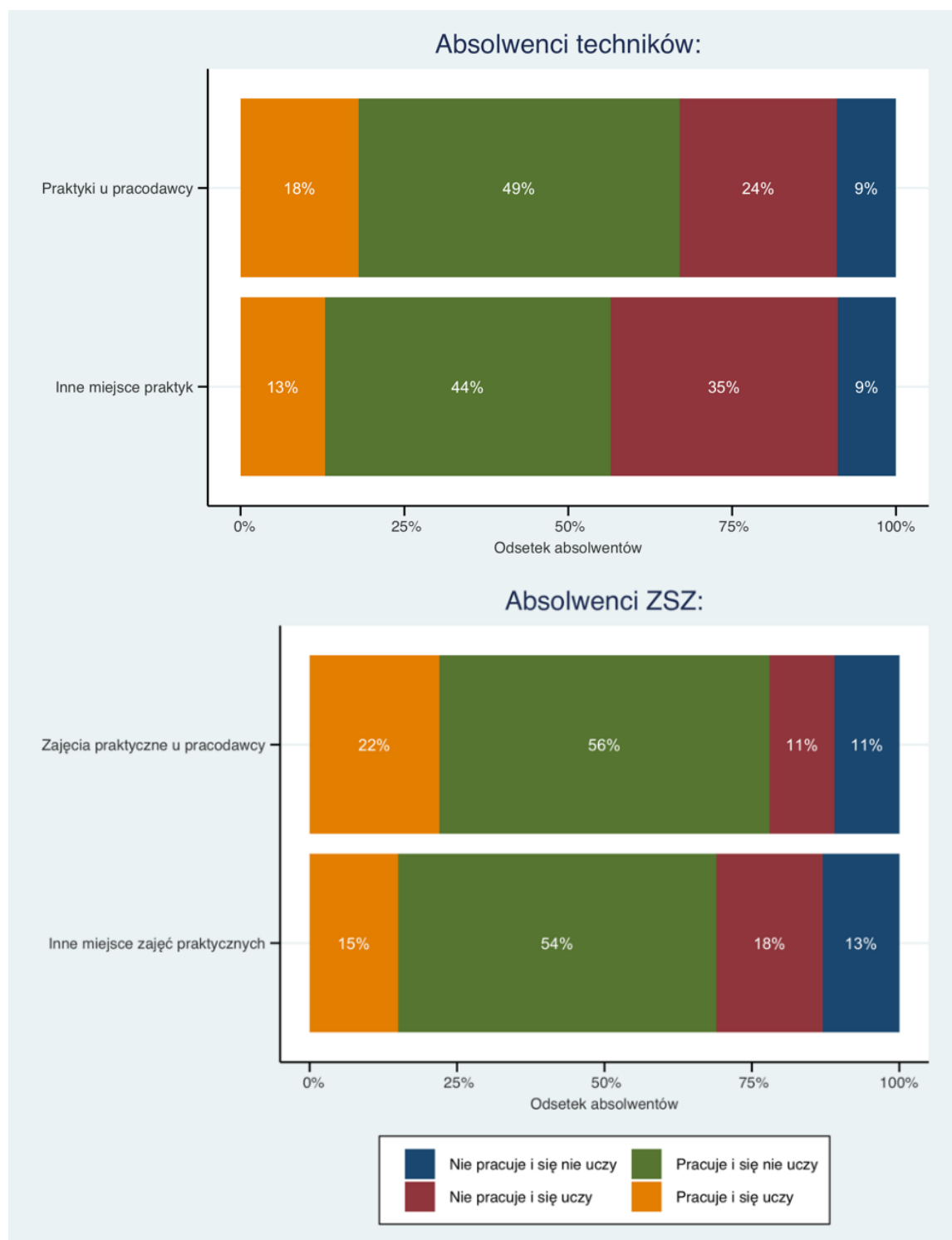
Wiele aspektów procesu kształcenia zawodowego może mieć wpływ na późniejsze losy absolwentów. Wśród nich kluczowe wydają się sposób realizacji praktycznej nauki zawodu oraz obszar kształcenia.

Przez sposób realizacji praktycznej nauki zawodu zdefiniowano miejsce odbywania zajęć praktycznych w przypadku absolwentów ZSZ oraz miejsce odbywania praktyk zawodowych/innych zajęć praktycznych w przypadku osób kończących technika. Uczniowie szkół kształcących zawodowo mogą realizować praktyczną naukę zawodu (dalej: pnz) bezpośrednio u pracodawców współpracujących ze szkołami, w warsztatach szkolnych lub innych placówkach pozaszkolnych. Abstrahując od efektywności i skuteczności różnych trybów pnz, nauka praktycznych aspektów zawodu u pracodawcy teoretycznie pozwala na wcześniejsze zderzenie się z realiami pracy w zawodzie oraz nawiązanie kontaktów, które ułatwiają późniejsze podjęcie pracy. Intuicje te okazały się do pewnego stopnia słuszne.

Po 9 miesiącach od ukończenia nauki absolwenci, którzy elementy praktycznej nauki zawodu odbyli u pracodawców (także rzemieślników lub w gospodarstwach rolnych), częściej pracowali. W przypadku absolwentów ZSZ oraz techników, niezależnie od faktu kontynuowania nauki, różnica w udziale osób pracujących między tymi, które uczyli się zawodu u pracodawcy a pozostałymi, sięga niemal 10 p.p. W obydwu grupach na różnicę tę wpływa przede wszystkim wyższy udział osób, które pracę łączą z kontynuowaniem nauki. Wśród badanych absolwentów techników 86% odbyło praktyki u pracodawcy, a 14% wskazało inne miejsce praktyk. W grupie absolwentów ZSZ 70% badanych realizowało zajęcia praktyczne u pracodawców.

Znaczenie mają również zawody, w których kształcili się badani absolwenci (wątek ten rozwijamy w kolejnym rozdziale). Można je przyporządkować do obszarów kształcenia. W każdym z obszarów zarówno w grupie absolwentów techników, jak i ZSZ, dominują osoby pracujące, które nie kontynuują nauki. Ich szczególnie wysoki odsetek zanotowano wśród absolwentów techników, którzy uczyli się w zawodach mechanicznych i górniczo-hutniczych (66% pracujących, którzy nie kontynuują nauki) oraz absolwentów ZSZ – w tym samym obszarze (64%) oraz w obszarze rolniczo-leśnym (61%).

Wykres 64. Sytuacja na rynku pracy po 9 miesiącach od ukończenia nauki w zależności od trybu pnz

Wykres 65. Sytuacja na rynku pracy po 9 miesiącach od ukończenia nauki w zależności od obszaru kształcenia

Relatywnie wysoki odsetek kategorii NEETs dotyczy absolwentów techników z obszarów budowlanego i turystyczno-administracyjnego (11%) i absolwentów ZSZ z obszarów administracyjno-usługowego (13%) oraz turystyczno-gastronomicznego (16%). Kształcenie, bez podejmowania pracy, kontynuują najczęściej absolwenci techników, którzy uczyli się w zawodach elektryczno-elektronicznych (34%) i budowlanych (34%).

Zagadnienie obszarów kształcenia, branż oraz zgodności zawodu wyuczonego z wykonywanym pogłębiono w rozdziale poświęconym pierwszej pracy.

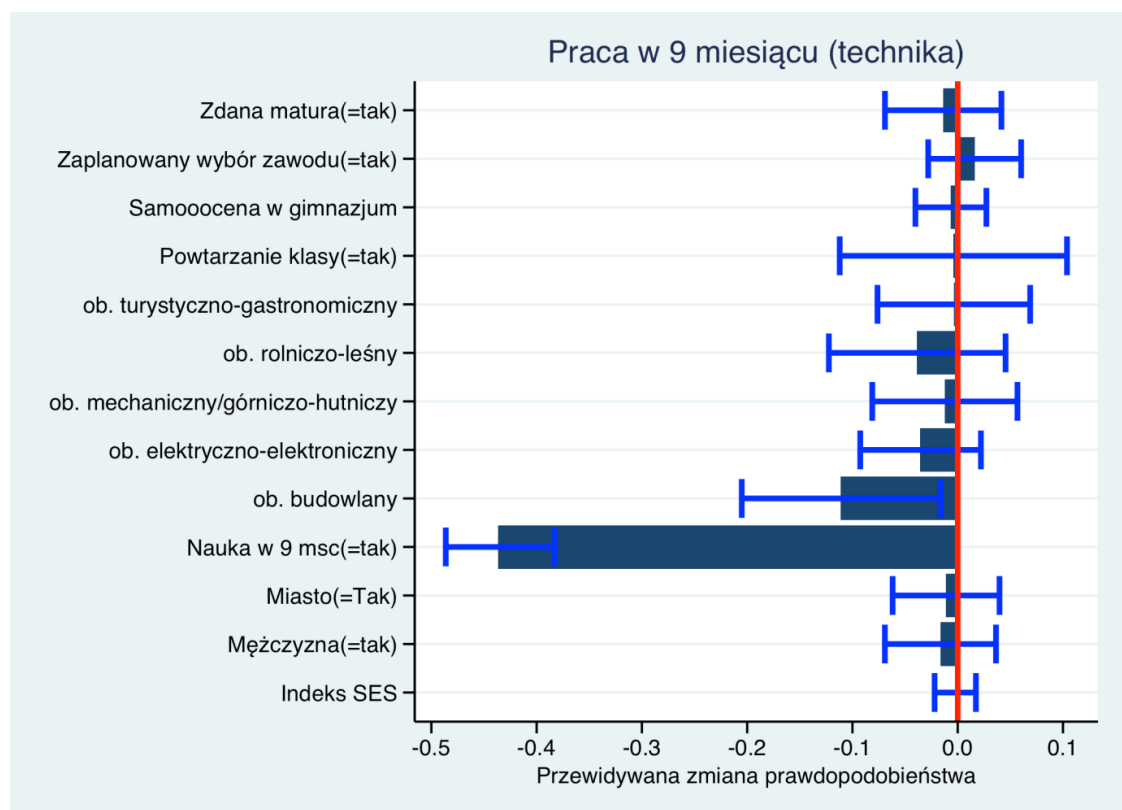
5.2.1.1. Szkolne uwarunkowania podejmowania pracy przez absolwentów

Aby przyjrzeć się uwarunkowaniom podejmowania pracy przez absolwentów techników i ZSZ, wykorzystano serię modeli regresji logistycznej (Tabela 5 w załączniku). Wyniki podsumowują też poniższe wykresy pokazujące średnie efekty krańcowe. Zmienną zależną jest prawdopodobieństwo podjęcia pracy w 3, 6 lub 9 miesiącu od ukończenia szkoły. Wprawdzie specyfika prowadzonych analiz nie pozwala na porównywanie wielkości współczynników pomiędzy poszczególnymi modelami, to jednak warto zwrócić uwagę na ich istotność (która wskazuje, czy dany czynnik ma realny wpływ na podjęcie pracy) oraz na znak tego współczynnika (który informuje, czy dany czynnik zwiększa czy też zmniejsza prawdopodobieństwo podjęcia pracy).

W modelach uwzględniono szereg zmiennych kontrolnych – płeć absolwenta, status społeczno-ekonomiczny jego rodziny, fakt zamieszkiwania w mieście oraz fakt kontynuowania nauki w danym miesiącu (3, 6 lub 9 w zależności od modelu). Zmienne związane ze szkolnymi uwarunkowaniami sytuacji absolwentów to: samoocena ucznia z okresu nauki w gimnazjum, fakt powtarzania klasy na którymkolwiek z etapów nauki, obszar kształcenia (obszar referencyjny to obszar administracyjno-usługowy), zaplanowany wybór zawodu na etapie wyboru szkoły ponadgimnazjalnej¹⁴, fakt zdania matury w przypadku absolwentów techników oraz nieposiadanie statusu pracownika młodocianego dla absolwentów ZSZ.

¹⁴ Pytanie pochodzi z sondażu uczniów, którzy odpowiadali, jaka sytuacja najlepiej opisuje wybór ich szkoły oraz zawodu – kategoria „Zaplanowany wybór zawodu” obejmuje uczniów, którzy odpowiedzieli „Od początku wiedziałem, w jakiej szkole i w jakim zawodzie chcę się uczyć” lub „Wiedziałem w jakim zawodzie chcę pracować, ale nie zależało mi na konkretnej szkole”.

Wykres 66. Praca w 9 miesiącu – średnie efekty krańcowe

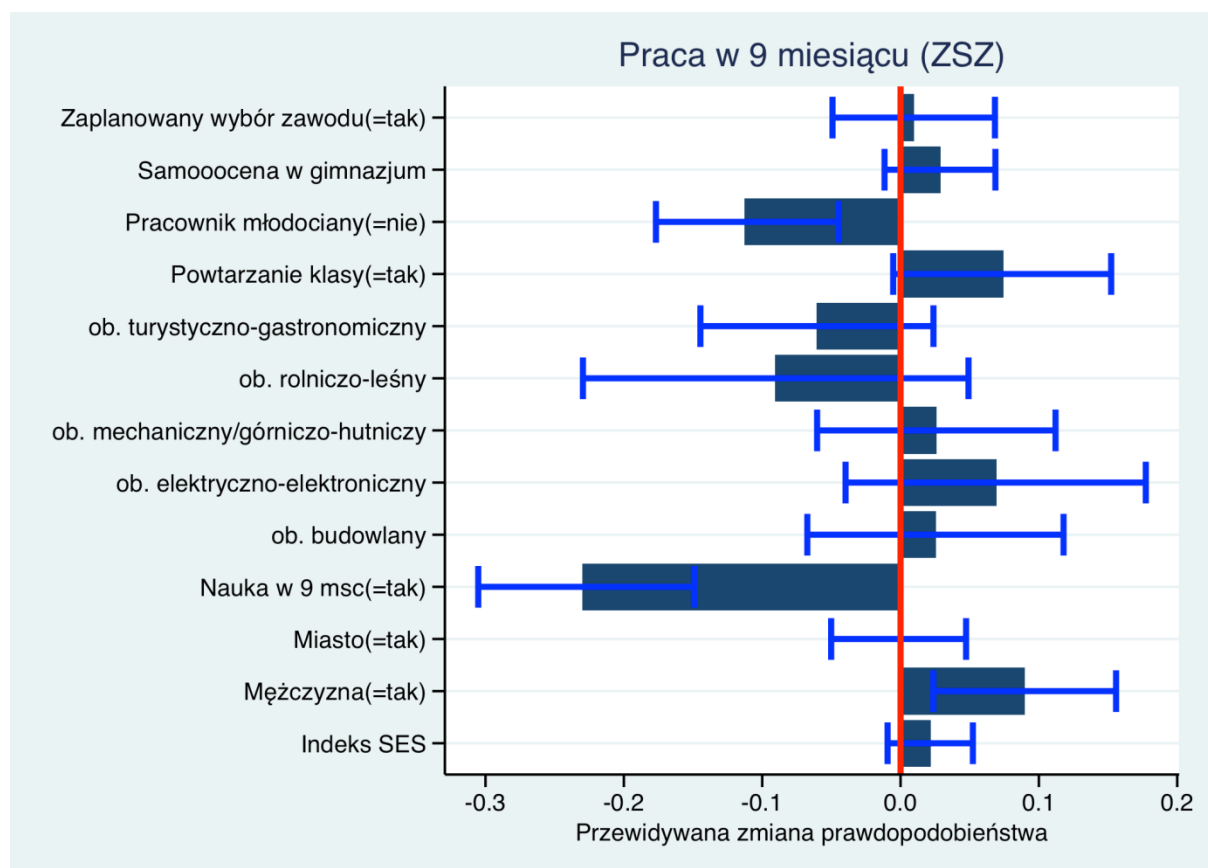

* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywanych zmian prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

W przypadku absolwentów techników pewne znaczenie ma fakt powtarzania klasy. Uwidacznia się on w 6 miesiącu od ukończenia nauki, obniżając szansę na pracę. Fakt kontynuowania nauki obniża szanse podjęcia pracy w każdym z analizowanych miesięcy. Obszar kształcenia, w przypadku absolwentów techników, nie wpływał istotnie na szanse podjęcia pracy z jednym wyjątkiem – absolwenci techników, którzy kształcili się w zawodach z obszaru budowlanego mają mniejsze szanse na pracę niż ci, którzy wybrali zawody z obszaru administracyjno-usługowego.

W przypadku absolwentów ZSZ na podjęcie pracy wpływają inne czynniki (Tabela 6 w załączniku). Po pierwsze, mężczyźni generalnie mają w tej kategorii większe szanse na podjęcie pracy niż kobiety. Po drugie, absolwenci ZSZ, którzy nie mieli statusu młodocianego pracownika, mają wyraźnie niższe szanse pracy w 3,6 lub 9 miesiącu niż uczniowie, którzy praktyczną naukę zawodu realizowali przede wszystkim u pracodawców. Obszar kształcenia nie miał większego znaczenia przy różnicowaniu szans na podjęcie pracy przez absolwentów ZSZ – poza przypadkiem absolwentów z obszaru elektrycznego, którzy mieli większe szanse na podjęcie pracy w 6 miesiącu.

Wykres 67. Praca w 9 miesiącu – efekty krańcowe (ZSZ)

* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywanych zmian prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

5.2.1.2. Szkolne uwarunkowania kontynuowania nauki przez absolwentów

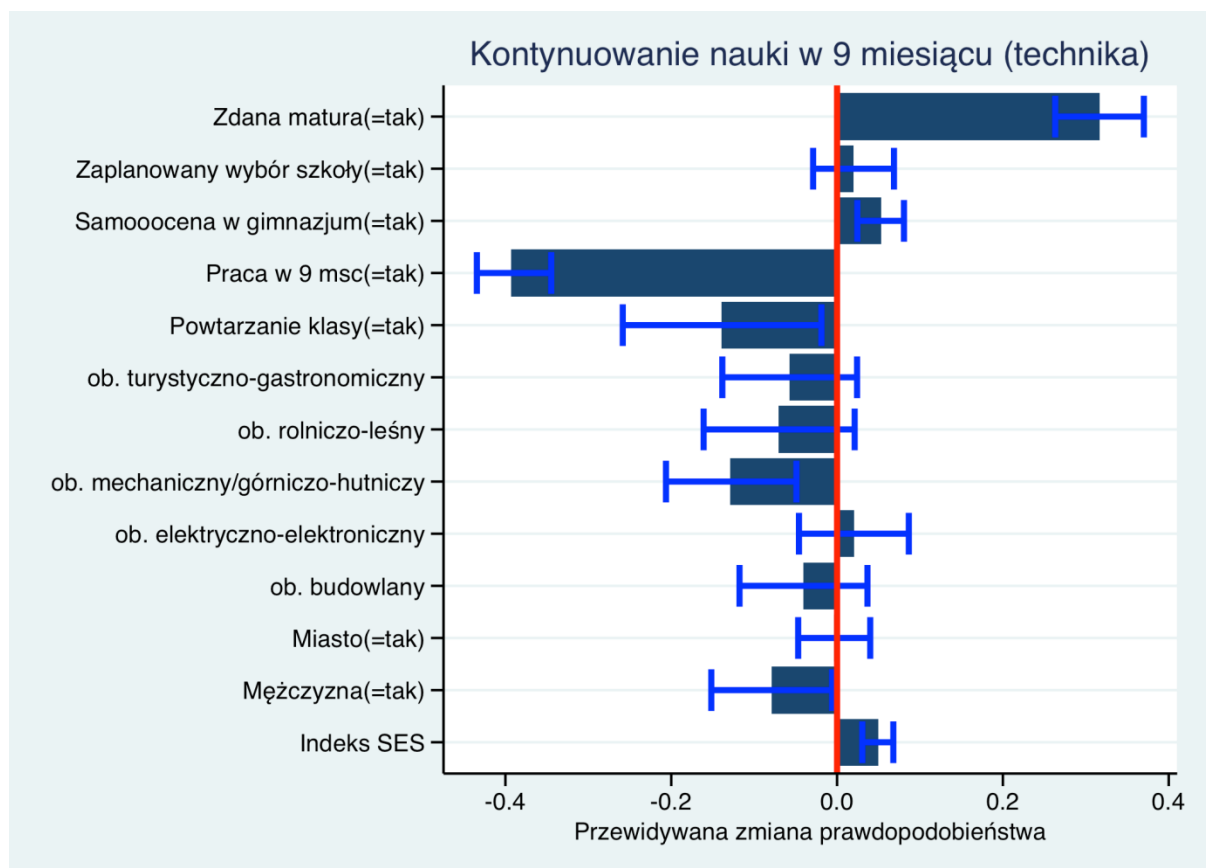
Analogicznie do prezentowanych wcześniej modeli możemy zapytać o uwarunkowania dotyczące szans na kontynuowanie nauki po ukończeniu szkoły kształcącej zawodowo – tym razem planowany wybór zawodu zastąpiono jednak zmienną wskazującą na planowany wybór szkoły¹⁵.

W przypadku absolwentów techników, analizy te są o tyle interesujące, iż ilustrują dobrze znane mechanizmy stratyfikacji społecznej (Tabela 7 w załączniku). Fakt wychowywania się w rodzinie o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym wyraźnie podnosi szanse na kontynuowanie nauki (dzięki czemu w przyszłości absolwent prawdopodobnie sam będzie miał wyższy status i wyższe zarobki). Z kolei powtarzanie klasy, na którymkolwiek z wcześniejszych etapów nauki, to wskaźnik niższych osiągnięć szkolnych oraz czynnik wyraźnie obniżający szansę kontynuowania edukacji (zarówno w przypadku absolwentów techników, jak i ZSZ). Zdana matura, z oczywistych powodów,

¹⁵ Pytanie pochodzi z sondażu uczniów, którzy odpowiadali, jaka sytuacja najlepiej opisuje wybór ich szkoły oraz zawodu – kategoria „Zaplanowany wybór szkoły” obejmuje uczniów, którzy odpowiedzieli „Od początku wiedziałem, w jakiej szkole i w jakim zawodzie chcę się uczyć” lub „Wiedziałem do jakiej pójść szkoły, ale nie miałem pomysłu na konkretny zawód”.

wyraźnie zwiększa szansę na kontynuowanie nauki¹⁶. Generalnie na kontynuowanie nauki decydują się ci uczniowie techników, którzy na wcześniejszych etapach edukacji radzili sobie lepiej. Świadczy o tym również pozytywny wpływ samooceny na etapie gimnazjum – czynnik zwiększający szanse kontynuowania nauki. Z kolei podejmowanie pracy po zakończeniu szkoły raczej obniża prawdopodobieństwo kontynuowania nauki w szkole policealnej lub na studiach.

Wykres 68. Kontynuowanie nauki w 9 miesiącu – efekty krańcowe (technika)

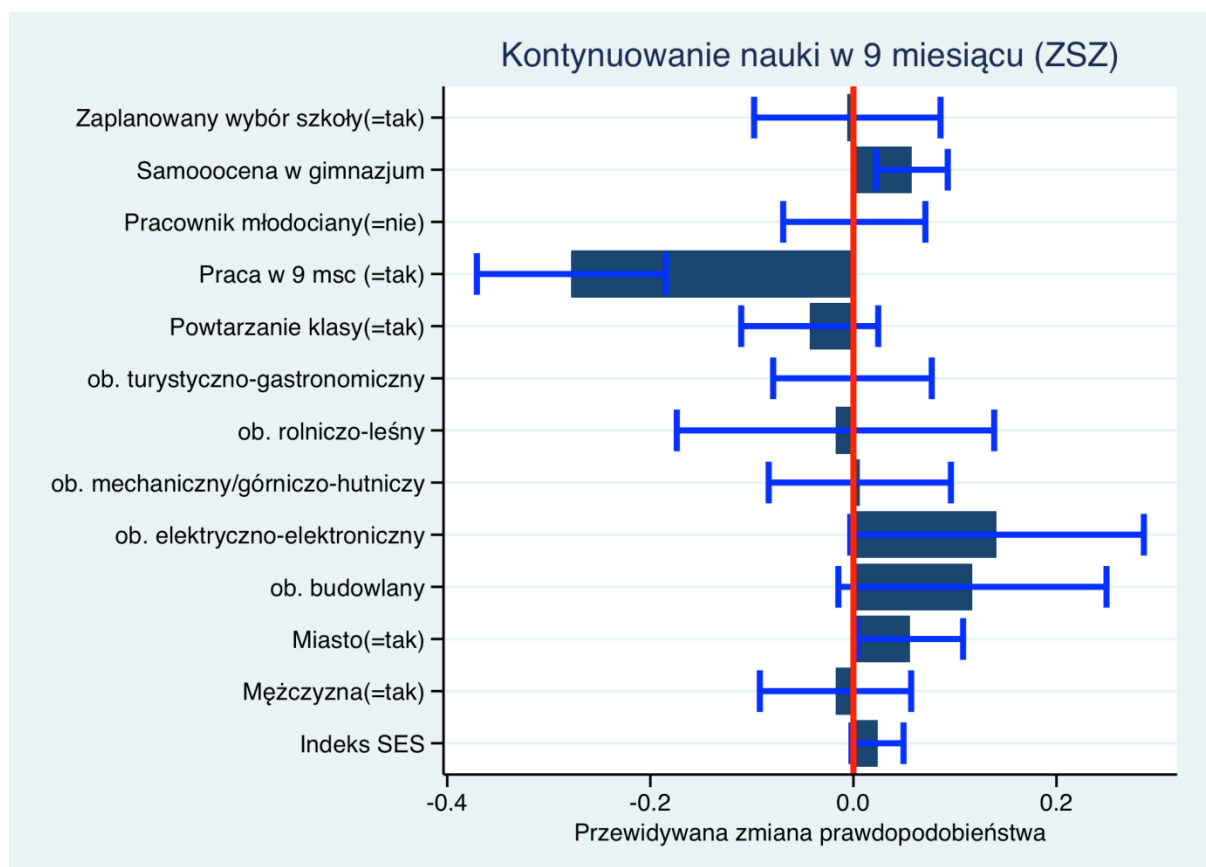

* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywanych zmian prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

Również w przypadku absolwentów ZSZ (Tabela 8 w załączniku) większe szanse na kontynuowanie nauki w 6 lub 9 miesiącu od ukończenia ZSZ mają osoby wywodzące się z rodzin o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym. Kontynuacji nauki sprzyja również fakt zamieszkiwania w mieście. Są to zarazem, podobnie jak w przypadku uczniów techników, osoby, które lepiej sobie radziły na wcześniejszych etapach edukacji: podjęciu nauki sprzyja wyższa samoocena w gimnazjum, z kolei fakt powtarzania klasy obniża szanse kontynuowania nauki. Co ciekawe, absolwenci ZSZ, którzy kształcili się w zawodach z obszaru budowlanego lub elektryczno-elektronicznego, mają większe szanse kontynuowania nauki niż ci, którzy wybrali zawody z obszaru administracyjno-usługowego.

¹⁶ Przystąpienie do matury może też świadczyć o wcześniejszych planach dotyczących kontynuacji nauki.

Wykres 69.. Kontynuowanie nauki w 9 miesiącu – efekty krańcowe (ZSZ)

* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywanych zmian prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

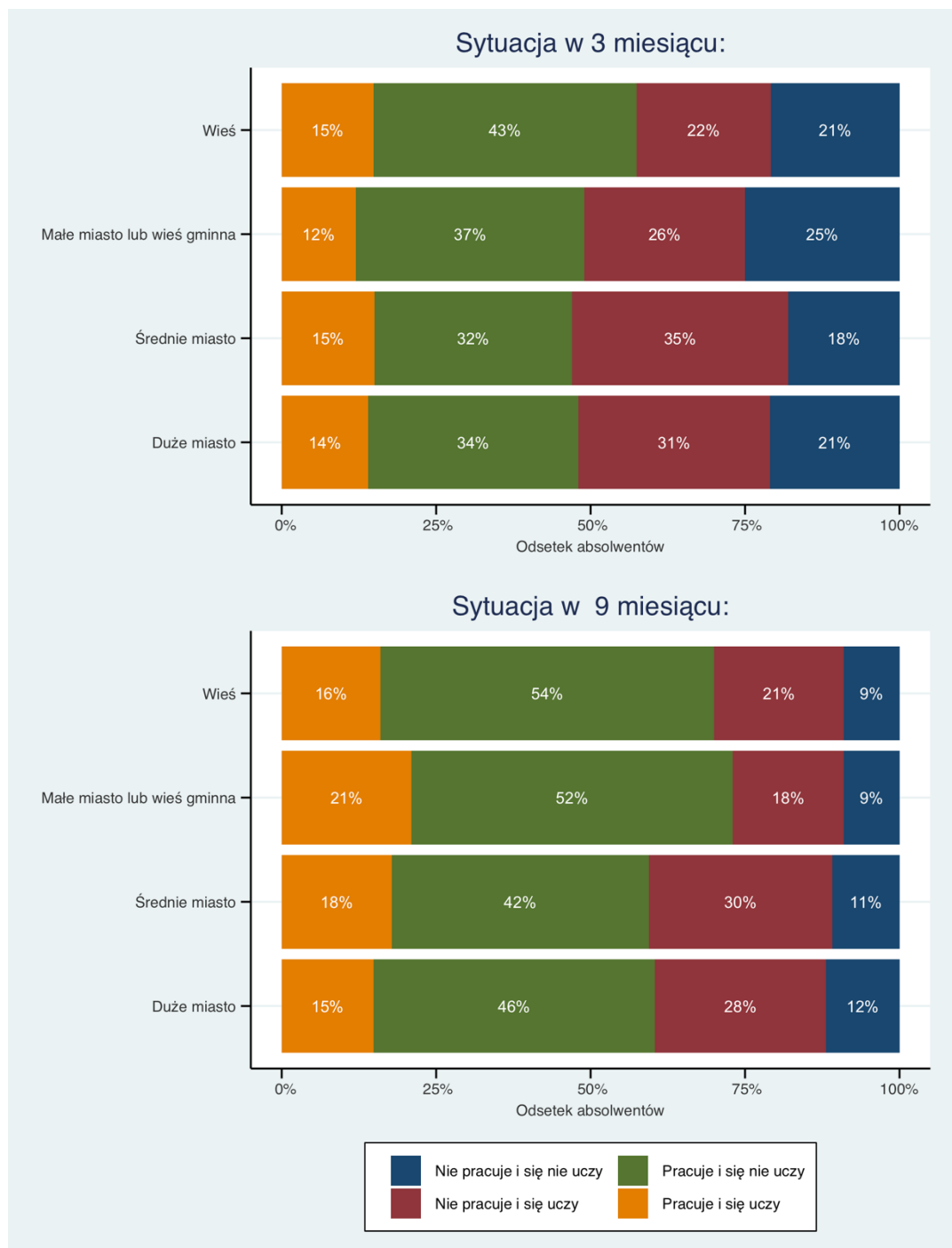
5.2.1. Uwarunkowania strukturalne

Na losy absolwentów może mieć również wpływ sytuacja na lokalnym rynku pracy (poziom płac, poziom bezrobocia) oraz możliwości kontynuacji nauki (dostępność szkół, wyższych uczelni, ośrodków oferujących kursy). Między innymi z tych powodów nieco inaczej kształtują się ścieżki absolwentów z dużych ośrodków i mniejszych miejscowości.

Jeżeli przyjrzymy się grupie absolwentów, którzy mieszkają w tej samej miejscowości, w której mieszkali rozpoczynając naukę w szkołach ponadgimnazjalnych, to widać, że wielkość ich miejsca zamieszkania ma istotne znaczenie dla ich dalszych losów. Już w 3 miesiącu po ukończeniu szkoły absolwenci obydwu typów szkół ze wsi (58% z nich pracuje) są obecni na rynku pracy częściej niż absolwenci dużych miast (48% z nich pracuje). Generalnie absolwenci szkół kształcących zawodowo z mniejszych ośrodków szybciej podejmują pracę. W 9 miesiącu poziom zatrudnienia absolwentów obydwu typów szkół jest wyższy, ale wciąż to absolwenci pochodzący z terenów wiejskich pracują częściej niż ci z dużych lub średnich miast.

Jednocześnie w 9 miesiącu po ukończeniu szkoły wyraźnie wyróżniają się absolwenci z dużych (w przypadku ZSZ i techników) oraz średnich miast (już tylko w przypadku techników), którzy znacznie częściej niż osoby z mniejszych ośrodków zajmują się wyłącznie nauką, nie podejmując zarazem pracy.

Wykres 70. Sytuacja absolwentów techników w 3 i 9 miesiącu od ukończenia szkoły w zależności od miejsca zamieszkania

Wykres 71 Sytuacja absolwentów ZSZ w 3 i 9 miesiącu od ukończenia szkoły w zależności od miejsca zamieszkania

5.2.1.1. Strukturalne uwarunkowania podejmowania pracy przez absolwentów w 9 miesiącu od ukończenia nauk

Na potrzeby prowadzonych analiz przygotowano dwa syntetyczne indeksy – indeks peryferyjności ekonomicznej oraz indeks peryferyjności terytorialnej. Do budowy indeksów wykorzystano analizę głównych składowych (PCA), która pozwala na ujęcie współzmienności wielu wskaźników w jednym, syntetycznym indeksie, który stanowi liniową kombinację tych wskaźników.¹⁷

Indeks peryferyjności ekonomicznej uwzględnia następujące wskaźniki, wszystkie z poziomu powiatów:

- stopa bezrobocia rejestrowanego; średnia dla lat 2016–2018,
- przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w relacji do średniej krajowej (Polska=100); średnia dla lat 2015–2017,
- mediana cen za m² mieszkań; średnia dla lat 2015–2017,
- udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej (poniżej kryterium dochodowego) w liczbie ludności ogółem– średnia dla lat 2015–2017,
- podmioty gospodarki narodowej o liczbie pracujących powyżej 49 osób na 10 tys. mieszkańców w latach 2015–2017,
- osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1000 ludności w latach 2015–2017,
- podmioty REGON na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w latach 2015–2017.

Wskaźniki odzwierciedlają podstawowe wymiary sytuacji ekonomicznej mieszkańców powiatu i są ze sobą dość silnie skorelowane. Pierwsza składowa wyjaśnia niemal 60% zmienności początkowych wskaźników. Indeks peryferyjności ekonomicznej, oparty na pierwszej składowej, skonstruowano w taki sposób, aby przyjmował wyższe wartości dla powiatów o wyższej stopie bezrobocia, wyższym zasięgu pomocy społecznej, mniejszym poziomie wynagrodzeń i niższych cenach mieszkań oraz mniejszej liczbie podmiotów gospodarczych (wedle opisanych wyżej wskaźników). Najniższą wartość peryferyjności terytorialnej (0) dla tak skonstruowanego indeksu miała Warszawa, najwyższą zaś powiat lipnowski (województwo kujawsko-pomorskie).

W konstrukcji indeksu peryferyjności terytorialnej wykorzystano inne wskaźniki GUS BDL, również z poziomu powiatowego:

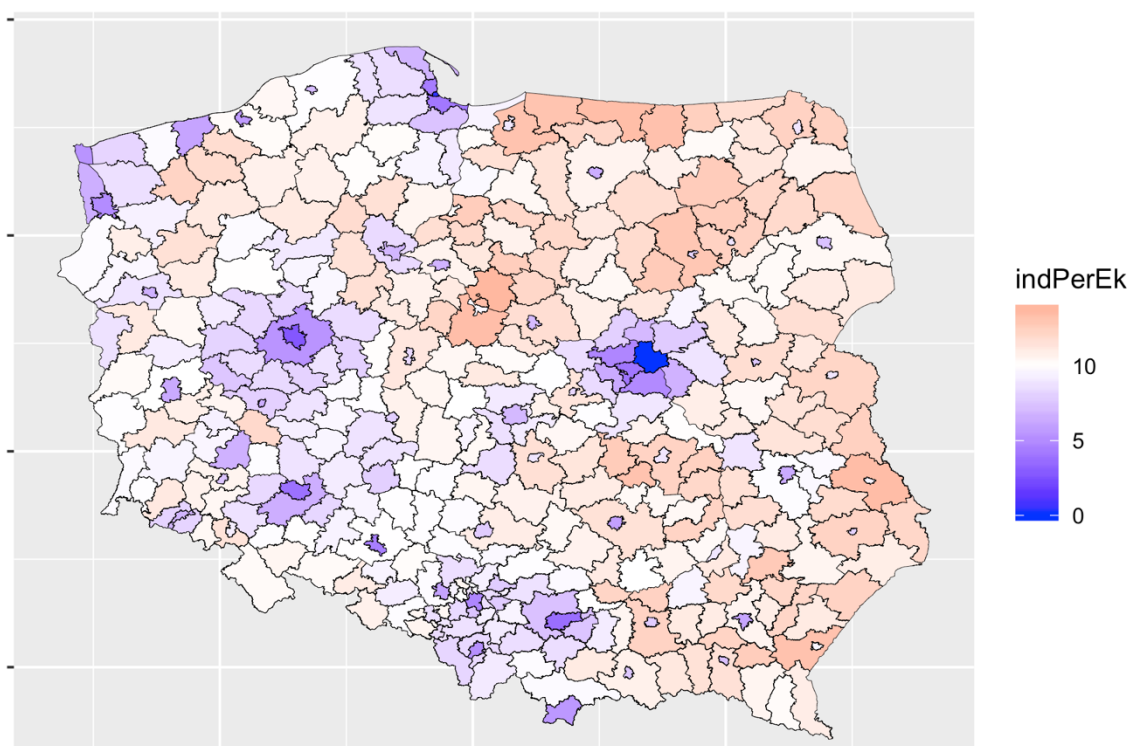
- gęstość zaludnienia w 2017 roku,
- wskaźnik sieci drogowej w powiecie – drogi gminne i powiatowe o twardej nawierzchni na 100 km²,
- udział użytków rolnych (łączna liczba hektarów) w powierzchni lądowej powiatu,

¹⁷ Wszystkie dane wykorzystane przy konstrukcji wskaźników pochodzą z bazy Banku Danych Lokalnych GUS.

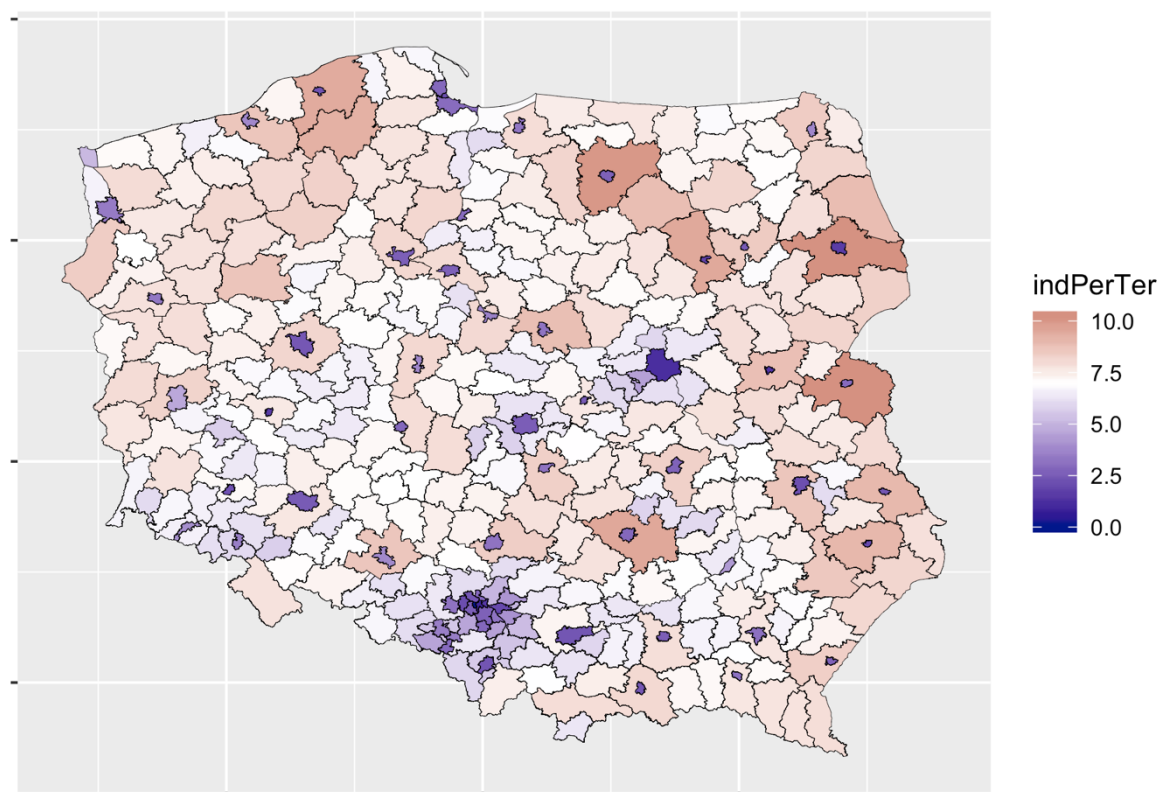
- poziom urbanizacji – tj. ludność w miastach w % ogółu ludności w 2017 roku,
- zalesienie – tj. udział terenów leśnych w powierzchni lądowej – udział gruntów leśnych oraz zadrzewionych i zakrzewionych w powierzchni lądowej powiatu.

Wskaźniki odzwierciedlają główne wymiary peryferyjności terytorialnej – mniej rozbudowanej sieci osadniczej, transportowej, niższy poziom urbanizacji, przewaga terenów leśnych i rolniczych. Pierwsza składowa wyjaśnia niemal 70% zmienności początkowych wskaźników. Indeks dobrze odzwierciedla specyfikę miast i obszarów podmiejskich. Najniższą peryferyjność terytorialną mają Chorzów wraz z przyległym powiatem świętochłowickim oraz Warszawa.

Wykres 72. Indeks peryferyjności ekonomicznej (indPerEk)

Wykres 73. Indeks peryferyjności terytorialnej (indPerTer)

Zbudowane indeksy wykorzystano do przewidywania szans na podjęcie pracy lub nauki w 9 miesiącu od ukończenia nauki w szkole kształcącej zawodowo. W modelach uwzględniono ten sam zestaw zmiennych kontrolnych: płeć, status społeczno-ekonomiczny rodziny absolwenta, fakt powtarzania klasy, kontynuowanie nauki w 9 miesiącu, obszar kształcenia i fakt zamieszkiwania w mieście.

W przypadku absolwentów techników (Tabela 9 w załączniku), zamieszkiwanie w powiecie o wyższym udziale absolwentów wśród bezrobotnych (wedle danych GUS) paradoksalnie zwiększa szanse na podjęcie pracy. W przypadku absolwentów ZSZ czynnik ten nie ma już znaczenia (Tabela 10). Jednak wyższa peryferyjność terytorialna zmniejsza prawdopodobieństwo pomyślnego wejścia na rynek pracy absolwentów zarówno ZSZ, jak i techników.

5.2.1.2. Strukturalne uwarunkowania kontynuowania nauki przez absolwentów w 9 miesiącu od ukończenia szkoły kształcącej zawodowo

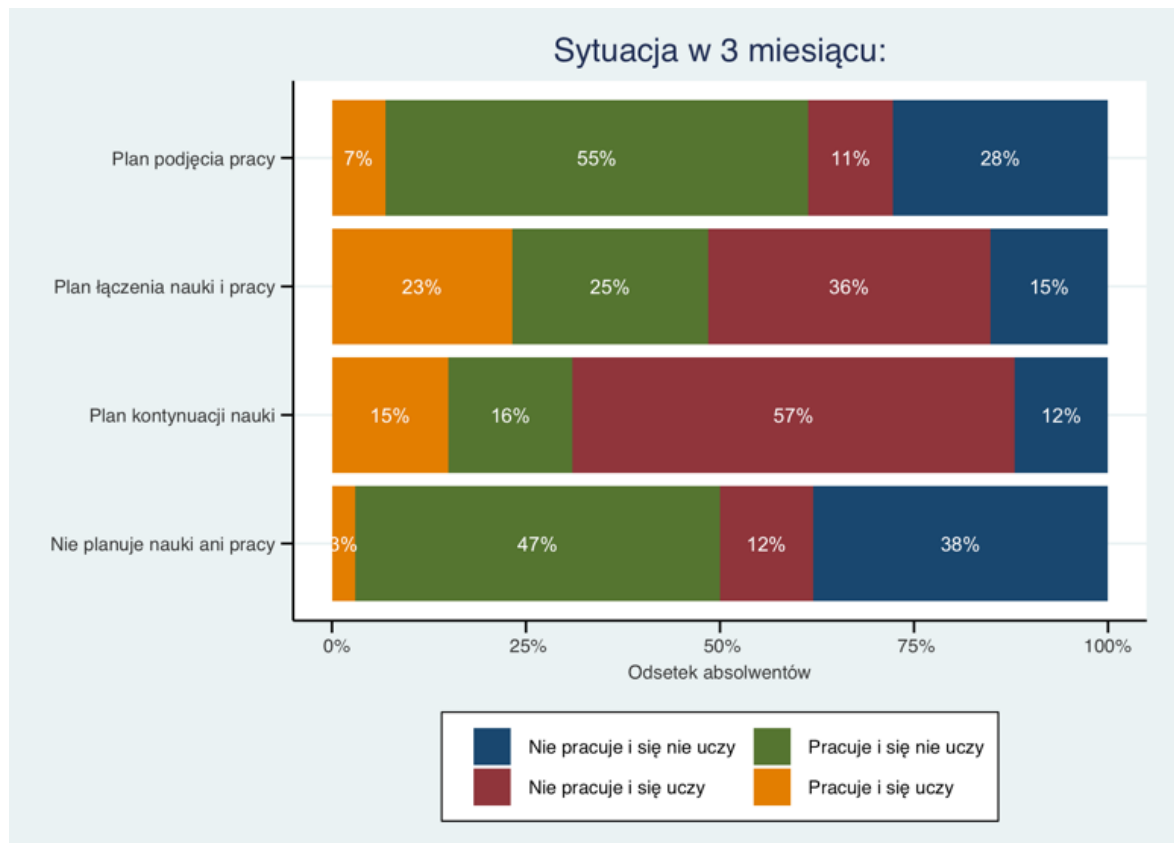
Analogiczne modele wykorzystano przy przewidywaniu szans kontynuowania nauki przez absolwentów szkół kształcących zawodowo (Tabela 11 w załączniku).

Czynniki strukturalne, rozumiane jako peryferyjność ekonomiczna lub terytorialna, mają znaczenie przy kształtowaniu szans na kontynuację nauki przez absolwentów techników. Zamieszkiwanie w powiecie słabszym ekonomicznie lub bardziej peryferyjnym obniża szanse na kontynuację kształcenia. W przypadku absolwentów zasadniczych szkół zawodowych podobnych zależności nie stwierdzono (Tabela 12 w załączniku).

5.2.2. Uwarunkowania indywidualne i rodzinne

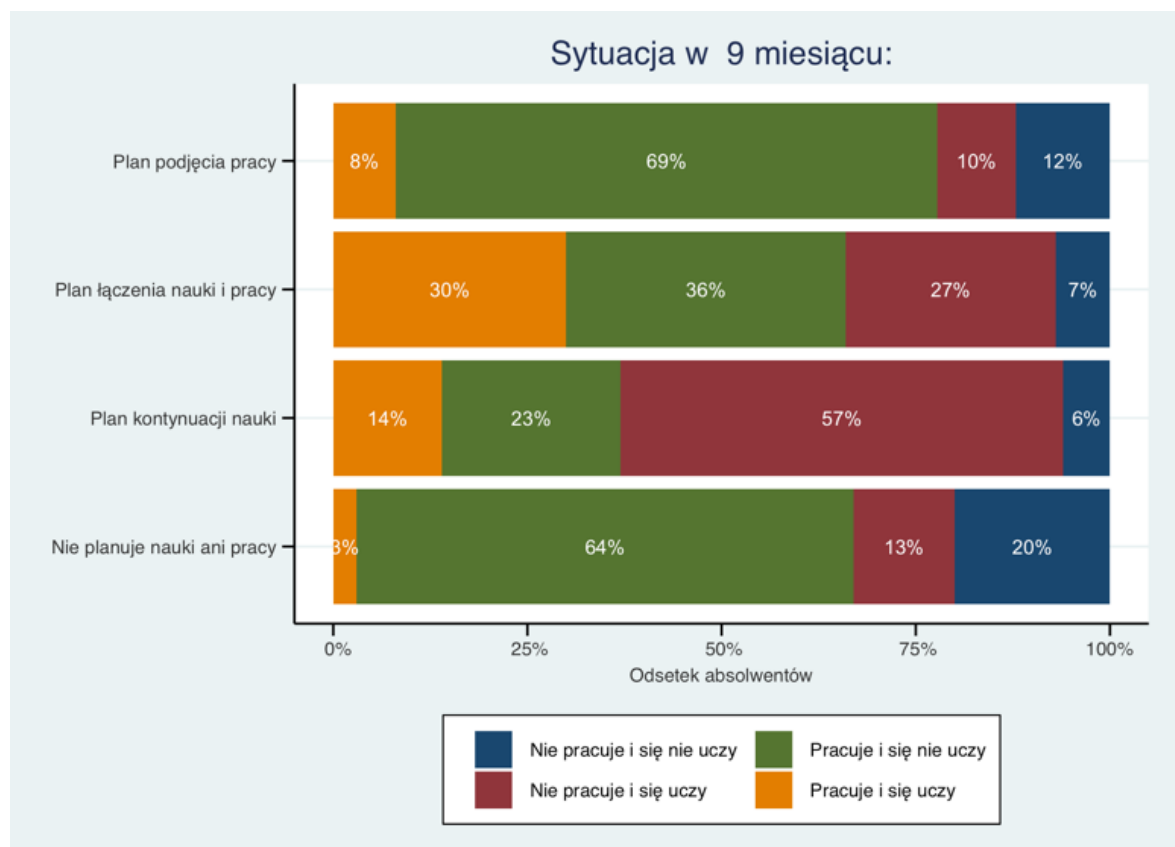
Na sytuację absolwentów po zakończeniu nauki w szkole niebagatelny wpływ mogą mieć ich plany życiowe. Z kolei możliwości realizacji tych planów zależą od wielu czynników, m.in. statusu społeczno-ekonomicznego i wsparcia ich rodzin.

Wykres 74. Plany absolwentów w momencie ukończenia nauki i ich sytuacja na rynku pracy po 3 miesiącach od ukończenia szkoły

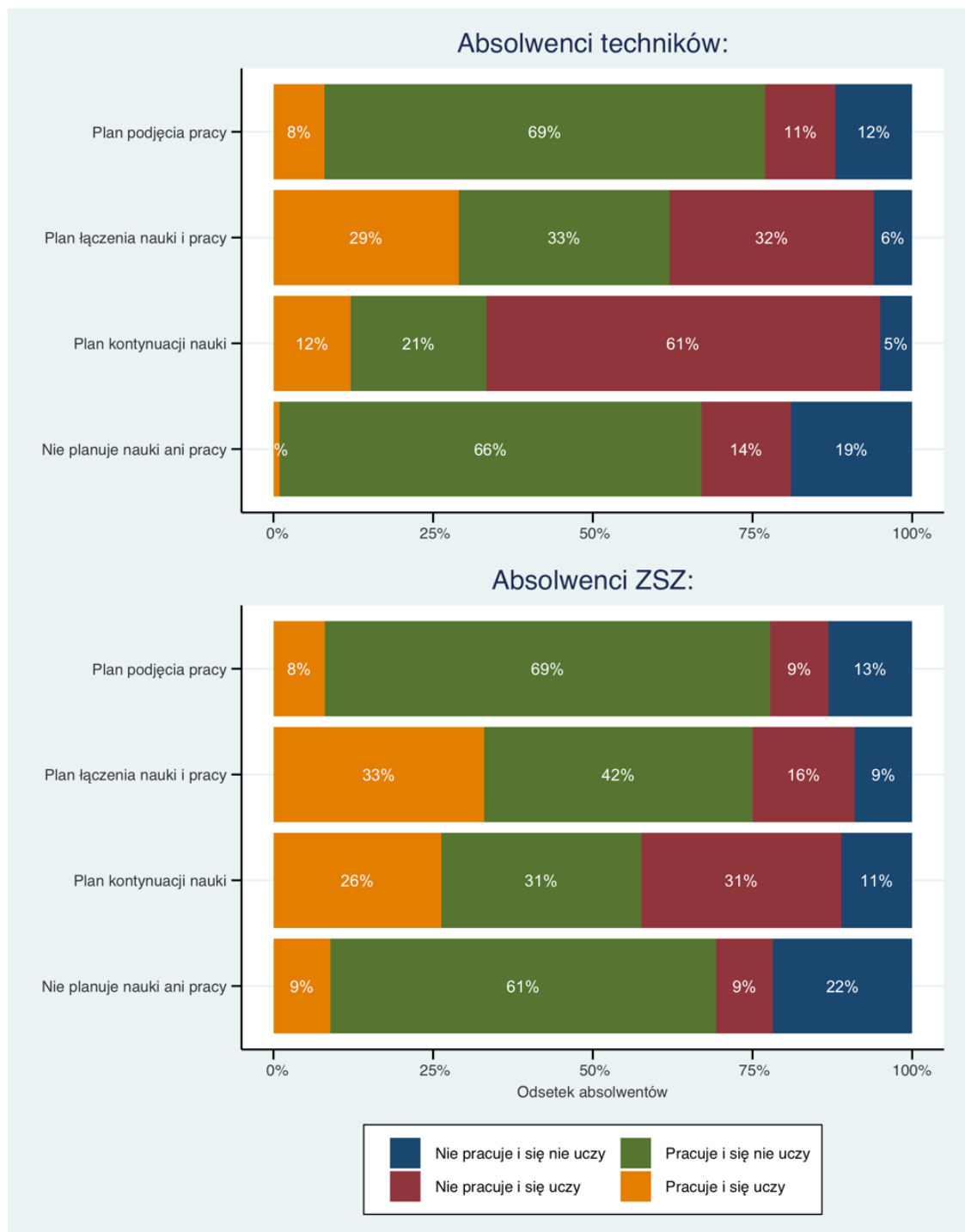
Plany absolwentów oraz ich wyobrażenia odnośnie do przyszłości faktycznie istotnie różnicują ich późniejszą sytuację na rynku pracy. W grupie osób planujących podjęcie pracy, zarówno w 3, jak i 9 miesiącu od ukończenia szkoły dominowały osoby, które pracowały. Co więcej, przez niespełna pół roku odsetek pracujących w tej kategorii wyraźnie wzrósł. Plany łączenia pracy z nauką powiodły się niemal 1/3 absolwentów, podczas gdy ponad połowa z planujących wyłącznie kontynuowanie nauki zrealizowała swoje zamierzenia.

Wykres 75. Plany absolwentów w momencie ukończenia nauki i ich sytuacja na rynku pracy po 9 miesiącach od ukończenia szkoły

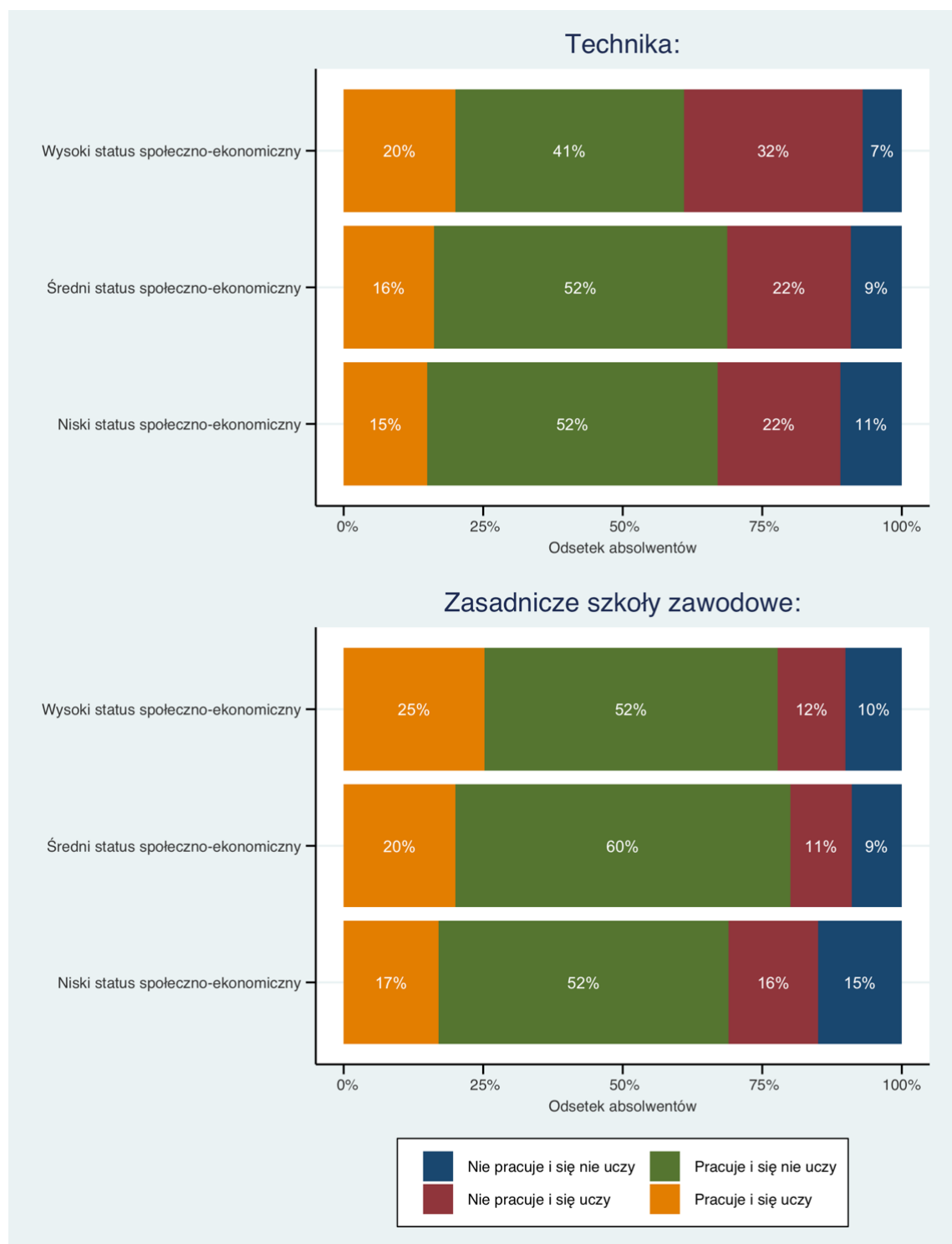
Realizacja planów udawała się w podobnym stopniu absolwentom ZSZ i techników poza jednym wyjątkiem. Wśród absolwentów ZSZ planujących wyłącznie kontynuację nauki, realizacja tych zamierzeń po 9 miesiącach od ukończenia nauki powiodła się zaledwie 31% badanych, w grupie absolwentów techników było to aż 61%.

Wykres 76. Plany absolwentów techników i ZSZ w momencie ukończenia nauki i ich sytuacja na rynku pracy 9 miesięcy później

Status społeczno-ekonomiczny rodziny ucznia ma znaczenie dla jego późniejszych losów edukacyjno-zawodowych. Zarówno w przypadku ZSZ, jak i techników absolwenci pochodzący z rodzin o najwyższym statusie społeczno-ekonomicznym wyraźnie częściej łączyli pracę z nauką. Jednocześnie wśród absolwentów techników pochodzących z najlepiej sytuowanych rodzin wyraźnie wyższy w stosunku do grup o niższym statusie jest odsetek osób, które poświęcają się wyłącznie nauce.

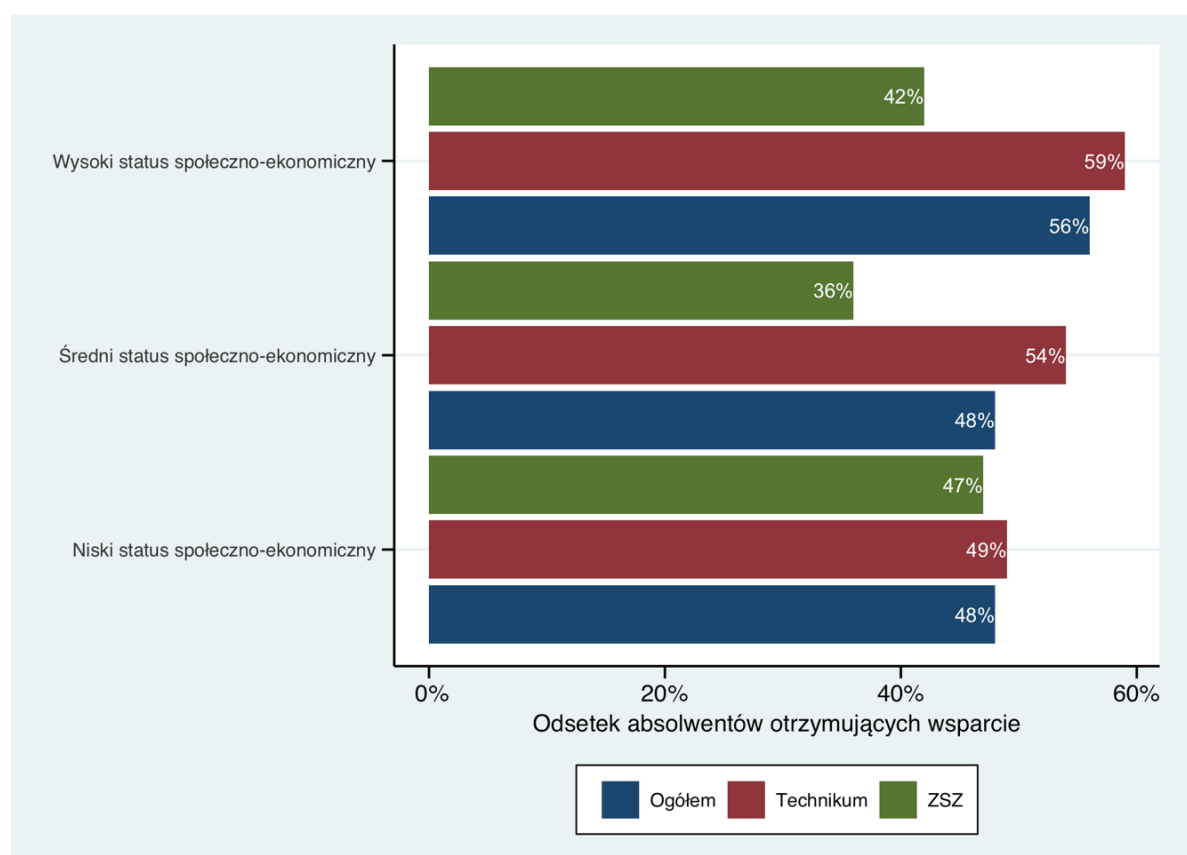
Wykres 77. Sytuacja absolwentów w 9 miesięcy od ukończenia szkoły w zależności od statusu społeczno-ekonomicznego ich rodzin (SES)

Respondentów zapytano, czy otrzymują pomoc finansową od swoich rodziców¹⁸. Wśród absolwentów techników na taką pomoc mogło liczyć ponad 54% badanych, w przypadku absolwentów ZSZ odsetek ten był wyraźnie niższy (41%). Jednocześnie, podczas gdy wśród absolwentów techników osoby z rodzin o niskim SES stanowią 23% badanych, to wśród absolwentów ZSZ jest to już 39%.

Zważywszy, że dostępność takiej pomocy najprawdopodobniej zależy od sytuacji finansowo-maturalnej rodzin absolwentów, a absolwenci ZSZ częściej pochodzą z rodzin o niższym statusie społeczno-ekonomicznym, można przypuszczać, że to status społeczno-ekonomiczny rodziny determinuje szanse absolwenta na otrzymanie finansowo-maturalnego wsparcia. Okazuje się jednak, że odsetek otrzymujących wsparcie absolwentów ZSZ z rodzin o niskim SES zasadniczo nie odbiega od odsetka otrzymujących wsparcie wśród absolwentów ZSZ o wysokim SES.

Wykres 78. Otrzymywanie wsparcia finansowo-maturalnego od rodziców w zależności od statusu społeczno-ekonomicznego rodziny absolwenta (SES)

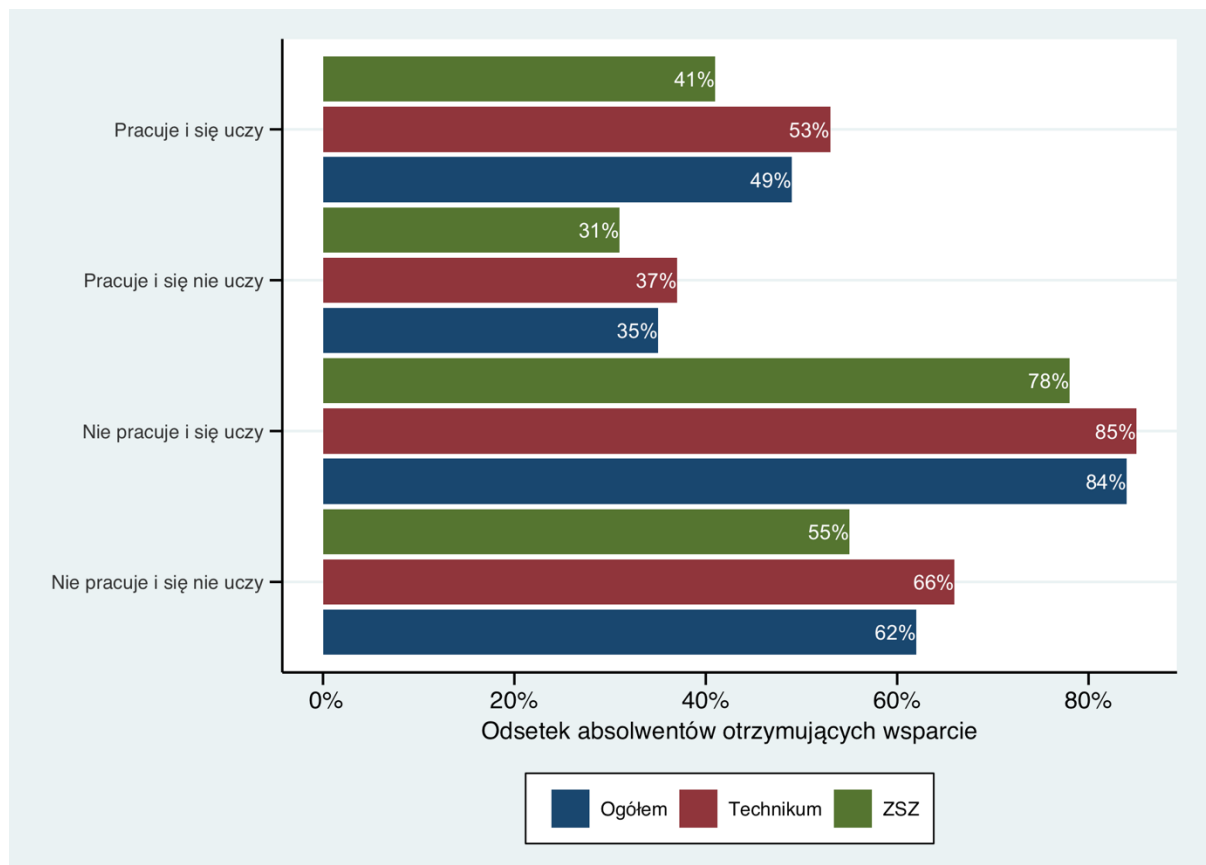

Regularne wsparcie finansowe ze strony rodziny jest naturalnie częstsze w przypadku tych absolwentów, którzy nie pracują. Na taką pomoc może liczyć aż 85% niepracujących i nieuczących się absolwentów techników i nieco mniej, bo 78% ich odpowiedników po zasadniczych szkołach zawodowych. Z kolei wśród pracujących na pomoc rodziny mogą częściej liczyć ci, którzy wciąż się uczą. W tym ostatnim wypadku na wsparcie rodziny mogą jednak znacznie częściej liczyć uczący się

¹⁸ Pytanie brzmiało: Czy otrzymuje Pan(i) regularne wsparcie finansowe/maturalne od swojej rodziny, np. na wynajem mieszkania/utrzymanie?

i pracujący absolwenci techników niż pozostający w analogicznej sytuacji absolwenci ZSZ (różnica 12 p.p.). Warto zwrócić uwagę, że regularna pomoc finansowa rodziców ma również miejsce (choć są to sytuacje najrzadsze wśród analizowanych kategorii) w przypadku absolwentów, którzy w 9 miesiącu po ukończeniu nauki zajmowali się wyłącznie pracą: dotyczy to prawie 37% pracujących absolwentów techników i 31% absolwentów ZSZ.

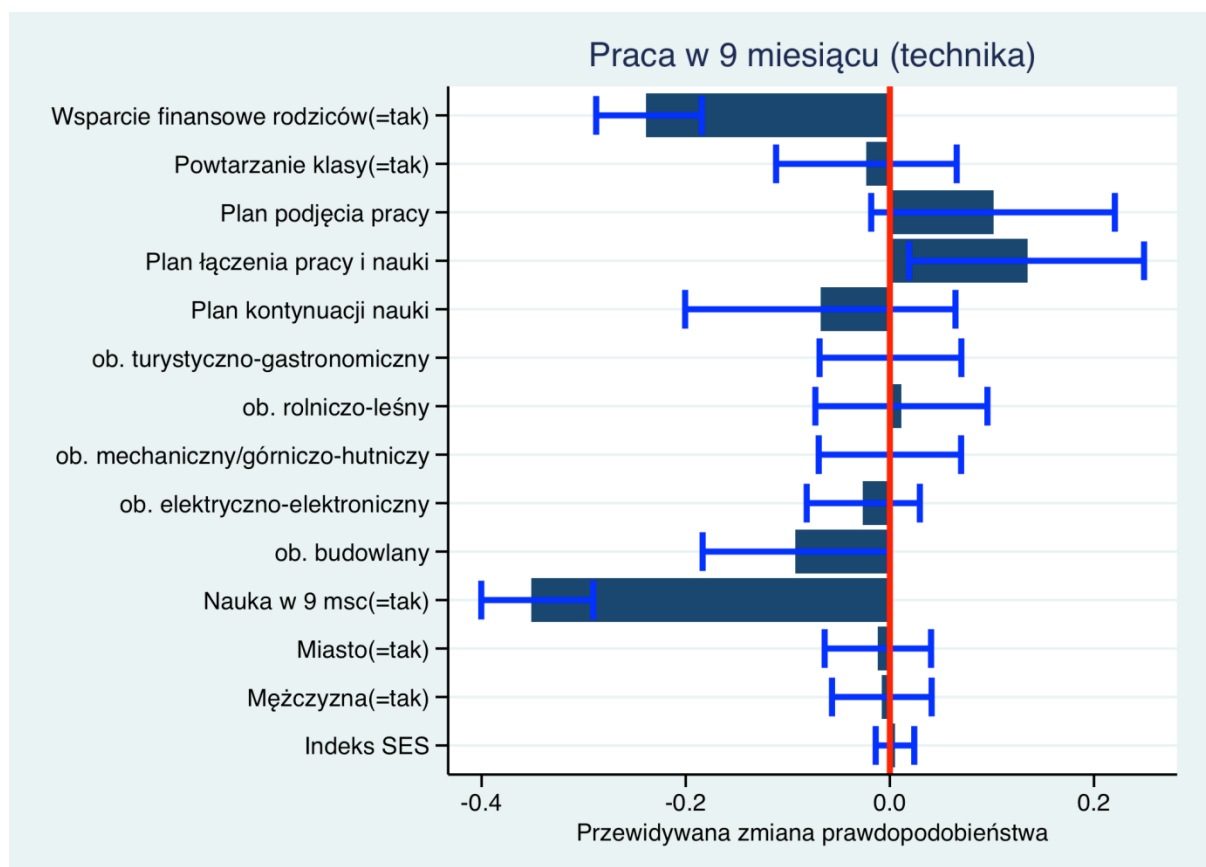
Wykres 79. Otrzymywanie wsparcia rodzinnego w zależności od typu szkoły i sytuacji na rynku pracy w 9 miesięcy po ukończeniu nauki

5.2.2.1. Indywidualne i rodzinne uwarunkowania podejmowania pracy

W poniższych analizach weryfikowano wpływ szeregu indywidualnych i rodzinnych czynników na sytuację absolwentów po ukończeniu szkoły – pracę lub naukę w 3, 6 lub 9 miesiącu po ukończeniu szkoły. Wśród zmiennych kontrolnych znalazły się płeć, fakt powtarzania klasy, obszar kształcenia, fakt zamieszkiwania w mieście i naukę w 3, 6 lub 9 miesiącu od ukończenia szkoły. Analizowano natomiast wpływ sytuacji społeczno-ekonomicznej rodziny, wsparcia finansowego rodziców oraz planów zawodowych absolwentów (kategorią referencyjną w poniższych modelach jest brak jakichkolwiek planów na okres po ukończeniu nauki w szkole).

Wykres 80. Praca w 9 miesięcy – efekty krańcowe (technika)

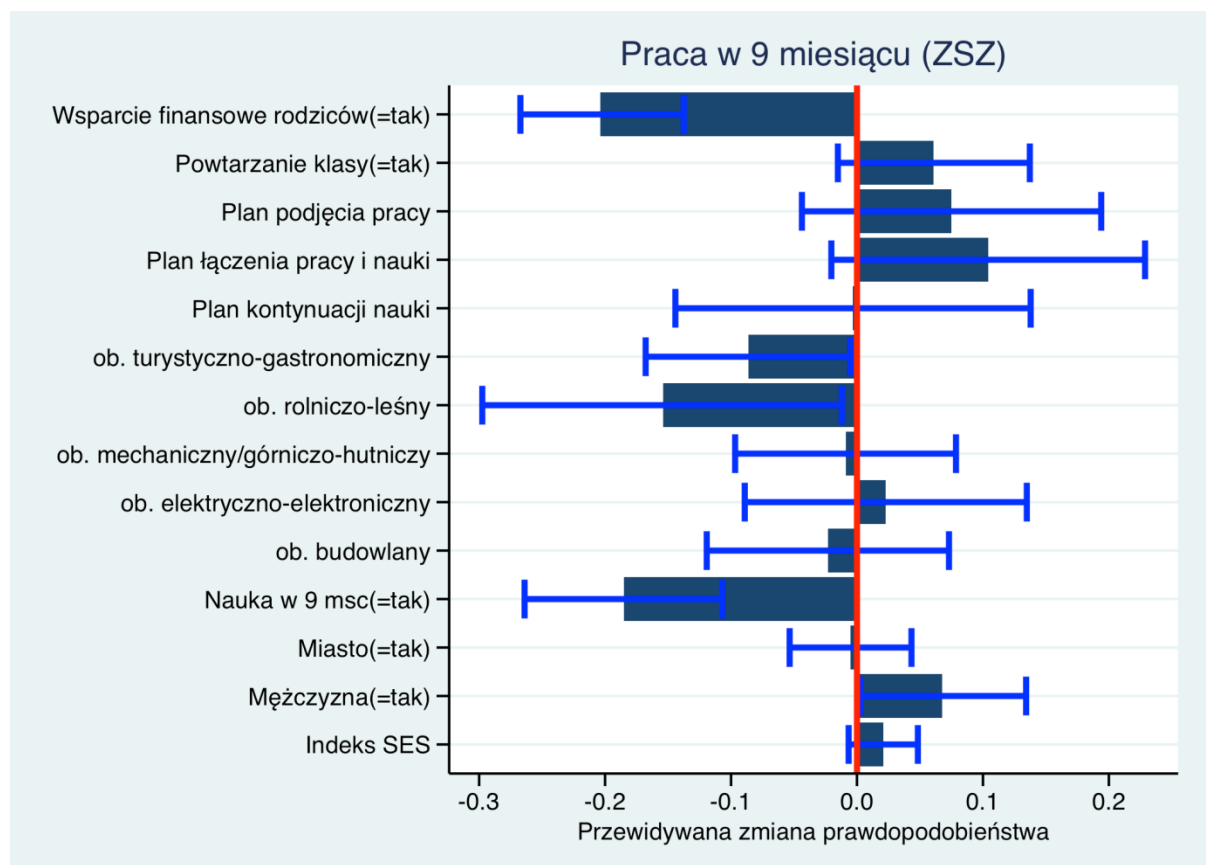

* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywanych zmian prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

Zarówno w grupie absolwentów techników, jak i ZSZ szanse podjęcia pracy wyraźnie obniża dostępność wsparcia finansowego rodziców, co łatwo uzasadnić faktem, że niepracujący absolwenci w większym stopniu muszą polegać na wsparciu swoich rodziców. Absolwenci techników, którzy w szkole formułowali plany pracy lub łączenia pracy z nauką, mają większe szanse na zatrudnienie w 9 miesięcy po ukończeniu szkoły, niż ci, którzy niczego nie planowali (

Tabela 13 w załączniku). W przypadku absolwentów ZSZ (Tabela 14 w załączniku) ta zależność sprawdza się wyłącznie w grupie osób, które planowały łączenie pracy z nauką. Co ciekawe, wyższy status społeczno-ekonomiczny rodziców podnosi szanse pracy absolwentów tylko w 3 miesiącu po ukończeniu nauki, później przestaje mieć znaczenie.

Wykres 81. Praca w 9 miesiącu – efekty krańcowe (ZSZ)

* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywanych zmian prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

5.2.2.2. Indywidualne i rodzinne uwarunkowania kontynuowania nauki

W przypadku analogicznej analizy uwarunkowań podejmowania nauki zarysowuje się ciekawa różnica między absolwentami techników (Tabela 15 w załączniku) a ZSZ (Tabela 16 w załączniku). Wyższy status społeczno-ekonomiczny zwiększa szanse kontynuowania nauki przez osoby kończące technika, nie ma jednak znaczenia dla absolwentów ZSZ. Dostępność wsparcia finansowego rodziców wyraźnie podnosi szanse kontynuowania nauki, zarówno przez absolwentów techników, jak i absolwentów ZSZ.

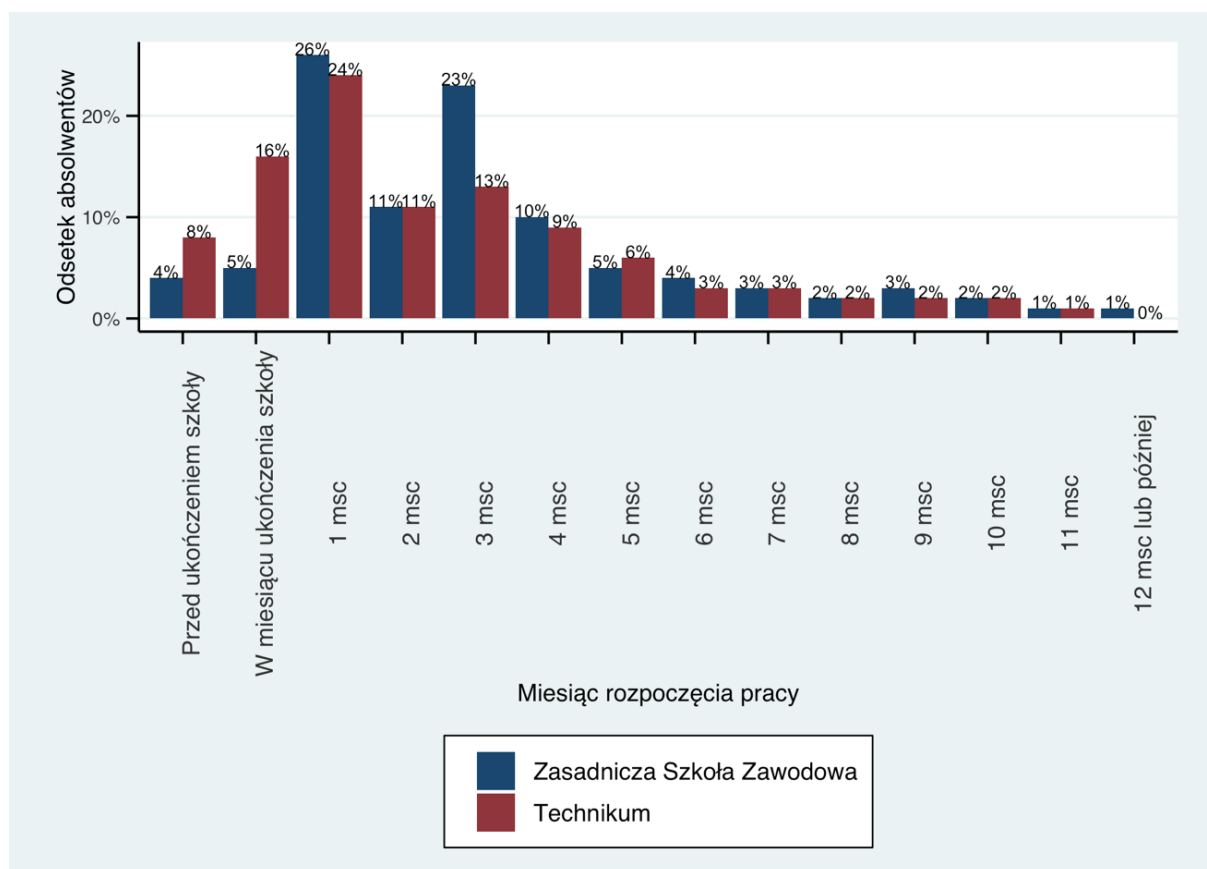
Podobnie w przypadku obydwu kategorii absolwentów znaczenie mają plany, jakie formułowali na etapie nauki w szkole kształcącej zawodowo. Ci, którzy planowali kontynuować naukę, w istocie mają na to dużo większe szanse niż uczniowie, którzy nie planowali nauki ani pracy.

5.1. Charakterystyka pierwszej pracy

5.1.1. Moment rozpoczęcia pracy

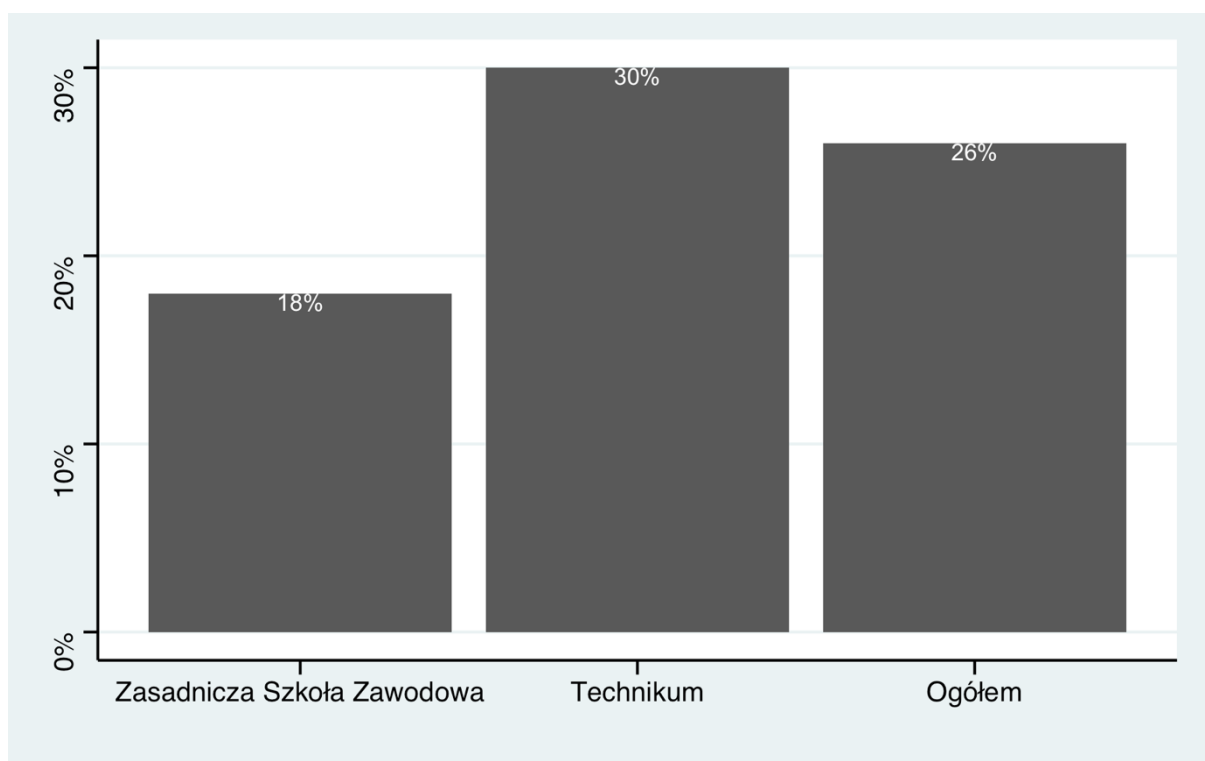
Przyjmując za punkt wyjścia moment ukończenia przez respondentów szkoły kształcącej zawodowo (miesiąc "0") możemy przyrzeć się, ile czasu zajmuje absolwentom znalezienie pierwszej pracy. Absolwenci techników przeciętnie rozpoczynają pracę nieco wcześniej (średnio: 2,1 miesiąca od ukończenia szkoły) niż absolwenci ZSZ (średnio 2,6 miesiąca od ukończenia szkoły) – różnica ta jest jednak niewielka. Absolwenci techników częściej podejmują pracę jeszcze przed ukończeniem nauki. Zdecydowana większość absolwentów zasadniczych szkół zawodowych rozpoczyna pracę w ciągu 5 miesięcy od ukończenia ZSZ.

Wykres 82. Moment rozpoczęcia pierwszej pracy

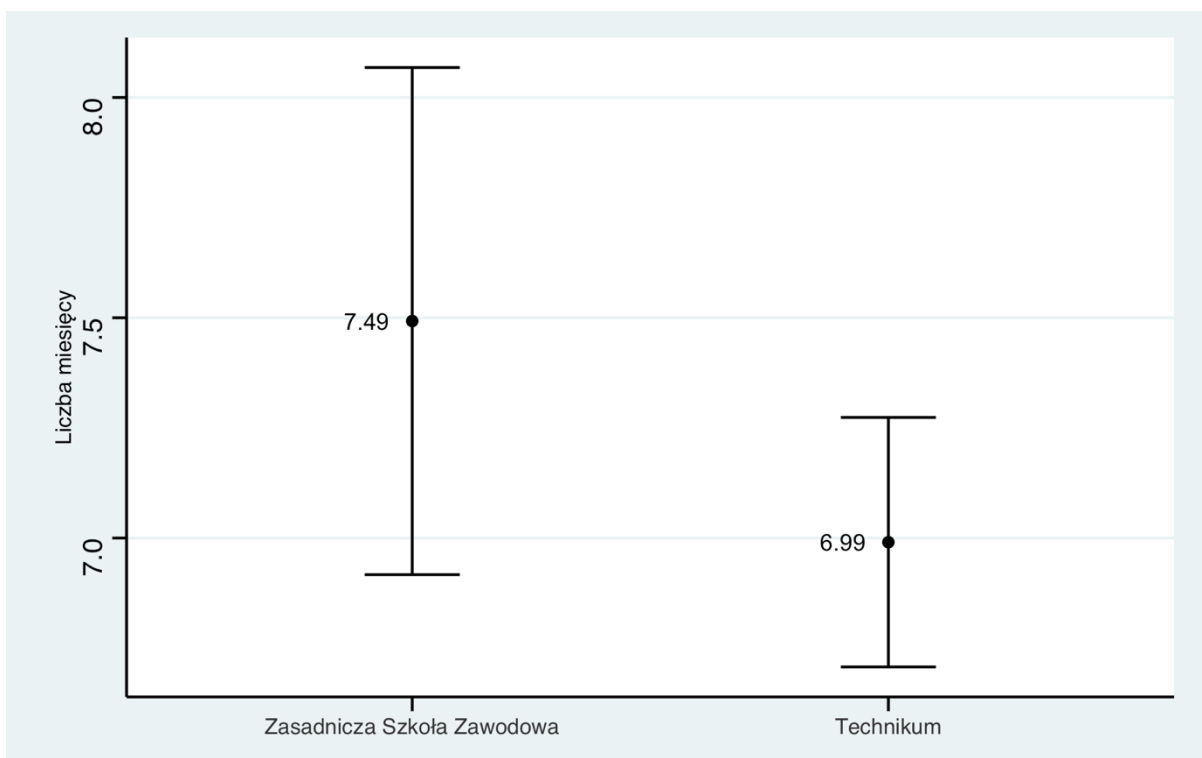

Warto zwrócić uwagę, iż w momencie realizacji badania większość badanych absolwentów szkół kształcących zawodowo kontynuowała pracę w pierwszym miejscu zatrudnienia. Tylko niespełna co piąty absolwent ZSZ i prawie co trzeci absolwent techników zdążył zakończyć swoją pierwszą pracę. Przeciętna długość zatrudnienia w pierwszym miejscu pracy jest wobec tego dłuższa dla absolwentów ZSZ (wyniosła prawie 7,5 miesiąca), podczas gdy w przypadku absolwentów techników było to niecałe 7 miesięcy. Biorąc jednak pod uwagę duże zróżnicowanie okresów zatrudnienia w pierwszej pracy wśród absolwentów obydwu typów szkół, różnica między absolwentami ZSZ a absolwentami techników jest w tym wypadku niemal niezauważalna (wynosi poniżej miesiąca).

Wykres 83. Odsetek absolwentów, którzy zakończyli pracę w pierwszym miejscu zatrudnienia

Wykres 84. Średni okres pracy w pierwszym miejscu zatrudnienia

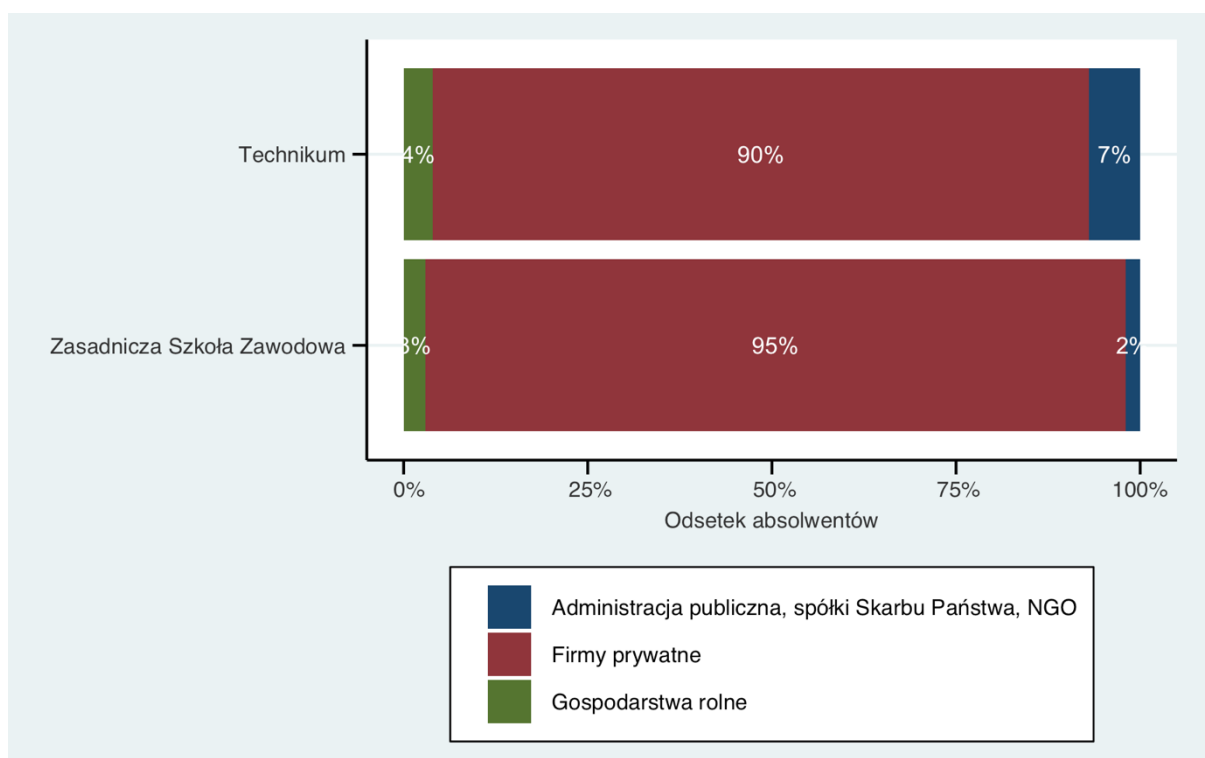

*Punkty na wykresach ilustrują oszacowanie średniej w badanej próbie; „wąsy” na wykresach ilustrują niepewność pomiarową, związaną z wnioskowaniem na podstawie próby: metoda wyznaczania przedziału daje 95% prawdopodobieństwo, że znajdzie się w nim średnia w badanej populacji.

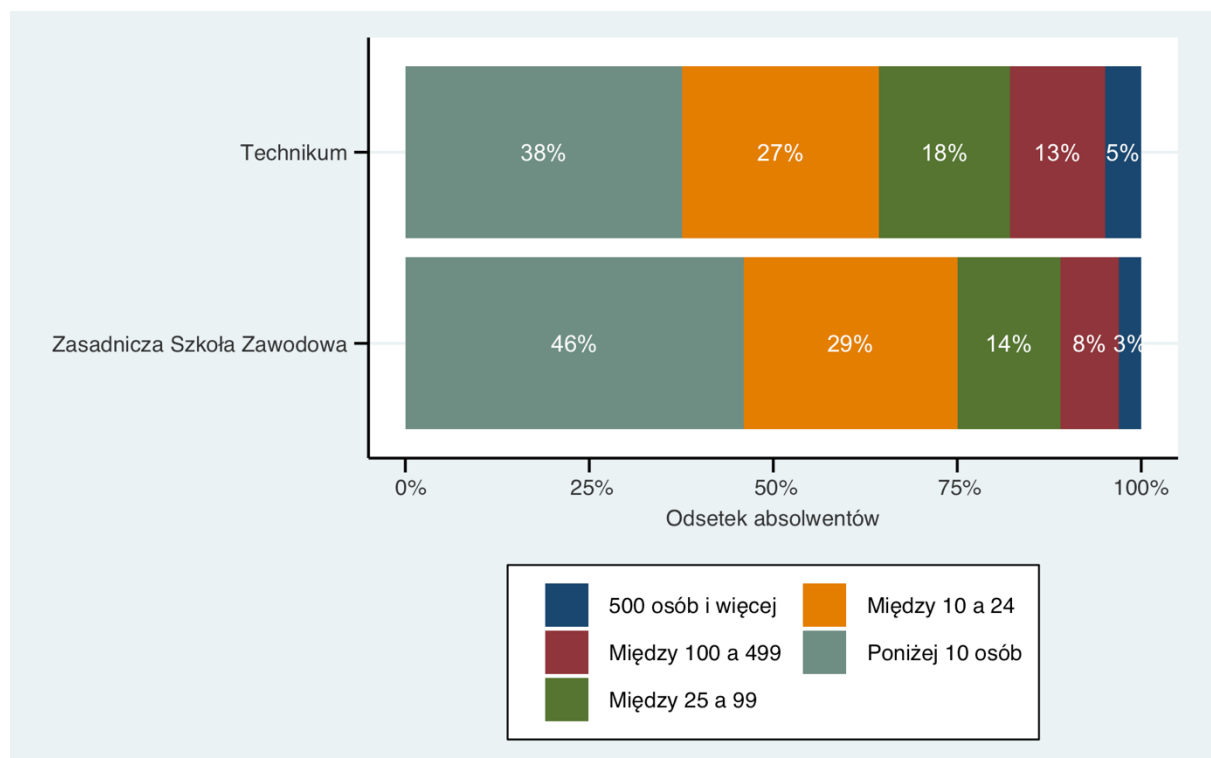
5.1.2. Typ miejsca zatrudnienia

Zdecydowana większość badanych absolwentów podjęła pierwszą pracę w prywatnych przedsiębiorstwach. Pracę w sektorze publicznym niemal trzykrotnie częściej niż absolwenci ZSZ rozpoczynali absolwenci techników. Większość badanych rozpoczyna swoją karierę w mikro- i małych przedsiębiorstwach, tj. zatrudniających nie więcej niż 25 pracowników. Absolwenci ZSZ częściej niż absolwenci techników trafiali do (zatrudniających do 10 pracowników). Z kolei niemal co piąty absolwent technikum znalazł pierwszą pracę w podmiocie zatrudniającym co najmniej 100 pracowników. W przypadku ZSZ odsetek pracujących w średnich i dużych podmiotach był niższy – wyniósł 11%.

Wykres 85. Pierwsza praca absolwentów szkół kształcących zawodowo według miejsca zatrudnienia

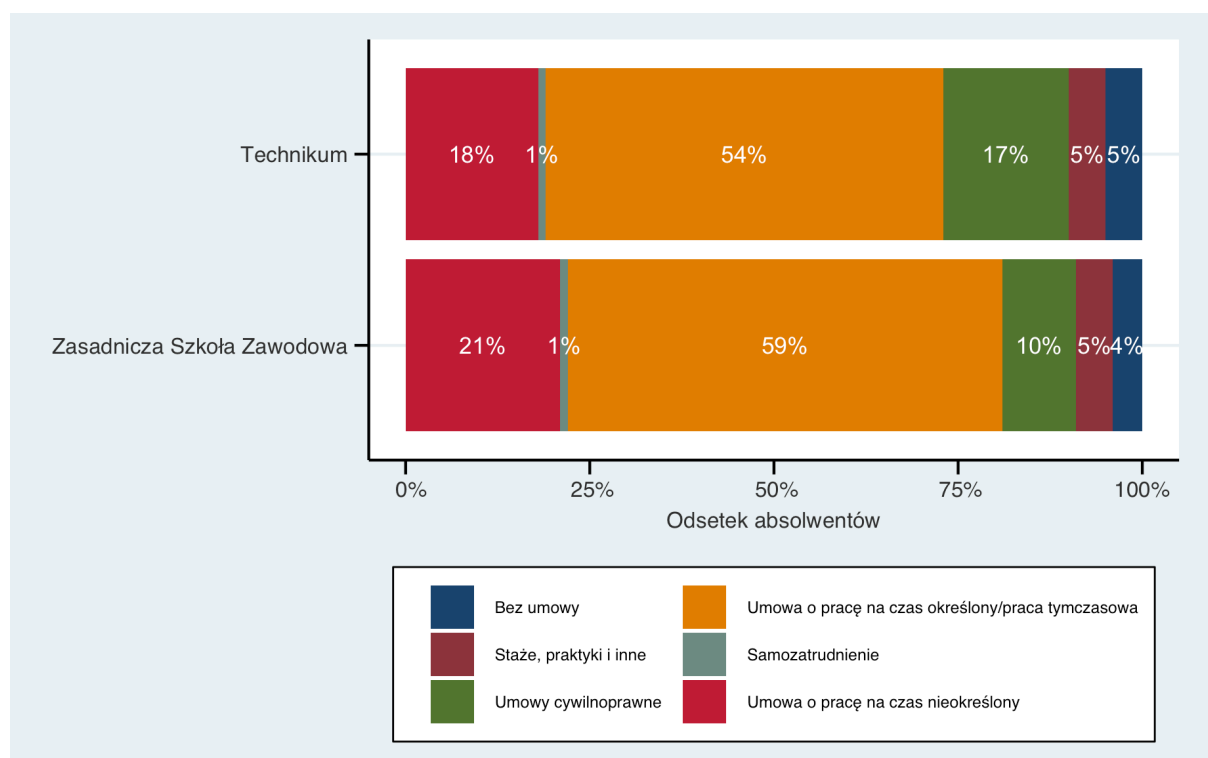
Wykres 86. Pierwsza praca absolwentów szkół kształcących zawodowo według poziomu zatrudnienia pracodawcy

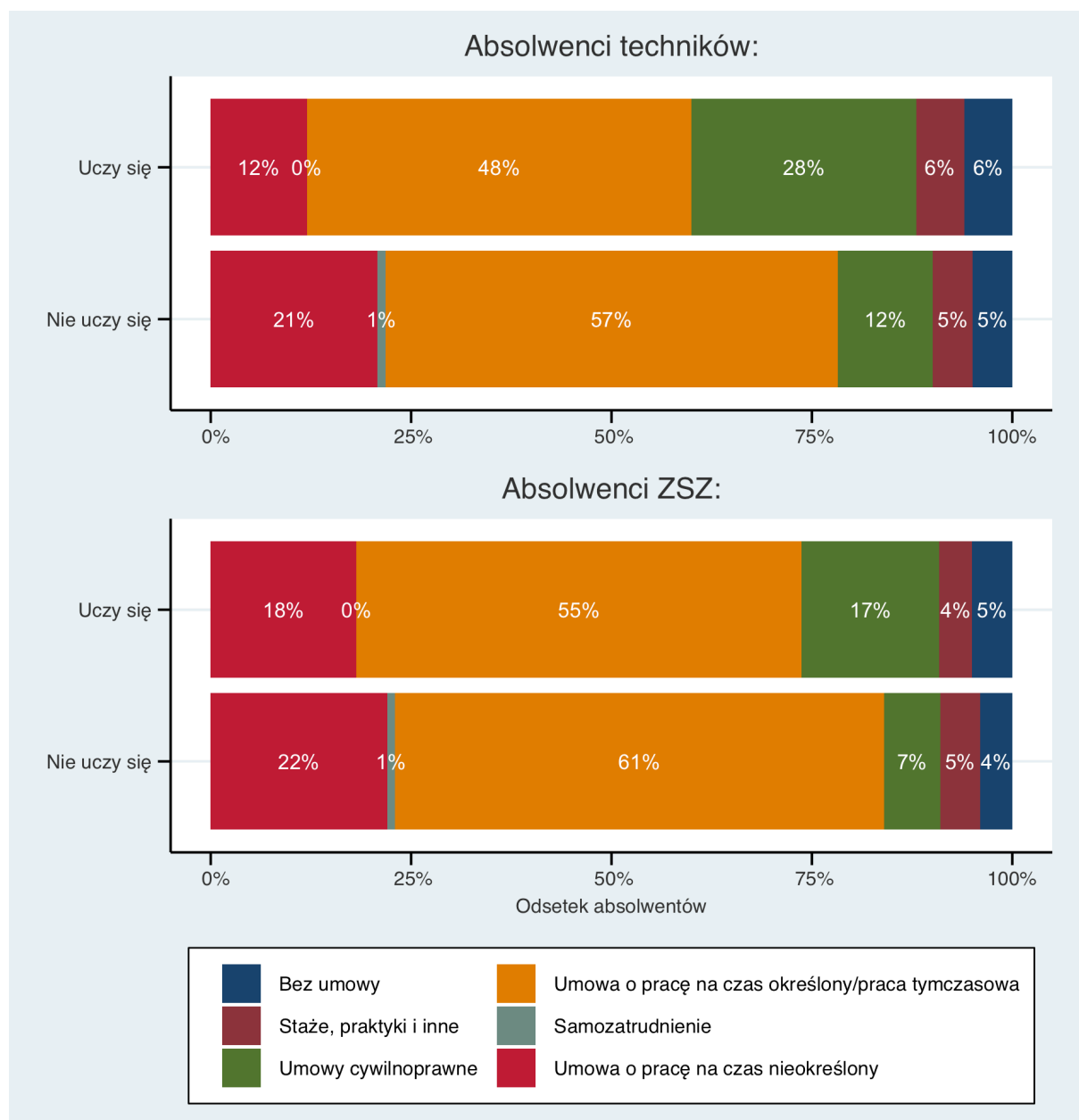
5.1.3. Forma i wymiar zatrudnienia

Struktura form prawnych zatrudnienia w pierwszym miejscu pracy jest podobna dla absolwentów techników i ZSZ, z jedną różnicą: wśród absolwentów techników wyraźnie bardziej popularne są umowy cywilnoprawne (17% zatrudnionych wobec 10% zatrudnionych absolwentów ZSZ). Zarówno w przypadku absolwentów techników, jak i absolwentów ZSZ, umowy cywilnoprawne w pierwszym miejscu zatrudnienia były o wiele częstsze wśród młodzieży uczącej się.

Wykres 87. Forma zatrudnienia w pierwszej pracy w zależności od typu ukończonej szkoły

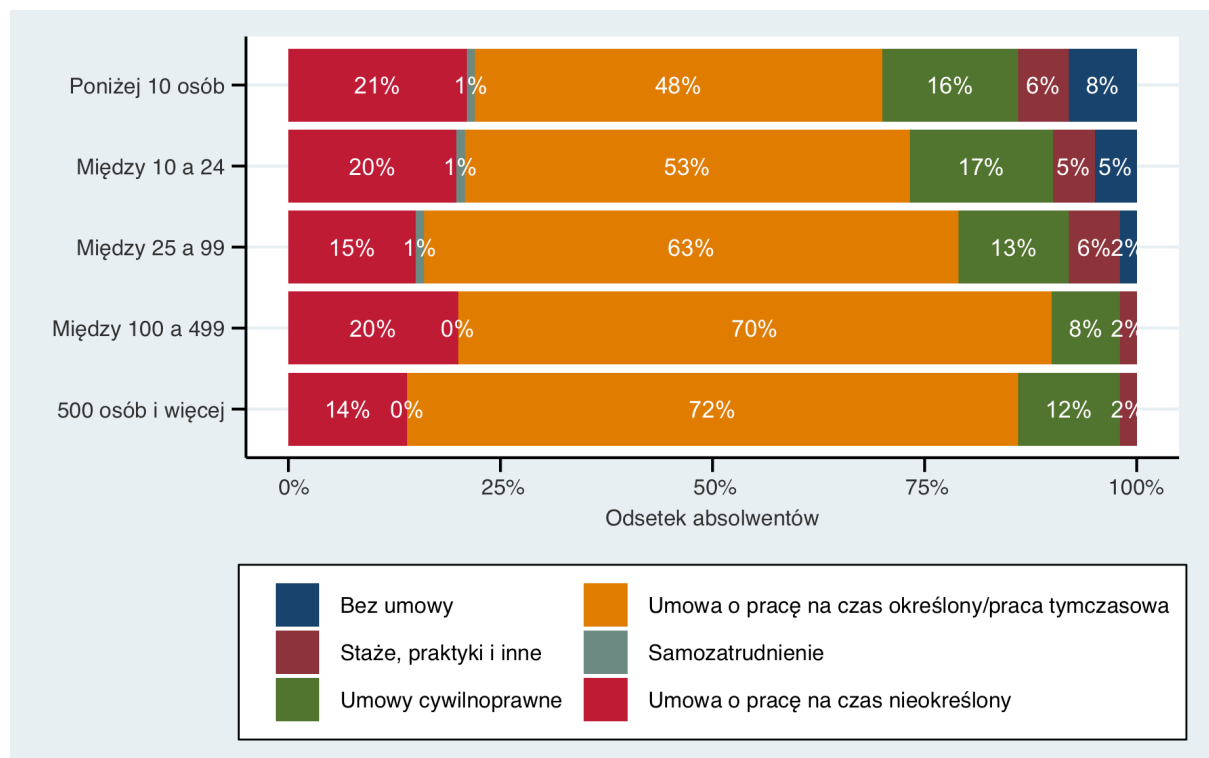

Wykres 88. Forma zatrudnienia w pierwszej pracy w zależności od kontynuowania nauki – absolwenci techników i ZSZ

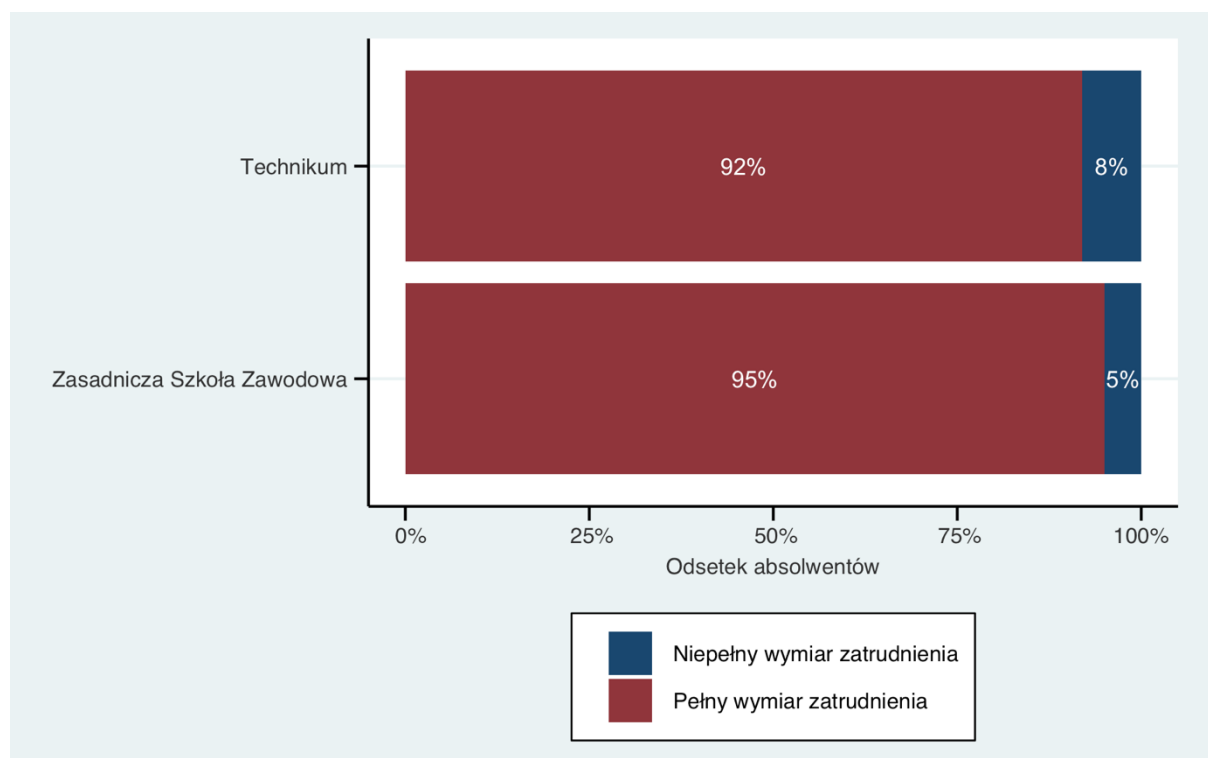
Okolo 5% zatrudnionych absolwentów pracowało u swojego pierwszego pracodawcy bez umowy ("na czarno"). Praca nieformalna częściej występuje w przypadku mikro- i małych podmiotów; nie zdarza się natomiast wśród pracodawców zatrudniających co najmniej 100 pracowników.

Wykres 89. Forma zatrudnienia w pierwszej pracy w zależności od poziomu zatrudnienia pracodawcy

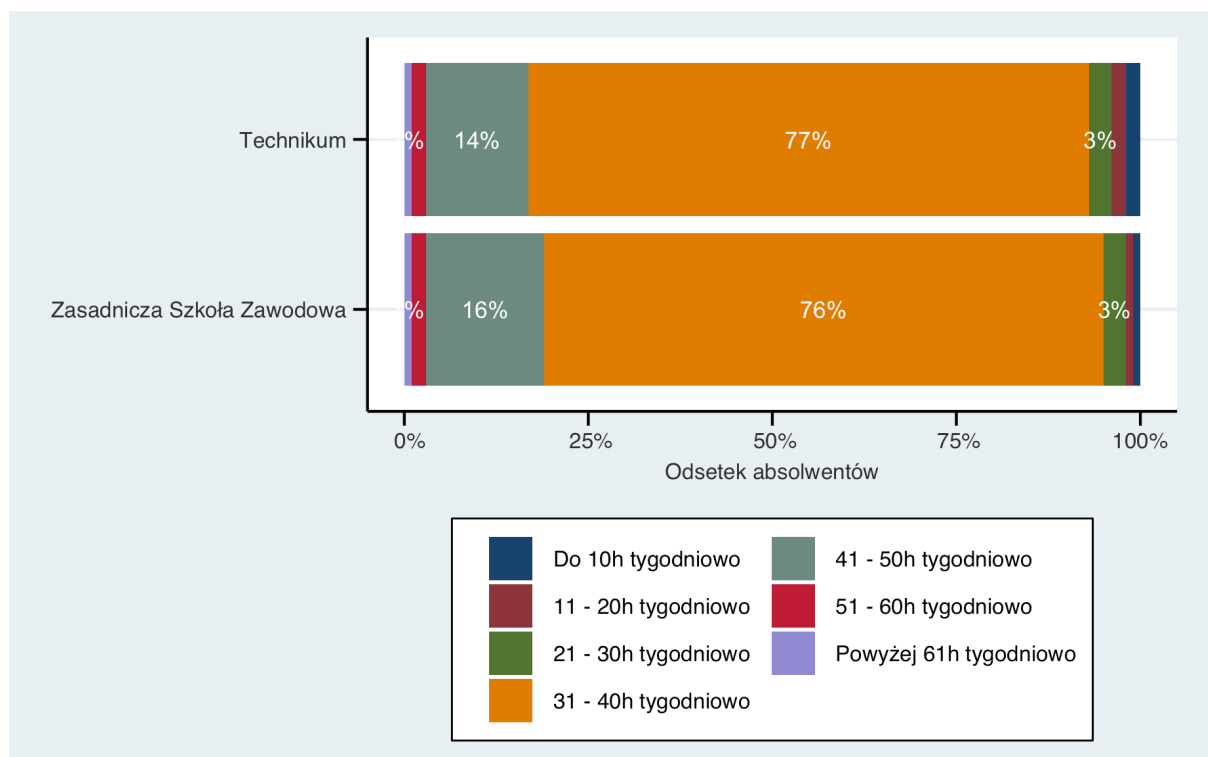

Zdecydowana większość badanych absolwentów w pierwszym miejscu pracy była zatrudniona na pełny etat. Praca w niepełnym wymiarze była nieznacznie częstsza wśród absolwentów techników. Jeśli przyjrzymy się z kolei godzinowemu wymiarowi pracy absolwentów, to okazuje się, że nadgodziny miało mniej niż 20% badanych. Zdecydowana większość pracuje w wymiarze 40 godzin tygodniowo.

Wykres 90. Wymiar zatrudnienia w pierwszej pracy

Wykres 91. Godzinowy wymiar zatrudnienia w pierwszej pracy

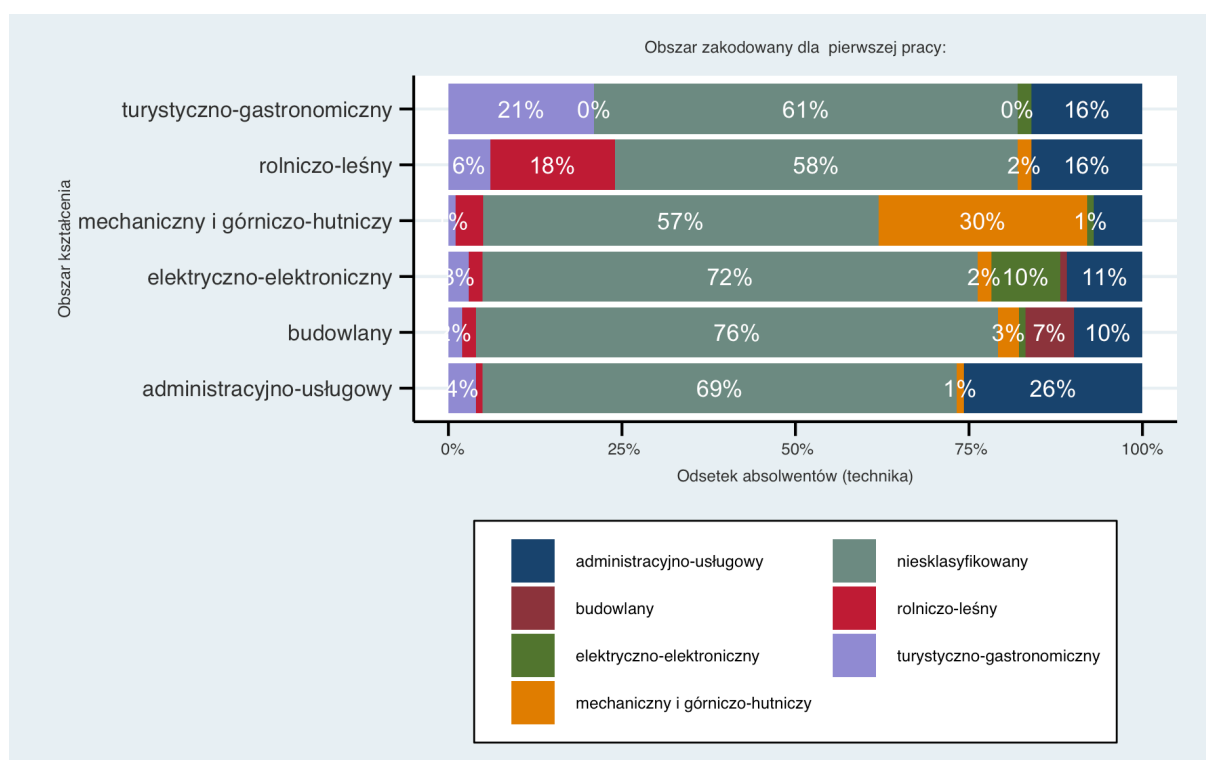

5.1.4. Zgodność pracy z wyuczonym zawodem

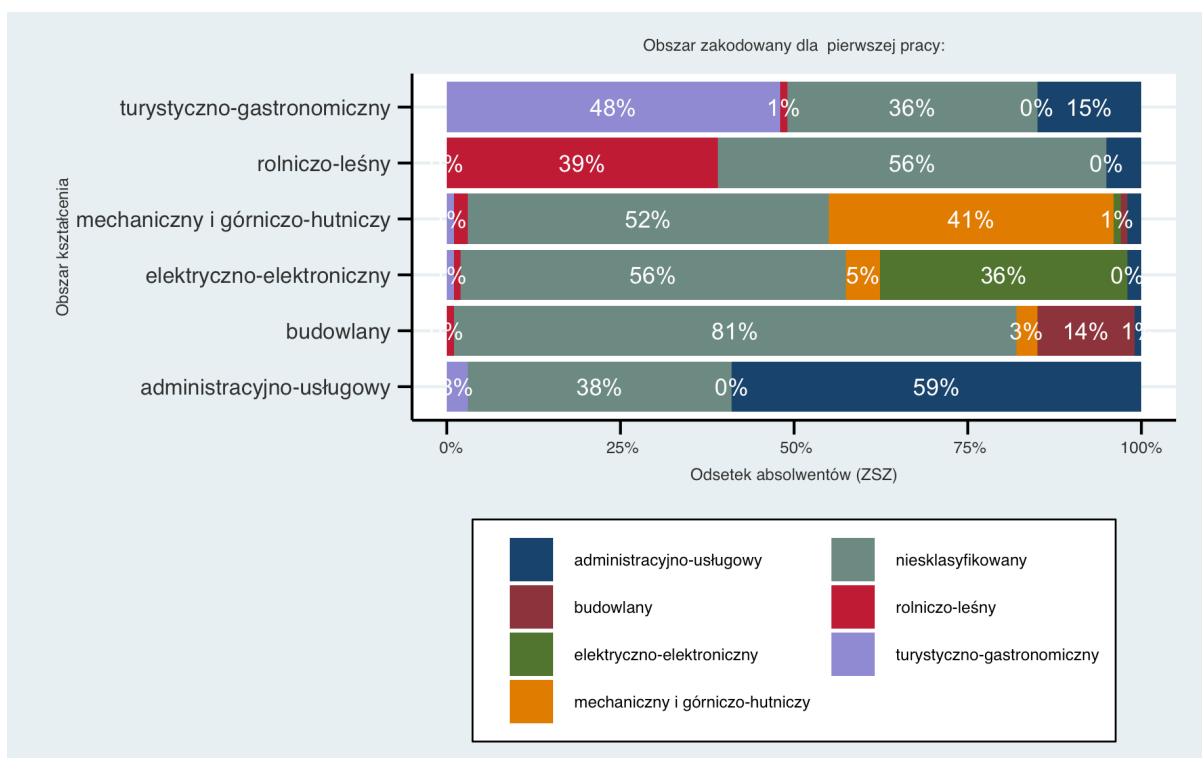
Kwestia zgodności podjętej pracy z uzyskanym wykształceniem budzi wiele emocji. Z perspektywy efektywności szkolnictwa zawodowego zależałoby nam na tym, aby młodzież podejmowała pracę w zawodach, w których zdobyła wykształcenie. W przypadku szkolnictwa zawodowego ustalenie profilu zawodowego absolwenta zgodnie z jego wykształceniem nie sprawia większych trudności. W toku badania pytano respondenta o wykonywany przez niego zawód, zadając pytania otwarte dotyczące opisu stanowiska pracy oraz zakresu czynności wykonywanych na danym stanowisku. Uzyskane odpowiedzi analizowano i ręcznie kodowano, odwołując się do obowiązującej w okresie realizacji badania klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego. Uzyskane wyniki były dopiero agregowane z poziomu pojedynczych zawodów do obejmujących je branż lub obszarów kształcenia. Zabiegi te pozwoliły na późniejsze skonstruowanie wskaźników zgodności branżowej lub obszarowej, identyfikujących sytuacje, w których obszar lub branża, w jakiej absolwent podjął pracę po ukończeniu szkoły, są zgodne z obszarem lub branżą jego kształcenia.

Zestawienie obszarów kształcenia z zakodowanymi obszarami pierwszej pracy wskazuje, iż faktycznie absolwenci relatywnie częściej podejmują pracę w obszarach, w których się kształcili. Wzorec ten nie jest jednak tak wyrazisty, jakbyśmy mogli tego oczekiwać.

Wykres 92. Obszar kształcenia a obszar wykonywanej pracy (absolwenci techników)

Wykres 93. Obszar kształcenia a obszar wykonywanej pracy (absolwenci ZSZ)

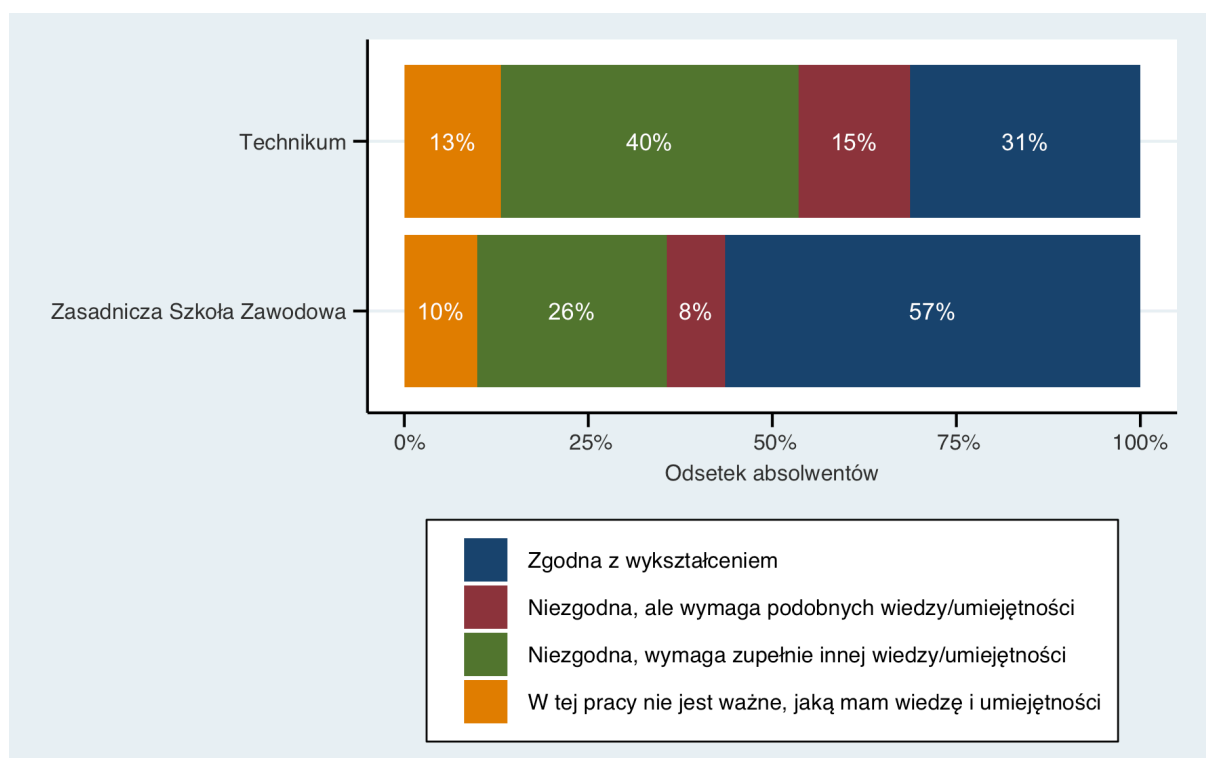
Rzeczywistość rynku pracy, na który trafiają absolwenci, okazuje się o wiele bardziej złożona – zaklasyfikowanie pracy wykonywanej przez absolwenta wedle przyjętego klucza kodowego okazuje się często bardzo trudne lub wręcz niemożliwe – stąd kategoria niesklasyfikowanych” dominuje w przypadku niemal wszystkich kategorii.

Alternatywną strategią oceny zgodności podjętej pracy z wykształceniem jest poleganie na subiektywnym wskaźniku – ocenie dokonanej przez respondenta, który mógł wskazać nie tylko, czy wykonywany zawód jest zgodny z jego wykształceniem, ale również czy w swojej pracy przynajmniej częściowo wykorzystuje wiedzę i umiejętności zdobyte w szkole.

Odwołując się do opisanego wyżej wskaźnika, można powiedzieć, że większość (65%) absolwentów ZSZ pracuje w zawodzie lub wykorzystuje wiedzę/umiejętności nabyte w szkole. W przypadku absolwentów techników sytuacja jest odwrotna – większość (53%) nie pracuje w zawodzie, co dziesiąty wykonuje pracę, w której wiedza lub umiejętności nabyte w szkole nie mają większego znaczenia, a aż 40% uznało, że ich praca wymaga zupełnie innej wiedzy lub umiejętności niż te zdobyte w szkole. Wśród absolwentów ZSZ udział osób, które w pierwszej pracy zupełnie nie polegają na kapitale wiedzy i umiejętności zgromadzonych w trakcie nauki to 26%, natomiast aż 57% uznało, że ich praca jest zgodna z wykształceniem.

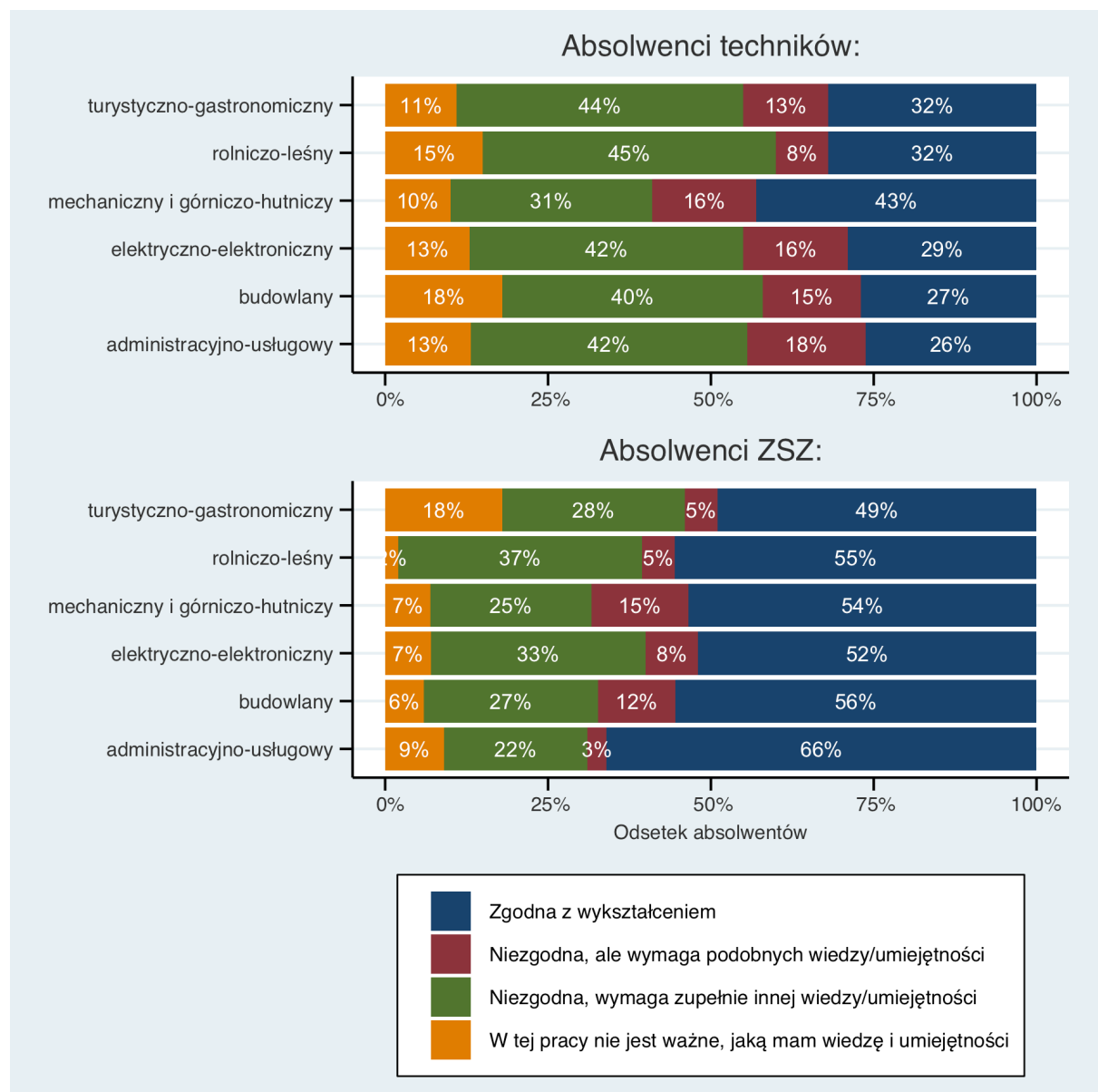
Odwołując się do wspomnianego pytania, można zidentyfikować obszary kształcenia zawodowego, których absolwenci częściej podejmują pracę w zawodzie. W przypadku techników jest to obszar mechaniczny i górniczo-hutniczy. Wśród absolwentów ZSZ, poza obszarem mechanicznym i górniczym, wysoka zgodność pierwszej pracy z odebrany wykształceniem charakteryzuje absolwentów z obszaru administracyjno-usługowego oraz budowlanego.

Wykres 94. Subiektywna ocena zgodności podjętej pracy z zawodem wyuczonym

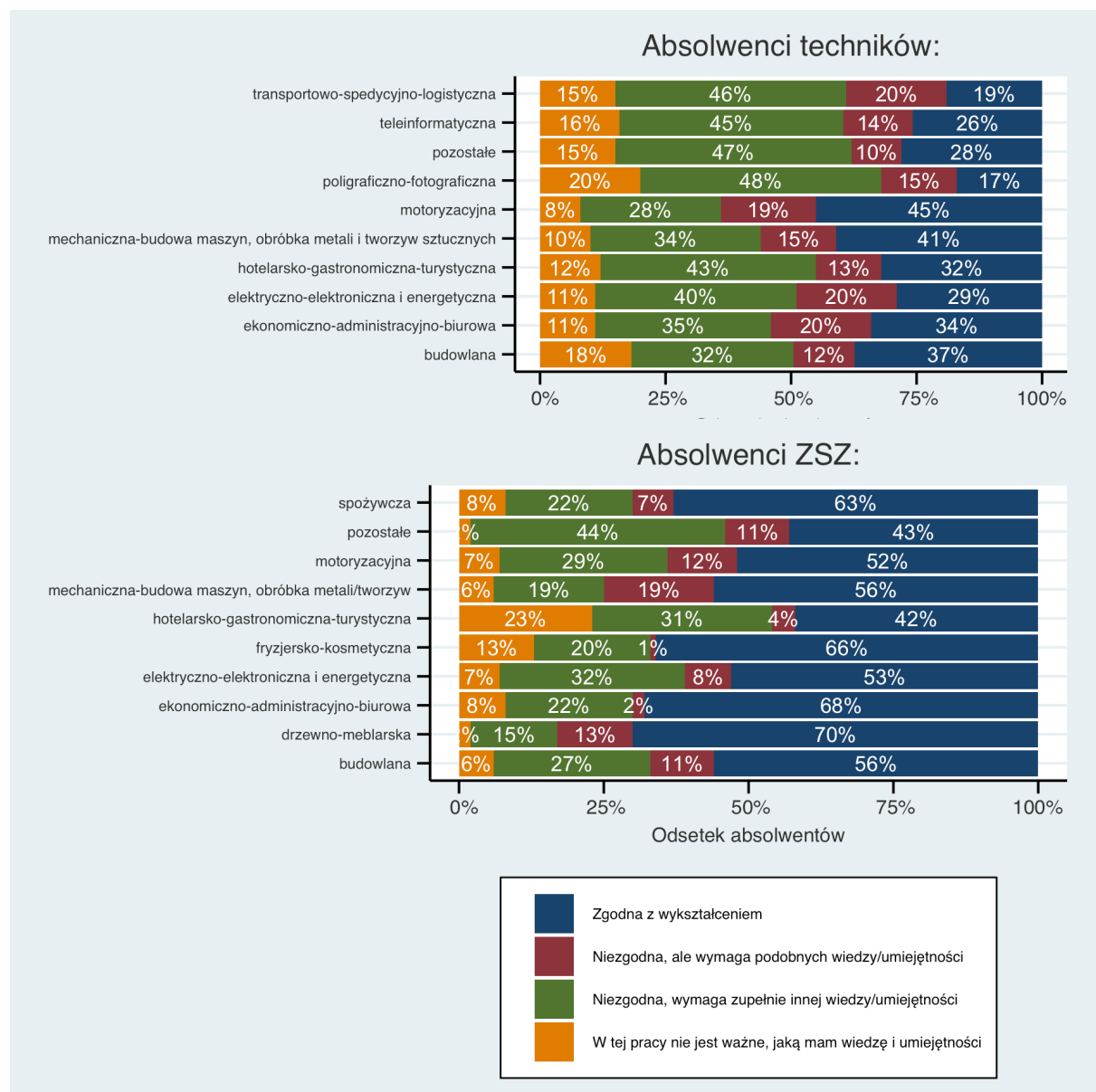

Jeżeli przyjrzymy się najliczniej reprezentowanym branżom, w których kształcili się absolwenci każdego z typów szkół, uzyskujemy bardziej precyzyjny obraz. Wśród absolwentów techników najwyższa zgodność dotyczy branży motoryzacyjnej (45%), mechanicznej (41%) i budowlanej (37%). W przypadku uczniów kończących ZSZ aż 70% absolwentów z branży drzewno-meblarskiej pracuje w zawodzie (jeśli uwzględnić tych, którzy wykorzystują umiejętności zdobyte w szkole – wskaźnik rośnie do 83%). W zawodzie pracują również absolwenci z branży ekonomiczno-administracyjno-biurowej (68%), fryzjersko-kosmetycznej (66%) i spożywczej (63%).

Wykres 95. Subiektywna ocena zgodności podjętej pracy z zawodem wyuczonym według obszarów kształcenia (technika i ZSZ)

Wykres 96. Subiektywna ocena zgodności podjętej pracy z zawodem wyuczonym według obszarów kształcenia (technika i ZSZ)

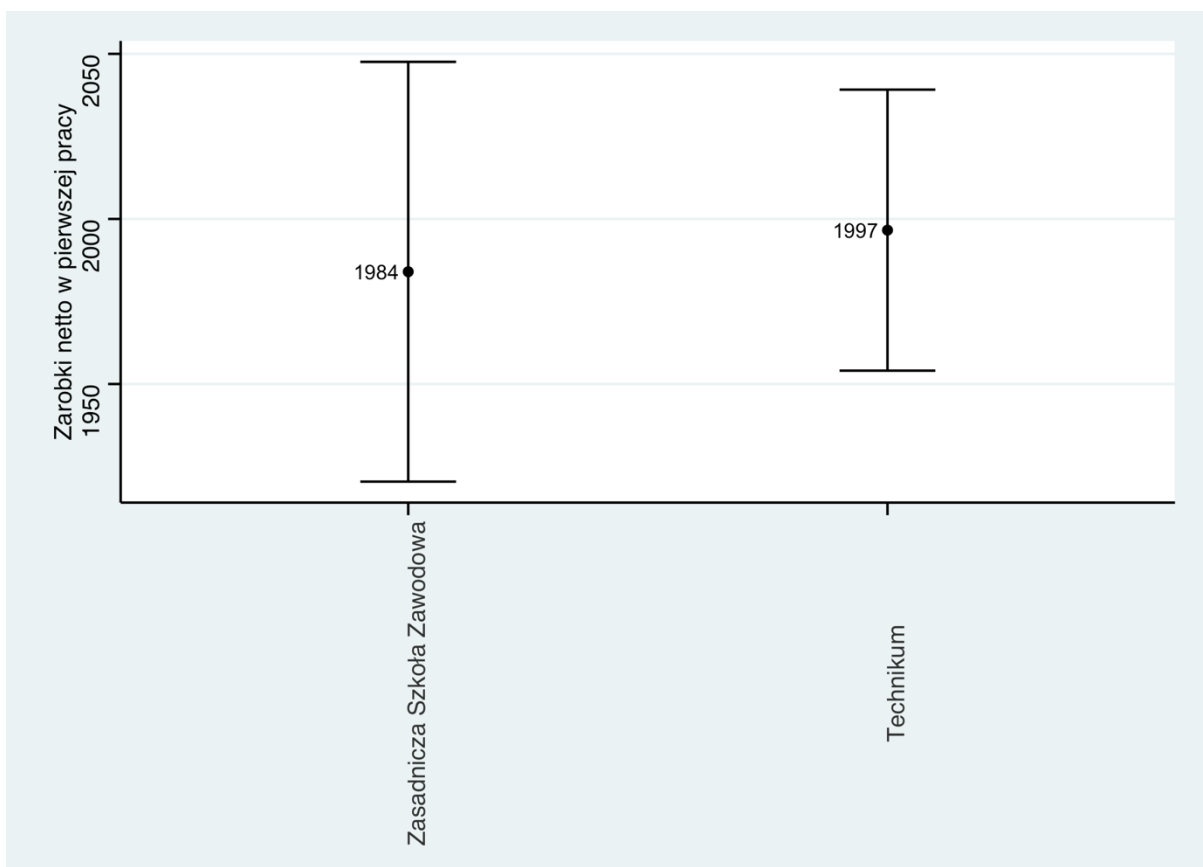
5.2. Satysfakcja z pracy i zarobki

5.2.1. Wysokość zarobków

Dostępne w statystyce publicznej dane dotyczące zarobków przedstawiane są w postaci brutto. Pochodzą one jednak z danych uzyskanych od pracodawców, a więc dokładniejszych. Przedstawione w raporcie dane o wynagrodzeniach absolwentów pochodzą z sondażu, czyli opierają się na deklaracjach respondentów. Respondenci odpowiadali na pytanie o zarobki netto („na rękę”), ponieważ był to łatwiejszy sposób na uzyskanie od nich dokładniejszej informacji.

Absolwenci szkół kształcących zawodowo, wchodząc na rynek pracy, w roku badania mogli liczyć na średnie wynagrodzenia netto w wysokości 1 984 zł dla absolwentów zasadniczych szkół zawodowych i 1 997 zł dla absolwentów techników. Są to kwoty niższe niż średnie miesięczne wynagrodzenie netto (dla każdej z form zatrudnienia) w gospodarce narodowej w tym okresie. Wynagrodzenia są silnie skorelowane ze stażem pracy, nie dziwi więc, że osoby dopiero rozpoczynające karierę zawodową i nieposiadające bogatego doświadczenia zarabiają przeciętnie mniej. Wynagrodzenia absolwentów ZSZ są bardziej zróżnicowane niż absolwentów techników. Oznacza to, że wśród absolwentów ZSZ grupy zarabiające relatywnie mało i relatywnie dużo są dość liczne.

Wykres 97. Średnie zarobki netto w pierwszej pracy absolwentów szkół kształcących zawodowo

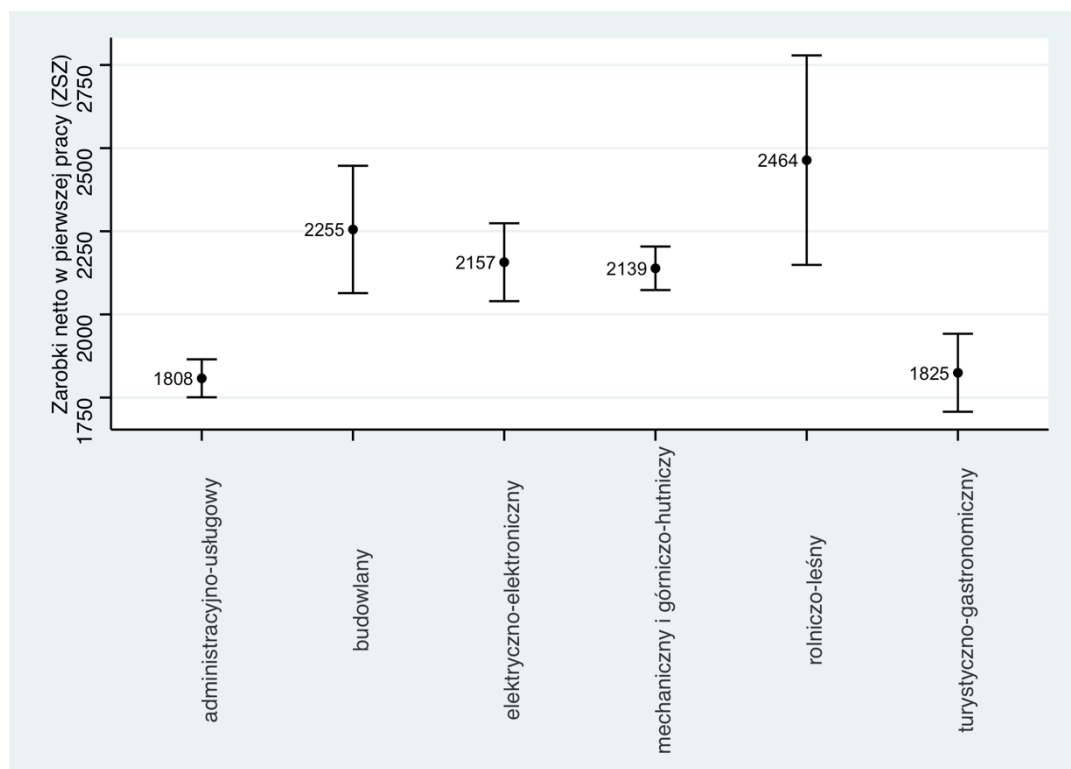

*Punkty na wykresach ilustrują oszacowanie średniej w badanej próbie; „wąsy” na wykresach ilustrują niepewność pomiarową, związaną z wnioskowaniem na podstawie próby: metoda wyznaczania przedziału daje 95% prawdopodobieństwo, że znajdzie się w nim średnia w badanej populacji.

Wysokość wynagrodzenia w pierwszej pracy jest uzależniona od obszaru kształcenia. Absolwenci zasadniczych szkół zawodowych, którzy uczyli się zawodów należących do obszaru rolniczo-leśnego, mogą liczyć przeciętnie na najwyższe zarobki (średnio 2 464 zł netto). Najniższe zarobki otrzymują absolwenci ZSZ, którzy uczyli się zawodów z obszaru administracyjno-usługowego (średnio 1 808 zł netto) oraz turystyczno-gastronomicznego (średnio 1 825 zł netto).

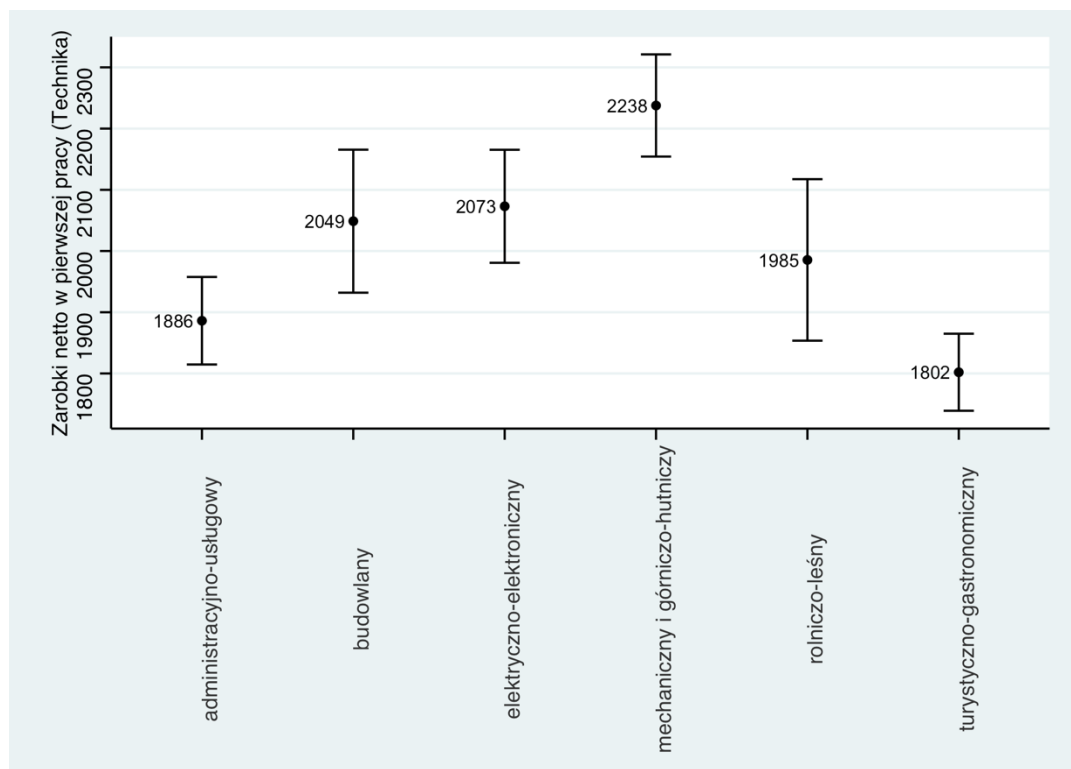
Te dwa ostatnie obszary kształcenia wiążą się z niskimi przeciętnymi wynagrodzeniami również wśród absolwentów techników (obszar turystyczno-gastronomiczny – 1 802 zł netto, obszar administracyjno-usługowy – 1 886 zł netto). Na najwyższe zarobki mogą liczyć absolwenci techników, którzy swoją naukę realizowali w obszarze mechanicznym i górnictwo-hutniczym (przeciętnie 2 238 zł netto).

Wykres 98. Średnie zarobki netto w pierwszej pracy absolwentów ZSZ w zależności od obszaru kształcenia

**Punkty na wykresach ilustrują oszacowanie średniej w badanej próbie; „wąsy” na wykresach ilustrują niepewność pomiarową, związaną z wnioskowaniem na podstawie próby: metoda wyznaczania przedziału daje 95% prawdopodobieństwo, że znajdzie się w nim średnia w badanej populacji.

Wykres 99. Średnie zarobki netto w pierwszej pracy absolwentów techników w zależności od obszaru kształcenia

*Punkty na wykresach ilustrują oszacowanie średniej w badanej próbie; „wąsy” na wykresach ilustrują niepewność pomiarową, związaną z wnioskowaniem na podstawie próby: metoda wyznaczania przedziału daje 95% prawdopodobieństwo, że znajdzie się w nim średnia w badanej populacji.

Obszar kształcenia nie jest jedynym czynnikiem, który wiąże się z wysokością zarobków. Aby uchwycić wpływ pozostałych czynników, przeprowadzono analizę regresji liniowej, w której zmienną wyjaśnianą były zarobki netto w pierwszej pracy. Ze względu na różną charakterystykę absolwentów techników i ZSZ, zdecydowano się na skonstruowanie dla nich osobnych modeli statystycznych. Szczegółowe wyniki analiz znajdują się w załączniku (Tabela 17).

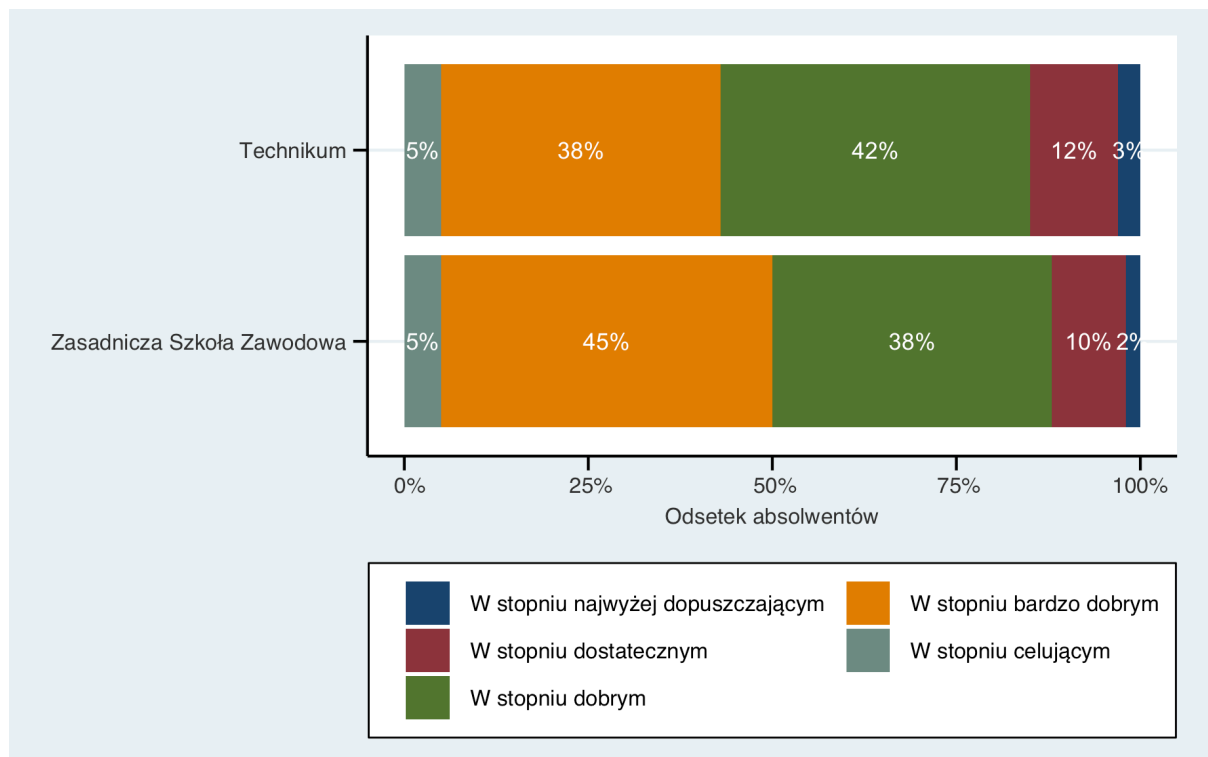
Zarobki absolwentów zasadniczych szkół zawodowych są zróżnicowane w zależności od płci badanych – mężczyźni zarabiają przeciętnie więcej niż kobiety. Jest to zgodne z ogólnymi trendami w całej gospodarce. Negatywnie na wysokość zarobków wpływa łączenie pracy i nauki. Absolwenci ZSZ, którzy w trzecim miesiącu od ukończenia swojej szkoły uczyli się, zarabiali średnio mniej. Być może wiąże się z to mniejszym wymiarem zatrudnienia, wynikającym z konieczności wygospodarowania czasu na kształcenie. Zgodnie z wynikami analizy opisowej prezentowanej wyżej, absolwenci, którzy uczyli się zawodu z obszaru rolniczo-leśniczego, zarabiają przeciętnie więcej niż absolwenci uczący się w innych obszarach. Absolwenci, którzy w swojej pierwszej pracy wykorzystywali wiedzę i umiejętności zdobyte w szkole, również zarabiają przeciętnie więcej. Jak wspomniano we wcześniejszej części raportu, zmienna ta może być przybliżeniem dla zgodności wyuczonego zawodu z wykonywaną pracą. Tak więc absolwenci ZSZ, którzy (prawdopodobnie) pracują w wyuczonym zawodzie, mogą średnio liczyć na wyższe zarobki. Zarobki absolwentów ZSZ okazały się również istotnie i pozytywnie skorelowane z ich oczekiwanymi zarobkami jeszcze podczas nauki w szkole. Uczniowie, którzy spodziewali się wyższych zarobków, już jako absolwenci rzeczywiście zarabiali więcej.

W przypadku absolwentów techników czynniki istotnie korelujące z wysokością zarobków są podobne. Również mężczyźni zarabiają w swojej pierwszej pracy przeciętnie więcej niż kobiety. Łączenie nauki z pracą w 3 miesiącu od ukończenia szkoły również wiąże się dla nich z niższymi zarobkami. Absolwenci techników, zgodnie z przedstawionymi wcześniej wynikami, którzy kształcili się w obszarach mechanicznym i górnictwo-hutniczym oraz rolniczo-leśnym zarabiają więcej niż absolwenci techników z innych obszarów. Ciekawym wynikiem jest związek między zaplanowanym wyborem zawodu, w którym kształcił się absolwent technikum, z jego zarobkami w pierwszej pracy. Uczniowie, którzy mieli bardziej zaplanowaną ścieżkę kariery, zarabiają więcej. Z zarobkami istotnie wiąże się również zgodność pierwszej pracy z wyuczonym zawodem, wyrażona poprzez deklarację absolwenta technikum o wykorzystywaniu w miejscu pracy wiedzy i umiejętności nabytych w szkole. Zdana matura również jest czynnikiem, który pozytywnie wpływa na zarobki. Poziom wykształcenia jest istotnie i pozytywnie skorelowany z zarobkami w całej gospodarce. Z jednej strony poziom wykształcenia wiąże się z zasobem wiedzy i umiejętności (w przypadku absolwentów techników zdanie matury oznacza pewien poziom wiedzy ogólnej), który sprzyja efektywności pracownika i jest doceniany w miejscu pracy. Z drugiej strony zaś zdana matura jest często formalnym wymogiem możliwości podjęcia pracy na niektórych stanowiskach.

5.2.2. Satysfakcja z pracy

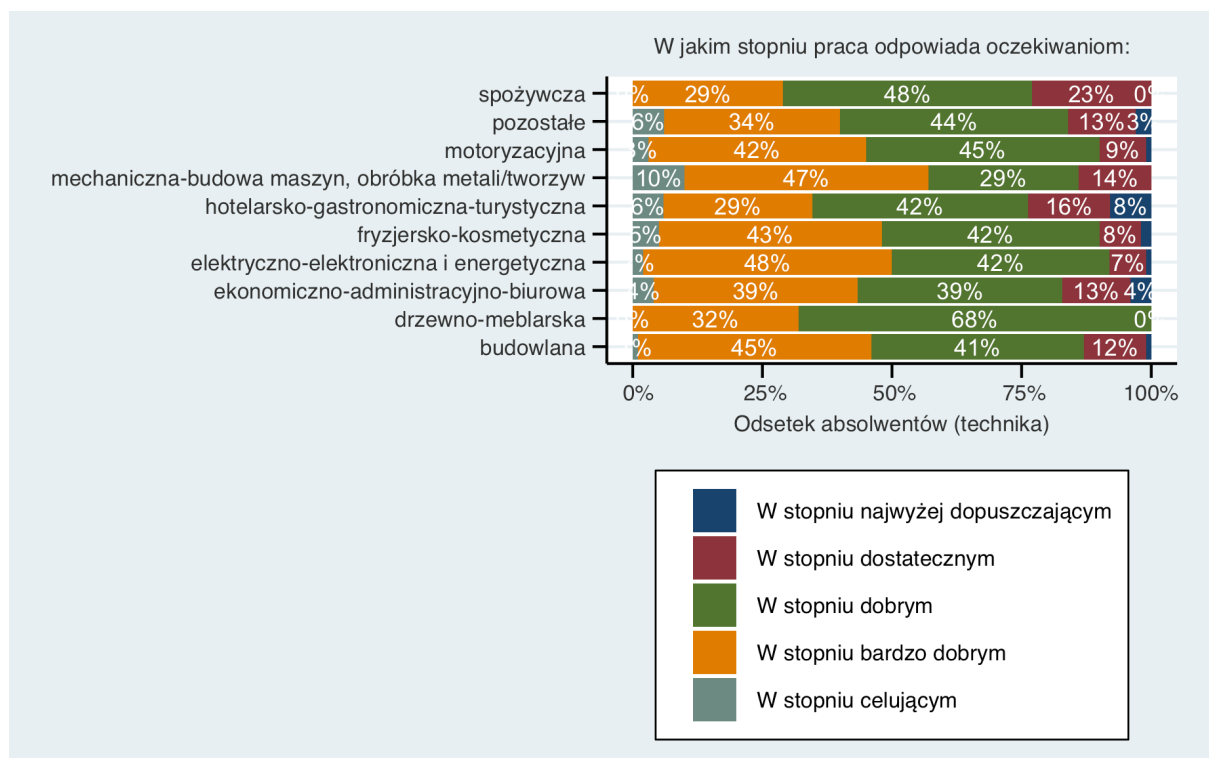
Zapytani o satysfakcję z pierwszej pracy, absolwenci techników i ZSZ wyrażali raczej pozytywne opinie. Co drugi absolwent ZSZ odpowiedział, że jego pierwsza praca odpowiada jego oczekiwaniom w stopniu bardzo dobrym lub celującym. Absolwenci techników byli z pierwszej pracy tylko nieco mniej zadowoleni niż absolwenci ZSZ.

Wykres 100. Stopień, w jakim praca odpowiada oczekiwaniom absolwenta

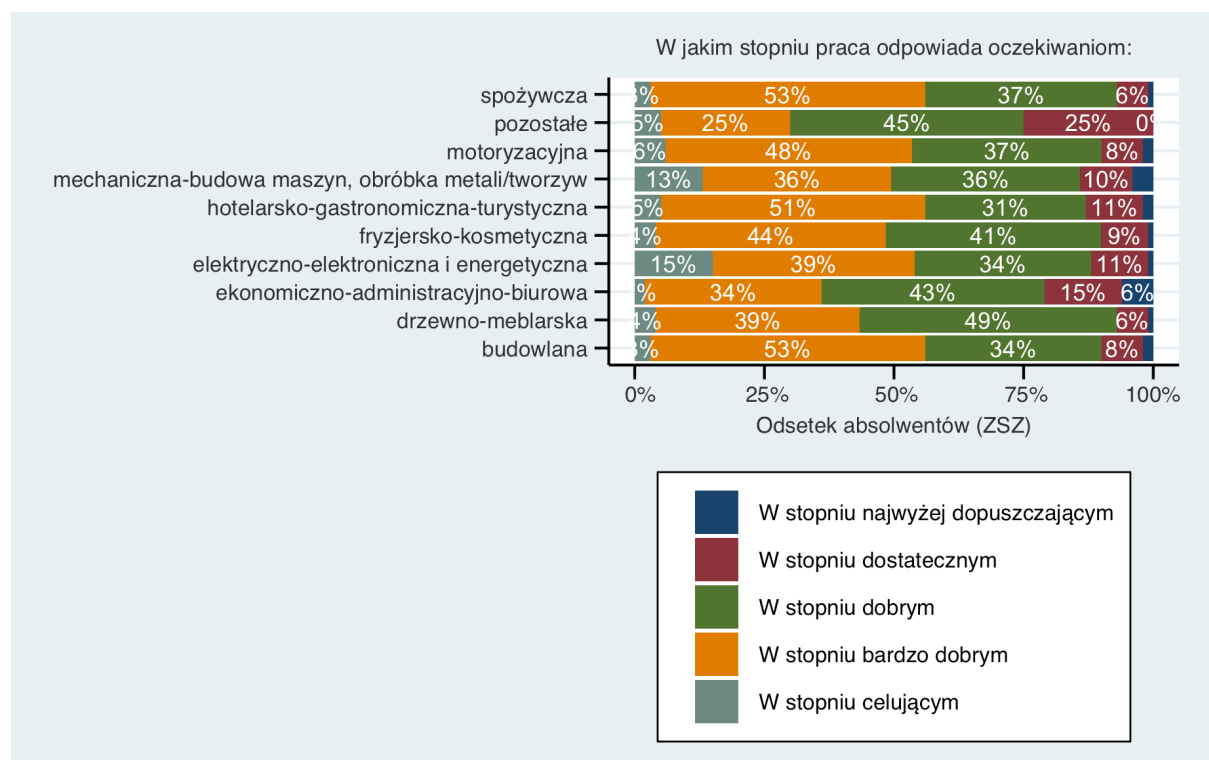
Poziom satysfakcji z pracy można rozpatrywać ze względu na branże, w których respondenci zdobyli wykształcenie – rysują się tu pewne różnice. Wśród absolwentów techników najbardziej zadowoleni z pracy są ci, którzy kształcili się w branży mechanicznej i elektryczno-elektronicznej. Najwyższy udział niezadowolonych (8% oceniających, że ich praca spełnia ich oczekiwania w stopniu co najwyżej dopuszczającym) dotyczy branży hotelarsko-gastronomiczno-turystycznej.

Wykres 101. Stopień, w jakim praca odpowiada oczekiwaniom absolwenta technikum w zależności od branżowego profilu wykształcenia

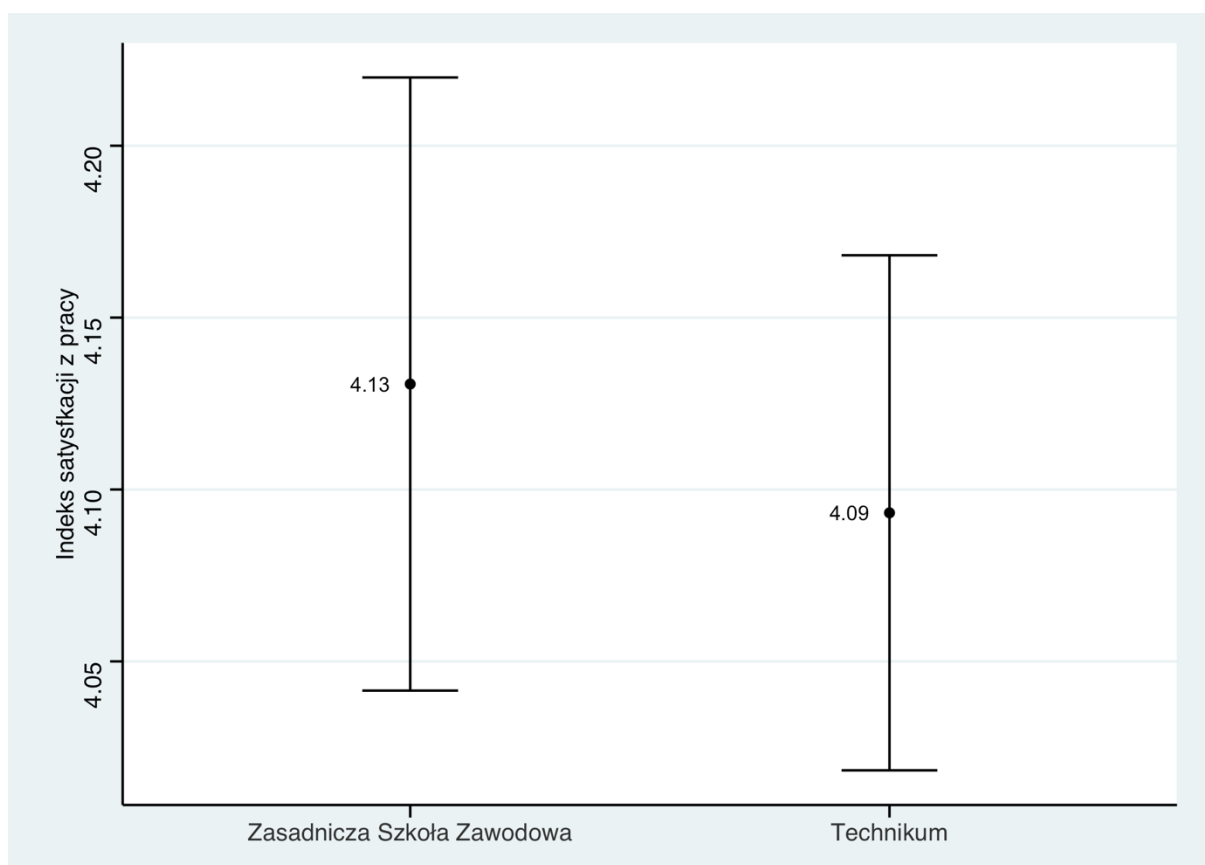
Spośród absolwentów ZSZ najmniej zadowoleni z pracy byli ci, którzy podjęli pracę w branży ekonomiczno-administracyjno-biurowej, co przypuszczalnie jest związane z wyraźnie niższym poziomem wynagrodzeń w tej branży. Z kolei najwyższy odsetek ocen celujących dotyczy absolwentów branży elektryczno-elektronicznej i mechanicznej, choć tu o poziomie satysfakcji mogą decydować już inne czynniki.

Wykres 102. Stopień, w jakim praca odpowiada oczekiwaniom absolwenta ZSZ w zależności od branżowego profilu wykształcenia

Na potrzeby dalszych analiz przygotowano sumaryczny indeks satysfakcji z pierwszej pracy – indeks obejmuje ocenę stopnia, w jakim praca odpowiada oczekiwaniom respondenta w 6 wymiarach: poziom zarobków, atmosfera w pracy (relacje z przełożonymi i współpracownikami), ilość obowiązków, możliwości awansu, elastyczność godzin pracy i możliwości rozwoju kariery. Każdy z wymienionych aspektów respondenci oceniali w 6-stopniowej skali (od oceny niedostatecznej do celującej). Po zsumowaniu wartości wskaźników częściowych i podzieleniu uzyskanej sumy przez liczbę wymiarów, uzyskano sumaryczny indeks przyjmujący wartości od 1 pkt (ocena niedostateczna we wszystkich wymiarach) do 6 pkt (ocena celująca w każdym z wymiarów). Indeks jest silnie skorelowany z ogólną oceną satysfakcji z pracy (korelacja Pearsona na poziomie 0,7), a jego średnie wartości nie wskazują na istotne różnice w satysfakcji z pracy między absolwentami ZSZ i techników. Indeks wykorzystano jako zmienną zależną w analizie regresji liniowej (Tabela 18 w załączniku).

Wykres 103. Sumaryczny indeks satysfakcji z zatrudnienia

*Punkty na wykresach ilustrują oszacowanie średniej w badanej próbie; „wąsy” na wykresach ilustrują niepewność pomiarową, związaną z wnioskowaniem na podstawie próby: metoda wyznaczania przedziału daje 95% prawdopodobieństwo, że znajdzie się w nim średnia w badanej populacji.

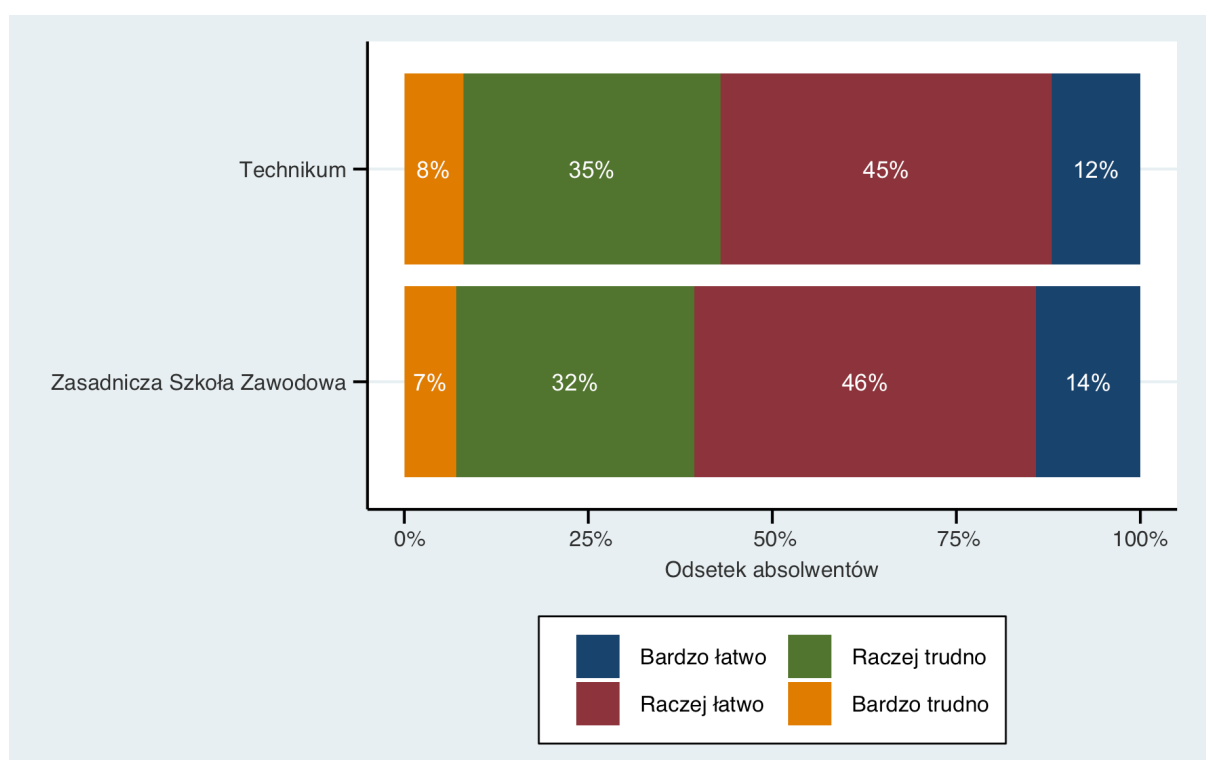
Wśród absolwentów zasadniczych szkół zawodowych z pracy bardziej zadowoleni są mężczyźni niż kobiety. Osoby pochodzące z rodzin o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym również deklarują większą satysfakcję z zatrudnienia. Możliwe, że wyższy SES wpływa w jakiś sposób na lepsze dopasowanie realiów pierwszej pracy do oczekiwań (np. łatwiejsze znalezienie odpowiedniego zatrudnienia dzięki kapitałowi społecznemu rodziny). Absolwenci ZSZ, którzy w 3 miesiącu od ukończenia szkoły kontynuowali naukę, również są bardziej zadowoleni z pracy. W tym przypadku może to wynikać np. z niższych oczekiwań w stosunku do miejsca pracy, podczas gdy priorytetem wydawać może się zdobycie nowych umiejętności i wykształcenia. Podobne wytłumaczenie (o niższych oczekiwaniach) może dotyczyć związku między epizodem powtarzania klasy, a satysfakcją z zatrudnienia. Z wyższą satysfakcją z pracy wśród absolwentów ZSZ wiąże się również zatrudnienie w obszarze rolniczo-leśnym (a więc w tym, w którym absolwenci zarabiali przeciętnie najwięcej) oraz wykorzystywanie w pracy umiejętności i wiedzy zdobytej w szkole. Zarobki w pierwszej pracy, które okazały się niższe niż te oczekiwane przez uczniów ZSZ jeszcze w trakcie ich nauki szkolnej, wiążą się negatywnie z satysfakcją z zatrudnienia.

Wśród absolwentów techników mężczyźni również są bardziej zadowoleni z pracy niż kobiety. Bardziej usatysfakcjonowani są absolwenci techników, którzy w swojej karierze szkolnej powtarzali klasę. Podobnie jak w przypadku absolwentów ZSZ, może być to wynik niższych oczekiwań. Absolwenci techników zamieszkujący miasta są mniej usatysfakcjonowani z pracy. Nauka w zawodzie z obszaru mechanicznego i górniczno-hutniczego wiąże się z większą satysfakcją z pracy. Wynika to prawdopodobnie z faktu, że absolwenci tego obszaru zarabiają przeciętnie więcej niż inni absolwenci

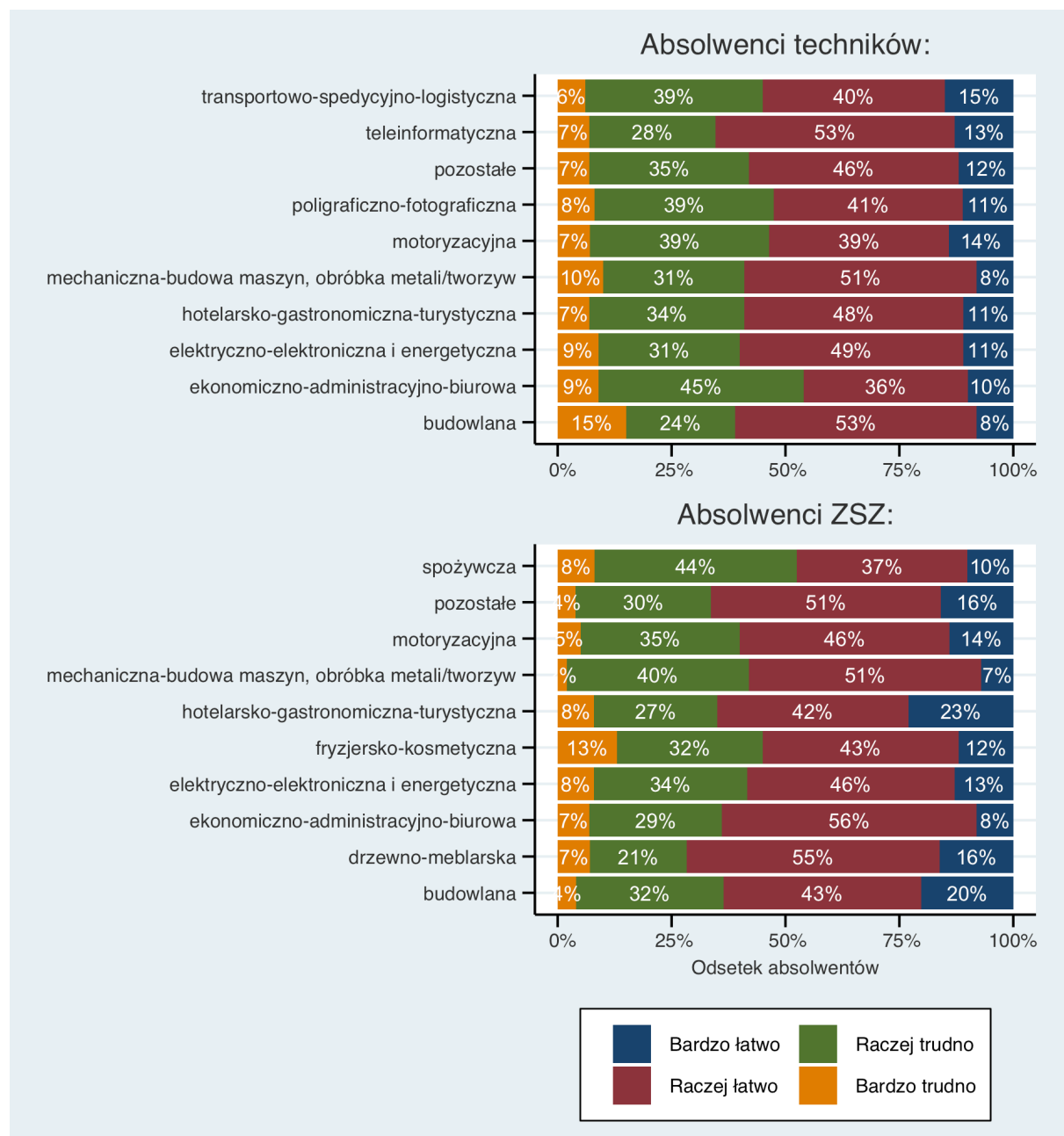
techników. Podobnie jak w przypadku absolwentów ZSZ, duże znaczenie dla satysfakcji z pracy ma możliwość wykorzystywania w miejscu zatrudnienia wiedzy i umiejętności zdobytej w szkole (a zatem zgodność pierwszej pracy z wyuczonym zawodem). Oczekiwania wobec przyszłych zarobków również wpływają na satysfakcję z zatrudnienia. Absolwenci, których zarobki są niższe niż te, których oczekiwali będąc jeszcze uczniami techników, są z pracy istotnie mniej zadowoleni.

Większość badanych uznała, że znalezienie podobnej lub lepszej pracy u innego pracodawcy byłoby dla nich bardzo łatwe lub raczej łatwe. Łatwość znalezienia pracy wyraźnie różnicuje się ze względu na branżę, w których absolwenci odebrali wykształcenie – wśród absolwentów techników najlepiej szanse znalezienia alternatywnej pracy oceniają respondenci, którzy kształcili się w branży teleinformatycznej. W przypadku ZSZ jest to branża drzewno-meblarska, ale wyróżniają się też branże budowlana i hotelarska.

Wykres 104. Subiektywna ocena szans na znalezienie alternatywnej pracy

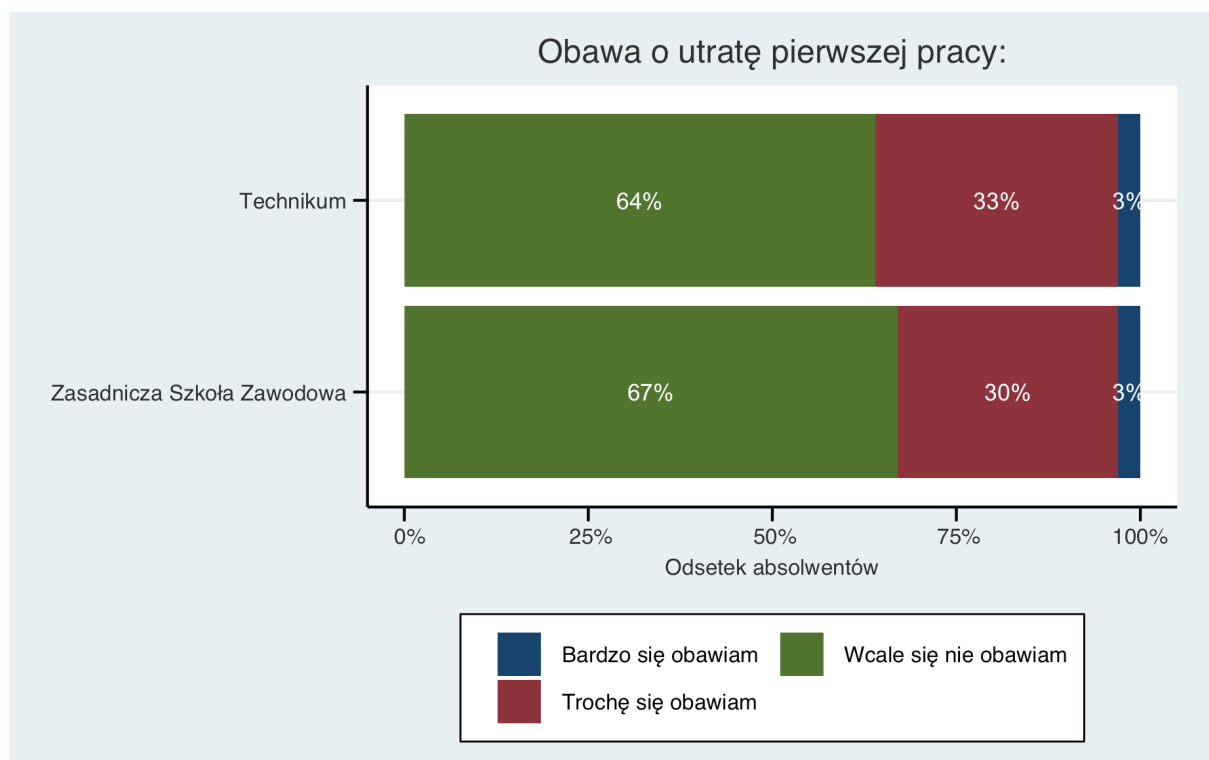

Wykres 105. Subiektywna ocena szans na znalezienie alternatywnej pracy w zależności od branżowego profilu wykształcenia (absolwenci techników i ZSZ)

W kontekście przedstawionych wyżej wyników nie dziwi fakt, że zdecydowana większość badanych absolwentów w ogóle nie obawiała się utraty pracy w swoim pierwszym miejscu zatrudnienia.

Wykres 106. Obawy przed utratą zatrudnienia

5.3. Nietypowe formy zatrudnienia

System monitorowania losów absolwentów, który ma opierać się na danych administracyjnych, musi zmierzyć się z problemami wynikającymi ze specyfiki takich danych. Szczególną kategorię problemów stanowią sytuacje, w których dane zawarte w oficjalnych rejestrach nie odzwierciedlają realnej sytuacji absolwentów. Źródłem takich sytuacji mogą być incydenty zatrudnienia nieformalnego, które nie znajduje śladu w oficjalnych rejestrach – tak dzieje się w przypadku pracy nieformalnej lub półformalnej. Inne sytuacje wiążą się z konstrukcją samych rejestrów i obowiązującym prawem – osoby zatrudnione w rolnictwie podlegają ubezpieczeniu w KRUS, a nie w ZUS. Z kolei osoby samozatrudnione lub pracujący na podstawie umów cywilnoprawnych odprowadzają składki na innych zasadach niż osoby pracujące na podstawie umów o pracę. Stąd ustalenie ich faktycznych zarobków może okazać się trudniejsze i może wymagać sięgnięcia do danych wykraczających poza informacje o składkach na ubezpieczenie społeczne.

Stąd, w kontekście wyzwań związanych z budową systemu monitorowania losów absolwentów, zasadne może okazać się przyjrzenie się skali i uwarunkowaniom tych szczególnych sytuacji.

5.3.1. Praca nieformalna

Praca nieformalna, tj. praca na czarno, wiąże się z zatrudnieniem bez jakiejkolwiek pisemnej umowy. Tak zatrudnieni absolwenci funkcjonują poza rejestrem ZUS/KRUS – nie odprowadzają składek ubezpieczenia zdrowotnego lub społecznego, a także nie wykazują swoich dochodów w zeznaniach podatkowych. Z przeprowadzonych badań wynika, że skala takiej pracy wśród absolwentów szkół kształcących zawodowo jest marginalna.

Wykres 107. Praca nieformalna absolwentów w 3, 6 i 9 miesiącu od ukończenia szkoły

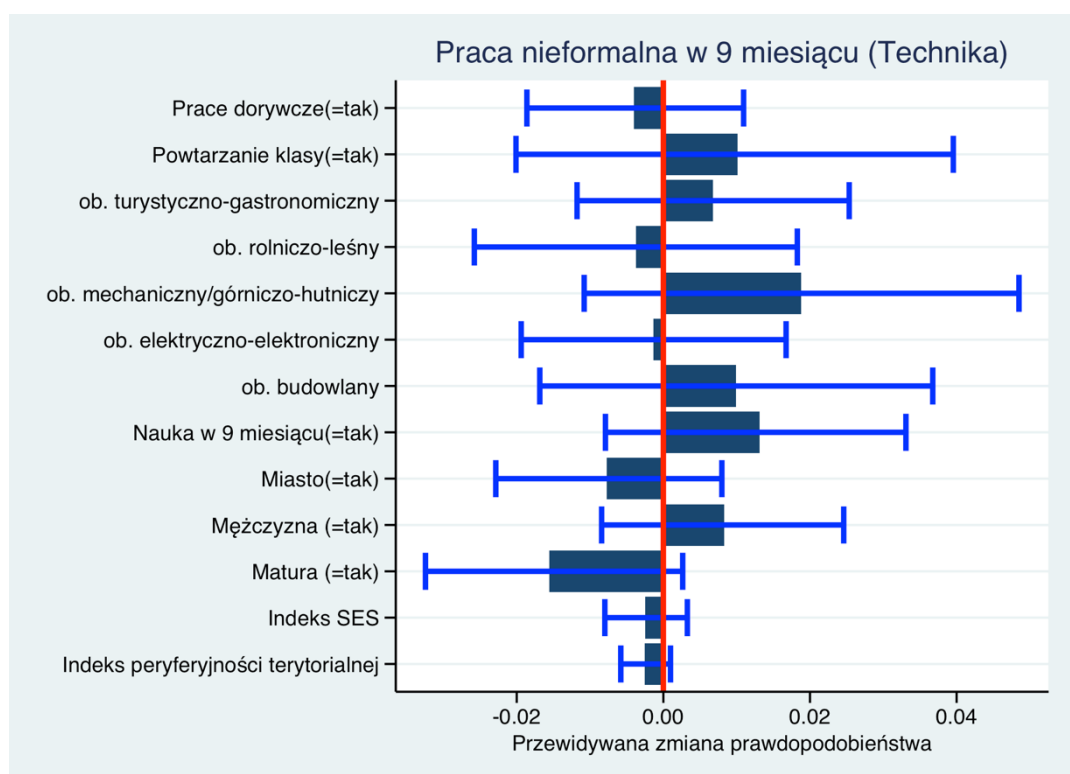
Zjawisko pracy nieformalnej dotyczy około 2–3% absolwentów. Jego nasilenie można zaobserwować w 3 miesiącu od ukończenia zasadniczej szkoły zawodowej – dotyczy wówczas około 6% absolwentów, ale odsetek ten szybko spada w kolejnych miesiącach.

5.3.1.1. Absolwenci techników – uwarunkowania pracy nieformalnej

W analizie uwarunkowań pracy na czarno wśród absolwentów techników wykorzystano zestaw zmiennych, które sprawdzały się we wcześniejszych modelach (Tabela 19 w załączniku). Dodatkowo uwzględniono zmienną, która wskazuje na podejmowanie przez absolwenta prac dorywczych w trakcie nauki w szkole – takie doświadczenia mogą zwiększać ryzyko kontynuowania pracy na czarno, ponieważ duża część prac dorywczych podejmowanych przez uczniów ma właśnie charakter nieformalny.

Jak się okazuje, podejmowanie prac dorywczych faktycznie zwiększa szanse pracy na czarno, ale tylko w krótkim okresie po ukończeniu nauki. Ponadto absolwenci techników, którzy kształcili się w zawodach mechanicznych/górnictwo-hutniczych, mają większe szanse na pracę na czarno w 6 miesiącu od ukończenia nauki niż absolwenci zawodów administracyjno-usługowych. W 9 miesiącu od ukończenia nauki prawdopodobieństwo pracy na czarno spada wśród absolwentów ze zdaną maturą.

Wykres 108 Uwarunkowania pracy nieformalnej w 9 miesiącu – efekty krańcowe (technika)

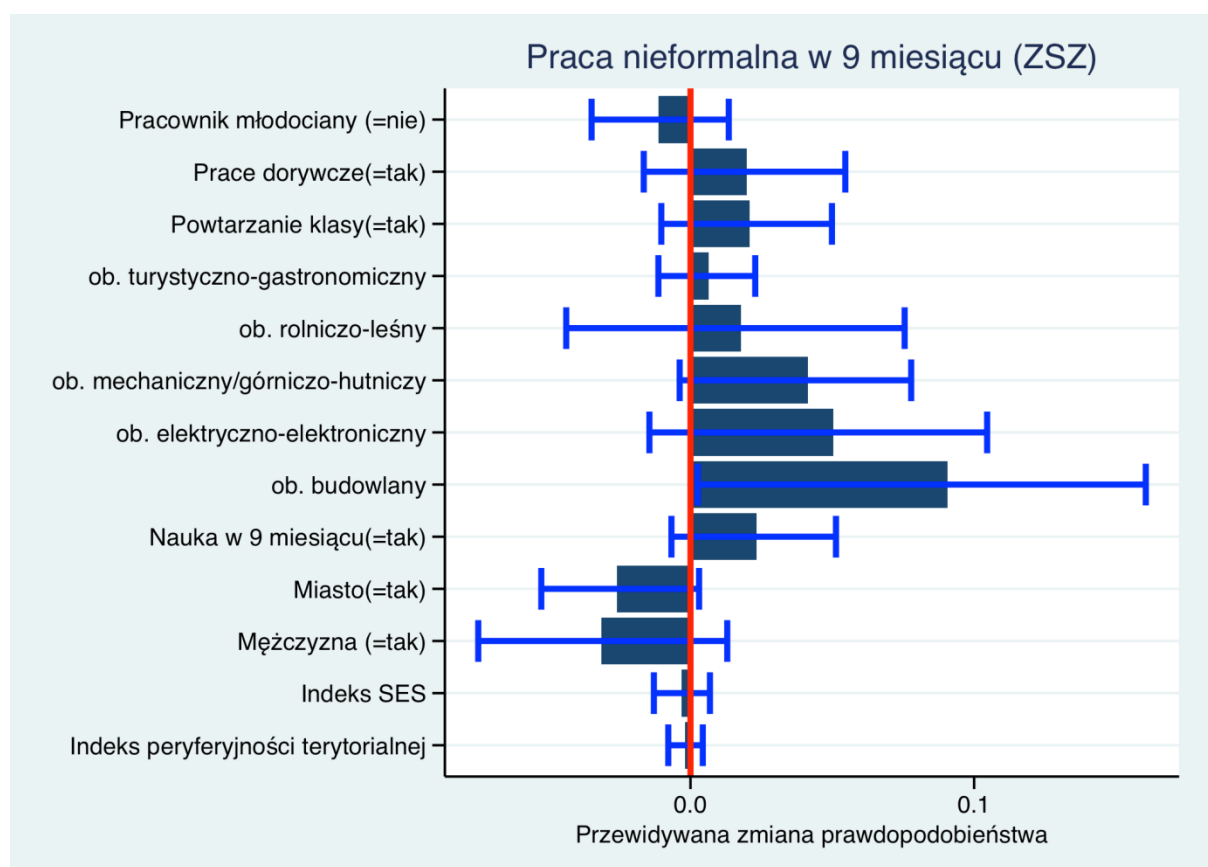

* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywaną zmianę prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

5.3.1.2. Absolwenci ZSZ – uwarunkowania pracy nieformalnej

Analiza uwarunkowań pracy nieformalnej absolwentów ZSZ jest nieco bardziej interesująca ze względu na nieznacznie częstsze epizody pracy na czarno wśród absolwentów zasadniczych szkół zawodowych (Tabela 20 w załączniku). Zarówno w 6, jak i 9 miesiącu mniejsze szanse podejmowania pracy nieformalnej mają mężczyźni. Wyższy status społeczno-ekonomiczny rodzin absolwentów ZSZ obniża szanse pracy w szarej strefie, ale efekt ten był istotny wyłącznie w 6 miesiącu. Natomiast, niezależnie od momentu badania, mieszkańcy miast mają mniejsze szanse podejmowania pracy nieformalnej. Efekt prac dorywczych utrzymuje się nieco dłużej niż w przypadku absolwentów techników – zarówno w 3, jak i w 6 miesiącu. Absolwenci, którzy w trakcie nauki w szkole podejmowali się prac dorywczych, częściej pracowali bez umowy. Dość wyraźnie zaznaczają się również efekty obszaru nauczania – w porównaniu do absolwentów szkół z obszaru administracyjno-usługowego większe prawdopodobieństwo pracy nieformalnej w 9 miesiącu mają absolwenci z obszarów budowlanego, elektrycznego i mechanicznego.

Wykres 109 Uwarunkowania pracy nieformalnej w 9 miesiącu – efekty krańcowe (ZSZ)

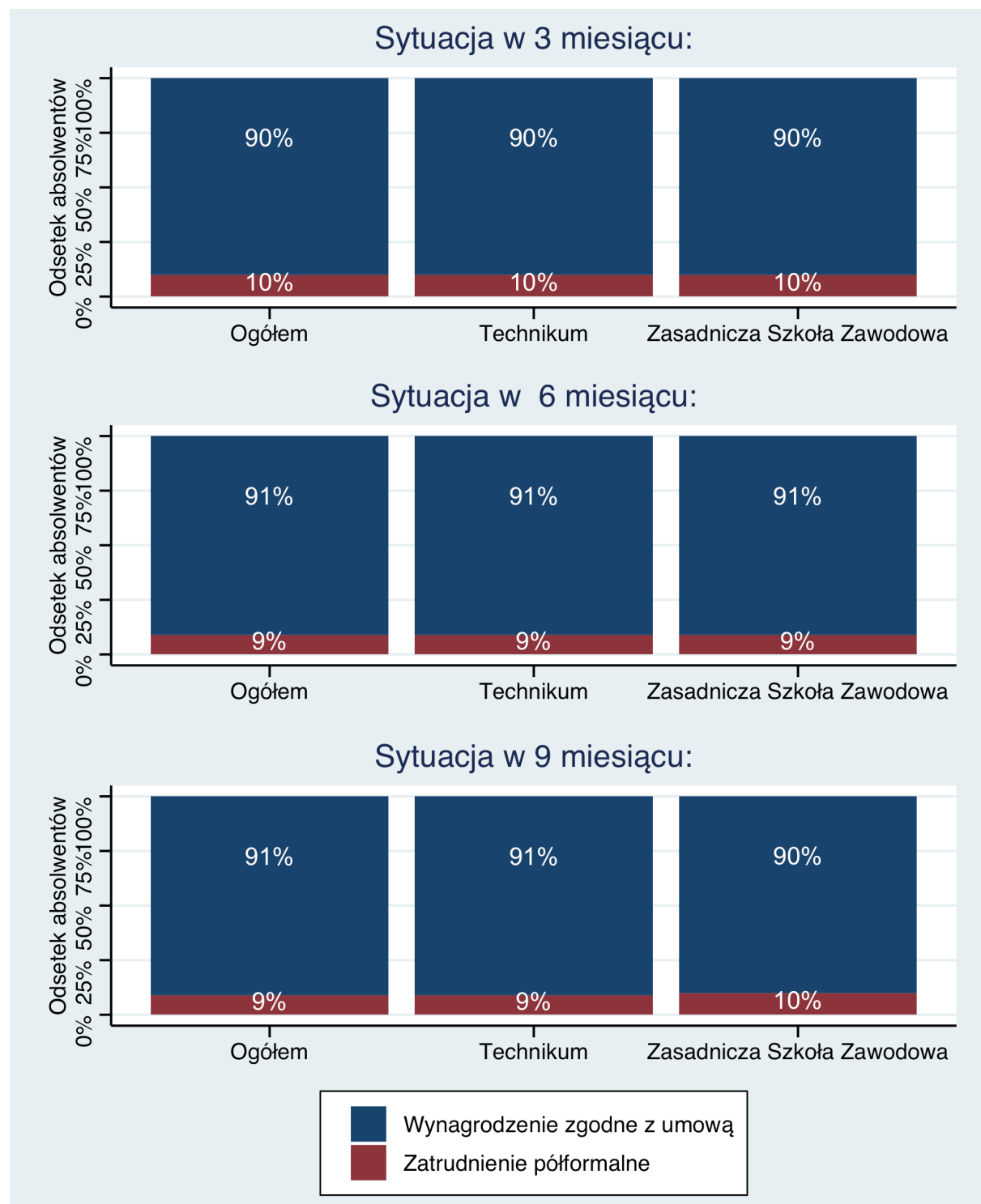
* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywaną zmianę prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

5.3.2. Praca półformalna

Zatrudnienie półformalne dotyczy sytuacji, w których pracownik jest zatrudniony na podstawie umowy o pracę, ale regularnie otrzymuje część wynagrodzenia nieoficjalnie. Tym samym część wynagrodzenia pozostaje nieopodatkowana i nieoskładkowana. Takie praktyki, choć nieuczciwe i nielegalne, są korzystne dla pracodawców, którzy starają się obniżyć koszty zatrudnienia. Sytuacja ta jest niekorzystna dla pracownika – negatywne efekty są jednak odsunięte w czasie, gdyż zaniżone składki odbiją się dopiero w wysokości emerytury zatrudnionego. W przypadku takich osób, pochodzące z rejestrów publicznych dane o wysokości zarobków byłyby niedoszacowane.

Zjawisko pracy półformalnej jest znacznie bardziej rozpowszechnione niż praca nieformalna – dotyczy około 10% absolwentów szkół kształcących zawodowo. Jest też względnie stałe w czasie (przynajmniej na przestrzeni analizowanego okresu), a jego skala specjalnie nie różni się wśród absolwentów techników i ZSZ.

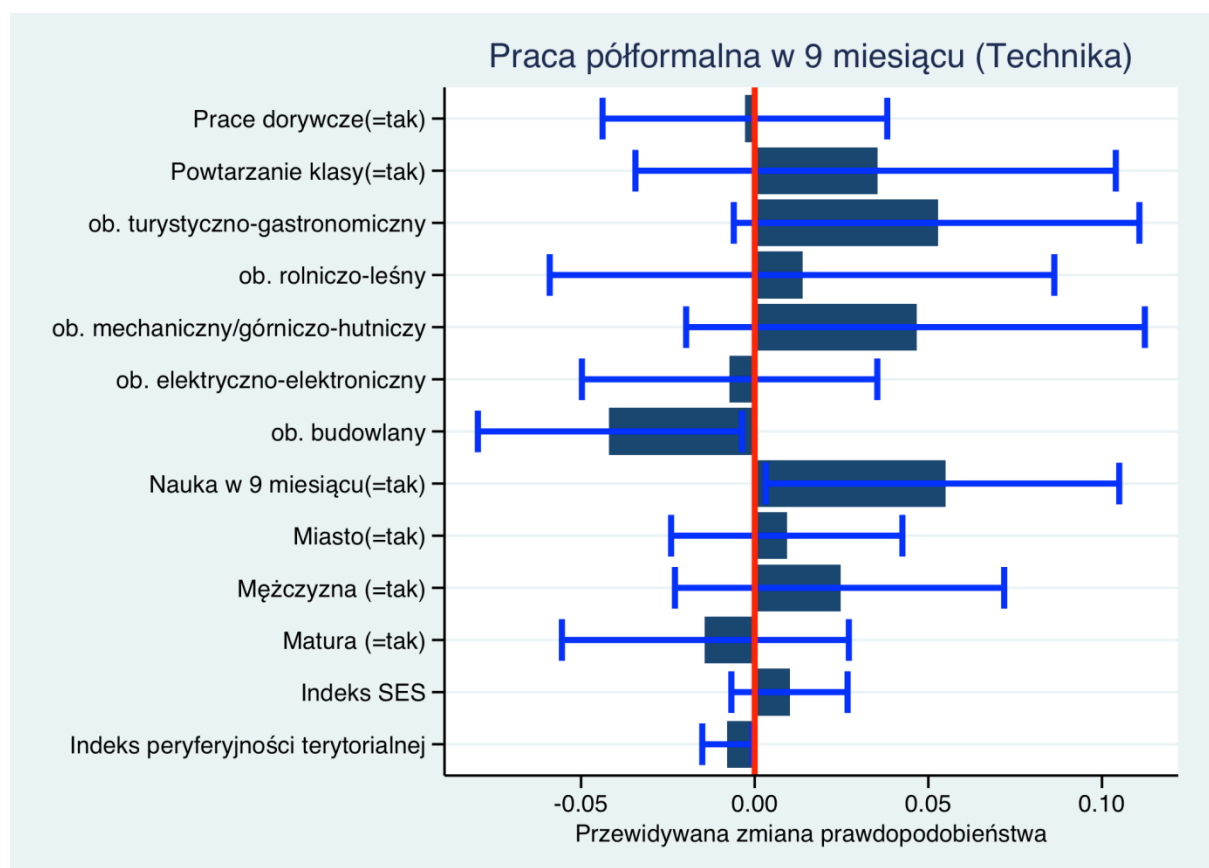
Wykres 110. Praca półformalna absolwentów w 3, 6 i 9 miesiącu od ukończenia szkoły

5.3.2.1. Absolwenci techników – uwarunkowania pracy półformalnej

Wśród absolwentów techników – w 3 miesiącu szanse pracy półformalnej są nieco wyższe wśród osób o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym, ale efekt ten przestaje być istotny w kolejnych miesiącach (Tabela 21 w załączniku). W 6 i 9 miesiącu od ukończenia szkoły absolwenci z obszarów o wyższym poziomie peryferyjności mają mniejsze szanse podjęcia pracy półformalnej. Jedną z przyczyn tego paradoksu może być niższy poziom wynagrodzeń na obszarach peryferyjnych, który – w przypadku absolwentów szkół – bliski jest płacy minimalnej; być może absolwenci z bardziej peryferyjnych obszarów nie mogą liczyć na wyższe wynagrodzenie, nawet w formule półformalnej. Jeżeli przyjrzymy się sytuacji w 9 miesiącu, to mniejsze szanse pracy półformalnej mają absolwenci w zawodach z obszaru budowlanego, ale wyższe prawdopodobieństwo pracy półformalnej (również w stosunku do absolwentów obszaru administracyjno-usługowego) mają osoby, które kształciły się w obszarze turystyczno-gastronomicznym. Szanse pracy półformalnej w 9 miesiącu zwiększa również fakt kontynuowania nauki.

Wykres 111 Uwarunkowania pracy półformalnej w 9 miesiącu – efekty krańcowe (technika)

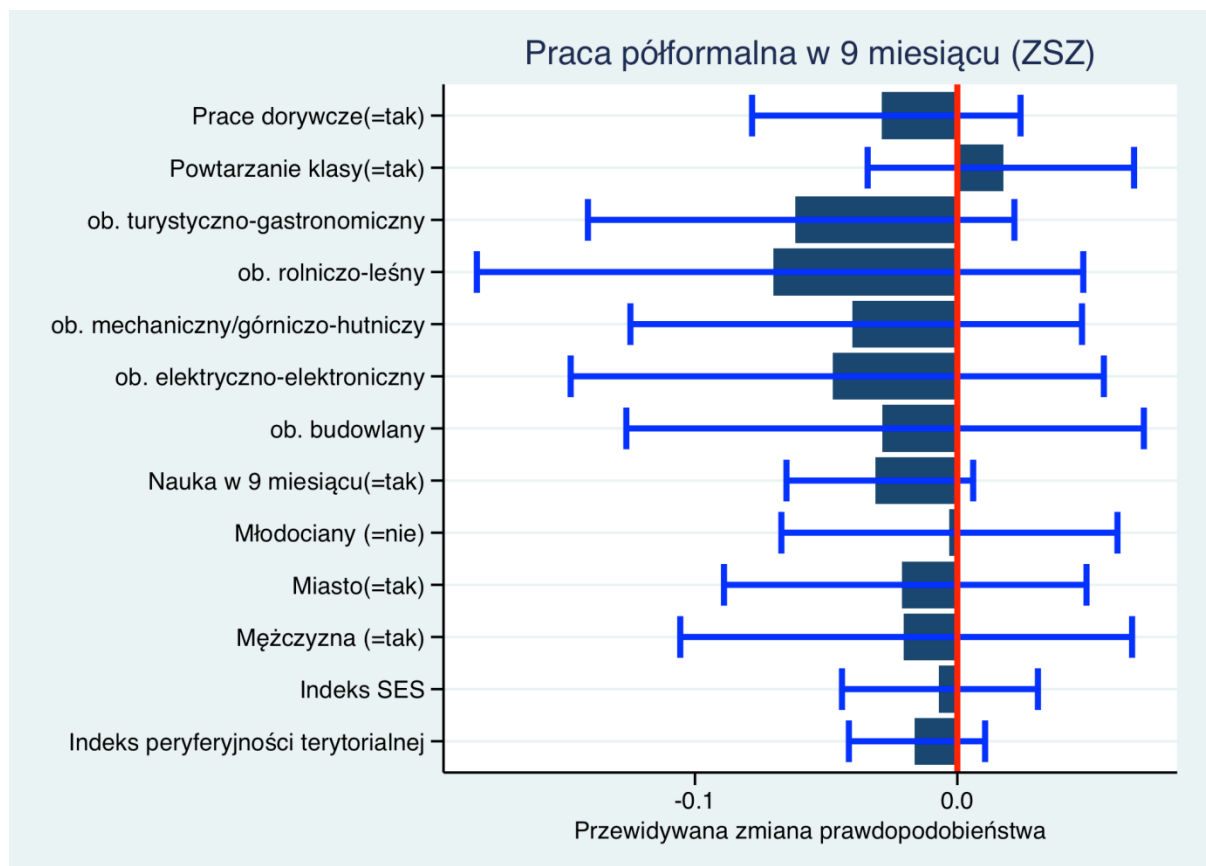

* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywanych zmian prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

5.3.2.2. Absolwenci ZSZ – uwarunkowania pracy półformalnej

Analogiczne analizy dla grupy absolwentów ZSZ nie przynoszą interesujących wyników (Tabela 22 w załączniku). W ich wypadku kontynuowanie nauki obniża szanse pracy półformalnej (efekt istotny dla 6 i 9 miesiąca).

Wykres 112 Uwarunkowania pracy półformalnej w 9 miesiącu – efekty krańcowe (ZSZ)

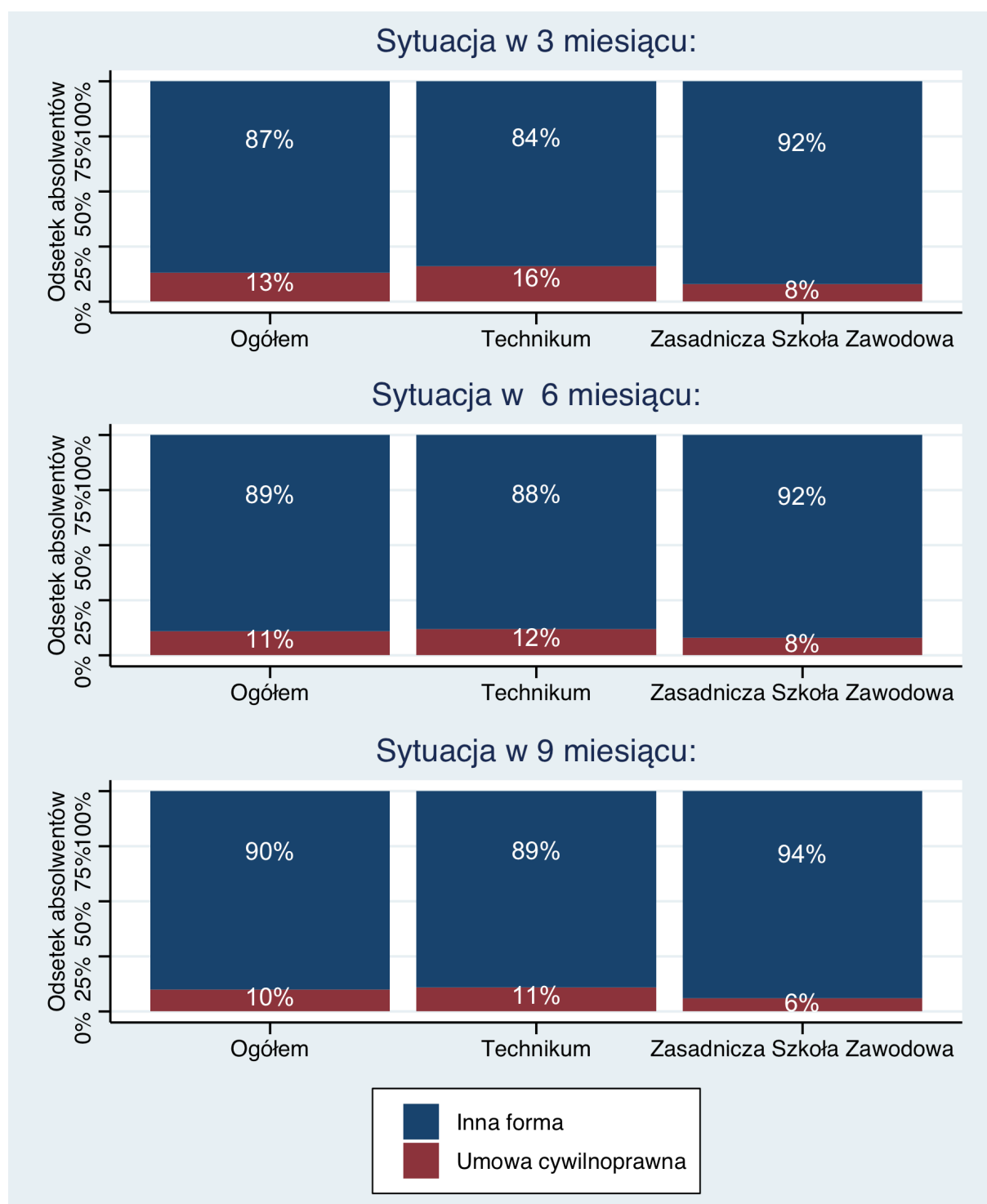
* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywanych zmian prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

5.3.3. Umowy cywilnoprawne

Zatrudnienie na podstawie umów cywilnoprawnych jest dużo powszechniejsze wśród absolwentów techników niż osób, które ukończyły ZSZ. W 3 miesiącu od ukończenia szkoły na umowy zlecenia lub umowy o dzieło pracowało 16% absolwentów techników; wśród uczniów ZSZ ten odsetek był dwukrotnie niższy.

Skala zatrudnienia na podstawie umów cywilnoprawnych maleje z czasem – w 9 miesiącu na tej podstawie pracuje co dziesiąty pracujący absolwent. Jednak wśród absolwentów techników odsetek ten jest wciąż wyższy (11%) niż wśród absolwentów ZSZ (6%).

Wykres 113. Zatrudnienie na podstawie umów cywilnoprawnych w 3, 6 i 9 miesiącu od ukończenia szkoły

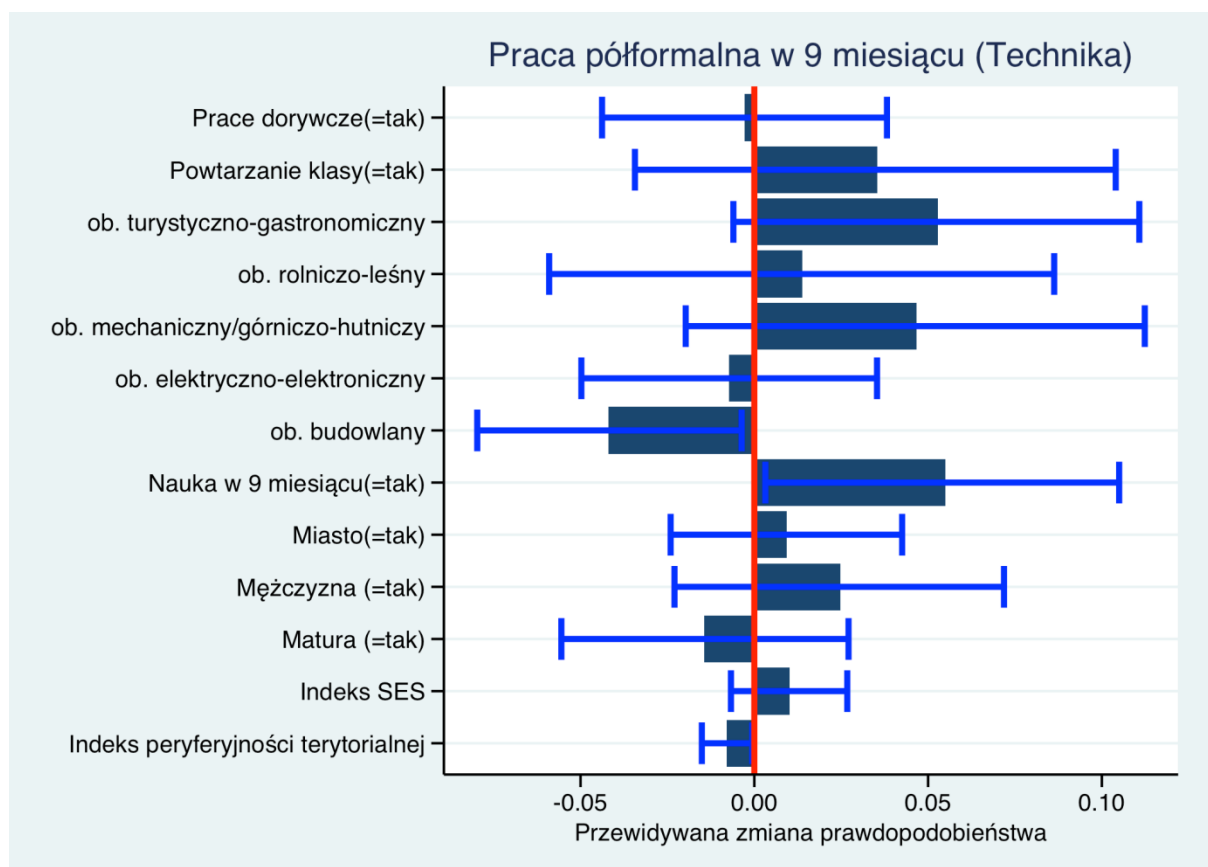
5.3.3.1. Absolwenci techników – uwarunkowania zatrudnienia na podstawie umów cywilnoprawnych

Wśród absolwentów techników szanse zatrudnienia na umowy cywilnoprawne są wyższe wśród osób, które kontynuują naukę – efekt ten utrzymuje się zarówno w 3, 6 jak i 9 miesiącu od ukończenia szkoły (Tabela 23 w załączniku).

Większe prawdopodobieństwo pracy na podstawie umów cywilnoprawnych mają również absolwenci z rodzin o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym oraz mieszkańcy miast (efekt istotny w 6 i 9 miesiącu). Mniejsze szanse pracy na podstawie takich umów mają mieszkańcy obszarów peryferyjnych. Bardzo wyraźny jest również ‘efekt prac dorywczych’ – podejmowanie ich w okresie nauki w technikum zwiększa szanse późniejszego podejmowania pracy na podstawie umów cywilnoprawnych.

Wreszcie, mniejsze szanse pracy na podstawie umów cywilnoprawnych mają absolwenci kierunków mechanicznych i górniczo-hutniczych.

Wykres 114. Uwarunkowania pracy na podstawie umów cywilnoprawnych w 9 miesiącu – efekty krańcowe (technika)

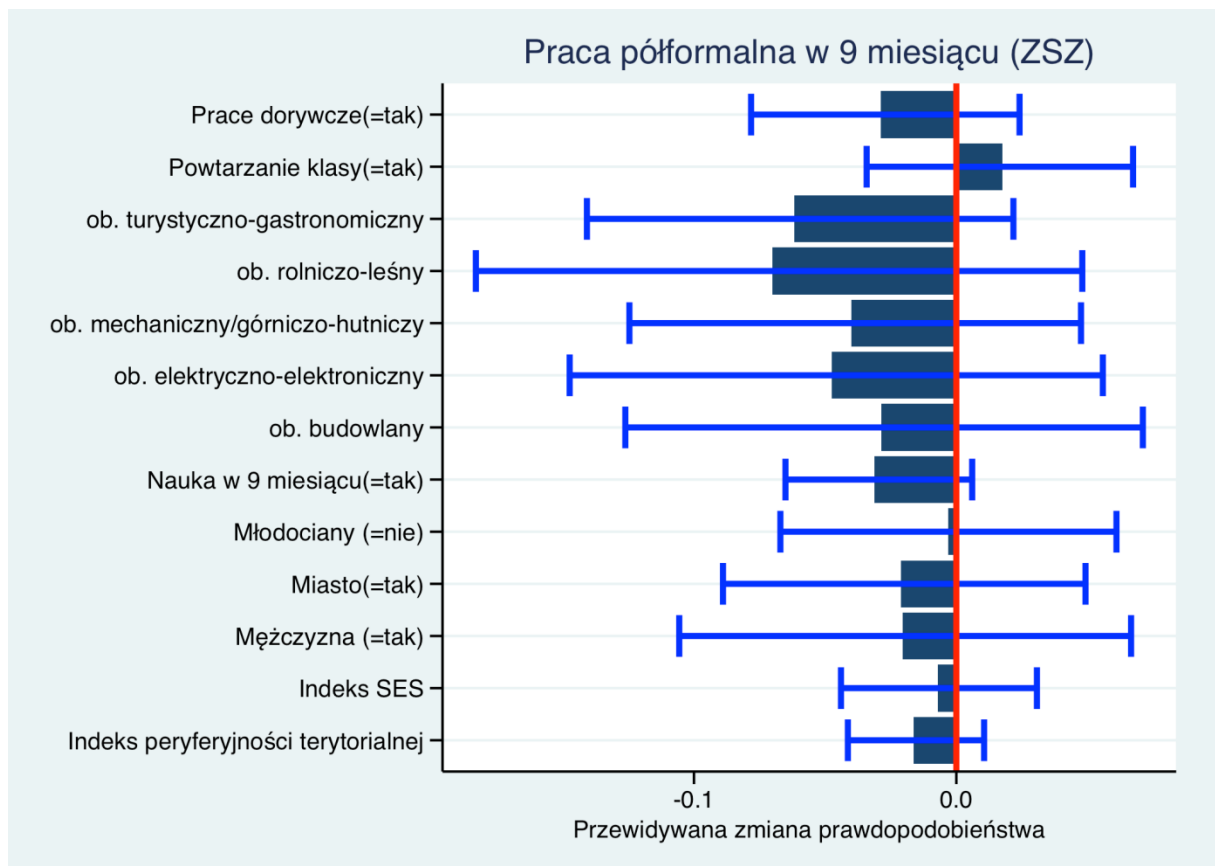

* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywanych zmian prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

5.3.3.2. Absolwenci ZSZ – uwarunkowania zatrudnienia na podstawie umów cywilnoprawnych

Podobnie jak w przypadku absolwentów techników, większe szanse pracy na podstawie umów cywilnoprawnych mają absolwenci ZSZ, którzy kontynuują naukę (Tabela 24 w załączniku). Podejmowanie prac dorywczych w przypadku absolwentów ZSZ nie wpływa na prawdopodobieństwo pracy na podstawie umów cywilnoprawnych. W 9 miesięcy większe szanse na pracę na podstawie takich umów mają absolwenci ZSZ, którzy nie kształcili się jako pracownicy młodociani.

Wykres 115. Uwarunkowania pracy na podstawie umów cywilnoprawnych w 9 miesiącu – efekty krańcowe (ZSZ)

* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywaną zmianę prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

5.3.4. Samozatrudnienie

Skala samozatrudnienia wśród absolwentów szkół kształcących zawodowo jest marginalna – dotyczy około 2% badanych. Sytuacja ta nie zmienia się na przestrzeni analizowanego okresu. Różnica w skali samozatrudnienia między absolwentami techników a ZSZ jest na tyle mała, że praktycznie pomijalna.

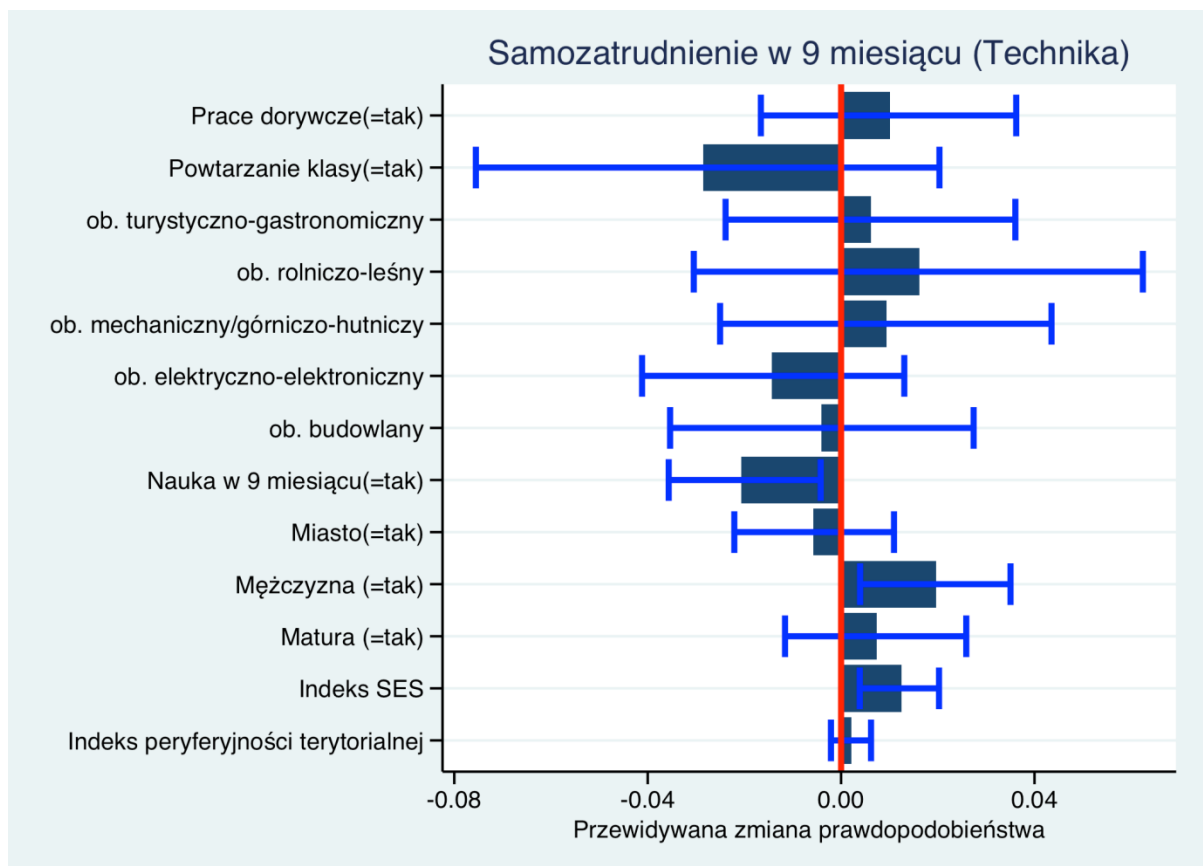
Wykres 116. Samozatrudnienie w 3, 6 i 9 miesiącu od ukończenia szkoły

5.3.4.1. Absolwenci techników – uwarunkowania samozatrudnienia

Wśród absolwentów techników większe szanse na samozatrudnienie mają absolwenci z lepiej sytuowanych ekonomicznie rodzin – efekt ten utrzymuje się w 3, 6 i 9 miesiącu (Tabela 24 w załączniku). W 9 miesiącu przewidywane prawdopodobieństwo samozatrudnienia wzrasta w przypadku mężczyzn, ale spada wśród osób kontynuujących naukę.

Wykres 117. Uwarunkowania samozatrudnienia w 9 miesiącu – efekty krańcowe (technika)

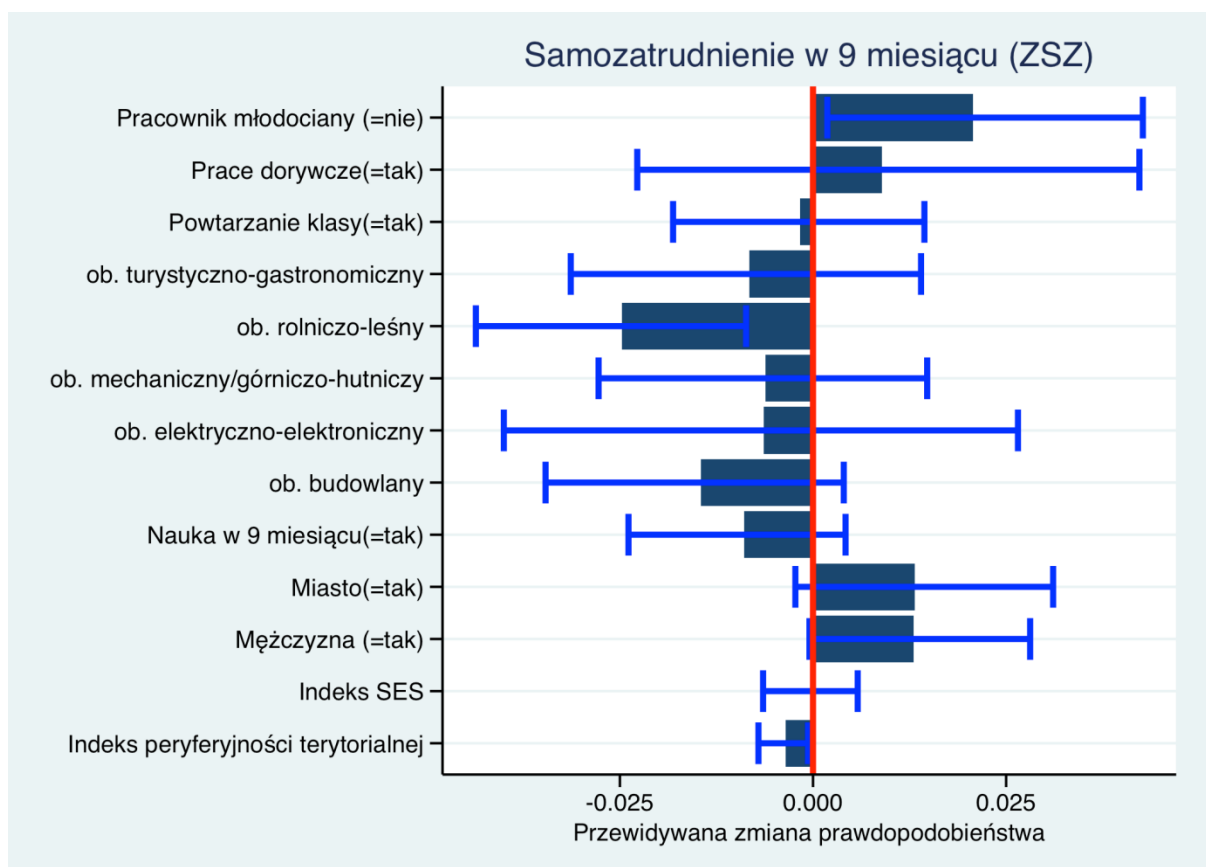

* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywaną zmianę prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

5.3.4.2. Absolwenci ZSZ – uwarunkowania samozatrudnienia

W przypadku absolwentów ZSZ, zarówno w 6, jak i 9 miesiącu większe szanse na samozatrudnienie mają mężczyźni (Tabela 26 w załączniku). W całym analizowanym okresie większe prawdopodobieństwo samozatrudnienia występuje w przypadku absolwentów z miast, a mniejsze szanse na samozatrudnienie mają absolwenci z obszarów peryferyjnych (w sensie terytorialnym). W 6 i 9 miesiącu większe szanse na samozatrudnienie mają absolwenci, którzy nie kształcili się jako młodociani. Wyraźnie niższe szanse samozatrudnienia mają, w stosunku do absolwentów z kierunków administracyjno-usługowych, absolwenci z kierunków rolniczo-leśnych.

Wykres 118, Uwarunkowania samozatrudnienia w 9 miesiącu – efekty krańcowe (ZSZ)

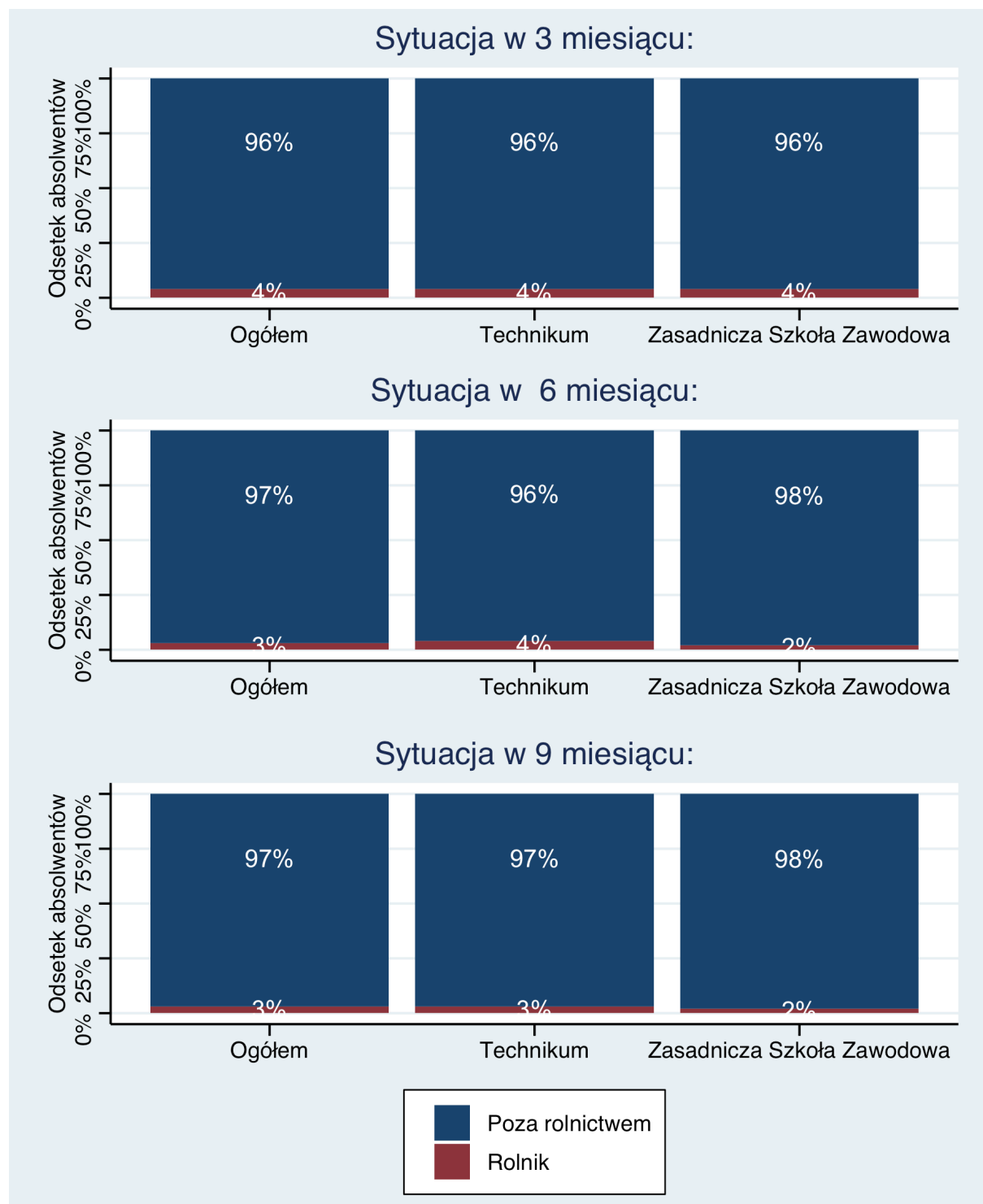

* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywanych zmian prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

5.3.5. Zatrudnienie w rolnictwie

W 3 miesiącu skala zatrudnienia w rolnictwie to około 4%. Po 9 miesiącach od ukończenia szkoły w gospodarstwach rolnych pracowało już tylko około 3% absolwentów (nieco częściej w rolnictwie znajdowali zatrudnienie absolwenci techników – 3% niż ZSZ – 2%).

Wykres 119. Zatrudnienie w gospodarstwach rolnych wśród absolwentów w 3, 6 i 9 miesiącu od ukończenia szkoły

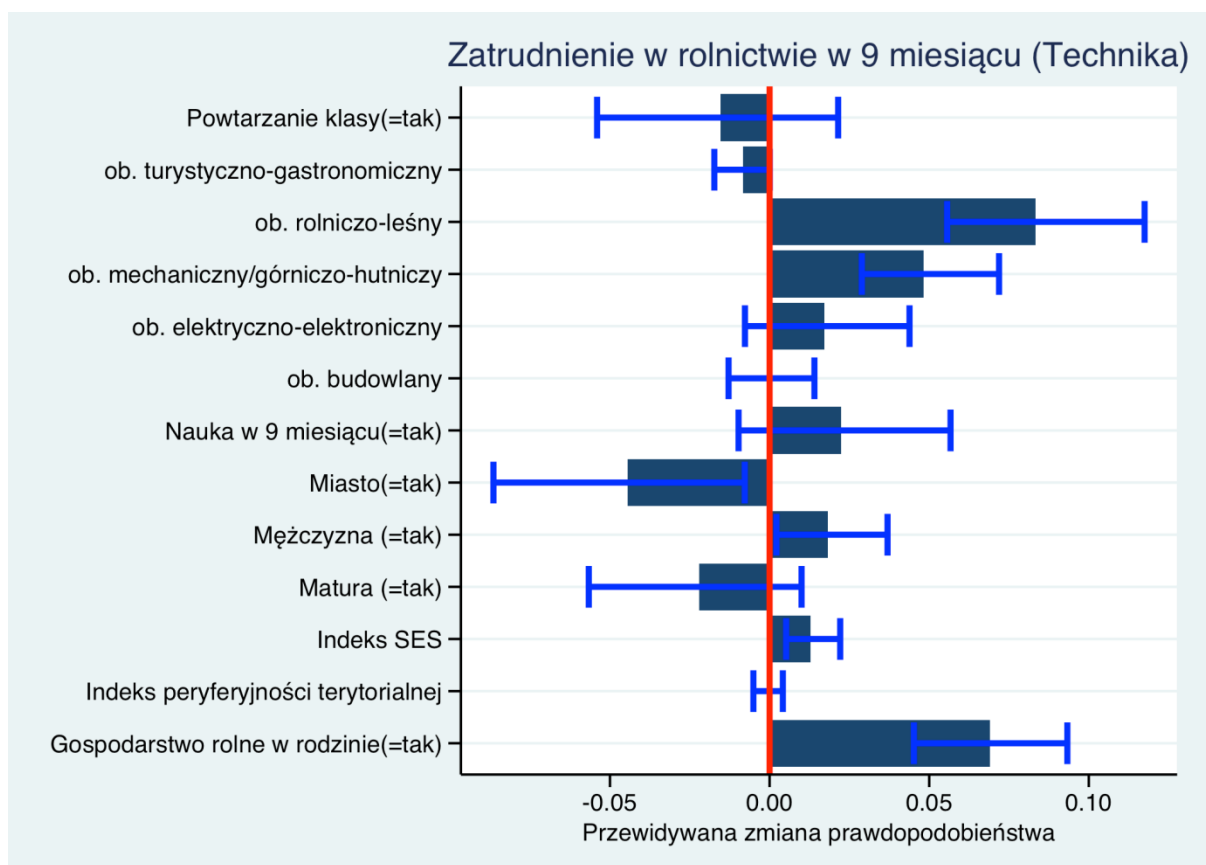

5.3.5.1. Absolwenci techników – uwarunkowania zatrudnienia w rolnictwie

Wyższe szanse pracy w gospodarstwie rolnym w 3 miesiącu od ukończenia szkoły mają absolwenci techników, którzy mają wyższy status społeczno-ekonomiczny (Tabela 27 w załączniku). Efekt ten utrzymuje się również w 6 i 9 miesiącu. Szanse na pracę w rolnictwie wzrastają również wyraźnie w przypadku absolwentów, których rodzice posiadają gospodarstwo rolne i którzy odebrali

wykształcenie w zawodach z obszaru rolniczo-leśnego. Mniejsze szanse na pracę w gospodarstwie rolnym mają absolwenci z miast oraz absolwenci kierunków turystyczno-gastronomicznych. Wyniki te przeczą stereotypowym obrazom wsi oraz profilu absolwentów, którzy podejmują pracę w rolnictwie. Są to głównie pochodzący z zamożniejszych rodzin prowadzących gospodarstwa rolne absolwenci techników, którzy kształcili się w zawodach z obszaru rolniczego, a podejmując pracę w rolnictwie, realizują swój plan zawodowy.

Wykres 120. Uwarunkowania pracy w rolnictwie w 9 miesiącu – efekty krańcowe (technika)

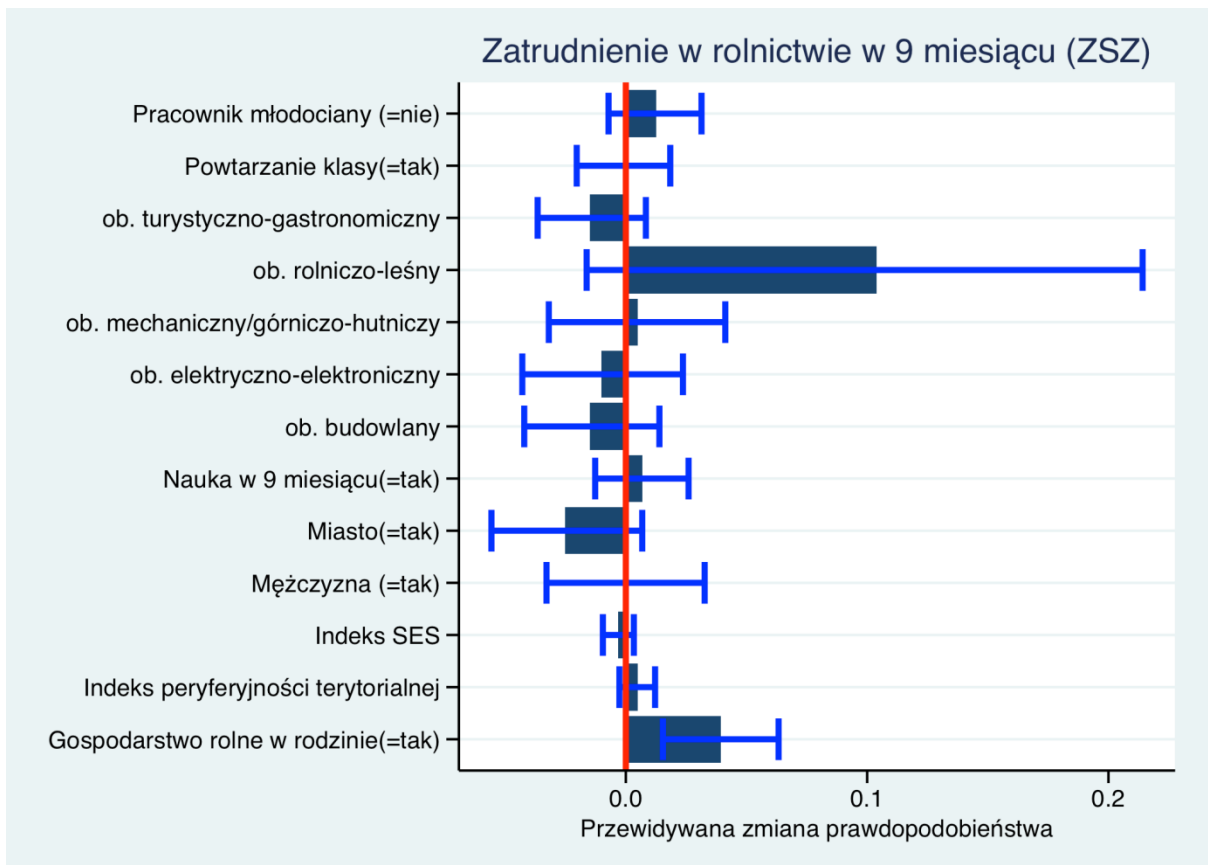

* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywanych zmian prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

5.3.5.2. Absolwenci ZSZ – uwarunkowania zatrudnienia w rolnictwie

W przypadku absolwentów ZSZ nie jest już widoczny efekt wyższego statusu społeczno-ekonomicznego (Tabela 28 w załączniku). Mniejsze szanse pracy w rolnictwie mają naturalnie absolwenci z miast. Natomiast większe szanse na zatrudnienie w rolnictwie faktycznie mają absolwenci z rodzin, które posiadają gospodarstwa rolne oraz ci, którzy odebrali wykształcenie w zawodach z obszaru leśno-rolniczego.

Wykres 121. Uwarunkowania pracy w rolnictwie w 9 miesiącu – efekty krańcowe (ZSZ)

* Rysunek pokazuje średnie efekty krańcowe (ang. average marginal effects). Opisują one średnią, w grupie zbadanych osób, przewidywanych zmian prawdopodobieństwa w wyniku zmiany wartości danej zmiennej o jedną jednostkę lub przejścia do danej kategorii z kategorii referencyjnej. Kategorie mające wartość zero są kategoriami referencyjnymi.

6. Podsumowanie

6.1. Badanie potrzeb informacyjnych interesariuszy, system monitorowania losów

- Zdecydowana większość potencjalnych odbiorców informacji dotyczących losów absolwentów jest zainteresowana informacjami dotyczącymi konkretnych absolwentów. Są to dane o charakterze jakościowym, a nie wskaźniki statystyczne charakteryzujące pewne cechy grupy absolwentów. Oznacza to, że wskaźniki statystyczne powinny być prezentowane w czytelny i zrozumiały sposób, tak aby osoby, które nie są przyzwyczajone do operowania wskaźnikami o charakterze statystycznym, mogły z łatwością je zinterpretować i wykorzystać. Właściwa prezentacja danych jest jednym z kluczowych wyzwań budowy systemu monitorowania losów absolwentów.
- Potrzeby informacyjne **pracodawców** koncentrują się na dwóch różnych poziomach: indywidualnym (związanym z zainteresowaniem uczniami, z którymi mieli osobiście do czynienia – w szczególności dotyczące tego, czy absolwenci podjęli pracę zgodnie z otrzymanym wykształceniem) oraz branżowo-terytorialnym, związanym z obszarem ich działania. System monitorowania losów może dostarczyć informacji na drugim ze wspomnianych poziomów.
- Wiedza o wynagrodzeniach absolwentów szkół zawodowych w przekrojach branżowo-terytorialnych pozwoliłaby zweryfikować przekonania **pracodawców** o konkurencyjności oferowanych absolwentom warunkach zatrudnienia. System mógłby również dostarczyć ogólniejszej wiedzy na temat zjawisk związanych z jednej strony z podażą pracy, a z drugiej z efektywnością różnych form praktycznej nauki zawodu. Z perspektywy pracodawcy istotne są zarówno informacje dotyczące podaży absolwentów, wyników egzaminów, jak i losów absolwentów. Spełnienie tych postulatów oznacza konieczność integracji różnych źródeł danych – informacji z systemu monitorowania losów, powiatowych sprawozdań z realizacji zadań oświatowych i wyników egzaminacyjnych. Wiedza o kształceniu zawodowym na szczeblu lokalnym powinna być łatwo dostępna kompleksowa.
- W opinii **przedstawicieli samorządów**, wiedza na temat losów absolwentów jest ograniczona. Uzyskanie takich informacji wiąże się wysokimi kosztami i problemami prawnymi (głównie w zakresie ochrony danych osobowych). Stąd wizja systemu monitorowania losów absolwentów opartego na danych urzędowych, pozwalającego na zautomatyzowane pozyskiwanie i przetwarzanie danych, spotkała się z życzliwym przyjęciem. Przedstawiciele JST, podobnie jak dyrektorów szkół, interesowałyby przede wszystkim informacje dotyczące poszczególnych szkół, a także informacje o zróżnicowaniach w różnych przekrojach, np. dotyczących różnic między branżami czy zawodami szkolnymi. Z drugiej strony samorządowcy, podobnie jak dyrektorzy szkół, byli sceptyczni wobec możliwości wykorzystania danych z monitoringu do oceny pracy szkół, przejawiając tym samym dużą świadomość złożoności zagadnień ewaluacji w edukacji.
- **Nauczyciele i dyrektorzy** są zainteresowani losami absolwentów. Niezależnie od uwarunkowań prawno-instytucjonalnych, prowadzą mniej lub bardziej zorganizowane działania mające na celu utrzymanie kontaktu ze swoimi absolwentami oraz śledzenie

ich sytuacji na rynku pracy. Jednocześnie, wielu z nich ma wątpliwości co do wiarygodności informacji pozyskiwanych za pomocą ankiet realizowanych wśród uczniów i absolwentów.

- W wypowiedziach **przedstawicieli szkół** wyraźnie zaznacza się jednak tendencja do analizowania losów absolwentów w kategoriach wiedzy jakościowej. Niemniej dostrzegają oni potencjał informacji pochodzących z monitoringu opartego na danych administracyjnych. Nauczyciele i dyrektorzy wyraźnie podkreślali potrzebę agregowania informacji na poziomie branż lub zawodu. Często podnoszoną przez nich kwestią jest również ocena stopnia wykorzystania umiejętności nabytych w szkole w późniejszej pracy zawodowej (kryterium pracy zgodnej z wykształceniem). Z perspektywy dyrektorów szkół, jednym z głównych zastosowań systemu monitorowania byłoby działania marketingowo-promocyjne. Ich celem byłoby, z jednej strony, zachęcenie młodzieży (i rodziców) do wyboru ścieżki kształcenia związanej ze szkolnictwem branżowym i oferowanych przez szkołę kierunków kształcenia, a z drugiej strony utrzymanie motywacji uczniów szkół do pomyślnego zakończenia nauki w szkole (co bywa wyzwaniem wobec silnych pokus podejmowania przez uczniów dobrze płatnych prac dorywczych w trakcie nauki).
- **Doradcy zawodowi** są grupą często wskazywaną jako główni odbiorcy informacji pochodzących z systemu monitorowania. Paradoksalnie, była to jednak grupa najmniej zainteresowana wdrożeniem takiego systemu. Doradcy zawodowi, w jeszcze większym stopniu niż nauczyciele, koncentrowali się na pojedynczych uczniach lub absolwentach, ich historii edukacyjnej i zawodowej, indywidualnych predyspozycjach i oczekiwaniach zawodowych.
- Informacje pochodzące z systemu monitorowania losów mogą być też przydatne **uczniom**. Są oni zainteresowani przede wszystkim danymi na poziomie branż, dotyczącymi perspektyw zatrudnienia w ich zawodach, a w szczególności w ich regionie. Uczniów interesowałyby informacje umożliwiające ocenę szans znalezienia pracy, możliwości awansu zawodowego czy możliwości kontynuowania przez nich nauki. Uczniowie wskazywali też na różne kryteria oceny sukcesu absolwentów: m.in. możliwość usamodzielnienia się po zakończeniu edukacji oraz realizację założonych planów (niezależnie od zgodności podjętej pracy z odebranym wykształceniem).
- **Potrzeby absolwentów** odnośnie do systemu monitorowania były nieco skromniejsze. Absolwentów interesowały: poziom zatrudnienia oraz ryzyko bezrobocia dla określonych zawodów. Sugerowano nawet stworzenie „czarnej listy zawodów”, tak aby zniechęcać młodzież do podejmowania nauki w zawodach, które przedstawiają marne perspektywy zatrudnienia.
- **System monitorowania losów absolwentów** ma szansę wpisać się w szerszy model kształtowania oferty szkół, który opiera się jednak na kilku fundamentalnych zasadach: decentralizacji (decyzje zapadają na poziomie szkół i prowadzących je powiatów); współpracy międzysektorowej (w proces zaangażowane są samorządy, instytucje rynku pracy, szkoły i pracodawcy) oraz mikroregulacji (ostateczna struktura jest wynikiem inicjatyw podejmowanych głównie na szczeblu szkół i JST).
- **Dopasowanie struktury kształcenia do zapotrzebowania na pracowników** wymaga osiągnięcia kompatybilności rynku edukacyjnego i rynku pracy. Zaprojektowanie uniwersalnych rozwiązań, które pozwoliłyby na strategiczne dopasowywanie struktury kształcenia zawodowego do podaży pracy jest trudne ze względu na szereg czynników, m.in.: odmienne

reguły działania obydwu systemów, ograniczoną racjonalność aktorów (zarówno uczniów wybierających zawody, jaki i absolwentów poszukujących ofert pracy), złożone ekonomiczne i demograficzne uwarunkowania podaży pracy oraz przesunięcie w czasie, które związane jest z cyklem kształcenia – od wyboru zawodu do ukończenia nauki mija od 3 do 5 lat. Decyzje dotyczące struktury szkolnictwa branżowego powinny, zdaniem uczestników badania, być podejmowane na szczeblu lokalnym. Powinny też być poprzedzone sondowaniem preferencji uczniów i nauczycieli oraz konsultacjami prowadzonymi wśród lokalnych pracodawców, organizacji branżowych i władz regionalnych. Taki model, w przeciwieństwie do rozwiązań zcentralizowanych, jest bardziej elastyczny i pozwala w największym stopniu pogodzić dwa, w dużej mierze niezależne światy rynku pracy i edukacji. Warto przy tym podkreślić, że badanie przeprowadzono w 2017 r., więc opinie formułowane w trakcie wywiadów nie uwzględniały jeszcze rozwiązań wprowadzonych późniejszą reformą szkolnictwa branżowego.

6.2. Uczniowie

- Obszary kształcenia i branże są bardzo zróżnicowane pod względem ich faktycznego znaczenia w szkolnictwie branżowym. Zarówno wśród uczniów z ZSZ, jak techników znaczną popularnością cieszą się zawody zakwalifikowane do branży hotelarsko-gastronomiczno-turystycznej i ekonomiczno-administracyjno-biurowej. W przypadku zasadniczych szkół zawodowych branżami o największym znaczeniu pod względem liczby uczniów są branża hotelarsko-gastronomiczno-turystyczna, fryzjersko-kosmetyczna, motoryzacyjna, budowlana i ekonomiczno-administracyjno-biurowa. Uczniowie techników najczęściej kształcą się w zawodach z branży hotelarsko-gastronomiczno-turystycznej, elektryczno-elektronicznej i energetycznej, teleinformatycznej oraz ekonomiczno-administracyjno-biurowej. Zróżnicowany udział poszczególnych branż oraz zawodów w szkolnictwie branżowym oznacza trudności we wnioskowaniu o niektóre – mniej liczne branże. Trudności te dotyczą przede wszystkim badań sondażowych, ale mogą być też istotną przeszkodą w przedstawianiu bardziej szczegółowych informacji uzyskanych na podstawie danych administracyjnych. Problem ten może dotyczyć najmniej popularnych zawodów szkolnych.
- Odsetek kobiet uczących się w poszczególnych branżach znacząco się różni: w niektórych branżach kształcą się niemal wyłącznie mężczyźni, w innych znaczącą większość stanowią kobiety. Analizując sytuację absolwentów na rynku pracy czy ich wybory edukacyjne, należy brać to pod uwagę, gdyż w interpretacji wskaźników trudno jest oddzielić znaczenie wpływu płci od wpływu branży, w której kształcił się absolwent.
- Uczniowie techników to (w porównaniu do uczniów zasadniczych szkół zawodowych) częściej mężczyźni niż kobiety, osoby z rodzin o wyższym kapitale kulturowym, mieszkające raczej w miastach, rzadziej powtarzające klasę i osiągające lepsze wyniki edukacyjne pod koniec gimnazjum. Zasadnicze szkoły zawodowe są wybierane częściej przez młodzież wywodzącą się ze wsi niż średnich i większych miast. Wnioskowanie o efektywności szkół powinno uwzględniać uwarunkowania związane z mechanizmami autoselekcji do poszczególnych rodzajów szkół.
- Znaczący odsetek uczniów zasadniczych zawodowych ma doświadczenie powtarzania klasy. Do zasadniczych szkół zawodowych trafiają też uczniowie, którzy mają za sobą epizod nauki w innym rodzaju szkoły. Przekłada się to na istotne różnice między uczniami w wieku, w którym kończą naukę.

- Uczniowie zasadniczych szkół zawodowych nieco częściej deklarowali, że wybór aktualnie kończonej szkoły był wyborem przemyślanym i zaplanowanym. Podobną prawidłowość zaobserwowano, jeśli chodzi o wybór zawodu. Ale w zasadniczych szkołach zawodowych jest spora grupa uczniów (ok. 11%), którzy przenieśli się do ZSZ z innej szkoły.
- Zdecydowanie najważniejszym czynnikiem skłaniającym uczniów do wyboru określonej szkoły było oferowanie przez szkołę kierunku kształcenia, w którym chcieli się oni uczyć. Nieco mniejszą wagę ankietowani przykładali do dogodnej lokalizacji szkoły oraz w mniejszym stopniu byli przekonani, że dyplom wybranej szkoły jest ceniony przez pracodawców ze względu na wysokie umiejętności absolwentów. Kierowanie się przy wyborze szkoły zgodnością oferowanego przez nią kierunku z zainteresowaniami oraz tym, że dyplom tej szkoły jest ceniony przez pracodawców częściej deklarowali uczniowie techników. Z kolei uczniowie ZSZ częściej podejmowali decyzje w oparciu o motyw „negatywne”, np. uzyskanie zbyt niskich ocen na świadectwie czy słabego wyniku egzaminu.
- Najważniejszym motywem wyboru zawodu jest szansa na dobre zarobki. Nieco mniej ważne jest poczucie bycia dobrym w swoim zawodzie, łatwość znalezienia pracy, przekonanie, że zawód daje szansę na stabilną i spokojną pracę oraz jest zgodny z zainteresowaniami uczniów. Najmniej istotne są tradycje rodzinne oraz porady udzielane uczniom w gimnazjum. Opinie uczniów o najważniejszych motywach wyboru zawodu nie różnią się między uczniami ZSZ i techników.
- Praktyczna nauka zawodu najczęściej jest realizowana u pracodawcy, rzemieślnika lub w gospodarstwie rolnym, a najrzadziej w Centrum Kształcenia Praktycznego lub Ustawicznego. Ok. 40 proc. uczniów ZSZ i dwie trzecie uczniów techników deklaruje, że zdobywa praktyczne umiejętności także w warsztatach lub pracowniach szkolnych.
- Nieco ponad połowa badanych deklaruje wykonywanie prac dorywczych i sezonowych. Prace dorywcze najczęściej podejmowane są przez uczniów w rolnictwie (niemal co czwarty badany deklaruje pracę w tym obszarze), nieco rzadziej w gastronomii i turystyce oraz handlu (co piąty badany). Zdecydowanie więcej uczniów ZSZ niż techników pracuje w rolnictwie, a mniej w handlu. Ponadto uczniowie zasadniczych szkół zawodowych częściej pracują w budownictwie, a kształcący się w technikach częściej w gastronomii i turystyce.
- Absolwenci szkół zawodowych są na ogół zadowoleni z ukończonej szkoły i dobrze oceniają różne aspekty jej funkcjonowania. Najlepiej oceniane są aspekty relacyjne: relacje z uczniami, umiejętność przekazywania wiedzy przez nauczycieli przedmiotów zawodowych oraz relacje między uczniami a nauczycielami. Najsłabiej wypadają oceny proporcji pomiędzy liczbą zajęć praktycznych i teoretycznych oraz wyposażenie warsztatów szkolnych, laboratoriów, a więc czynniki związane z praktycznym przygotowaniem zawodowym. Odpowiedzi uczniów ZSZ i absolwentów są bardzo podobne. O relatywnie dobrej ocenie szkoły świadczy także fakt, że ponad trzy czwarte respondentów ponownie wybrałoby tę samą szkołę, gdyby miało taką możliwość. Na ponowny wybór tej samej szkoły częściej decydowali się uczniowie ZSZ niż techników. O ile niezadowoleni z obecnej szkoły uczniowie technikum jako alternatywną szkołę najczęściej wskazują inne technikum, o tyle wśród uczniów ZSZ tendencja jest nieco inna. Częściej wskazują oni na technikum (a więc szkoły dającą możliwość przystąpienia do matury).

- Niemal dwie trzecie spośród badanych zdało wszystkie egzaminy zawodowe. Zarówno w przypadku techników, jak i zasadniczych szkół zawodowych, prawdopodobieństwo zaliczenia wszystkich egzaminów zawodowych wzrasta wśród osób z niższym statusem społeczno-ekonomicznym rodziny (być może bardziej zmotywowanych do zdobycia zawodu i podjęcia lepiej płatnej pracy), bez epizodu powtarzania klasy oraz wystawiających sobie lepszą ocenę uczniowską w ostatniej klasie gimnazjum (a więc ogólnie osób osiągających lepsze wyniki edukacyjne, bez epizodów pracy dorywczej oraz wyrażających pozytywną uogólnioną ocenę szkoły).

6.3. Absolwenci na rynku pracy

- Analiza sytuacji absolwentów szkół kształcących zawodowo w kolejnych miesiącach od ukończenia przez nich nauki jest dość dynamiczna – między 3 a 9 miesiącem wyraźnie przybywa osób, które podejmują pracę i jednocześnie zdecydowanie spada udział tych, którzy nie pracują ani nie kontynuują nauki.
- W 9 miesiącu od ukończenia szkoły zdecydowana większość absolwentów pracuje, ewentualnie łącząc pracę z nauką. Wśród absolwentów ZSZ odsetek pracujących jest wyraźnie wyższy (76%) niż w przypadku absolwentów techników (65%).
- Już w 3 miesiącu po ukończeniu szkoły absolwenci obydwu typów szkół ze wsi (58% z nich pracuje) są obecni na rynku pracy częściej niż absolwenci dużych miast (48% z nich pracuje). Generalnie absolwenci szkół kształcących zawodowo z mniejszych ośrodków szybciej podejmują pracę. W 9 miesiącu poziom zatrudnienia absolwentów pochodzących z terenów wiejskich jest wyższy niż w przypadku dużych lub średnich miast.
- Osoby, które nie pracują ani nie uczą się (tzw. NEETs) stanowią około 12% absolwentów techników i 9 % absolwentów ZSZ. Relatywnie wysoki odsetek kategorii NEETs dotyczy absolwentów techników z obszarów budowlanego i turystyczno-administracyjnego (11%) oraz absolwentów ZSZ z obszarów administracyjno-usługowego (13%) i turystyczno-gastronomicznego (16%). Kształcenie, bez podejmowania pracy, kontynuują najczęściej absolwenci techników, którzy uczyli się w zawodach elektryczno-elektronicznych (34%) i budowlanych (34%).
- Plany absolwentów oraz ich wyobrażenia o przyszłości istotnie różnicują ich późniejszą sytuację na rynku pracy. W grupie osób planujących podjęcie pracy, zarówno w 3, jak i 9 miesiącu od ukończenia szkoły, dominowały osoby, które pracowały. Co więcej, przez niespełna pół roku odsetek pracujących w tej kategorii wyraźnie wzrósł. Plany łączenia pracy z nauką powiodły się niemal u 1/3 absolwentów, podczas gdy ponad połowa z planujących wyłącznie kontynuowanie nauki zrealizowała swoje zamierzenia.
- W analizowanym okresie jakiejkolwiek doświadczenia pracy posiadało 73% absolwentów techników i 79% absolwentów ZSZ. Kariery zawodowe badanych absolwentów techników i ZSZ są mało urozmaicone. W przypadku zdecydowanej większości pracujących absolwentów, zarówno techników, jak i ZSZ, w 9 miesiącu od ukończenia przez nich szkoły pracują wciąż w pierwszym miejscu zatrudnienia.

- Najbardziej urozmaicone ścieżki kariery ze względu na liczbę doświadczeń zawodowych mają absolwenci techników, którzy już nie kontynuowali nauki – 21% z nich w okresie od ukończenia szkoły miało co najmniej dwóch pracodawców. Doświadczenia zawodowe absolwentów nieznacznie różnią się ze względu na kierunki odebranego wykształcenia zawodowego. Na przykład wśród absolwentów techników o kierunkach turystyczno-gastronomicznych wyższy jest udział osób z co najmniej dwoma epizodami pracy, co może wynikać z sezonowego charakteru pracy w tej branży, a przez to większej rotacji pracowników.
- Aby przyjrzeć się uwarunkowaniom podejmowania pracy przez absolwentów techników i ZSZ, wykorzystano analizy wielozmiennowe, w których przewidywano szanse podjęcia pracy (lub w przypadku odrębnych modeli – prawdopodobieństwo kontynuowania nauki).
- W przypadku absolwentów techników pewne znaczenie ma fakt powtarzania klasy, uwidacznia się on w 6 miesiącu od ukończenia nauki, obniżając szansę na pracę. Fakt kontynuowania nauki obniża szanse pracy w każdym z analizowanych miesięcy. Obszar kształcenia, w przypadku absolwentów techników, nie wpływał istotnie na szanse podjęcia pracy z jednym wyjątkiem – absolwenci techników, którzy kształcili się w zawodach z obszaru budowlanego, mają mniejsze szanse na pracę niż ci, którzy wybrali zawody z obszaru administracyjno-usługowego.
- W przypadku absolwentów ZSZ na szanse podjęcia pracy wpływają inne czynniki. Po pierwsze, generalnie mężczyźni kończący ZSZ mają większe szanse na podjęcie pracy niż kobiety. Efekt ten utrzymuje się przy kontroli obszarów kształcenia badanych. Po drugie, absolwenci ZSZ, którzy nie mieli statusu młodocianego pracownika, mają wyraźnie niższe szanse na podjęcie pracy w 3, 6 lub 9 miesiącu niż uczniowie, którzy praktyczną naukę zawodu realizowali przede wszystkim u pracodawców.
- W innych modelach przewidywano prawdopodobieństwo kontynuowania nauki przez absolwentów badanych szkół:
 - Podejmowanie pracy po zakończeniu szkoły raczej obniża prawdopodobieństwo kontynuowania nauki w szkole policealnej lub na studiach. W przypadku absolwentów techników, pochodzenie z rodziny o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym wyraźnie podnosi szanse na kontynuowanie nauki. Generalnie na kontynuowanie nauki decydują się ci uczniowie techników, którzy na wcześniejszych etapach edukacji radzili sobie lepiej. Świadczy o tym pozytywny wpływ samooceny na etapie gimnazjum – czynnik zwiększający szanse kontynuowania nauki oraz negatywny wpływ faktu powtarzania klasy na szanse kontynuowania edukacji.
 - W przypadku absolwentów ZSZ większe szanse na kontynuowanie nauki w 6 lub 9 miesiącu od ukończenia ZSZ mają osoby wywodzące się z rodzin o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym. Kontynuacji nauki sprzyja również fakt zamieszkiwania w mieście. Są to zarazem, podobnie jak w przypadku uczniów techników, osoby, które lepiej sobie radziły na wcześniejszych etapach edukacji: podjęciu nauki sprzyja wyższa samoocena w gimnazjum, z kolei fakt powtarzania klasy szanse kontynuowania nauki obniża. Absolwenci ZSZ, którzy kształcili się w zawodach z obszaru budowlanego lub elektryczno-elektronicznego, mają większe szanse kontynuowania nauki niż ci, którzy wybrali zawody z obszaru administracyjno-usługowego.

- Wyższa peryferyjność terytorialna powiatów zmniejsza prawdopodobieństwo pomyślnego wejścia na rynek pracy absolwentów, zarówno ZSZ, jak i techników. Czynniki strukturalne, rozumiane jako peryferyjność ekonomiczna lub terytorialna, mają znaczenie przy kształtowaniu szans na kontynuację nauki absolwentów techników. Zamieszkiwanie w powiecie słabszym ekonomicznie lub bardziej peryferyjnym obniża szanse na kontynuację kształcenia. W przypadku absolwentów zasadniczych szkół zawodowych podobnych zależności nie stwierdzono.
- Regularne wsparcie finansowe ze strony rodziny jest naturalnie częstsze w przypadku tych absolwentów, którzy nie pracują. Na taką pomoc może liczyć aż 85% niepracujących i nieuczących się absolwentów techników i nieco mniej, bo 78% ich odpowiedników po zasadniczych szkołach zawodowych. Z kolei wśród pracujących, na pomoc rodziny mogą częściej liczyć ci, którzy wciąż się uczą – takie sytuacje są jednak wyraźnie częstsze w przypadku absolwentów techników niż ZSZ (różnica 12 p.p.).
- Absolwenci techników przeciętnie rozpoczynają pracę nieco wcześniej (średnio: 2,1 miesiąca ukończeniem szkoły) niż absolwenci ZSZ (średnio 2,6 miesiąca przed ukończeniem szkoły) - różnica ta jest jednak niewielka. Absolwenci techników częściej podejmują pracę jeszcze przed ukończeniem nauki. Zdecydowana większość absolwentów zasadniczych szkół zawodowych rozpoczyna pracę w ciągu 5 miesięcy od ukończenia ZSZ. Przeciętna długość zatrudnienia w pierwszym miejscu pracy nie różni się istotnie między absolwentami ZSZ a techników – wynosi około 7 miesięcy.
- Zdecydowana większość badanych absolwentów podjęła pierwszą pracę w prywatnych przedsiębiorstwach. Pracę w sektorze publicznym niemal trzykrotnie częściej niż absolwenci ZSZ rozpoczynali absolwenci techników. Większość badanych rozpoczyna swoją karierę w mikro- i małych przedsiębiorstwach, tj. zatrudniających nie więcej niż 25 pracowników. Absolwenci ZSZ częściej niż absolwenci techników trafiali do najmniejszych przedsiębiorstw (zatrudniających do 10 pracowników). Z kolei niemal co piąty absolwent technikum znalazł pierwszą pracę w podmiocie zatrudniającym co najmniej 100 pracowników.
- Struktura form prawnych zatrudnienia w pierwszym miejscu pracy jest podobna dla absolwentów techników i ZSZ, z jedną różnicą: wśród absolwentów techników wyraźnie bardziej popularne są umowy cywilnoprawne (17% zatrudnionych wobec 10% zatrudnionych absolwentów ZSZ). Zarówno w przypadku absolwentów techników, jak i absolwentów ZSZ, umowy cywilnoprawne w pierwszym miejscu zatrudnienia były o wiele częstsze wśród młodzieży uczącej się.
- Około 5% zatrudnionych absolwentów pracowało u swojego pierwszego pracodawcy bez umowy ("na czarno"). Praca nieformalna częściej występuje w przypadku mikro- i małych podmiotów; nie zdarza się natomiast wśród pracodawców zatrudniających co najmniej 100 pracowników.
- Zdecydowana większość badanych absolwentów w pierwszym miejscu pracy pracowały na pełny etat. Praca w niepełnym wymiarze była nieznacznie częstsza wśród absolwentów techników. Jeśli przyjrzymy się z kolei godzinowemu wymiarowi pracy absolwentów, to okazuje się, że nadgodziny miało mniej niż 20% badanych. Zdecydowana większość pracuje w wymiarze 40 godzin tygodniowo.

- Zestawienie obszarów kształcenia z zakodowanymi obszarami pierwszej pracy wskazuje, iż faktycznie absolwenci relatywnie częściej podejmują pracę w obszarach, w których się kształcili. Wzorec ten nie jest jednak tak wyrazisty, jakbyśmy mogli tego oczekiwać. Rzeczywistość rynku pracy, na który trafiają absolwenci, okazuje się o wiele bardziej złożona – zaklasyfikowanie pracy wykonywanej przez absolwenta wedle przyjętego klucza kodowego okazuje się często bardzo trudne lub wręcz niemożliwe, stąd kategoria “niesklasyfikowanych” dominuje w przypadku niemal wszystkich kategorii wyróżnionych obszarów kształcenia.
- Alternatywną strategią oceny zgodności podjętej pracy z wykształceniem jest poleganie na subiektywnym wskaźniku – ocenie dokonanej przez respondenta, który mógł wskazać nie tylko, czy wykonywany zawód jest zgodny z jego wykształceniem, ale również czy w swojej pracy przynajmniej częściowo wykorzystuje wiedzę i umiejętności zdobyte w szkole.
- Większość (65%) absolwentów ZSZ pracuje w zawodzie lub wykorzystuje wiedzę/umiejętności nabyte w szkole. W przypadku absolwentów techników sytuacja jest odwrotna – większość (53%) nie pracuje w zawodzie, co dziesiąty wykonuje pracę, w której wiedza lub umiejętności nabyte w szkole nie mają większego znaczenia, a aż 40% uznało, że ich praca wymaga zupełnie innej wiedzy lub umiejętności niż te zdobyte w szkole. Wśród absolwentów ZSZ udział osób, które w pierwszej pracy zupełnie nie polegają na kapitale wiedzy i umiejętności zgromadzonych w trakcie nauki to 26%, natomiast aż 57% uznało, że ich praca jest zgodna z wykształceniem.
- Najwyższa zgodność zawodu wyuczonego z wykonywanym, w przypadku techników, występuje w obszarach mechanicznym i górniczo-hutniczym. W ujęciu branżowym – najwyższa zgodność dotyczy branży motoryzacyjnej (45%), mechanicznej (41%) i budowlanej (37%). Wśród absolwentów ZSZ, poza obszarem mechanicznym i górniczym, wysoka zgodność pierwszej pracy z odebranym wykształceniem charakteryzuje absolwentów z obszaru administracyjno-usługowego oraz budowlanego.
- W przypadku absolwentów ZSZ aż 70% absolwentów z branży drzewno-meblarskiej pracuje w zawodzie (jeśli uwzględnić tych, którzy wykorzystują umiejętności zdobyte w szkole – wskaźnik rośnie do 83%). W zawodzie pracują również absolwenci z branży ekonomiczno-administracyjno-biurowej (68%), fryzjersko-kosmetycznej (66%) i spożywczej (63%).
- Absolwenci szkół kształcących zawodowo wchodząc na rynek pracy w roku badania mogli liczyć na średnie wynagrodzenie netto w wysokości 1 984 zł dla absolwentów zasadniczych szkół zawodowych i 1 997 zł dla absolwentów techników. Wynagrodzenia absolwentów ZSZ są bardziej zróżnicowane niż absolwentów techników. Wysokość wynagrodzenia w pierwszej pracy jest uzależniona od obszaru kształcenia. Absolwenci zasadniczych szkół zawodowych, którzy uczyli się zawodów należących do obszaru rolniczo-leśnego, mogą liczyć przeciętnie na najwyższe zarobki (średnio 2 464 zł netto). Najniższe zarobki otrzymują absolwenci ZSZ, którzy uczyli się zawodów z obszaru administracyjno-usługowego (średnio 1 808 zł netto) oraz turystyczno-gastronomicznego (średnio 1 825 zł netto).
- Zarobki absolwentów zasadniczych szkół zawodowych uzależnione są w istotny sposób od płci. Absolwenci płci męskiej zarabiają przeciętnie więcej niż kobiety. Absolwenci ZSZ, którzy w trzecim miesiącu od ukończenia swojej szkoły uczyli się, zarabiali średnio mniej. Być może wiąże się z to mniejszym wymiarem zatrudnienia, wynikającym z konieczności

wygospodarowania czasu na kształcenie. Absolwenci, którzy w swojej pierwszej pracy wykorzystywali wiedzę i umiejętności zdobyte w szkole, również zarabiają przeciętnie więcej. Zarobki absolwentów ZSZ okazały się również istotnie i pozytywnie skorelowane z ich oczekiwanymi zarobkami jeszcze podczas nauki w szkole. Uczniowie, którzy spodziewali się wyższych zarobków, już jako absolwenci rzeczywiście zarabiali więcej.

- W przypadku absolwentów techników czynniki istotnie korelujące z wysokością zarobków są podobne. Również mężczyźni zarabiają w swojej pierwszej pracy przeciętnie więcej niż kobiety. Łączenie nauki w 3 miesiącu od ukończenia szkoły z pracą także wiąże się dla nich z niższymi zarobkami. Uczniowie, którzy mieli bardziej zaplanowaną ścieżkę kariery, zarabiają więcej. Z zarobkami istotnie wiąże się również zgodność pierwszej pracy z wyuczonym zawodem, wyrażona poprzez deklarację absolwenta technikum o wykorzystywaniu wiedzy i umiejętności nabytych w szkole w miejscu pracy. Zdana matura jest dodatkowym czynnikiem, który pozytywnie wpływa na zarobki.
- Zapytani o satysfakcję z pierwszej pracy, absolwenci techników i ZSZ wyrażali raczej pozytywne opinie. Co drugi absolwent ZSZ odpowiedział, że pierwsza praca odpowiada jego oczekiwaniom w stopniu bardzo dobrym lub celującym. Absolwenci techników byli z pierwszej pracy tylko nieco mniej zadowoleni niż absolwenci ZSZ.
- Wśród absolwentów techników najbardziej zadowoleni z pracy są ci, którzy kształcili się w branży mechanicznej i elektryczno-elektronicznej. Najwyższy udział niezadowolonych (8% oceniających, że praca spełnia ich oczekiwania w stopniu co najwyżej dopuszczającym) dotyczy branży hotelarsko-gastronomiczno-turystycznej.
- Spośród absolwentów ZSZ najmniej zadowoleni z pracy byli ci podejmujący pracę w branży ekonomiczno-administracyjno-biurowej, co przypuszczalnie jest związane z wyraźnie niższym poziomem wynagrodzeń w tej branży. Z kolei najwyższy odsetek ocen celujących dotyczy absolwentów branży elektryczno-elektronicznej i mechanicznej.
- Na potrzeby dalszych analiz przygotowano sumaryczny indeks satysfakcji z pierwszej pracy – obejmuje on ocenę stopnia, w jakim praca odpowiada oczekiwaniom respondenta w 6 wymiarach: poziomie zarobków, atmosferze w pracy (relacjach z przełożonymi i współpracownikami), ilości obowiązków, możliwościach awansu, elastyczności godzin pracy i możliwościach rozwoju kariery). Indeks wykorzystano jako zmienną zależną w analizie regresji liniowej.
- Wśród absolwentów zasadniczych szkół zawodowych z pracy bardziej zadowoleni są mężczyźni niż kobiety. Osoby pochodzące z rodzin o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym również deklarują większą satysfakcję z zatrudnienia. Absolwenci ZSZ, którzy w 3 miesiącu od ukończenia szkoły kontynuowali naukę, także są bardziej zadowoleni z pracy. W tym przypadku może to wynikać np. z niższych oczekiwań w stosunku do miejsca pracy, podczas gdy priorytetem wydawać może się zdobycie nowych umiejętności i wykształcenia. Zarobki w pierwszej pracy, które okazały się niższe niż oczekiwane przez uczniów ZSZ jeszcze w trakcie nauki szkolnej, wiążą się negatywnie z satysfakcją z zatrudnienia.

Również wśród absolwentów techników mężczyźni są bardziej zadowoleni z pracy niż kobiety. Bardziej usatysfakcjonowani są absolwenci techników, którzy w swojej karierze szkolnej powtarzali klasę. Absolwenci techników zamieszkujący miasta są mniej usatysfakcjonowani

z pracy. Podobnie jak w przypadku absolwentów ZSZ, duże znaczenie dla satysfakcji z pracy ma możliwość wykorzystywania w miejscu zatrudnienia wiedzy i umiejętności zdobytych w szkole (a zatem zgodność pierwszej pracy z wyuczonym zawodem).

- System monitorowania losów absolwentów opierający się na danych administracyjnych pozwala na uzyskanie znacznie bardziej precyzyjnych i wiarygodnych danych dotyczących wynagrodzeń czy okresów zatrudnienia, ale ma też pewne ograniczenia. Szczególną kategorię problemów stanowią sytuacje, w których dane zawarte w oficjalnych rejestrach nie odzwierciedlają realnej sytuacji absolwentów. Przykładowo: osoby pracujące 'na czarno' nie odprowadzają składek do ZUS, a zatem w świetle danych tego rejestru pozostają bez pracy. Stąd, w kontekście wyzwań związanych z budową systemu monitorowania losów absolwentów, zasadne może okazać się przyjrzenie się skali i uwarunkowaniom tych szczególnych sytuacji:
- Zjawisko pracy nieformalnej dotyczy około 2–3% absolwentów. Jego nasilenie można zaobserwować w 3 miesiącu od ukończenia zasadniczej szkoły zawodowej – dotyczy wówczas około 6% absolwentów, ale odsetek ten szybko spada w kolejnych miesiącach. Analiza uwarunkowań pracy nieformalnej absolwentów techników wskazuje, że doświadczenia podejmowania przez absolwenta prac dorywczych w szkole mogą zwiększać ryzyko kontynuowania pracy na czarno. Efekt ten utrzymuje się jednak tylko w krótkim okresie po ukończeniu nauki. W przypadku absolwentów ZSZ wyższy status społeczno-ekonomiczny rodziny obniża szanse pracy w szarej strefie, ale efekt ten był istotny wyłącznie w 6 miesiącu. Natomiast niezależnie od momentu badania, mieszkańcy miast mają mniejsze szanse podejmowania pracy nieformalnej. „Efekt prac dorywczych” utrzymuje się nieco dłużej niż w przypadku absolwentów techników – zarówno w 3, jak i w 6 miesiącu. Dość wyraźnie zaznaczają się również efekty obszaru nauczania – w porównaniu do absolwentów zawodów z obszaru administracyjno-usługowego większe prawdopodobieństwo pracy nieformalnej w 9 miesiącu mają absolwenci z obszarów budowlanego, elektrycznego i mechanicznego.
- Zatrudnienie półformalne dotyczy sytuacji, w których pracownik jest zatrudniony na podstawie umowy o pracę, ale regularnie otrzymuje część wynagrodzenia nieoficjalnie. Zjawisko pracy półformalnej jest znacznie bardziej rozpowszechnione niż praca nieformalna – dotyczy około 10% absolwentów szkół kształcących zawodowo. Jest też względnie stałe w czasie (przynajmniej na przestrzeni analizowanego okresu), a jego skala specjalnie nie różni się wśród absolwentów techników i ZSZ. Wśród absolwentów techników w 9 miesiącu mniejsze szanse pracy półformalnej mają absolwenci w zawodach z obszaru budowlanego, ale wyższe prawdopodobieństwo podjęcia pracy półformalnej (również w stosunku do absolwentów z obszaru administracyjno-usługowego) mają osoby, które kształciły się w obszarze turystyczno-gastronomicznym. Szanse pracy półformalnej w 9 miesiącu zwiększa również fakt kontynuowania nauki.
- Skala zatrudnienia na podstawie umów cywilnoprawnych maleje z czasem – w 9 miesiącu na tej podstawie pracuje co dziesiąty pracujący absolwent. Jednak wśród absolwentów techników odsetek ten jest wciąż wyższy (11%) niż wśród absolwentów ZSZ (6%). Wśród absolwentów techników szanse zatrudnienia na umowy cywilnoprawne są wyższe wśród osób, które kontynuują naukę – efekt ten utrzymuje się zarówno w 3, 6 jak i 9 miesiącu od ukończenia szkoły. Podobnie jak w przypadku absolwentów techników, większe szanse pracy na podstawie umów cywilnoprawnych mają absolwenci ZSZ, którzy kontynuują naukę.

W 9 miesiącu większe szanse na pracę na podstawie takich umów mają absolwenci ZSZ, którzy nie kształcili się jako pracownicy młodociani.

- Skala samozatrudnienia wśród absolwentów szkół kształcących zawodowo jest marginalna – dotyczy około 2% badanych. Wśród absolwentów techników, większe szanse na samozatrudnienie mają absolwenci z lepiej sytuowanych ekonomicznie rodzin – efekt ten utrzymuje się 3, 6 i 9 miesiącu.
- W 3 miesiącu skala zatrudnienia w rolnictwie to około 4%. Po 9 miesiącach od ukończenia szkoły w gospodarstwach rolnych pracowało już tylko około 3% absolwentów (nieco częściej w rolnictwie znajdowali zatrudnienie absolwenci techników – 3% niż ZSZ – 2%). Wyższe szanse pracy w gospodarstwie rolnym w 3 miesiącu od ukończenia szkoły mają absolwenci techników, którzy mają wyższy status społeczno-ekonomiczny. Szanse na pracę w rolnictwie wzrastają również wyraźnie w przypadku absolwentów, którzy odebrali wykształcenie w zawodach z obszaru rolniczo-leśnego i których rodzice posiadają gospodarstwo rolne.

Załącznik 1. Tabele wynikowe modeli wielozmiennowych

Tabela 5 Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo zatrudnienia w 3, 6 i 9 miesiącu od ukończenia szkoły przez absolwentów techników. Wyniki modelu logitowego.

	Absolwenci techników. Praca:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Mężczyzna	0.132 (0.142)	-0.041 (0.153)	-0.094 (0.154)
Indeks SES	0.059 (0.054)	-0.033 (0.049)	-0.014 (0.057)
Miasto	-0.032 (0.107)	0.049 (0.137)	-0.064 (0.147)
Samooocena w gimnazjum	-0.042 (0.081)	-0.051 (0.091)	-0.037 (0.098)
Powtarzanie klasy	-0.085 (0.255)	-0.501* (0.256)	-0.024 (0.313)
ob. budowlany	-0.072 (0.215)	-0.484* (0.253)	-0.615** (0.262)
ob. elektryczno-elektroniczny	-0.178 (0.147)	-0.262 (0.169)	-0.203 (0.167)
ob. mechaniczny/górnictwo-hutniczy	-0.031 (0.169)	-0.051 (0.200)	-0.071 (0.203)
ob. rolniczo-leśny	-0.115 (0.204)	-0.282 (0.247)	-0.221 (0.242)
ob. turystyczno-gastronomiczny	0.193 (0.205)	0.058 (0.211)	-0.022 (0.214)
Zaplanowany wybór zawodu	0.084 (0.109)	0.019 (0.118)	0.092 (0.127)
Zdana matura	0.037 (0.133)	0.038 (0.152)	-0.079 (0.160)
Nauka w 3 msc	-1.291*** (0.110)		
Nauka w 6 msc		-1.887*** (0.107)	
Nauka w 9 msc			-2.080*** (0.130)
Stała	0.647 (0.405)	1.672*** (0.459)	2.083*** (0.491)

Liczba obserwacji	3,672	3,652	3,450
-------------------	-------	-------	-------

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 6 Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo zatrudnienia w 3, 6 i 9 miesiącu od ukończenia szkoły przez absolwentów ZSZ.
Wyniki modelu logitowego.

	Absolwenci ZSZ.Praca:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Mężczyzna	0.564*** (0.168)	0.511*** (0.171)	0.530*** (0.201)
Indeks SES	0.120* (0.064)	0.113 (0.074)	0.131 (0.095)
Miasto	-0.198 (0.125)	-0.026 (0.113)	-0.008 (0.150)
Samooocena w gimnazjum	0.011 (0.115)	0.109 (0.111)	0.174 (0.125)
Powtarzanie klasy	0.172 (0.208)	0.176 (0.242)	0.449* (0.237)
ob. budowlany	-0.239 (0.307)	0.406 (0.252)	0.158 (0.296)
ob. elektryczno-elektroniczny	0.245 (0.269)	0.646** (0.316)	0.463 (0.393)
ob. mechaniczny/górnictwo-hutniczy	-0.112 (0.260)	0.240 (0.223)	0.162 (0.273)
ob. rolniczo-leśny	-0.050 (0.440)	-0.134 (0.386)	-0.495 (0.376)
ob. turystyczno-gastronomiczny	-0.224 (0.190)	-0.169 (0.203)	-0.341 (0.242)
Zaplanowany wybór zawodu	-0.103 (0.172)	0.018 (0.182)	0.058 (0.178)
Pracownik młodociany(=nie)	-0.329* (0.183)	-0.579*** (0.167)	-0.640*** (0.181)
Nauka w 3 msc	-0.820*** (0.148)		
Nauka w 6 msc		-0.961*** (0.171)	
Nauka w 9 msc			-1.237*** (0.205)
Stała	0.522 (0.477)	0.628 (0.429)	0.887** (0.433)

Liczba obserwacji	2,648	2,631	2,511
-------------------	-------	-------	-------

Note:

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 7 Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo kontynuacji nauki przez absolwentów techników. Wyniki modelu logitowego.

	Absolwenci techników. Kontynuacja nauki:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Mężczyzna	-0.239 (0.192)	-0.432* (0.223)	-0.486** (0.230)
Indeks SES	0.309*** (0.054)	0.277*** (0.057)	0.305*** (0.059)
Miasto	0.109 (0.115)	0.159 (0.129)	-0.021 (0.137)
Samooocena w gimnazjum	0.287*** (0.083)	0.245*** (0.078)	0.327*** (0.089)
Powtarzanie klasy	-0.997** (0.393)	-1.036*** (0.371)	-0.862** (0.377)
ob. budowlany	0.105 (0.201)	-0.080 (0.200)	-0.245 (0.235)
ob. elektryczno-elektroniczny	0.234 (0.199)	0.165 (0.207)	0.121 (0.202)
ob. mechaniczny/górnictwo-hutniczy	-0.745*** (0.255)	-0.804*** (0.251)	-0.798*** (0.247)
ob. rolniczo-leśny	-0.281 (0.245)	-0.341 (0.273)	-0.426 (0.282)
ob. turystyczno-gastronomiczny	-0.302 (0.183)	-0.274 (0.243)	-0.347 (0.250)
Zaplanowany wybór szkoły	-0.122 (0.136)	-0.040 (0.146)	0.124 (0.155)
Zdana matura	2.297*** (0.198)	2.135*** (0.185)	2.014*** (0.205)
Praca w 3 msc	-1.298*** (0.110)		
Praca w 6 msc		-1.895*** (0.109)	
Praca w 9 msc			-2.088*** (0.131)
Stała	-2.317*** (0.375)	-1.343*** (0.399)	-1.453*** (0.445)
Liczba obserwacji	3,672	3,652	3,450

Note:

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 8 Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo kontynuacji nauki przez absolwentów ZSZ. Wyniki modelu logitowego.

	Absolwenci ZSZ. Kontynuacja nauki:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Mężczyzna	-0.347** (0.163)	-0.289 (0.175)	-0.087 (0.187)
Indeks SES	0.114 (0.070)	0.144** (0.068)	0.118* (0.065)
Miasto	0.215 (0.142)	0.226* (0.136)	0.277** (0.134)
Samooocena w gimnazjum	0.203** (0.081)	0.267*** (0.085)	0.286*** (0.091)
Powtarzanie klasy	-0.420*** (0.150)	-0.367** (0.157)	-0.214 (0.170)
ob. budowlany	0.491* (0.291)	0.608** (0.308)	0.556* (0.313)
ob. elektryczno-elektroniczny	0.663** (0.308)	0.645* (0.330)	0.664** (0.336)
ob. mechaniczny/górnictwo-hutniczy	-0.067 (0.241)	0.041 (0.235)	0.032 (0.235)
ob. rolniczo-leśny	0.283 (0.479)	0.279 (0.414)	-0.092 (0.423)
ob. turystyczno-gastronomiczny	-0.116 (0.246)	-0.097 (0.231)	-0.005 (0.206)
Zaplanowany wybór szkoły	-0.126 (0.200)	-0.043 (0.218)	-0.030 (0.231)
Pracownik młodociany(=nie)	0.049 (0.183)	0.058 (0.163)	0.004 (0.177)
Praca w 3 msc	-0.817*** (0.150)		
Praca w 6 msc		-0.959*** (0.170)	
Praca w 9 msc			-1.232*** (0.206)
Stała	-0.724* (0.431)	-0.786* (0.438)	-0.896* (0.491)
Liczba obserwacji	2,648	2,631	2,511

Note:

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 9 Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo podjęcia pracy przez absolwentów techników. Wyniki modelu logitowego.

	Absolwenci techników. Praca:	
	1	(2)
	(1)	(2)
Udział absolwentów wśród bezrobotnych	0.126** (0.058)	0.152*** (0.055)
Peryferyjność ekonomiczna powiatu	-0.032 (0.036)	
Peryferyjność terytorialna powiatu		-0.068*** (0.025)
Stała	1.607*** (0.242)	1.953*** (0.296)
Liczba obserwacji	3,450	3,450

Note: Zmienne kontrolne w obydwu modelach: płeć, status społeczno-ekonomiczny (SES), powtarzanie klasy, kontynuowanie nauki w 9 miesiącu od ukończenia szkoły, obszar kształcenia, zamieszkiwanie w mieście.

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 10 Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo podjęcia pracy przez absolwentów ZSZ. Wyniki modelu logitowego.

	Absolwenci ZSZ. Praca:	
	1	(2)
	(1)	(2)
Udział absolwentów wśród bezrobotnych	-0.051 (0.063)	0.026 (0.051)
Peryferyjność ekonomiczna powiatu	0.050 (0.059)	
Peryferyjność terytorialna powiatu		-0.082* (0.044)
Stała	1.447*** (0.444)	2.170*** (0.556)
Liczba obserwacji	2,511	2,511

Note: Zmienne kontrolne w obydwu modelach: płeć, status społeczno-ekonomiczny (SES), powtarzanie klasy, kontynuowanie nauki w 9 miesiącu od ukończenia szkoły, obszar kształcenia, zamieszkiwanie w mieście.

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 11 Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo kontynuacji nauki przez absolwentów techników. Wyniki modelu logitowego.

	Absolwenci techników. Kontynuacja nauki:	
	1	
	(1)	(2)
Udział absolwentów wśród bezrobotnych	0.074 (0.048)	0.066 (0.041)
Peryferyjność ekonomiczna powiatu	-0.054* (0.028)	
Peryferyjność terytorialna powiatu		-0.050*** (0.019)
Stała	1.708*** (0.215)	1.902*** (0.241)
Liczba obserwacji	3,450	3,450

Zmienne kontrolne uwzględnione w modelu: płeć, status społeczno-ekonomiczny (SES), powtarzanie klasy, kontynuowanie nauki w 9 miesiącu od ukończenia szkoły, obszar kształcenia, zamieszkiwanie w mieście. * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 12 Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo kontynuacji nauki przez absolwentów ZSZ. Wyniki modelu logitowego.

	Absolwenci ZSZ. Kontynuacja nauki:	
	1	
	(1)	(2)
Udział absolwentów wśród bezrobotnych	-0.069 (0.068)	-0.070 (0.056)
Peryferyjność ekonomiczna powiatu	-0.051 (0.055)	
Peryferyjność terytorialna powiatu		-0.065 (0.041)
Stała	0.764** (0.343)	1.075*** (0.393)
Liczba obserwacji	2,511	2,511

Zmienne kontrolne uwzględnione w modelu: płeć, status społeczno-ekonomiczny (SES), powtarzanie klasy, kontynuowanie nauki w 9 miesiącu od ukończenia szkoły, obszar kształcenia, zamieszkiwanie w mieście. * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 13 Indywidualne i rodzinne czynniki wpływające na prawdopodobieństwo zatrudnienia absolwentów techników. Wyniki modelu logitowego.

	Absolwenci techników. Praca:		
	3	6	9
	miesiąc	miesiąc	miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Indeks SES	0.098 [*] (0.054)	0.007 (0.051)	0.032 (0.061)
Wsparcie finansowe rodziców	-0.772 ^{***} (0.129)	- 1.016 ^{***} (0.133)	- 1.408 ^{***} (0.151)
Plan kontynuacji nauki	-0.273 (0.400)	-0.447 (0.404)	-0.387 (0.385)
Plan łączenia pracy i nauki	0.352 (0.418)	0.697 ^{**} (0.352)	0.815 ^{**} (0.347)
Plan podjęcia pracy	0.457 (0.387)	0.555 (0.376)	0.604 [*] (0.357)
Stała	0.515 (0.400)	1.442 ^{***} (0.427)	2.065 ^{***} (0.422)
Liczba obserwacji	3,672	3,652	3,450

Zmienne kontrolne uwzględnione w modelu: płeć,

powtarzanie klasy, obszar kształcenia, zamieszkiwanie w mieście, fakt uczenia się w 3, 6 lub 9 miesiącu. Kategoria

bazowa dla planów (Nie planował pracy ani nauki).

^{*} p<0.05, ^{**} p<0.01, ^{***} p<0.001

Tabela 14 Indywidualne i rodzinne czynniki wpływające na prawdopodobieństwo pracy absolwentów ZSZ. Wyniki modelu logitowego.

	Absolwenci ZSZ.Praca:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Indeks SES	0.125 ^{**} (0.063)	0.104 (0.073)	0.132 (0.089)
Wsparcie finansowe rodziców	-0.527 ^{***} (0.154)	-0.991 ^{***} (0.170)	-1.200 ^{***} (0.196)
Plan kontynuacji nauki	0.120 (0.364)	0.238 (0.355)	-0.017 (0.391)
Plan łączenia pracy i nauki	0.649 ^{**} (0.303)	1.033 ^{***} (0.328)	0.622 [*] (0.366)
Plan podjęcia pracy	0.738 ^{***} (0.284)	0.782 ^{**} (0.314)	0.435 (0.334)
Stała	-0.005 (0.316)	0.595 [*] (0.312)	1.610 ^{***} (0.382)
Liczba obserwacji	2,648	2,631	2,511

Zmienne kontrolne uwzględnione w modelu: płeć, powtarzanie klasy, obszar kształcenia, zamieszkiwanie w mieście. * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 15 Indywidualne i rodzinne czynniki wpływające na prawdopodobieństwo kontynuacji nauki przez absolwentów techników. Wyniki modelu logitowego.

	Absolwenci techników. Kontynuacja nauki:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Indeks SES	0.154** (0.063)	0.132** (0.061)	0.171*** (0.063)
Wsparcie finansowe rodziców	0.969*** (0.148)	0.774*** (0.143)	0.648*** (0.151)
Plan kontynuacji nauki	2.586*** (0.365)	2.445*** (0.335)	2.428*** (0.341)
Plan łączenia pracy i nauki	2.251*** (0.328)	2.426*** (0.318)	2.353*** (0.338)
Plan podjęcia pracy	0.399 (0.370)	0.491 (0.335)	0.568 (0.353)
Stała	-1.647*** (0.358)	-0.940*** (0.332)	-0.622* (0.354)
Liczba obserwacji	3,672	3,652	3,450

Zmienne kontrolne uwzględnione w modelu: płeć, powtarzanie klasy, obszar kształcenia, zamieszkiwanie w mieście, praca w 3,6 lub 9 miesiącu od ukończenia szkoły. * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 16 Indywidualne i rodzinne czynniki wpływające na prawdopodobieństwo kontynuacji nauki przez absolwentów ZSZ. Wyniki modelu logitowego.

	Absolwenci ZSZ. Kontynuacja nauki:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Indeks SES	0.057 (0.069)	0.102 (0.066)	0.075 (0.065)
Wsparcie finansowe rodziców	0.725*** (0.182)	0.647*** (0.186)	0.762*** (0.168)
Plan kontynuacji nauki	1.984*** (0.552)	1.752*** (0.481)	1.833*** (0.546)
Plan łączenia pracy i nauki	2.087*** (0.520)	1.805*** (0.441)	1.738*** (0.499)
Plan podjęcia pracy	0.319 (0.488)	0.008 (0.413)	0.062 (0.463)

Stała	-1.778*** (0.549)	-1.166** (0.500)	-1.373** (0.566)
Liczba obserwacji	2,648	2,631	2,511

Zmienne kontrolne uwzględnione w modelu: płeć, powtarzanie klasy, obszar kształcenia, zamieszkiwanie w mieście, praca w 3,6 lub 9 miesiącu od ukończenia szkoły. * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 17 Czynniki wpływające na wysokość zarobków w pierwszej pracy absolwentów szkół kształcących zawodowo. Wyniki modeli regresji liniowej.

	Zarobki netto w pierwszej pracy (PLN):	
	ZSZ (1)	Technika (2)
Mężczyzna	301.544*** (40.525)	190.158*** (49.059)
Indeks SES	15.477 (19.844)	-23.658 (17.748)
Powtarzanie klasy	16.522 (42.259)	2.405 (78.034)
Miasto	-2.747 (35.245)	36.514 (30.553)
Nauka w 3 miesiącu	-86.584** (40.873)	-93.467** (38.133)
Zaplanowany wybór zawodu	35.765 (34.078)	77.746** (30.238)
ob. budowlany	82.327 (71.076)	44.258 (74.859)
ob. elektryczno-elektroniczny	112.272 (82.550)	63.182 (65.927)
ob. mechaniczny/górnictwo-hutniczy	54.908 (58.478)	180.058*** (62.990)
ob. rolniczo-leśny	388.615 [†] (203.340)	110.234 [†] (64.776)
ob. turystyczno-gastronomiczny	3.544 (62.598)	-39.345 (50.535)
Wykorzystuje wiedzę/umiejętności ze szkoły	136.639*** (33.803)	79.148** (33.865)
Zarobki oczekiwane w pierwszej pracy (w czasie nauki w szkole)	0.070** (0.031)	0.088*** (0.023)
Pracownik młodociany(=nie)	-61.683 (44.686)	
Zdana matura		63.648 [†] (32.737)

Stała	1,497.761*** (95.994)	1,460.367*** (81.632)
Liczba obserwacji	1,765	2,219
R ²	0.194	0.117
Adjusted R ²	0.188	0.111
Residual Std. Error	446.639 (df = 1750)	535.573 (df = 2204)
F Statistic	30.164*** (df = 14; 1750)	20.870*** (df = 14; 2204)

Note: * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 18 Czynniki wpływające na satysfakcję z pierwszej pracy absolwentów szkół kształcących zawodowo. Wyniki modeli regresji liniowej.

	Satysfakcja z pracy (indeks):	
	ZSZ (1)	Technika (2)
Mężczyzna	0.274*** (0.090)	0.001 (0.088)
Indeks SES	0.080*** (0.028)	0.014 (0.029)
Powtarzanie klasy	0.234*** (0.072)	0.308** (0.128)
Miasto	-0.094 (0.064)	-0.114* (0.068)
Nauka w 3 miesiącu	0.142* (0.074)	-0.074 (0.059)
ob. budowlany	-0.044 (0.132)	0.086 (0.139)
ob. elektryczno-elektroniczny	0.100 (0.155)	0.121 (0.113)
ob. mechaniczny/górnictwo-hutniczy	-0.021 (0.093)	0.216* (0.111)
ob. rolniczo-leśny	-0.477*** (0.132)	-0.058 (0.134)
ob. turystyczno-gastronomiczny	0.160 (0.100)	-0.064 (0.103)
Wykorzystuje wiedzę/umiejętności ze szkoły	0.374*** (0.068)	0.251*** (0.060)
Zarobki poniżej oczekiwań z okresu nauki	-0.296*** (0.064)	-0.198*** (0.066)
Pracownik młodociany(=nie)	-0.103 (0.072)	

Zdana matura		0.106 (0.079)
Stała	3.940*** (0.112)	4.039*** (0.113)
Liczba obserwacji	1,563	1,797
R ²	0.135	0.067
Adjusted R ²	0.127	0.060
Residual Std. Error	0.740 (df = 1549)	0.807 (df = 1783)
F Statistic	18.536*** (df = 13; 1549)	9.848*** (df = 13; 1783)
<i>Note:</i> * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001		

Tabela 19 Czynniki wpływające na podjęcie pracy nieformalnej przez absolwentów techników. Wyniki modelu logitowego.

	Praca nieformalna:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Mężczyzna	0.103 (0.275)	0.236 (0.419)	0.411 (0.444)
Indeks SES	0.086 (0.112)	-0.161 (0.129)	-0.112 (0.128)
Indek peryferyjności terytorialnej	0.005 (0.069)	-0.149* (0.082)	-0.115 (0.075)
Miasto	-0.176 (0.301)	-0.381 (0.352)	-0.354 (0.354)
Powtarzanie klasy	0.591 (0.568)	0.828 (0.602)	0.463 (0.697)
Prace dorywcze	0.693** (0.281)	0.190 (0.364)	-0.194 (0.387)
Zdana matura	-0.264 (0.274)	-0.284 (0.322)	-0.642* (0.337)
ob. budowlany	0.265 (0.397)	-0.058 (0.550)	0.483 (0.632)
ob. elektryczno-elektroniczny	0.245 (0.398)	-0.130 (0.473)	-0.085 (0.589)
ob. mechaniczny/górnictwo-hutniczy	0.704 (0.449)	0.788 (0.489)	0.784 (0.607)
ob. rolniczo-leśny	0.211 (0.537)	-0.355 (0.809)	-0.262 (0.837)
ob. turystyczno-gastronomiczny	0.085 (0.362)	0.440 (0.463)	0.352 (0.488)
Nauka w 3 msc	0.440 (0.315)		

Nauka w 6 msc	0.416		
	(0.359)		
Nauka w 9 msc		0.523	
		(0.370)	
Stała	-3.575***	-3.123***	-3.331***
	(0.623)	(0.729)	(0.609)
Liczba obserwacji	1,945	2,197	2,290
Note:	* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001		

Tabela 20 Czynniki wpływające na podjęcie pracy nieformalnej przez absolwentów ZSZ. Wyniki modelu logitowego.

	Praca nieformalna:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Mężczyzna	-0.674	-1.086*	-0.946*
	(0.501)	(0.557)	(0.504)
Indeks SES	-0.179	-0.369**	-0.121
	(0.186)	(0.183)	(0.189)
Indek peryferyjności terytorialnej	0.124	-0.007	-0.070
	(0.114)	(0.112)	(0.117)
Miasto	-0.832**	-0.842**	-0.995**
	(0.370)	(0.411)	(0.450)
Powtarzanie klasy	0.037	0.648	0.795
	(0.556)	(0.549)	(0.571)
Prace dorywcze	1.150**	0.832*	0.625
	(0.531)	(0.437)	(0.455)
Pracownik młodociany(=nie)	0.069	-0.200	-0.465
	(0.392)	(0.460)	(0.531)
ob. budowlany	0.459	1.351**	2.552***
	(0.542)	(0.572)	(0.672)
ob. elektryczno-elektroniczny	0.909	0.651	1.960***
	(0.789)	(0.621)	(0.671)
ob. mechaniczny/górnictwo-hutniczy	0.380	0.515	1.780***
	(0.624)	(0.498)	(0.595)
ob. rolniczo-leśny	-14.039***	-0.521	1.108
	(0.839)	(1.251)	(1.262)
ob. turystyczno-gastronomiczny	-0.775	-1.177	0.544
	(0.831)	(0.880)	(0.654)
Nauka w 3 msc	-0.591		
	(0.422)		
Nauka w 6 msc		0.258	

		(0.512)	
Nauka w 9 msc		0.775*	
		(0.433)	
Stała	-3.245***	-2.889***	-4.055***
	(0.955)	(0.877)	(0.800)
Liczba obserwacji	1,505	1,831	1,893
Note:	* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001		

Tabela 21 Czynniki wpływające na podjęcie pracy półformalnej wśród absolwentów techników. Wyniki modelu logitowego.

	Praca półformalna:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Mężczyzna	0.462 (0.335)	0.596* (0.334)	0.330 (0.332)
Indeks SES	0.260** (0.108)	0.153 (0.108)	0.131 (0.111)
Indek peryferyjności terytorialnej	-0.056 (0.048)	-0.116** (0.046)	-0.103** (0.047)
Miasto	-0.016 (0.227)	0.017 (0.220)	0.121 (0.216)
Powtarzanie klasy	0.291 (0.527)	0.292 (0.508)	0.457 (0.452)
Prace dorywcze	0.048 (0.275)	-0.178 (0.279)	-0.037 (0.275)
Zdana matura	-0.273 (0.221)	-0.176 (0.237)	-0.181 (0.255)
ob. budowlany	-0.709** (0.360)	-0.879** (0.398)	-0.878** (0.433)
ob. elektryczno-elektroniczny	-0.319 (0.340)	-0.256 (0.328)	-0.112 (0.333)
ob. mechaniczny/górnictwo-hutniczy	0.227 (0.350)	0.272 (0.367)	0.547 (0.373)
ob. rolniczo-leśny	-0.187 (0.480)	0.049 (0.425)	0.187 (0.478)
ob. turystyczno-gastronomiczny	0.138 (0.349)	0.427 (0.318)	0.605* (0.313)
Nauka w 3 msc	0.404 (0.267)		
Nauka w 6 msc		0.385	

		(0.258)	
Nauka w 9 msc		0.632**	
		(0.262)	
Stała	-2.166***	-2.123***	-2.356***
	(0.413)	(0.410)	(0.419)
Liczba obserwacji	1,945	2,197	2,269
Note:	* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001		

Tabela 22Czynniki wpływające na podjęcie pracy półformalnej przez absolwentów ZSZ. Wyniki modelu logitowego.

	Praca półformalna:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Mężczyzna	-0.424 (0.511)	-0.242 (0.468)	-0.235 (0.488)
Indeks SES	-0.176 (0.239)	-0.120 (0.216)	-0.082 (0.223)
Indek peryferyjności terytorialnej	-0.182 (0.131)	-0.145 (0.118)	-0.189 (0.138)
Miasto	-0.182 (0.352)	0.017 (0.342)	-0.244 (0.390)
Powtarzanie klasy	0.209 (0.398)	0.072 (0.371)	0.204 (0.297)
Prace dorywcze	-0.604 (0.376)	-0.411 (0.305)	-0.373 (0.370)
Zdana matura	-0.125 (0.416)	-0.123 (0.356)	-0.037 (0.384)
ob. budowlany	-0.401 (0.572)	-0.199 (0.523)	-0.291 (0.511)
ob. elektryczno-elektroniczny	-0.234 (0.681)	-0.531 (0.656)	-0.527 (0.626)
ob. mechaniczny/górnico-hutniczy	-0.089 (0.511)	-0.215 (0.462)	-0.428 (0.455)
ob. rolniczo-leśny	-0.560 (0.936)	-0.692 (0.931)	-0.886 (0.966)
ob. turystyczno-gastronomiczny	-0.750* (0.427)	-0.854** (0.417)	-0.741 (0.458)
Nauka w 3 msc	-0.410 (0.280)		
Nauka w 6 msc		-0.508** (0.239)	
Nauka w 9 msc			-0.392*

			(0.227)
Stała	-0.592	-0.905	-0.556
	(1.242)	(1.147)	(1.352)
Liczba obserwacji	1,505	1,831	1,878
Note:	* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001		

Tabela 23 Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo zatrudnienia na podstawie umowy cywilno-prawnej wśród absolwentów techników. Wyniki modelu logitowego.

	Zatrudnienie na podstawie umów cywilno-prawnych:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Mężczyzna	0.112 (0.319)	0.557 (0.345)	0.142 (0.346)
Indeks SES	0.180** (0.085)	0.163* (0.087)	0.182** (0.088)
Indeks peryferyjności terytorialnej	-0.193*** (0.049)	-0.190*** (0.047)	-0.162*** (0.047)
Miasto	0.286 (0.201)	0.319* (0.178)	0.422** (0.193)
Powtarzanie klasy	-0.096 (0.411)	-0.061 (0.367)	-0.211 (0.483)
Prace dorywcze	0.744** (0.293)	0.868*** (0.330)	0.994*** (0.321)
Zdana matura	-0.103 (0.276)	-0.189 (0.261)	-0.030 (0.273)
ob. budowlany	-0.550 (0.340)	-0.695* (0.392)	-0.223 (0.378)
ob. elektryczno-elektroniczny	-0.880*** (0.301)	-0.814*** (0.311)	-0.408 (0.298)
ob. mechaniczny/górnictwo-hutniczy	-0.704** (0.347)	-0.963*** (0.332)	-0.644* (0.334)
ob. rolniczo-leśny	-0.272 (0.337)	-0.061 (0.361)	-0.098 (0.374)
ob. turystyczno-gastronomiczny	0.367 (0.315)	0.645* (0.375)	0.492 (0.425)
Nauka w 3 msc	1.056*** (0.227)		
Nauka w 6 msc		1.000*** (0.258)	
Nauka w 9 msc			0.838*** (0.232)

Stała	-1.136** (0.515)	-1.735*** (0.553)	-1.943*** (0.571)
Liczba obserwacji	1,945	2,197	2,290

Note: * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 24 Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo zatrudnienia na podstawie umowy cywilno-prawnej wśród absolwentów ZSZ. Wyniki modelu logitowego.

	Zatrudnienie na podstawie umów cywilno-prawnych:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Mężczyzna	-0.294 (0.375)	-0.406 (0.360)	-0.103 (0.367)
Indeks SES	-0.009 (0.147)	-0.028 (0.114)	-0.165* (0.099)
Indek peryferyjności terytorialnej	-0.051 (0.068)	-0.107 (0.070)	-0.134 (0.084)
Miasto	-0.148 (0.269)	-0.273 (0.250)	0.176 (0.246)
Powtarzanie klasy	-0.044 (0.357)	-0.384 (0.357)	-0.323 (0.332)
Prace dorywcze	0.258 (0.317)	-0.002 (0.332)	0.208 (0.300)
Pracownik młodociany(=nie)	0.367 (0.260)	0.108 (0.300)	0.616** (0.311)
ob. budowlany	0.732 (0.496)	0.519 (0.487)	0.448 (0.510)
ob. elektryczno-elektroniczny	-0.887 (0.717)	-0.279 (0.547)	-1.349** (0.569)
ob. mechaniczny/górnictwo-hutniczy	-0.079 (0.435)	-0.102 (0.394)	-0.175 (0.407)
ob. rolniczo-leśny	-0.994 (1.064)	-0.772 (1.003)	-0.458 (1.003)
ob. turystyczno-gastronomiczny	-0.143 (0.400)	0.165 (0.304)	0.212 (0.368)
Nauka w 3 msc	1.219*** (0.257)		
Nauka w 6 msc		1.035*** (0.282)	
Nauka w 9 msc			1.092*** (0.352)
Stała	-2.518***	-1.963***	-2.599***

	(0.528)	(0.531)	(0.582)
Liczba obserwacji	1,505	1,831	1,893

Note: * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 25 Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo samozatrudnienia wśród absolwentów techników. Wyniki modelu logitowego.

	Samozatrudnienie:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Mężczyzna	0.506 (0.550)	0.651 (0.436)	0.774** (0.328)
Indeks SES	0.450*** (0.155)	0.505*** (0.151)	0.426*** (0.136)
Indek peryferyjności terytorialnej	0.102 (0.093)	0.198** (0.085)	0.072 (0.072)
Miasto	-0.577 (0.430)	-0.471 (0.347)	-0.197 (0.286)
Powtarzanie klasy	-0.244 (0.808)	-0.585 (0.799)	-0.976 (0.804)
Prace dorywcze	0.148 (0.534)	0.344 (0.427)	0.316 (0.388)
Zdana matura	0.672 (0.488)	0.549 (0.404)	0.263 (0.354)
ob. budowlany	-1.217 (0.765)	-1.020 (0.693)	-0.148 (0.586)
ob. elektryczno-elektroniczny	-0.631 (0.676)	-0.709 (0.625)	-0.650 (0.590)
ob. mechaniczny/górnictwo-hutniczy	-0.075 (0.657)	0.200 (0.552)	0.283 (0.542)
ob. rolniczo-leśny	0.039 (0.732)	0.461 (0.589)	0.451 (0.616)
ob. turystyczno-gastronomiczny	0.376 (0.627)	0.373 (0.549)	0.193 (0.482)
Nauka w 3 msc	-0.555 (0.419)		
Nauka w 6 msc		-0.605 (0.396)	
Nauka w 9 msc			-0.877** (0.412)
Stała	-4.766*** (0.910)	-5.387*** (0.850)	-4.510*** (0.684)
Liczba obserwacji	1,945	2,197	2,290

Note:

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 26 Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo samozatrudnienia wśród absolwentów ZSZ. Wyniki modelu logitowego.

	Zatrudnienie na podstawie umów cywilno-prawnych:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Mężczyzna	0.807 (0.689)	0.965 [*] (0.580)	0.954 [*] (0.552)
Indeks SES	0.064 (0.158)	-0.040 (0.192)	-0.020 (0.195)
Indeks peryferyjności terytorialnej	-0.213 ^{**} (0.101)	-0.176 ^{**} (0.082)	-0.221 ^{***} (0.079)
Miasto	0.657 (0.579)	0.810 [*] (0.485)	0.826 [*] (0.493)
Powtarzanie klasy	0.323 (0.547)	-0.008 (0.495)	-0.106 (0.516)
Prace dorywcze	-0.760 (0.877)	0.816 (0.660)	0.476 (0.743)
Pracownik młodociany(=nie)	0.529 (0.423)	1.333 ^{***} (0.465)	1.121 ^{**} (0.444)
ob. budowlany	-0.072 (0.616)	-1.068 [*] (0.607)	-0.922 (0.603)
ob. elektryczno-elektroniczny	0.142 (1.039)	-0.673 (1.097)	-0.316 (0.924)
ob. mechaniczny/górnictwo-hutniczy	-0.182 (0.597)	-0.385 (0.508)	-0.302 (0.530)
ob. rolniczo-leśny	-14.368 ^{***} (0.780)	-14.355 ^{***} (0.833)	-14.111 ^{***} (0.777)
ob. turystyczno-gastronomiczny	-0.042 (0.734)	-0.484 (0.657)	-0.427 (0.634)
Nauka w 3 msc	0.152 (0.579)		
Nauka w 6 msc		-0.414 (0.541)	
Nauka w 9 msc			-0.650 (0.595)
Stała	-4.075 ^{***} (0.924)	-4.268 ^{***} (0.734)	-3.908 ^{***} (0.682)
Liczba obserwacji	1,505	1,831	1,893

Note:

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 27 Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo zatrudnienia w rolnictwie wśród absolwentów techników. Wyniki modelu logitowego.

	Zatrudnienie w rolnictwie:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Mężczyzna	1.042** (0.415)	0.841 (0.564)	0.920* (0.547)
Indeks SES	0.515*** (0.130)	0.572*** (0.169)	0.546*** (0.163)
Indek peryferyjności terytorialnej	-0.002 (0.090)	-0.038 (0.101)	-0.019 (0.099)
Miasto	-1.158** (0.512)	-1.459* (0.789)	-1.887** (0.796)
Powtarzanie klasy	0.152 (0.672)	-0.357 (0.787)	-0.652 (0.799)
Gospodarstwo rolne w rodzinie	2.408*** (0.351)	2.805*** (0.524)	2.617*** (0.451)
Zdana matura	-0.940* (0.557)	-0.900 (0.593)	-0.878 (0.609)
ob. budowlany	-0.071 (0.746)	1.161 (1.060)	0.071 (0.855)
ob. elektryczno-elektroniczny	0.931 (0.609)	2.072** (0.934)	1.248 (0.825)
ob. mechaniczny/górnictwo-hutniczy	1.304** (0.530)	2.800*** (0.816)	2.240*** (0.632)
ob. rolniczo-leśny	2.398*** (0.518)	3.514*** (0.834)	2.928*** (0.656)
ob. turystyczno-gastronomiczny	-1.283 (0.817)	-14.529*** (0.822)	-15.013*** (0.651)
Nauka w 3 msc	0.420 (0.479)		
Nauka w 6 msc		0.580 (0.576)	
Nauka w 9 msc			0.844 (0.556)
Stała	-5.276*** (0.986)	-6.756*** (1.261)	-6.268*** (1.155)
Liczba obserwacji	1,945	2,197	2,269

Note:

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabela 28 Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo zatrudnienia w rolnictwie wśród absolwentów ZSZ. Wyniki modelu logitowego.

	Zatrudnienie w rolnictwie:		
	3 miesiąc	6 miesiąc	9 miesiąc
	(1)	(2)	(3)
Mężczyzna	0.249 (0.672)	0.702 (0.794)	-0.006 (0.883)
Indeks SES	-0.146 (0.140)	-0.163 (0.187)	-0.169 (0.177)
Indek peryferyjności terytorialnej	0.056 (0.175)	0.173 (0.116)	0.258 (0.174)
Miasto	-1.636** (0.632)	-1.409** (0.705)	-1.333* (0.684)
Powtarzanie klasy	0.613 (0.703)	0.227 (0.501)	-0.053 (0.519)
Gospodarstwo rolne w rodzinie	1.338*** (0.474)	2.552*** (0.521)	1.898*** (0.698)
Zdana matura	0.166 (0.525)	0.567 (0.409)	0.598 (0.400)
ob. budowlany	-0.996 (0.731)	-1.433 (0.994)	-1.164 (1.045)
ob. elektryczno-elektroniczny	-0.639 (0.882)	-0.928 (1.056)	-0.647 (1.091)
ob. mechaniczny/górnictwo-hutniczy	0.341 (0.834)	-0.017 (0.739)	0.216 (0.829)
ob. rolniczo-leśny	1.792* (0.998)	2.062** (0.846)	2.080** (0.930)
ob. turystyczno-gastronomiczny	-0.537 (0.597)	-0.566 (0.732)	-1.168 (0.787)
Nauka w 3 msc	-0.130 (0.422)		
Nauka w 6 msc		0.484 (0.409)	
Nauka w 9 msc			0.338 (0.471)
Stała	-4.258*** (1.219)	-6.976*** (1.081)	-6.518*** (1.046)
Liczba obserwacji	1,505	1,831	1,878

Note:

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001